

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

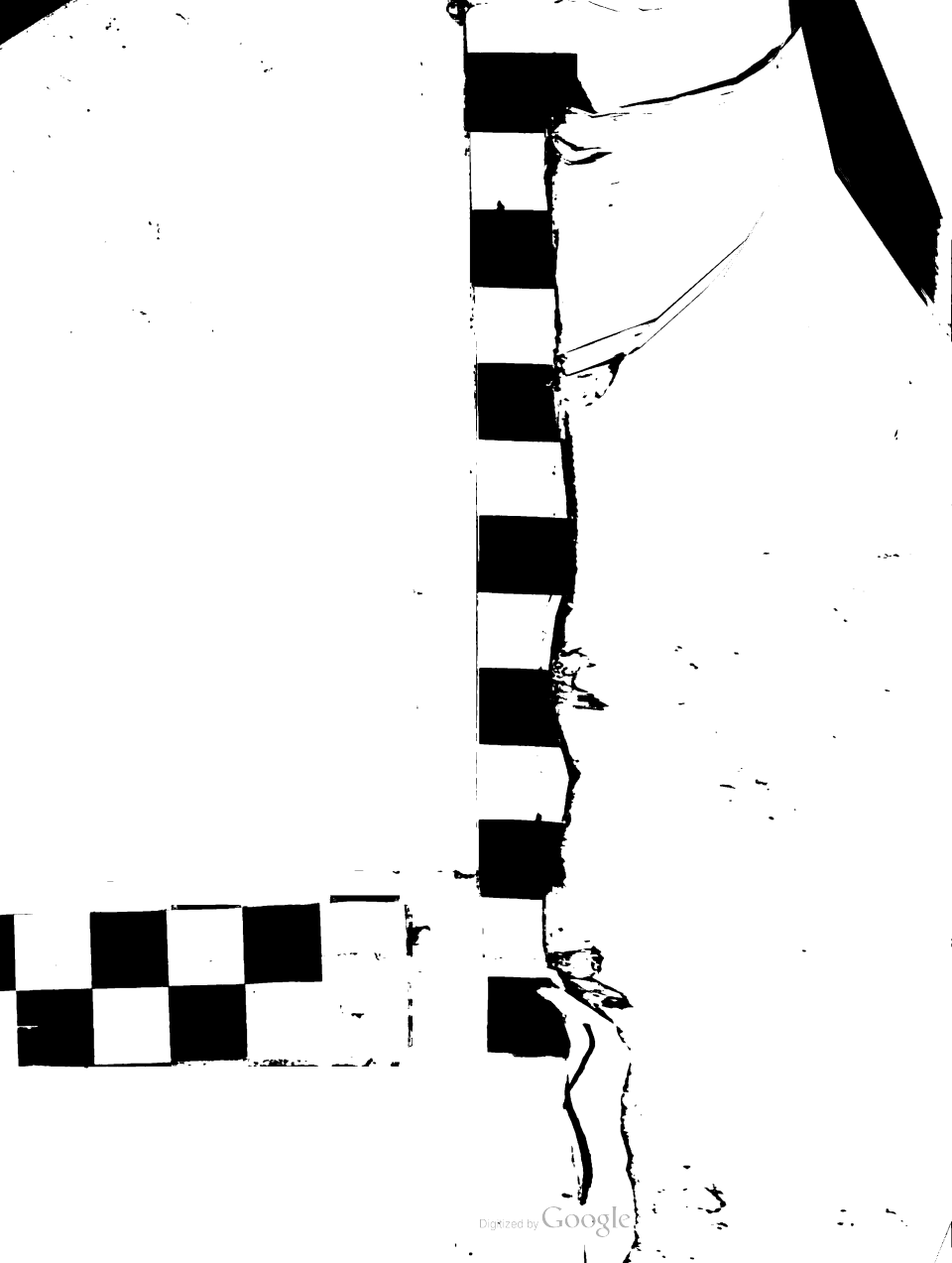
Inoltre ti chiediamo di:

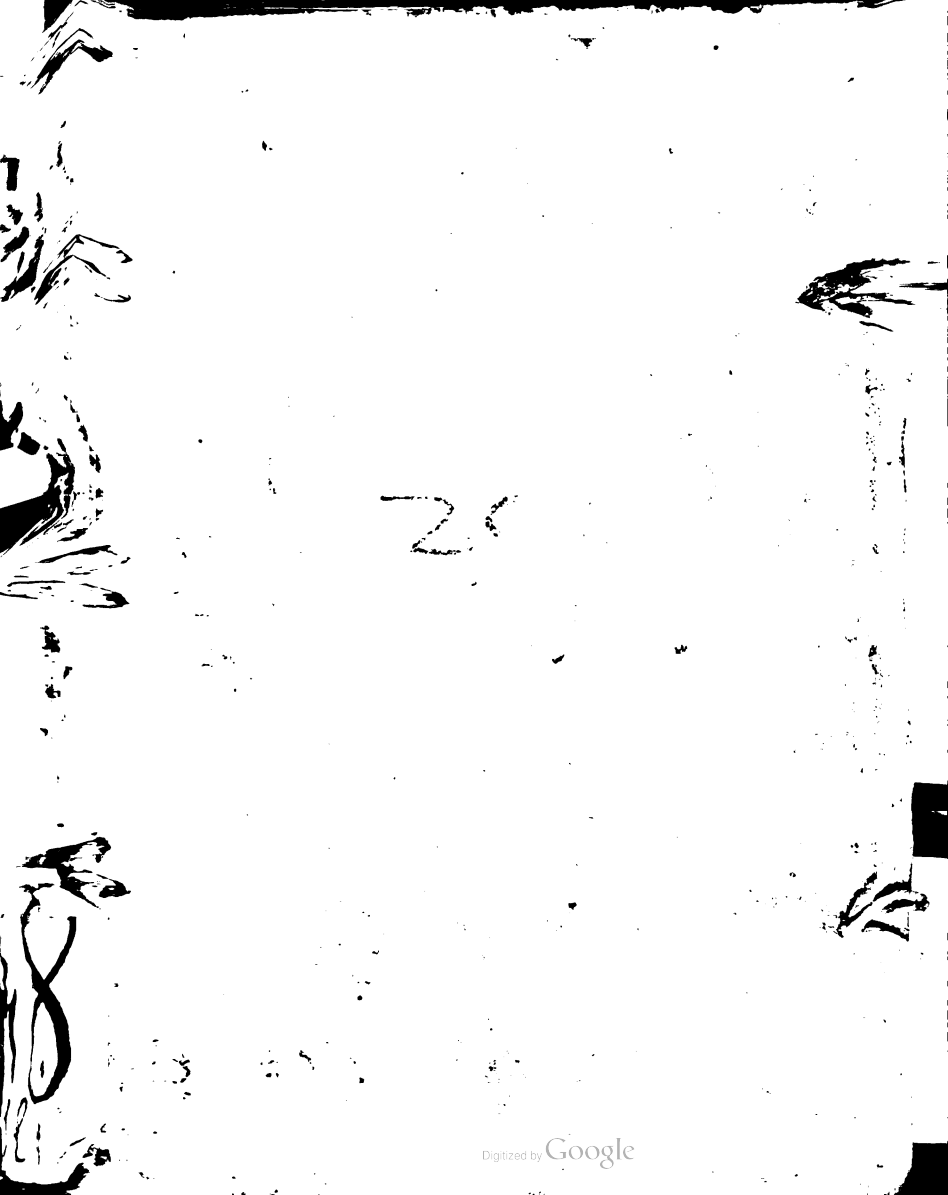
- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

21

20

-S-2156.

FCC 2800

B-1 = N° 2156

~~2-6~~

248

C218

2860

FONS VITAE ET SAPIENTIAE,

Vel

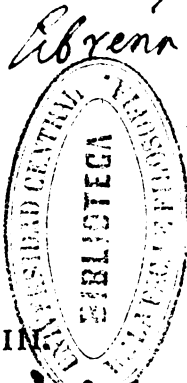
AD VERAM SAPIENTIAM
acquirendam Hortatio :

In qua diuinæ scripturæ & sapientiæ, sacræq; Theolo-
giæ natura, vtilitas, necessitas, ac dignitas explicatur,
& a calumnijs défenditur; atque homines ab inuti-
lium librorum lectione, nimioq; humanarum artium
studio, ad rerum diuinarum cognitionem, ex sacris li-
teris, & sanctorum Patrum sententijs, reuocantur .

AVCTORE LVDOVICO CARBONE
A COSTACIARO,

Academico Parthenio , & Sacræ Theologiæ in almo
Gymnasio Perusino olim publico Professore.

CVM DVPLICI INDICE, QVORVM
alter operis capita, alter res notabiles continet.

VENETIIS, MDLXXXVIN.
Apud Damianum Zenarum .

*De la Casa profesa de la Compania de Jesus
de Madrid*

PERILLVSTRI

AC REVERENDISS.

DOMINO,

D. MARIANO

PERBENEDICTO

Marturanensium Episcopo, & Almæ Urbis
Gubernatori, ac Vicecamerario
dignissimo,

Ludovicus Carbo S. D.

V^M his diebus, Præ-
sul optime, sacrum di-
uinæ legis codicem in
manus sumpsissem; at-
que inter legendum in
eum locum, vbi Salo-

mon omnium hominum sapientissimus,
diuino afflatus spiritu, omnes mortales
ad veram sapientiam acquirendam ora-

† 2 tione

tionem, ad cuiusvis animum tantæ rei amore inflammandum, maxime idonea, hortatus est, incidissem; in eam cogitationem veni; quid causæ esset, cur tam pauci sint, & qui sunt, tam frigide in rebus diuinis cognoscendis versentur: cum tamen, hac vna re, omnium bonorum genera; veras nimirum voluptates, veras opes, veros honores, verasque virtutes, eodem Sapiente auctore, consequi facillime quisque possit. Rem ergo maxima admiratione dignam, cum mecum ipse tacitus cogitarem, non nullæ mihi in mentem venerunt causæ, ob quas homines diuinæ legi, qua nemo est qui non indigeat, cum in eius cognitione nostra vita, nostraque salus sita atque collocata sit, non ita libenter, ac diligenter operam darent: quas, si quis, mecum dicebam, e medio auferret, fidelesque ad diuina studia colenda excitaret, prouinciam Deo opt. max. non ingrati, & reip. Christianæ non inutilem, susciperet. Cum hæc itaque animo tractarem, quodam iuandæ reip. cui omnes nati sumus, desiderio incensus, statim calamum arripui, & quæ ex ea oratione, & quæ ex alijs scripturæ diuinæ

diuinæ locis, quæque alias antiquos Pa-
tres legendo, de vtilitate, voluptate, ne-
cessitate, præstantiaque diuinæ legis, sa-
cræque Theologiæ studij collegeram, co-
piosius explicare, simulque rationes, pro-
pter quas multi a veræ sapientiæ studijs
abhorrent, aut certe ea leuiter attingunt,
exponere cœpi: & paucorum dierum spa-
tio, & si varijs distinerer curis, de re su-
scepta opusculum confeci. Et quanuis
principio, huius lucubrationis editionem
ad illud vsq; tempus, quo, fauente Deo,
viginti quinq; diuinarum institutionum
libros foras dabo, in quibus, quæ volen-
ti in lectione sacræ scripturæ versari, ne-
cessaria sunt, ea omnia diligenter copio-
seque tractaui, differre statuissem; po-
stea tamen, iustis de caussis, mutato con-
silio, & prius, & seorsim, hoc opuscu-
lum in hominum lucem mihi edendum
esse existimaui. Et cum ipse mecum re-
putarem, sub cuius potissimum tutela
ederem; tu vnus, Reuerendis. Præsul, ex
multis, mihi occurrebas, cui hoc, quid-
quid est operis, dicare iure possem, ac
multis honestisque de caussis deberem.
Primum quidem, quod quanti veram sa-

† 3 pientiam,

piēntiam, cuius laudes priuatim hac nostra lucubratione celebrantur, ad cuius studium singulari quadam Dei cura, aliquando vocatus fuisti, semper feceris, optime noui. Etenim, ut te olim mihi narraſſe memini, cum prius arma tractares, poſtea priuato Beatæ Virginis, quam ſemper ſumma religione coluiſti, & colis, auxilio, quodam vitæ amittendę periculo declinato, in adulta iam ætate, carnalibus poſitis armis, arma ſumpſiſti ſpiritualia, ſacram nimirum togam, eamque ſcientiam, quæ ſuſceptum vitæ genus maxime decebat: quam tanto animi ardore amplexus fuisti; ut, & ſi antea vix prima literarum elementa teneres, paruo tamen temporis ſpatio, humanarum atque diuinarum ſcientiarum curſu peracto, ſumma cum laude, me præſente, Romæ, ſacræ Theologiæ Doctör fueris creatus. Quo tuo ſingulari exemplo, ſæpe meos diſcipulos, iam ætate maturos, & de ſtudiorum progreſſione deſperantes, vera narro, ad optimarum artium ſtudia, chriſtianamq; philoſophiam perdiſcendam, me excitafſe, & animafſe memini. Tibi igitur, qui præcipua quadam ratione, ve-

ram

ram sapientiam, semper coluisti, de laudibus verę sapientię liber nuncupandus fuit. Ea deinde ad hanc lucubrationem tibi dicandam me honesta adduxit ratio, quod hæctenus, vt quod sentio, & omnes qui te norunt, mecum sentiunt, dicam, qui magis bonarum literarum studiosis faueat, prodesseque percipiat, cognoui neminem. Norunt id Academici Parthenij, vt de alijs nunc taceam, quos tu multis & maximis, tum communibus, tum priuatis officijs, in re præsertim literaria, semper ornasti: quę si recensere, ac ea, quę narro, verissima esse, pluribus exemplis cõprobare vellem, nuncupatorię epistolę limites transilirem. Quo etiam loco, quæ de tua in me benefica voluntate narrare possem, silentio inuoluam; ne hoc munusculum, magis pro acceptis abs te beneficijs, quam pro tuarum virtutum meritis, tibi offerre velle, ac debere videar: Id tamen vnum dixerim, ex quo, quantum tibi debeam, facile quiuis intelliget, te magis de meis commodis & ornamentis sollicitum sæpe fuisse, quam ego ipse fuerim: vt tantum me tibi debere sentiam, quãtum, etiam, si quidquid possum,

† 4 tibi

tibi tribuerem, nullam tuorum in me meritorum partem videar affecutus. Iure igitur optimo sub eius nomine hæc nostra de vera sapientia comparanda prodibit cohortatio, qui verè sapientiæ studiosis, in quorum numero Academici Parthenij, quippe qui potissimum diuinis literis incumbunt, ponendi sunt, quibuscunq; rebus potuit, prompto animo semper fauit. Accedit præterea, quod, cum Congregationem Academiamq; Beatæ virginis Annuntiatæ in Collegio Romano Societatis Iesu, varijs beneficijs affeceris, tuoq; nomine illustraueris, multum tibi debere sciam, meque eidem Congregationi, tanquam de me optime meritè nutrici, ac matri, multum me deuinctum esse intelligam, cui, si quid in me est, vel doctrinæ, vel religionis acceptum referre debeo, ac refero; existimaui, non solum tibi, sed etiam toti Congregationi, aliqua ex parte, vno eodemque tempore, me satisfacere posse; si, tanquam eius Alumnus, pro tuis in eam & in me meritis, aliquid tibi offerrem. Et denique, ne plures causas percenseam, ea etiam me excitauit ratio, quod fortasse hæc

hac mea nuncupatione efficiam, vt ij, qui eam legent, quantum in te sit uirtutis & sapientię facile intelligant: cum te unum ex multis grauissimis uiris, qui sese mihi offerebant, quibus hanc meam ad sapientiam acquirendam paręnesim dicarem, dignum potissimum iudicauerim. Quod si meum de tuis meritis, tuaque doctrina iudicium aliquibus fortasse imbecillum uideretur, facile, quod ad me attinet, patiar: sed, qui meam de te opinionem parui putaret faciendam, is caueat, ne simul etiam Gregorij XII. & Sixti V. grauissimorum Pontificum iudicium imprudenter parui pendendum putet: cum uterque Pontifex tantum tibi tribuendum esse existimauerit, ut alter, nullis humanis fauoribus, & officijs, sed tuis solummodo maximis meritis motus, grauissimam Episcopi personam, uniuerso purpuratorum approbante senatu, cum tu id, non modo, ut fieri solet, non curares, sed nec cogitares quidem, tibi imposuerit. Alter uero, tanquam optimus meritorum ęstimator, honorumque dispensator, statim atque totius Ecclesię gubernacula accepit, a tuo Episcopatu te
accer-

accerſiuit, ac præter omnium opinionem, ſed non præter tua merita, Alme Urbis Gubernatorem creauit. Latiffimus hic mihi ad meam opinionem de tua uirtute, religione, atque ſapientia confirmandam, daretur campus, in quo fuſe lateque excurreret oratio; ſi que in Epiſcopatu, & in prætura gerenda, uigilanter, ſapienter, religioſeque geſiſti, exponere fuſius uellem: quod certe facerem; ni huius epiſtole nuncupatorię anguſtijs, que ampliffimas tuarum uirtutum laudes capere mi nime poſſent, impedirer. Alias igitur, locum oportuniorem naçtus, quid de te ſentiam, quantum in te probitatis, quantumque meriti ſit, plenius teſtatum relinquam. Nec etiam uelim, ut a me, qui non generi, non alienis meritis, ſed ſolis proprijs uirtutibus laudem deberi ſemper exiſtimaui, aliquid laudis a tuis maioribus nobili genere natis, repetite, requiras; cum præfertim non minorem ſplẽdorem familię tuę, tuis ornamentis, attuleris, quam ab ea acceperis. Illud etiam me a longa tuarum uirtutum prædicatione retrahit, quod non tantum in me eloquentię eſſe uideam, quantum ad eas,

non

non dicam explicandas, & exornandas, sed etiam recensendas, esset opus. Quis enim explicet quantam in bonis honestisque studijs colendis diligentiam semper adhibueris? quanta cum moderatione, & pietate multos annos in ea Congregatione, de qua paulo supra scripsi, versatus fueris? quantum pijs sermonibus, christianis consilijs, & vitæ genere, eum optimorum Iuuenum cœtum iuueris? quanta vigilantia, prudentia, caritateque tibi commissum gregem pauearis? quanta dexteritate, constantia, integritate, & iustitia, Urbem totius orbis caput, gubernes? ac proinde quanta sis laude & gloria dignus? cum in utroque procurationis genere, spiritali nimirum, atque politico, quod in paucis reperire licet, tantum excellas, quantum pauci in altero solummodo præstant. Ea itaque es natura, atq; ingenio præditus, ut quocunque te applicueris, in eo tuæ virtutis claram significationem præbeas. Mirati sunt non nulli, quod sæpius obseruaui, eum ad humanum regimen a summo Pontifice fuisse vocatum, qui non humanarum legum, quarum tamen non es ignarus (in

eas

eis enim tecum olim aliquam operam
me posuisse memini) sed sacræ Theolo-
giæ esset doctor : quorum profecto om-
nis cessabit admiratio , si quæ nos capite
vigesimo nostri opusculi, scripsimus, dili-
genter considerauerint : vbi, quam iuste,
quam pacate, quamque pie rep. admi-
nistrare possint, qui fuerint diuinæ legis
periti, perspicue demonstrauius. Qua-
re, si vere, vir sapientissimus Plato, cuius
sententiam sapientes approbarunt om-
nes, tunc fore beatas resp. affirmavit,
quando, vel Philosophi eas administra-
rent, vel, qui administrant, philosopha-
rentur ; quanto magis ego his tempori-
bus Romanam Urbem beatam esse asse-
uerare potero, cum non solum a Philo-
sopho, sed etiam a christianæ sapientiæ
pererudito, & legum humanarum non
ignaro homine gubernetur ? Quamo-
brem, vt in cæteris rebus sapientissimus
Pontifex, qui sua singulari sapientia ad
supremum in rep. Christiana dignitatis
gradum peruenit, sapienter se gessit ; ita
& in hac, quod te eodem sapientiæ ge-
nere ornatum, ad partem sui oneris su-
scipiendam adsciuerit : vt is, qui, quæ
paulo

paulo ante dicebam, verissima esse optime intelligit. Grauius itaque errant ij, qui existimant, non esse eorum qui philosophari solent, rempub. administrare, quasi philosophia non sit ea, quæ optime resp. constituit, & ad eas optime gubernandas rationem præscribit, atq; hominum vires ita angustas & contractas esse arbitrantur, vt idem, & in negocijs gerendis, & in rerum humanarum diuinarumque causis cognoscendis, excellere non queat: in quo dispari studio, tu, sapientissime Prætor, & Pastor, pari cum laude versaris. Quod dum facis, & eorum, qui sola rerum cogitatione delectati, actionem, in qua omnis virtutis laus sita est, & eorum, qui veri inuestigatione neglecta, sine qua nihil prudenter geritur, culpam fugis, & vtriusque vitæ præmium, gloriamque promereris. Summa itaque laude summus Pontifex dignus profecto est, quod istam honoratam, atque grauem tibi commiserit præturam: cum nullus sit honor tantus, qui in te collatus, non videatur ei qui contulerit, magnam, & iudicij, & sapientiæ laudem allaturus. Et quoniam ad eos dignitatis gradus, quibus

bus duo te summi Pontifices ornarunt, ea uitæ ratione, quam in Congregatione & Academia Parthenia iniuisti, te præcipue idoneum ac dignum reddidisti; nunc, si opus esse existimarem, te contentione, quanta maxima possem, orarem, atque obsecrarem, ut quemadmodum antehac fecisti, ita posthac Fratres & Academicos tuos, quibuscunque rebus posses, iuuares: ut qui optime nosti quantum utilitatis ex nostra Academia capiat Ecclesia: cum ex ea paucorum annorum spatio, plures Cardinales, plures Episcopi, plures Prælati, Doctores, Canonici, Curati, & Sacerdotes plures, & Religiosi pene innumeri, christiana pietate imbuti, & sacris literis ornati prodierint. Et sane, quid potest Vir ecclesiasticus, & Ecclesiæ Prælatus efficere, quod maiorem ei gloriam apud omnem posteritatem, & apud Deum maius meritum pariat, quam si eorum foueat conatus, qui omnes suos labores, omnes uigilias, & studia omnia eo referunt, ut aliquando in Dei gloriam, & fidelium utilitatem cedant; quod Academici Parthenij, Beatæ Virginis auxilio, & Religiosorum Patrum Societatis Iesu

cura,

cura, atque diligentia, faciunt. Hac una præcipue re, Reuerendis. Præsul, eam, quæ in te est sapientia, illustriorem facies, teque maioribus gradibus adhuc digniorem reddes, si honestis, pijs, ueræque sapientiæ cupidis adolescentibus faueris. Neque hæc a me in eum finem scribuntur, ut te ad tam præclarum opus excitem, cum te satis incitatum esse sciam; sed, ut eadem erga Academicos nostros uoluntate, qua tu, me affectum esse, tibi patefaciam. Ardeo enim cupiditate incredibile, neque, ut arbitror, reprehendenda, ut Academia nostra in dies magis, magisque floreat, & uniuersæ Ecclesiæ uberiores fructus afferat. Sed iam faciam huic meæ nuncupationi finem, si te prius orauero, ut hoc opusculum meæ erga te perpetuæ obseruantia signum, eo animo accipias, quo offertur: quod si feceris, nihil vereor, quin munus tua, amplitudine dignissimum, a me tibi tributum fuisse existimaturus sis; cum tanto animi studio offeram, quanto pro tuis maximis meritis, & tua in me summa uoluntate, debeo, ac possum: id quod te facturum spero. Neque enim illa animi tui, qua es præditus magnitudo,

gnitudo, a me, vel re, vel studio se superari, aut equari vnquam patietur. Quo nouo beneficio, si abs te me affectum fuisse intellexero, operam dabo, vt aliqua maiore significatione, te multo maiore munere, eo, quod nunc a me tibi offertur, perdignum esse alias demonstrarem: Interim, Deum opt. max. vt haecenus semper feci, orabo, ut te Ecclesiae suae, & bonarum artium studiosis, corpore & animo diu incolumem conseruet. Vale,
Venetijs, Kal. Mar. .1588.

VARIA, IN DIVINAM SCRIPTURAM,

Sacramq; Theologiam, & in huius operis
Inscriptionem, carmina :

*QUIBUS LECTORES AD VERÆ
sapientiæ studium inuitantur.*

VINCENTII GILIANI.

*Cui Musæ parent omnes, Pallasque ministrat,
Et Peitho fandi grata lepore subest;
Illa ego sum, quæ pando fores, atq; atria cæli,
Tergeminumq; uno numine pando Deum.
Si me posthabita, harum hospes capiaris amore,
Non tuus iste omni luce carebit amor?*

EIVSDEM.

*Quæ bene Carbo tuos, Dea magna, extollit honores?
Et quam iure homines ad tua sacra vocat?
Carbo ardens sancto Chaos atrum discutit igne:
Et tu atrum sancto discutis igne Chaos.
Et nil te melius videt alto Phæbus ab axe:
Et nil hoc melius Phæbus ab axe videt.*

††

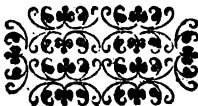
EIVS-

E I V S D E M.

O Dea, quæ summo dilaberis Aetheris axe,
 Et nobis certam pandis ad astra viam.
 Non tot purpureis noctu micat ignibus aether,
 Quot tu fidereo lumina ab ore iacis.
 Quisquis te primis mirari discet ab annis,
 Atque tuos monitus, & tua facta sequi:
 Inter hic aethereas ævum se degere Nymphas,
 Et se inter summos sentiet esse Deos.

E I V S D E M.

Qui fons hanc lato percurrit murmure vallem,
 Canaque liquenti lilia nutrit aqua;
 A rutilis cæli missus delabitur astris,
 Atq; eadem, unde venit, rursus ad astra redit.
 Hinc hauri, arentemq; sitim solare viator,
 Et perfunde sacris sordida membra vadis.
 Nam, nunquam posthac sities, fiesque nigrante
 Et rauco ex coruo, dulcis & albus olor.

FABII

FABII PETRONII
ACADEMIAE PARTHE-
NIAE RECTORIS,

EIVSDEM ACADEMIÆ, ET CON-
gregationis Beatæ Mariæ Virginis Annun-
tiatæ, In Collegio Romano Socie-
tatis Iesu nomine,

De Carbone suo.

*Hic olim nostrum Carbo cumulauerat ignem,
Quem Christi nobis iunxerat vnus amor.
Nec tamen auulsus flammæ pia semina perdit:
Accensas spargunt scripta fouentq; faces.*

LVDVICI CARBONIS,

De Fratribus & Academicis suis.

*Hic vos extinctus Carbo cumulauerit igne?
Quin vobis iunctus canduit igne pio:
Flammaque auulsus conseruat semina, nanque
Inde habet vt spargat charta pusilla faces.*

EIVSDEM.

*Non dedit, accepit, quæ seruat semina Carbo.
Vestra ergo hæc spargit pagina luce faces.*

†† 2 ASCA-

A S C A N I I S A N S E V E R I N I
Neapolitani Academici Parthenij.

*Carbo in fronte libri fonti cur proximus haeret?
An quia caelestes haec parit unda faces?
An quia cui dederit diuinus spiritus ignem,
De ventre hic viua flumina fundet aqua?*

B E R N A R D I N I B R I G A N T I I
Romani Academici Parthenij.

*Ignis hic Carbo est; hic Carbo est Gēmeus: at quos
Sive rogi latices, sive pyropus habet?
An quia, congestis doctrinae floribus, ignis
Huius odoriferas exprimit ardor aquas?
An quia gemmanti spatiantur lapsa lapillo
Flumina, ab Empyria qualia sede cadunt?*

F A B I I S E R G A R D I I R O M A N I
Academici Parthenij.

Isaie
cap. 6.

*Incendere faces pectus, facundia linguam
Dum superus tetigit carbo labella senis:
Ecce alius Carbo caelesti accensus ab igne,
Aetheriam in scriptis spirat, alitque facem.
Haec tu siue legis, fida siue accipis aure,
Et linguam, & pectus dius aduret amor.*

I O A N . P E T R I S I G N O R I N I
Academici Parthenij.

*Si quis amat vitam, si quem sapientia tangit,
Hoc de fonte sacros ebibat ille sales.*

Hic

*His etenim scriptis vera sapientia vita
Occulto quondam cortice clausa patet .
Aemulus antiquo nimirum poma parenti ,
Securus nostro fonte rigata leget .*

E I V S D E M .

*Esse quid utilius possit, quid honestius omnes
Scire homines toto pectore semper audent .
Vtilis ecce tibi liber, & profertur honestus ,
Hoc magis utile , te quo magis urget opus .
Quippe necessaria repetit compendia vita,
Qua sine, lector, honos utilitasq; perit .*

IACOBI FIANII DVBLINENSIS
Hyberni Academici Parthenij .

*Arbor in Elysio quondam sata dicitur horto ,
Vim cui mirandam conditor indiderat .
Illa daret viridem senibus reuocare iuuentam ,
Perpetuo vitam ducere & illa daret .
Arboris in morem felix sapientia surgit ,
Vis mirabilior , fructus amabilior ,
Nempe malum, senuit quo mens, fugat, atq; perennem
Dat vitam , etatis flore dat usq; frui :
Illa potis terris, potis hæc dare viuere caelo ,
Hæc animo vitam, corpori ut illa, dabit .
Poma legas, senium ponens, iuuenescere qui vis :
Qui cupis æternum viuere , poma legas .*

E I V S D E M.

*Quisquis aues ubi vera fluit sapientia, nosse,
Eius & exoptas sumere fontis aquam;
Huc ades, euoluas quæ Carbo volumina condit,
Carbo corruscanti lumine munit iter.
Hoc duce vitales latices haurire licebit,
Et subito sapiens, hoc duce, verus eris.*

N. I C O L A I C A M A N I Academici Parthenij.

*Si iuuat optatos nimium perquirere fontes,
Vt sicco liceat pellere ab ore sitim.
Lubrica quid prodest humiles per gramina fontes
Visere? mortalis non leuat unda sitim.
Huc veniat sitiens, gressus huc dirigat, hic fons
Vertice vitales fundit amœnus aquas.*

LECTORIS, ET AVCTORIS dialogismus,

De suis Academicis Parthenijs.

*Parthenij tam casta canunt cur carmina vates?
Casta mente colunt Virginis imperia.
Hæc eadem, lector, casto tu pectore serua;
Atque eadem, credas, carmina casta canes.*

IOAN-

IOANNIS BAPTISTÆ
Bellauerij.

*Qui in tenebris erras trepidans formidine mortis ;
Ad vitam lucem si cupis , atque viam ;
Candida peruoluas Carbonis scripta disertæ,
Hinc iter ad cæli lucida regna patet .*

M V T I I S F O R T I Æ .

*Cur ceu Penelopes sponsi vos, turba sophorum ,
Quæritis ancillas, nec petitis Dominam ?
Arce sedet celsa sapientia dia, domoq̃,
Quæ septem fulcris fulta superba micat .
Huius si cupitis penetralia sacra subire ,
Sacrumq; aspectum cernere , & eius opes
Accipere, & paucis manifesta arcana docentem
Mystica, & ars etiam quanta sub hisce latet ,
Vos introducet Ludonicus, fidus amansq;,
Illius edituus , ianua cuique patet .
Vestra per anfractus tutum vestigia filium ,
Ac ceu fida manus vos reget huius opus .*

E I V S D E M .

*Quid vobis foditis cisternas undique fractas ?
Unda quibus defit ; nam subito inde fluit .
Nec petitis fontem, a quo manat vita perennis,
Qui potis est vestro pellere ab ore sitim ?
Quantas hic habeat vitres, quid conferat, & quid
Intus agat, morbos quot fuget ex animo :*

*En libro docet hoc Ludovicus, aquasq; resignans,
Haurit, & inuitat, qui sitit hasce bibat.
Porrigit hos vobis sapientia dia, venite,
Qui bibere has refugit, certa tenet rabies.*

B O R G A R V T I I

a Borgarutijs.

*Fons vitæ Deus est, Fons est sapientiæ & idem:
Vive Deo, & viues: vive Deo, & sapiens.
Cætera sunt meræ nugæ, merique iocique:
Post obitum restat nil, nisi facta probe.*

M. ANTONII IO. BONI.

*Sole sub ardenti quisquis requiescere quæris,
Molliter ad ripam prætereuntis aquæ:
Huc ades, atque hunc ex Paradisi flumine fontem
Libatum irrorâ vestibus, & capiti.
Hinc bibe: pelle sitim hinc, sities non amplius, atq;
Sic tibi iam cæptum latus iter perage.*

I A C O B I R O S S E T T I.

*Vt decori fons est platano, platanusque vicissim
Fonti, altoque procul vertice monstrat eum:
Fonte libellus erit spectabilis, ipse libello
Fons simul, & mutua carus uterque vice.
Fons sacer est, cælique sacra sapientia inundat;
Et sacer est, ad eum qui vocat, iste liber.
Ergo mortales, Sophiæ qui fontis egetis,
En vobis index iste libellus erit.*

M A R C I

M A R C I Z E N I .

*Vt sitiens quærit fontes per devia ceruus ,
Vt longam sicco pellat ab ore sitim .
Sic vos, quos ingens tenet ardor magnæ sciendæ ,
Ad fontes sacros currite dulcis aquæ .
Huc properate citi , nam vos Deus aduocat ipse ,
Ipseque dat vobis pocula sacra manu .
Post hac non sitietis , eritque in pectore vestro
In cælum viua fons salientis aquæ .*

P A L M È R I I S C A R D A N T I S .

*Sacra exoptarem Scripturæ dicere laudes ,
Si daret ipsa mihi scandere laudis iter .
Carminis ornatu nostri non indiget ullo ,
Quod natura parens ingeniosa dedit .
Funderet omne decus cantu Sulmonis Alumnus ,
Si laudum miris cresceret illa modis .
Si tentaret idem sublimis Musa Maronis ,
Æquoreis undis addere vellet aquam .
Sed laudis quicquid cantari posse videtur ,
Docti Carbonis pagina culta canit .*

G R A T I Æ M A R I Æ G R A T I I Extenuati Philomathi .

*Terrenis quiquunque epulis assuetus , & undis ,
Non nisi terrenas aduena quæris opes ;
Aethereas scrutare plagas , cælique recessus ,
Et nihil aethereo te magis orbe iuuet :*

Ecce

Ecce per insolitos calles, perque inuia CARBO
 Lucidus effuso lumine monstrat iter ;
 Adspicies primo labentia flumina fonte ,
 Et stabili æternas conditione dapes :
 Mox ubi gustaris ; non te fortasse pigebit
 Protinus insuetos edere voce modos .
 Terrenæ procul este epulæ, procul este profana
 Flumina, neglecto sordidiora fimo ;
 Ambrosiæ, sacrique tenent me nectaris haustus ;
 Hic satur esse volo , si satur esse queo .

E I V S D E M .

Qua tortuoso fons vagus ambitu
 Errans , strepentes ad nemorum comas ,
 Poscat fatigatos susurro
 Per lapides salientis undæ ,
 Fessus latentem visceribus premens .
 Ignem grauato Ceruus anhelitu
 Fertur , salutari furentem
 Ut reprimat fluuio calorem :
 Nos æstuosas deterioribus
 Flammas gerentes pectoribus faces ,
 Ductu perenni prodeuntes
 Vertice sidereo liquores
 Vitemus ? Ipsos & sapientia
 Celestis amnes , unde animis vigor ,
 Et vita nostris , luctuosis
 Unde venit medicina morbis ,
 Tinnamus agræ sollicitudinis
 Errore capti ? Sit respiscere ,

Sit

*Sit cura tandem, mollibusque
Pellere funereos medullis
Ardoris æstus: En sacra viuulis
Diducta sacris flumina: Currite,
Haurite quisquis, feruidasque
Ad latices cobibete flammæ.*

E I V S D E M.

*Vreris insano scelerum furiosus ab igne?
En tibi sidereæ, quo recreeris, aquæ:
Errorum gelidis torpes quoque frigidus undis?
En tibi sidereæ, quo foueare, faces:
Temperat ignis aquas, & aquis extinguitur ignis;
Auxiliumque ferunt ignis, & unda tibi.*

S A L L V S T I I G R A T I I.

*Congerat extremo gemmas Oriente petitas,
Qui cupit, atque Arabum vincat auarus opes;
His ego cælesti nasos Oriente lapillos
Anteferam, veras & pietatis opes.
Qui caret his tri mihi semper egentis imago,
Qui fruitur, Croesi diuitis instar erit.*

E I V S D E M.

*Quid iunat impuris haurire e fontibus undas,
Si quo plus potæ, plus sitiuntur aquæ?
Hoc latices bibite æternos de flumine, poti
Qui semel, extinguunt tempus in omne sitim.*

A N.

ANDRÆ VICTORELLI
Bassanensis Seminarij Gregoriani Eccle-
siæ D. Marci Venetiarum Clerici .

*Concipere æterno solis miramur ab igne
Semina perpetuæ fertilitatis agros ;
Atque hic ridenti frondescere germine silvas ,
Hic patulis campos luxuriare comis :
Cumque animi ad sacræ radiantia lumina legis ,
Ornatu pingi nobilliore queant ;
Et dare centuplici promissos fenore fructus ,
Sat bene regales queis superentur opes ;
Negligimus : Da tu, sol ò clarissime , lucem,
Excipiant tandem pectora nostra tuam .*

E I V S D E M .

*Mercator properet, frigus patiatur, & æstus,
Ut fluxas avido pectore quærat opes ;
Ante oculos positos, nulloq̄ labore parandos
Sacrarum cumulos nos renuamus opum ?*

VITI VIVOLI EIVSDEM.
Seminarij Clerici .

*Ut primum abrasus liquit Sansona capillus,
Hostibus occurrit præda cupita suis :
Sic quos æthereæ sapientia liquerit oræ ,
Hostibus occurrent obuia præda suis ;
Næq̄ laqueos manibus rumpent ; sed lumine capti,
Pro stolidâ pœnas credulitate luent .*

OCTA-

OCTAVII FERRI EIVSDEM

Seminarij Clerici.

*Isacidum simul omne inter spelæa ferarum
 Errasset miserum nocte, dieque genus;
 Melle nec Hyblæo riuos, & lacte fluentes,
 Promissam toties nec tetigisset humum:
 Sed Deus igniuomam iussit præcedere nubem,
 Ignotasque data prodece luce vias:
 Nec minus obscura tenebrose noctis in umbra
 Deius ignotum tendere perget iter,
 Quem nubes, quem nata alto sapientia celo
 Non iuuet, ac nitido lumine flamma regat.*

ANDREÆ RABAGNII EIVSDEM

Seminarij Clerici.

*Dum Iuuenis funda, pleetroque insignis eburno
 Tangeret argutæ fila canora lyræ;
 Infrænes posuisse iras mens cæca Saulis
 Creditur, ad sacros & requiesse modos;
 Nos furijs tamen, atque oestro grauiore subacta
 Pectora, Tartarea sollicitata face;
 Ad numeros, ad nulla sacri modulamina iuris,
 Exsuere hos animos, hæc fera corda iuuet?*

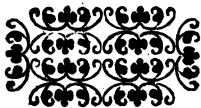
HIERONYMI NOVELLI
Congregationis Somaſchæ, Satyra.

*Quem mihi Ariſtotelè ? quæ digna volumina cedo
Socratis ? & turpes Epicuri attollere libros
Mendax eloquio fallaci Græcia geſſit ?
An non illi hominum mentes caligine cæca ,
Et varijs animos erroribus implicuerunt ?
Nonne illi ingreſſi caulæ de more latronum ,
Diripuerè gregem Domini crudeliter omnem ?
En miſero hic pecori pro viuo, ac diuite puri
Fonte boni arentes latices , & noxia miſcet
Pocula damnoſæ Veneris perfuſa venenis .
Ille autè in loca ſenta rubis, iugaq; horrida dumis
Raptat oues; lanæ immeritis lacerantur, & artus.
Quandoquidem non iam cęleſtis paſcua campi
Annuit, aut colles ſuperum , ſedesque piorum :
Fidere humo, gemmâ bibere, inuigilare repoſtis
Theſauris, oſtroque tegi, byſſoque nitenti ,
Hunc ſtatuit vitæ finem, metamque beatæ.
Ecce alius inſtis proponit præmia factis
Faſtoſas lauros populi , regumque coronas :
Nefcius, heu, regna occidere, atq; areſcere lauros.
Eſt & qui ſeſe virtutis ſemina veræ,
Atque iter inueniſſe tumentis codice iactet ;
Incautosque diu patriæ dulcedine linguæ
Lectores tenet, & vacuis eludit arſtis .
Quid tibi nunc Cynicoſq; feros, & dogmata duri
Zenonis cantu memorem ? immitesque Catones ?
Inſeuit natura parens , ſator ipſe parenti
Naturæ varios humano in pectores motus :*

At

*At Zeno egregium sapientis fallere nomen
 Hirsuta doctus barba, incomptoque capillo :
 Diductisq; oculis, ad frontem, & sydera dextro
 Sublato, presso ad terram, mensumq; sinistro,
 Naturamque, Deumque insano corrigit ore .
 Nusquam lætitiã, nusquã gemitũq; metumq;
 Spemq; feret, quem iam virtus in sede locarit .
 Hęc plebem, stultumq; tenent contagia vulgus .
 Aut flebit paruus, genitrix cui dura negarit
 Vbera, vel crudo natorum in funere mater .
 Ut te pulchra suo sistat sapientia cliuo,
 Exue mansuetos animos, & mitia corda ;
 Et silice, aut duro firmes præcordia ferro .
 Ne te confectus senio, morboq; fameque
 Tangat inops, dum labenti suprema senectæ
 Auxilia implorat lacrymis, & poplite curuo .
 Dat pater indignas fido pro crimine pœnas,
 Tu raptis catulis Getula sæuior vrsa
 Spectabis sicco morientem lumine patrem .
 Barbarus intendit patriam, atq; altaria Diuum ;
 Impia tranquillo cernes incendia vultu .
 Zeno quid insanis? Hominẽ quem tollere ad astra
 Fas erat, & superis pietate æquare docendo,
 Informi trunco similem, brutisque minorem
 Efficis? atque tibi fidentem inuoluis Auerno?
 Infelix genus ò pecoris, cui contigit horum
 Stulta magisteria, & voces haurire nocentes .
 At nos felices, Genitor quibus aurea quondam
 Decreta, & Natum claro demisit olympo .
 Quã gratus dux? quãq; bonus fuit ille magister?
 Ille ouium pastor facilis, tutela, salusque
 Vera*

Vera gregis, medicusq; animæ fidissimus ægra :
Qui postquam ingenti descendit ab æthere cursu ,
Explicuitque Patris diuina oracula terris ,
Nubila nox, crassæque animis fugere tenebrę .
Quin & vulneribus, rabies quæ saua luporum
Intulerat pecori, frustra balantibus agnis ,
Ipse manu medica , cælique potentibus herbis
Attulit auxilium : desertos deinde per agros
Dispersas reuocauit oues, tectoque reduxit .
Tum primum obstructi patefacta est semita veri,
Fraudesque, insidiæque, et opertę Dæmonis artes .
Tum demum puteos veterum , sedasque lacunas
Fugimus, & latices haurire e flumine sancto
Cępimus , & Christi vitali assuescere fonti .
Hic verò Fontis titulo , vitæque libellus
Insignis , nomen merito deduxit ab illo :
Cuius inexhausta erumpens hoc tempore vena ,
Leniet indomitos ardentis pectoris æstus :
Imo aditus primi signantem ad gurgitis urnam
Si sequeris , grato primi te margine sistet .

DE ÆTERNA DEI SAPIENTIA

Iosephi Phadij Seminarij Veneti Pa-
triarchalis alumni ,

Ode .

*Constantis heros ille animi , & fide
Fratres benignè notus in asperos ,
Penuria accisis ubi escis
Egit atrox Pharios auitis
Mutare fines , blanditias heræ
Dum perpicaces negligit abstinens .
Suadentis incestos amores ,
Atque manus fugit insolentes ,
Damnatus atri carceris , integer
Quamuis & insons, cruraque compede
Dura reuinctus forte vitam
In tenebris poterat per omnes
Traxisse menses , ni sapientiæ
Consultus almæ temporis anxio
Arcana regi vnus futuri
Consilio facili expedisset .
Ipsa & profundi pertinet ætheris
Tractus in omnes , & trucidis aquora
Ponti , pigramque terram , & orbis
Cuncta regit stabili usque lege ,
Æterna , summoque assimilis patri
Fecundæ imago mentis , & ipsius
Naturæ origo , vique , & instar
Principio sine , terminoque .
Lux grata terris , aurea lux nigris
Clarum refulgens in tenebris diem ,*

† † †

Pu-

*Purusque inexhausti nitoris
 Lumine fons oriens perenni.
 Cunctis ut albus Lucifer ignibus
 Micat sereno splendidius polo
 Per sudum, ut ipse Solis infra
 Auricomum iubar est rubentis;
 Lux cætera omniſ sic ſapientiæ
 Decedit (æquum est ſi peritura mox
 Componere æternis) ſupremæ
 Lumine, principio quod orbes
 Cæli nitentes ex nihilo extudit,
 Et clara puræ cornua Cynthiæ,
 Vitasque diuerſas ferarum,
 Atque hominum genus, & volantum.
 Quid ergo certis pro ſtudijs magis
 Inſanientis falſa ſcientiæ
 Decreta ſectamur neſaſti?
 Materiam ſcleris que ſummi
 Gemmas, & aurum quærimus? Omnia hæc
 Labuntur eheu, quam cito mobiles
 Deperdit arbor ante frondes,
 Prataque purpureos colores.*

ALEXANDRI GATTI
 eiufdem Seminarij Alumno.

*O fatum miſerabile, atque acerbum,
 Dignum ſletibus, heu nimis ſolutis,
 Dignum cui lacrymæ fluant perennes,
 Fuſa mæſta per ora, perque peſtus.
 Humanum genus omne peruicaci*

Aſtu,

*Astu, blanditijs, iocis, rapinis,
 Fictionibus impijs, pudendis
 Illectum rapit ad profunda regna
 Infernae Stygis, atria, & paludes,
 Orci bellua dira monstruosi:
 Illa, inquam, miseri orbis inquinatrix
 Serpens, quæ auricomæ arboris Parentes
 Primos carpere poma suavit audax;
 Has mortalibus attulit ruinas,
 Dum cæcos labefactat, & Deorum
 Fictis lusibus inquinat, venenum
 Tetrum melle linendo fabularum.
 Quæ dementia vos agit misellos?
 Quisnam vos sopor urget? An videtis
 Quibus vorticibus, quibus procellis
 Vos tantæ implicuere fictiones?
 Cæci progenies nefanda Patris.
 O tandem laqueos refringite istos,
 O tandem pedicas videte tantas.
 En vobis modus vnus, his reiectis,
 Aquis ora rigate de Sophia
 Haustus fontibus, & periculosas
 Vitetis, stygiæ dolum Tyranni,
 Fabellas, miseri. O probrosa dictu,
 O vastrum scelus, o dolosa verba.
 Pactoli haud nitido beabit auro
 Vos pellucida lymphæ fontis huius,
 Aut gemmis vitreo sub amne celat,
 Quas flauis Tagus exiens arenis
 In vastum pelagus, sonante fluctu.
 Isthæc vnus æstimantur assis.*

†††

2 Aqua

*Aquæ flumen amabile, & beatum
 Sed fiet salientis aurea ad astra,
 Ubi perpetuo fruamur ævo,
 Vbi continuis iocis vacemus,
 Vnde nos trahere ardet, his repertis
 Fictionibus impijs, pudendis.
 Orci bellua dira monſtruoſi,
 O fœdiſſima, & indecora dictu,
 O vaſtrum ſcelus, o dolosa verba,
 O fatum miſerabile, atque acerbum.*

E I V S D E M.

*Haſtenus impuras miſeri libaſſe paludes,
 Et tinxiffe graui ſit ſatis ora lacu.
 Quem portentificis ſerpens perſuſa venenis
 Inficit, & ſtygijs impia miſcet aquis.
 Huc vero, huc: iſtis haurite e fontibus, hauſta
 Hæc quoniam æternum viuere lymphæ dabit.*

I A C O B I V V L T O L I N I
 eiusdem Seminarij Alumnij.

*Subduclum nitido fraudibus æthere
 Ignem, cum rudibus gentibus intulit
 Audax ardua quæque
 Tentare Iapeto ſatus,
 Vita mox homines carpere lumina
 Cæpere, & varijs febris opprimi,
 Cunctis deinde tulere
 Quæ tantum ob facinus necem:*

At

*At cum flammigeris prodijt hic liber
Astris, perpetuo lumine perfrui
Mortali dedit omni
Cura, & tristitia procul,
Hoc ergo potius munus amet, mala
Quam terris varij furta Promethei,
Quisquis ducere longos
Optat cum superis dies.*

IOANNIS MARIE SPADONI
eiusdem Seminarij Alumni.

*Lucida quæ a latis Paradisi labitur aruis,
Quattuor inque sinus unda reducta fluit,
Obscura hic reserat diuinæ arcana Sophiæ,
Quæ ceu lympha alti manat ab arce Poli:
Prouidæq; in toto terrarum se inserit orbe;
Ex quo vitalis omnibus humor inest.
Anxius ergo animo quisquis sitit abdita rerum
Huc petat, & latices hauriat ore sacros.*

VINCENTII CONTARENI
eiusdem Seminarij Alumni.

*Quid iuuat ignotas, optantem discere, gentes,
Quæq; inimicus habet barbara regna sequi?
Quid iuuat agricolam vano indulgere labori,
Actardos Stimulo sollicitare boues?
Quid iuuat incertas per aperta pericula vitæ
Si quæras partis non fruiturus opes?
Hæc lege doctus eris, pastus, diuesq; docebit
Pascet, ditabit te, studium, esca, labor.*

††† 3 IOAN-

IOANNIS BAPTISTÆ FOLLI
eiusdem Seminarij Alumni .

*Ne viridi exornet quisquam mihi tempora lauro,
Neue mea Aonio proluat ora lacu ,
Hermus ne auratam voluat sub gurgite arenam
Ne mihi Paetoli diuitis vnda fluat .
Dum , quæ sollicitat mentem vesana sciendi ,
Hoc possim vitæ pellere fonte sitim .
Ditior hic Hermo, Aonioq, potentior anne,
Hæc una Hybleis dulcior vnda fauis .*

DOMINICI BERTACCII
eiusdem Seminarij Alumni .

*Huc propera quicumque sitis, quicumque perennem
Exoptas vitam , Nestoreosq, dies .
Hic etenim celsis fons est, qui manat ab astris,
Cuius sola potest Lympha leuare sitim ,
Et dare quo longum ducas feliciter æuum ,
Quod tibi nulla dabit diuitis vnda Tagi .
Dum potes, hunc igitur celestem consule fontem,
Dulcior hoc rutilus non erit Hærmus aquis .*

AVRELII AVGVSTINI SCOTI
eiusdem Seminarij Alumni .

*Quo properas ? hic siste gradum , si te igneus ardor
Vrit , & infractum torret anhele sitis ;
Alliciat ne te mendax Permessidos vnda :
Confiliis fauces non satiantur aquis .*

Fons

*Fons fuit hic Vita, tali ne pectora Lymphæ
Proluis, æterna morte peremptus obis.
Vera tibi hic puris manat Sapientia rivis,
Hanc quoque si fugias, nil (mibi crede) sapiis.*

E I V S D E M.

*Heus homo, si audaci decerptum ex arbore malum
Fauce vorans moreris; hic bibe viuus eris.*

A N D R E Æ S T E L L Æ
eiusdem Seminarij Alumni.

*Cedite melliflui iam fisci cedite fontes,
Verior hoc nullus, dulcior atque viget.
Exiguus vobis liquor est, & turbida Lymphæ,
Ast vitreis, magnus fons hic abundat aquis
Ille iterum sitiet, vestra qui proluet unda
Ora, sed is nunquam, qui bibet huius aquas.
Huc igitur properans, hinc dulcia pocula sumat,
Qui cupit ardentem pellere ab ore sitim.*

G A S P A R I S F A R I N A T I
eiusdem Seminarij Alumni.

*Mortales quæ cura nefas quæ tanta cupido
In vetitum contra iusq; piump; fuit?
Aut quanam vestras egit dementia mentes
Arboris auricomæ carpere poma manu?
Scilicet æternam secura per otia vitam
Omniaq; aspectu clara futura suo.*

††† 4 *Falsi-*

*Falsidico mendax promisit pectore serpens
 Omnia fallaci peruigil arte tegens .
 O fortunatam nisi mens tunc laua fuisset
 Progeniem, o tanto gens labefacta dolo .
 Forsitan & lucis etiam fruerere beatis
 Nec tam sollicitis anxia vita foret .
 At vos si qua mouet vera pietatis imago
 O tanto assueti crimine dura pati .
 Huc properate p̄ veteris contagia culpa
 Abluite , atque nouo fonte piate nefas .
 Horrificis hic non serpens imbuta venenis
 Lethalisq; cibus insidieq; procul .
 Hic dabit adiunctam Sophiae traducere vitam ,
 Hic non polliciti pignora falsa feret .*

SANCTI MACCAFERRI
 eiusdem Seminarij Alumni .

*Certum mundanam quod si gustaueris undam ,
 Sauerit indomitis in te iterata sitis
 Viribus, at non arefcentes premet arida fauces,
 Vt semel hic dulcis tinxerit ora liquor .
 Ergo, utcunque cauum sitis aspera guttur adurit ,
 Ebibe celestes , protinus ebibe aquas .*

BARTHOLOMEOI NARDI.

*Conciperet tellus ut semina , fontis Eoi
 Quadrifido fluxit vitreus amna liquor .
 At quo concipiat celestia semina pectus ,
 Fons fluiuos rursus quattuor vnus habet .*
 Neclareo

*Ne flareo primi qui tinxerit ora liquore ,
Hic sapiens alta sydera mente petet .
Viuus alter aquis ubi quem perfuderit . illi
Cœlicolas inter vita perennis erit .
Tertius est albus , liquidis argenteus undis ,
Cana fides huius sacra fluenta tenet .
Igneus est quartus , feruentem temperat amnem
Pectora qui sanctis ignibus urit amor .
Qui cupit æternum cœlestis viuere , viuas
Has properet viui sumere fontis aquas .*

E I V S D E M .

*Quid inuat ardentem dulci restinguere riuo ,
Et nitido tristem sistere fonte sitim ?
Nam redit hæc iterum miseris mortalibus , atque
Faucibus ut primum defuit humor , adest .
Ne sitiant vnquam rapidis feruoribus ora ,
Hoc madeant sacro fonte perennis aqua .*

IOANNIS PETRI FERRARI
Clerici regularis sancti Maioli
Papiæ .

*Qui res , & varias rerum perquirere causas ,
Lenibus & studijs , inuigilare cupis .
Huc ades , hoc plenis manat sapientia riuus
Fonte , cito hæc animi temperat vnda sitim .
Quæ nec Socraticis sunt vnquam prodita chartis ,
Nec magnus potuit noscere Aristoteles .
Impiger admoris si lymphæ , huic protinus ora ,
Percipies votis non minor ipse tuis .*

E I V S .

E I V S D E M.

*Fons erit hic liber & dulcis Sapientia potus,
Quæ tibi perpetuo fonte ministret aquas.
Fons erit hic summæ, tibi quo se lucis origo,
Ostendet tandem secula longa frui.*

P H I L I P P I T I N E L L I.

*Ut viridans arbor plantata ad fluminis undas
Dulcia producit tempore poma suo.
Sic tu si ad sacri fontis requieveris undam
Cælestes fructus undique, & usque feres.*

E I V S D E M.

*Mortales miseri, quæ vos dementia cepit,
Ut fontem viua desereretis aqua?
Iam sapite, & reuocate pedes, & linquite tandem,
Flumina despecto sordidiora limo.*

V I N C E N T I I G I L I A N I
in sacram Theologiam .

Οἱμοι τίπτε ἐπισπερχῶς πλαγώμεθα πῶροι
Φρέδων ἀτρυγέτω ἐν ἀλὶ φραδμοσυμῶν;
Ἦνι θεηγορία ἡμῖν ἐὰ πάντα δίδωσι.
Εἴσεται μείφρορες τίπτε χρονιζόμεθα ;
Τίπτε φρενοβλαβέες τόσον περιόπλομεν ἔδλον ;
Τίπτε θεῶν σεμιλίῳ ἔπεριδραπτοίμεθα ;
Θ' εἴνε ναυκλήρου, ὃς αἰγίσι ταῖς φεβεροίτοις,
Ἐν ταῖς χεημαθεῖς χαιράσιν ἰωλυγίσι,
Οὐ πλέει, ὡς ἐνόν, ὡς τάχος ἐς τὸν ἐνώπιον ὄντα
Κἀγγύδι ἐυδιδον λιμένα ἀμφίδυμον .

E I V S D E M .

Ὅσον τοῖς ὄφλομεν θεῖοις, ὅτι πότνια μῶτερ
Δῶσὶ σε θηήτοισιν δια θεηγορία .
Ἦ γὰρ γῆ μιαρὸν κοκύτου γίγνεται κλίμα,
Σοῖο χάριν, γίνεται χωρίον ἑράσιον .

E I V S D E M .

Τοῖσι βροτοῖσι θεῶν βασιλευς χαρίσματα δῶκε
Νήριτα ἀλλοίων ἠδ' ἐμέγιστα χρόνων .
Ἄλλ' ὅτε δῶκε θεηγορίαν, τότε δῶκεν ἑσῶν
Πάντων ὑψισον. δῶκε γὰρ αὐτὸν ἔδλον,
Τοῦδ' ἔδ' ἐν μείζον δοῦναι θεὸς ἐστὶν οἴοσε :
Ὅδ' ἐν μείζον ἀγνεῖν ἐστὶν οἴοσε βροτός .

I O A N N I S D O M I N I C I
Traiani Neapolitani.

Κευθόμενος θησαυρὸς ἀχρήσιος, ἐδ' ἐν ὄνειαρ
Γνώσιος ἀγνώσει, κείπερ ἐρικλεάνη .
Πολλή σοι πυκνῶιο βίβλω χάρις ἔμπυρε Κάρβωκε
Λάμψας ἐπὶ σφίρης πίδακα ζωνάκη .

L V D O .

L V D O V I C I C A R B O N I S
in suos amicos, qui veram sapientiam
suis carminibus laudarunt.

*Hi veri vates, sacroq; hi numine tacti,
Veræ qui Sophiæ carmine sacra canunt.
Non fictos Diuos, cæcosve cupidinis ignes
Dicunt, nec mentis somnia vana suæ.
Ut faciunt vulgo impuri, vaniq; poeta,
Quorum sunt dignis carmina danda focis.
Hi veri vates, nam vatuum regnâ priorum
Conseruant, verum qui cecinere Deum.
Vos etenim canitis ter sancti oracula Regis,
Dicitis & Studijs esse colenda pijs.
Vos hominum pectus diuino incenditis igne,
Et cæcas nubes pellitis ex animis.
Vos ergo Sophia ornabit sanctissima lauro,
Atque inter ponet sidera clara poli.*

E I V S D E M I N S V O S A M I C O S,
qui contra ipsius voluntatem, eius nomen
in suis carminibus posuerunt.

*Nomine cur tetro chartam nigraflis amici?
An quod nulla ardens lege tenetur amor?
Quas amor hic pœnas: sua, quid sic, carmina nigrat?
Cum fuerint semper candidiora niue?*

E I V S D E M I N E O S D E M.

*Carbonis nomen dum albi cantastis olores,
Fœdauit tactu corpora vestra suo.
Qua culpa dignus? nulla: namq; ipse negauit;
Et placuit vobis iungere disparia.*

E I V S.

EIVSDEM IN EOSDEM.

*Quid carmen nequeat ? dictu mirabile ; nanque ,
Quod natura nequit, versibus efficitur .
Nunquam colluxit Carbo: atqui carmine vestro,
Nigro Carboni lumina clara datis .*

EIVSDEM LECTORI.

*Hunc verum, viuum, sapidumq, accedite fontem,
Et sapere, & vere viuere qui cupitis .
Hic etenim vera est vita, & sapientia Christus ;
Quo sine non poteris viuere, nec sapere .*

EIVSDEM.

*Quisquis es eneclus longa esurieq, siti que ,
Dum patria pulsus per loca sicca petis :
Huc propera ad petram, prædulceq; collige manna ;
Nanque famem hoc tollit , sedat & illa sitim,
Ergo, si satur esse cupis, sit semper ubique
Diuinus codex panis & vnda tibi .*

EIVSDEM.

*Si dirum semper cupis hostem vincere , semper
Dauidis in promptu sit lyra, funda tibi.
Nanq; sono , & saxo cito palma acquiritur illa ,
Quam solum sacra his charta notata dabit.*

EIVS-

E I V S D E M.

*Lætitia cor nostrum vinum & musica complent :
At Sophia ambobus gaudia plura creat.
Id. sapiens docet . ergo , ni vis Stultus haberi ,
Hoc unum quæras , cætera læta fuge .*

E I V S D E M.

*Qui sitiunt properent : huc , huc accurrite cuncti :
Cella patet cæli , dat Deus hic bibere .*

E I V S D E M.

*Qui vult dux , lux , & sal terræ euadere , sacram
Is capiat legem pro duce , luce , sale .*

E I V S D E M.

*Quem petis & Deus offert panem perpetuo , & quo
Semper egēs , sume , & contere perpetuo .*

E I V S D E M.

*Qui bibit terræ latices , is estum
Comprimi nunquam ; veluti marinos
Si bibat fluctus , quibus ardor ingens
Pectore crescit .
Ergo nos cæli latices bibamus :
His enim noster reprimetur æstus
Omnis , & nostris refluet perennis
Cordibus unda .*

F I N I S.

INDEX CAPITVM.

Q UANTA sit huius operis subiecta materia, & quod scopus. Cap. 1.	pag. 1
Quam male a non nullis sacra scriptura studium acceptum fuerit, & qua de laudibus diuina sa- pientia Salomon scripserit. Cap. 2.	8
Sapientia diuina est veluti lux, sol, & lucerna, qua nobis in tenebris versantibus lumen prabet. Cap. 3.	14
Sacra doctrina est veluti quidam limpidissimus fons, & cœ- lestis pluuiæ, fluminisq; perennis. Cap. 4.	21
Diuina sapientia se tanquam vinum, & lac nobis gustan- dam proponit. Cap. 5.	30
Diuinarum rerum studium, est spiritalis panis, & mensa. Cap. 6.	39
Exponuntur varia sacra doctrina nomina, figura, & similitu- dines, ex quibus eius præstantia demonstratur. Cap. 7.	50
Quanta sit sacra doctrina præstantia a materia ei subiecta demonstratur. Cap. 8.	54
Quanta sit sacra doctrina præstantia a multarum rerum, ac artium cognitione, quam requirit, & ab eius certitudine ostenditur. Cap. 9.	62
De sacra doctrina amplitudine, antiquitate, perpetuitate, & integritate. Cap. 10.	70
Sacram Theologiam esse veram sapientiam, eiq; omnes sa- pientia proprietates conuenire demonstratur. Cap. 11.	84
Laudatur sacra doctrina ab eius auctoribus. Cap. 12.	93
Quanta sit christiana Philosophia dignitas, ex eius fine osten- ditur. Cap. 13.	103
Varijs modis diuina sapientia describitur. Cap. 14.	111
Commendatur diuina scriptura studium ab eius varijs, & maximis effectis. Cap. 15.	116
Varij, & mirifici numerantur fructus, qui ex rerum diui- narum	

<i>narum studio colliguntur. Cap. 16.</i>	123
<i>Divina sapientia studium omnia, tum animi, tum corporis bona suis cultoribus affert. Cap. 17.</i>	135
<i>Demonstratur quantopere Theologia sit Reip. Christiana, & singulis fidelibus necessaria. Cap. 18.</i>	142
<i>Christianam Philosophiam omnium hominum ingenijs accommodatam esse, & quantum cuiq; ex ea cognoscendum sit, docetur. Cap. 19.</i>	151
<i>Sacra Theologia studium nobiles, ac principibus hominibus dignissimum esse demonstratur. Cap. 20.</i>	162
<i>Viris ecclesiasticis rerum diuinarum ignorantiam esse fugiendam, & in humanis studijs non multum opera ponendum esse docetur. Cap. 21.</i>	175
<i>Paucis Philosophandum, & diuina adepta sapientia, ad humanam redeundum non esse, docetur. Cap. 22.</i>	189
<i>Qua detrimenta ex librorum inutilium lectione capiuntur. Cap. 23.</i>	204
<i>Afferuntur nonnulla sanctorum patrum sententia quibus diuinarum rerum studiū maxime cōmendatur. Cap. 24.</i>	210
<i>Varijs sacra scriptura sententijs fideles ad rerum diuinarum studia excitantur. Cap. 25.</i>	127
<i>Multorum, & grauissimorum virorum exemplis ad veram sapienciā acquirēdam homines inuitantur. Cap. 26.</i>	226
<i>Diuinam sapientiam facile acquiri posse, & qua ad eam acquirendam conferant. Cap. 27.</i>	240
<i>Refelluntur non nulla rationes, quibus de diuina scriptura, & sacra Theologia studio non multum curandum esse probatur. Cap. 28.</i>	248
<i>Diluuntur nonnulla alia rationes, quibus, tutius esse a rebus diuinis cognoscendis abstinere, quam eas cognoscere velle, probatur. Cap. 29.</i>	263
<i>Totius operis peroratio. Cap. 30.</i>	276

Finis Indicis Capitum.

FONS VITÆ,
ET SAPIENTIAE,

Vel

AD VERAM SAPIENTIAM
ACQVIRENDAM
HORTATIO.

*Quæ sit huius operis subiecta materia,
& qui scopus. Cap. I.*

ET si multis maximisq; de cau-
sis optimus ille Pater, a quo Iacob. 1.
omnia proficiscuntur bona,
de hominum genere ab ipso
vsq; mundi exordio multum,
& sæpe conqueri iure potuit, Deut. 32.
ac etiam conquestus est: nun-
quam tamen vlla alia de re magis, ac sæpius,
quam de animi ingrati vitio: idq; ea de causa, Tertul. c6
quod munificentissimo parenti hæc turpissima tra gētes.

A labes,

labes, vt quæ eius largiffimas manus impedit, ne sua in nos copiofius effundat bona, magnopere difpliceat. Inter cætera autem beneficia ingratæ naturæ in obfcura inſcientiæ noctæ verſanti, & in tenebris ignorantæ iacenti a ſummo benignoq; Principe conceſſa, illud multo maximum fuit, quod occulta ſuæ ſapientiæ myſteria, quæ non Angeli, non Archangeli, non Poteflates, nullus denique humanus, aut cœleſtis ſpiritus vnquam cognouerat, ſcripturis a ſe inſpiratis, immo ſua etiam manu exaratis, reuelare voluerit. Quarum ſcripturarum ſtudium, cum beneficentiſſimus Pater ab improbis, & ingratis filijs non tanti fieri, quanti profecto deberet, immo a non nullis etiam negligi videat; hinc eſt, quod apud quendam Prophetam hiſce verbis, grauiffime conqueritur: Obſtupescite cœli, & portæ eius deſolamini vehementer. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi cifternas; cifternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas. Ac ſi dixiſſet, me, meamq; ſcientiam, in cuius notitia eorum vita ſita atque collocata eſt, abiecerunt, & quaſdam doctrinas, quæ nihil veræ ac perfectæ ſapientiæ continent, quæ nihil, aut certe parum vtilitatis afferunt, ſibi inuenerunt. Res itaque admiratione & maximo ſtupore digna eſt, quod homines ipſum viuum æternæ vitæ fontem, ipſamque beatæ vitæ effectricem ſapientiam relinquunt, & ſolum turbidos & exiguos humanæ doctrinæ conſectentur riuulos. At ve-

ro alio in loco, cum mirum in modum amantissimus Pater cupiat, ut aquis e cœlo fluentibus sitientem expleamus animum, his amantissimis grauiissimisque; verbis ad ipsas etiam aspides excantandas idoneis, ad purissimos & perennes suæ sapientiæ fontes nos ingratos filios efficacissime inuitat: Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate: emite, & comedite: venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac. Verum, etsi tanta sit in studio diuinæ scripturæ, sacræque; Theologiæ voluptas, & vtilitas, cum summa dignitate coniuncta, quantam nulla dicendi vis oratione exprimere, aut humana mens cogitatione complecti vnquam posset: tamen, ita multorum ingenia, & præsertim quorundam, qui dies noctesque christianam philosophiam tractare deberent, erga hoc diuinum studium parum sunt affecta, ut cuique potius arti, etiam infimæ, quam huic cœlesti sapientiæ operam sibi dandam esse arbitrentur. Ut interim eos miseros faciam, qui otio vitiorum omnium teterrimo perpetuo hebescent, & marcescent; eos inquam, qui, ut cum Bernardo loquar, accipiunt curas, ut viuant sine curis. Qui omnes, ut arbitror, obturatis auribus illud quotidie legendo percurrunt, quod initio summæ totius sacræ doctrinæ legitur; Eum esse beatum, qui improborum ac corruptorum hominum consortio relicto, vitijque declinatis, erga diuinam legem propenso est semper animo, eamque; diu noctuque; me-

Isa. 55.

Eccl. 5 1.

Bernar.

Psal. 1.

ditatur, & colit. Mirum itaque est, & pene incredibile, quod ij, qui integros annos hunc locum legunt, quo, vel vno quiuus ad rerum diuinarum cognitionem vehementer inflammari posset, ac deberet, sacrarum literarum intelligentiam acquirere non studeant; ne quod toties non intelligenter repetunt, tacita quadam ratione negligere videantur. Id autem ex eo fieri existimo, quod hi omnes aliqua fortasse spiritali ægritudine affecti, spiritalem gustum habent deprauatum; ac proinde suauissimi cibi, quem quotidie ore & lingua tractant, summam suauitatem minime percipiunt. Quam profecto percipiebat is, qui huius dulcissimi mannae suauitate gustata, in hanc admirationem prorupit: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo: hoc est, vere ori meo sunt dulciora melle. Vel certe, quia cæcutientibus vtuntur oculis, immensam huius studij vtilitatem, necessitatemq; non vident: quæ, is sane vidit, qui dixit, Infinitus thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitia Dei: & alio loco, Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa. Neque etiam eius dignitatem percipiunt, cum tamen omne aurum in comparatione ipsius arena sit exigua: sit speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, & luci comparata inueniatur prior. Vel denique, quasi profundo somno sopiti, grauissimam illam æternæ sapientia vocem non exaudiunt: Vsq; quo paruuli diligeretis infantiam, & stulti ea quæ sibi

Psal. 118.

Sap. 7.

Prou. 1.

sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiam? Conuertimini ad correctionem meam: en proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea: & quæ sequuntur. Qui ergo hanc diuinam sapientiam non amplexantur, infantes, stulti, & imprudentes a Sapiente nominantur: quod eius vtilitatem, suauitatem, dignitatemq; tanquam cæci non videant, tanquam stupidi non gustent, & tanquam hebetes & ignari non percipiant. Grauis morbus, & execranda calamitas, ait Cassiodorus, diuinę legis appetentiam non habere. Nos ergo, æternę sapientiæ auxilio, in cuius gloriam hunc laborem suscepisse volumus, ijs qui erga hanc sacram doctrinam male sunt affecti, medicamentis quibusdam, non nostra imperitia factis, aut ex quauis vnguentaria taberna, sed ex diuina officina sumptis, remedium hoc opusculo adhibere conabimur: atque eorum gustum sapidissimis sententijs excitare, oculos aliquo artificioso collyrio purgare, grauissimisq; sacrarum literarum, ac patrum vocibus eos expergefacerere nitentur: vt tandem aliquando appetentia, quæ iacebat excitata, reuocatoq; aspectu, melius iam affecti, suauitatem, vtilitatem, dignitatemq; huius diuini studij percipiant, & in eo ad Dei gloriam, ad suam fideliumq; vtilitatem perpetuo, ij saltem versentur, a quibus Deus magis scientiam, quam holocausta se requirere per quendam prophetam testatus est. Et quamuis multi, doctiq; viri hactenus extiterint, qui hoc argumentum di-

In psal.
106.

Osee. 6.

Sap. 6.

ligenter tractarunt; ac etiam ipsamet diuina sapientia hanc suam causam copiose aliquando egerit, & omnes homines grauissimis sententijs in maximisq; pollicitationibus, ac etiam aduersus inobedientes minis, ad se cognoscendam prouocauerit: tamen, cum hisce nostris temporibus pauci sint, qui, vel patrum monita sequantur, vel diuinæ sapientiæ præceptis obediant, operæ pretium me facturum putauit, si quæ ab alijs, alias, hac de re dicta fuere, rursus fidelium auribus inculcarem. Quosdam itaque locos in hoc opere breuiter (nec enim omnes, nec copiosius tractare volumus) attingemus; quibus, quanta sit studij diuinarum literarum sacræq; Theologiæ dignitas, utilitas, atque voluptas demonstrare tentabimus; vt homines a turbidis, insipidis, & lutulentis humanæ doctrinæ riuulis, ad liquidos, dulces, & salutare diuinæ sapientiæ fontes gustandos, reuocemus: vt inde salutarem cum lætitia hauriant aquam. Salutare autem fontes, exponente Cyrillo, sunt sancti Prophetæ, Euangelistæ, & Apostoli, qui superne de cælo, mundo effundunt aquam. Et quoniam nostram orationem sacræ paginæ sententijs, & sanctorum patrum testimonijs, quantum fieri per nos poterit, contexere volumus, magis de rebus ipsis, quam de verborum elegantia, atque lepore erimus solliciti, cum potius prodesse, quam delectare cupiamus. An autem hanc disputationem aliqua ratione illustrauerim, & ad eam persuadendam firma, atque certa rationum momenta adhi-

Isa. 12.

Lib. ad
Regin.

adhibuerim, viderint alij. Mihi quidem id satis erit, si, vel vnum hominem hac mea lucubratione, ad veram solidamque sapientiam amplectendam excitauero: vel etiam, quod omnino spero, meæ operæ, qualis qualis fuerit, ab æterna sapientia mercedem aliquam accepero. Antequam autem ad rem ipsam tractandam aggredior, id vnum pium lectorem monuerim, nimirum, ea quæ de re suscepta dicentur, aliquando de doctrina diuinitus reuelata, quæ in sacris scripturis continetur, aliquando de ea quæ diuina oracula explicat, defendit, & amplificat, interdum vero de utraque, intelligenda esse; cum ex ambabus vna perfecta, & summa conseruetur scientia, quæ grauiissimo & illustri nomine, Theologia, vocatur: quæ nihil aliud est, quam rerum diuinarum ex ijs, quæ a Deo reuelata sunt doctrina. Nunc, quoniam labijs impurum, sermone præpeditum, lingua ineruditum, viribusq; ad rem susceptam, pro dignitate tractandam, imbecillum me esse sentio, æternam sapientiam, cuius præconia, studio quidem magno, quod eius est donum, facultate tamen dicendi parua, & oratione inculta, non dignis laudibus, sed pro viribus elaturus sum, oro, atque obsecro, vt aliquem mittat angelum, qui carbone ex altari accepto, labia mea purget, linguam disertam & eruditam reddat, viresq; ad susceptum onus ferendum necessarias suppeditet. Quod si ex hac nostra lucubratione aliquid vtilitatis candidus lector ceperit, si quid in hac pauperis in-

Isa. 6.

genij nostri mensa inuenerit, quo nutriri possit, id totum diuinæ sapientiæ omnium bonorum effectrici acceptum referat: si vero nostris legendis frustra laborauerit, si quid inconditum gustauerit, id omne nostræ imperitiæ adscribat, & veniam tribuat.

Quam male a non nullis sacræ scripturæ studium acceptum fuerit, & quæ de laudibus diuinæ sapientiæ Salomon scripserit. Cap. II.

Lucian.

NE mihi Christianæ philosophiæ studium suadere ac laudare conanti, illud obijcere quispiam possit, quod Rhetori cuidam Herculem celebrare volenti a Lacedæmonijs obiectum fuisse legimus, Quis vnquam eum vituperauit? demonstrabo initio, non defuisse impudentissimos, & maxime impios homines, qui christianam sapientiam vituperare, aut certe parui facere non dubitauerint: quod vtinam demonstrare non possem. Et quamuis hac de re longus posset haberi sermo: tamen vniuerse dicam, & pluribus omissis, multa in pauca conferam. Omitto igitur eos, qui sacros codices, vel igne, vel alijs rationibus funditus perdere sunt conati: omitto eos, qui vniuersam christianæ reip. disciplinam sacris literis contentam, non modo voce, sed etiam scriptis damnarunt: omitto eos, qui, etiam si se Christianos esse profiterentur, tamen vel vtriusque legis libros, vel alterius singulos,
vel

vel aliquem reijciunt, vel alicuius particulam aliquam corrodunt, vel addendo, uel detrahendo, aut mutando deprauant: quo impietatis genere omnes fere huius temporis hæretici vehementer laborant. Quare, de ijs solum dicam, qui, vel hoc studium non esse necessarium, & vtile existimant, uel aliqua ratione vituperant, aut certe minoris faciunt, & potius humanis scientijs, quam diuinis, operam dandam esse persuasum habent. Quidam ergo hæretici eo stultitiæ deuenerunt, vt sacras scripturas, non esse legendas, & solum Deum ipsum audire oportere, dicant: & speciatim Libertini, ab ea, pessima qua vtuntur libertate, sic nominati, scripturam diuinam irrident, & solum priuatum spiritum sequendum esse putant. Quidam non minori impudentia & impietate infecti sacram paginam tanquam inutilem, & ad salutem consequendam minus idoneam, floccifaciunt, vt Dauidici. Quidam, vt fideles ad ignauiam & otium prouocent, vel potius, ut hoc diuinum studium conculcent, & sacros codices corrumpant, ita faciles eos esse dicunt, vt nullo sit opus ad eorum intelligentiam studio. Quo fit, vt diuinas literas omnibus tractandas subijciant, doctis videlicet & indoctis, artificibus omnibus, lanijs, coquis, factoribus, agasonibus, spurcissimis denique, ac improbis quibuscunque ex orbis fœce maribus & fœminis: non considerantes illud, Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Quidam vero, ideo
 diuina

Hofius li.
 de hære.

Matt. 7.

diuina eloquia non magni faciunt, quod non sint artificiose eleganterque conscripta, & congruenti aptaq; methodo, vt ipsi arbitrantur, tradita. Et denique, ne plures errores & impietates referendo, piorum aures offendam, an non permulti reperiuntur, qui Theologiæ studium vituperant, & parui faciunt? qui turpissimis verbis eius professores impetunt, maledictis onerant, & nefarijs contumelijs insectantur? qui sanam solidamq; doctrinam adeo nihil pendunt, vt sacrorum Theologorum libros, etiam publica pompa exurant? Mitto hoc loco quosdam, qui licet in schola christianæ religionis uersentur, atque eius doctrinam inuiolatam sibi seruandam putent: ita tamen seruant, vt eam, nescio quibusdam leuibus de causis, quas in postrema huius operis parte afferam, attingere nolint, nec attingendam iudicent. En igitur vt nobis nimis iusta, nimis magna, nimis oportuna ad scribendum de re proposita præbetur occasio. Ad demonstrandam inquam, huius sacri studij utilitatem, cum non desint, qui inutile esse dicant: ad necessitatem ostendendam, cum multi parum necessarium esse velint: ad eius laudes celebrandas, cum a multis vituperetur: ad inflammandos illius colendi cupiditate, fidelium animos, cum multi sint qui multos ab eo reuocent; aut de eo colendo parum curandum, atque ad alia potius studia, quasi cognitu digniora, & magis utilia, atque secura, labores & vigilias conuertendas esse arbitrentur. Horum hominum errores

rores atque nefarias sententias, quibus piorum aures non possunt non grauitet offendi, cum tantam exaudiant hominum impietatem erga Dei opt. max. doctrinam, quantam vnquam excogitari posse existimasset nemo, in medium non attulisset; nisi pro certo habuissem, vel hac vna ratione me posse bonorum animos ad hæc studia excitare, vt a tot iniurijs, tantisq; blasphemijs christianam philosophiam valeant uindicare. Vt, cum videant eam doctrinam, a qua ipsorum pax, consolatio, institutio, salus, ac æterna felicitas pendet, ita male acceptam, ita despectam, ac conculcatam, iustæ vindictæ ardore, pioq; odio contra nefarios homines incensi, se totos rebus diuinis cognoscendis tradant, & suæ aliorumq; saluti, atq; honori diuino consulant: quod facere nemo profecto potest, nisi is, qui in hoc studiorum genere fuerit versatus, & Christianæ philosophiæ vim atque naturam penitus pernouerit: ne boni Christi discipuli minus diligentes in conseruanda, ac defendenda sui præceptoris doctrina, quam pseudochristiani in eadem oppugnanda, & deprimenda esse videantur. Et sane, quis esset ita ignauus, ita stupidus, ac bardus, qui videret aliquem deijcientem, ac euertentem mensam sibi ad famen explendam magnifice paratam, & pateretur? quis ita iners & stolidus, qui cerneret aliquem turbantem ac inficientem aquam sibi ad sitim extinguendam appositam, & taceret? quis ita vecors, ac effœminatus, qui hortos sibi ad delicias plantatos derisori

liri

- Cant. 2.** liri conantem, non prohiberet? quis ita timidus, ac sibi parum prospiciens, qui vulpeculas suam vineam deuasantes non eijceret? quis denique lumen sibi ad iter in obscura nocte lubricoq; loco faciendum, datum, extinguere tentantem, non repelleret? Et christiani homines, & ij præsertim, qui aliorum docendorum curam susceperunt, aut suscipere volunt, huius vitæ lumen extinguentes, vineam & hortos Dei demolientes, aquam sapientiæ conturbantes, & mensam in conspectu nostro a Deo paratam euertentes
- Psal. 22.** hæreticos, & improbos homines vituperantes ferent? Sed ne posthac ferant, & quam sibi ferendum non sit, & si tulerint, quantam perniciem id sibi, & toti reip. christianæ sit allaturum aperte intelligant, varijs rationibus, huius studij dignitatem, vtilitatem, necessitatemq; eis demonstrare conabor, si prius summam huius causæ a diuino spiritu olim tractatæ, ex libro sapientiæ ob legentium oculos posuero. Cum itaque temporibus Salomonis diuina maiestas videret, ac præuideret quantopere humanum genus cœlesti sapientia indigeret, non solum Regi illi eam largissime communicauit, sed etiam per eum cæteros mortales ad eius studium varijs in
- Sap. 6.** locis mirifice excitauit: & priuatim in eo sacro libro, qui sapientia, ab ea quæ ibi laudatur, Sapientia, nominatur: Vbi a sexto capite ad duodecimum vsque, Rex ille omnium sapientissimus, diuino tactus spiritu, disputationem a nobis susceptam sapienter copioseq; tractauit: ex cuius
- Prou. 1.** fontibus,

fontibus, quæ dicturi sumus, fere omnia, in nostras areolas deriuabimus: ac propterea illius disputationis summam hic ponendam esse existimauimus. Primum igitur, proposito huius disputationis scopo, qui est homines ad studia diuinæ sapientiæ traducere, in sexto capite, omnes mortales ad eam perdiscendam, ac speciatim Magnates, & Reges inuitat: partim incutiendo timorem, ac detrimenta recensendo, si sapientia fuerint orbati, cum sine ea suo munere recte fungi minime possint: partim maximis pollicitationibus, ac præmijs alliciendo: partim uero eius dignitatem utilitatemque demonstrando. Deinde in septimo capite, primum docet qualis ipse fuerit antequam sapientiam fuisset adeptus, nimirum sicuti ceteri homines: qui autem post acceptam sapientiam extiterit, ex ijs liquido apparet, quæ sacra historia de eius sapientia narrat: quam tantam fuisse ait, ut uniuersus orbis eam audire desiderauerit: ad quam audiendam Regina Austri a finibus terræ venit. Deinde, ostendit quanto desiderio sapientiam concupiuerit, quantoq; amore eam prosecutus fuerit. Postea, exponit quanti eam fecerit: cum omnes humanas opes eius acquirendæ causa, contempserit. Ad hæc, declarat quot quantaq; bona per sapientiam fuerit adeptus: ita ut omnia bona sibi cum illa uenisse dicat. Postremo, non nullas sapientiæ notas, & illustria epitheta recenset. In octauo capite summatim hanc vnã sapientiam ad quodcunq; vitæ genus degendum, siue

3. Reg. 10.
Matt. 12.

siue politicum, siue domesticum, siue solitarium vtilem esse docet, eiusq; mirificos fructus percenset. In nono, eam orationem proponit, qua a Deo totius sapientiæ fonte, omni animi studio hanc sapientiam petiuit: eiusq; necessitatem ex nostra imbecillitate demonstrat. Denique, in reliquis capitibus copiose enumerat quot quantasq; vtilitates homines ab ipso mundi exordio ex hac doctrina perceperint, & quot quantaq; mala qui ea caruerunt perpessi fuerint: & in summa, in quo sunt omnia, neminem unquam sine hac sapientia Deo placere potuisse demonstrat. Nos igitur paulo fusius, & quæ hoc in loco, & quæ alibi a diuinis scriptoribus, & a sanctis patribus in sacræ doctrinæ commendationem dicta fuere, explicaturi, primum eius præstantiam, celsitudinem, vtilitatemq; ex ipsis etiam nominibus, quibus nuncupari solet, demonstrare nitentur.

Sapientia diuina est veluti lux, sol, & lucerna, quæ nobis in tenebris versantibus lumen præbet. Cap: III.

Grego.
Naz.

GREGORIVS ille, qui ob singularem diuinarum rerum sacræque Theologiæ eruditionem iure optimo, Theologus, cognomento est appellatus, oratione in sanctum lauacrum, de baptismo disputationem habiturus, hanc sententiam nobis scriptam reliquit: Delectantur, qui alicuius

ET SAPIENTIAE. 75

alicuius rei magno tenentur amore, iucunde circa illius nomina versari. Cum ergo Christi fideles sapientiæ diuinæ desiderio teneri debeant, libenter priore loco de ipsius præclarissimis appellationibus disputationem audient: ex quarum cognitione eius vim, proprietates, fructus, celsitudinemque, bona ex parte cognoscent, atque ad eam conquirendam non mediocriter commouebuntur. Nec tamen omnia prosequemur nomina, sed quæ frequentiora & illustriora nobis visa fuerint, ea percensebimus. Appellatur itaque in primis hæc cælestis disciplina, lux, lumen, & lucerna. Dicitur lux, quod hominibus in hac rerum caligine & obscurissima nocte versantibus lumen præbeat, & viam commonstret; atque cæcas eorum mentes illuminet, & ignorantia tenebras ab eorum oculis dispellat. Hæc Gen. 1. est lux illa, quam primum in spiritali mundo creauit Deus, sine qua nihil rerum diuinarum humanarumue bene cernitur: hæc est lux illa, Ioan. 1. quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; qua qui carent, huius lucis auctorem cognoscere non queunt: hæc est lux illa 2. Thef. 5. a qua filij nominamur & sumus lucis: hæc denique est lux illa, qua illuminantur omnes, qui nocte peccati relicta, ad claram Ecclesiæ lucem per baptismi ianuam veniunt. Quo fit, ut hoc sacramentum a patribus Græcis, sacramentum photismaton, hoc est, illuminationum luculenter nominetur: cuius lucis figura, fuit lux illa, Exod. 10. quæ populo Hebræo ex Ægypto egredienti de nocte

- nocte præibat. Hac luce, siue hoc sole in mundo spiritali exorto, ferè syluestres, & catuli leonum, improbi videlicet heretici, demonum filij in sua se lustra recipiunt: & homo, vir nimirum fidelis ad opera sua peragenda egreditur. Hanc lucem, is, qui se dulci oculorum lumine orbatum esse cognoscebat, his verbis ab huius lucis auctore postulabat. Illumina oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua: est enim præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, & intellectum dans paruulis. Nos quoque hanc lucem, tanquam cæci, cum cæco illo euangelico petamus, & Christo domino quid velimus petenti, dicamus: Domine, vt videamus: hoc est, vt sapientiæ tuæ lumen cæcis mentibus infundas, vt te Patremq; cognoscere possimus: in qua cognitione nostram beatitudinem positam esse, tu qui es lumen de lumine, & sapientia ipsa, nos aliquando docuisti. Remoue igitur a nobis, o Domine, innatam cæcitatem, illumina tenebras nostras, ut tuæ lucis auxilio, te tuaq; percipere, nosq; ipsos cognoscere possimus. Etenim, qui tua luce est præditus ex ipsarum creaturarum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, ornatu, & temperatione, aliquam vim diuinam ab omni concretione mortali semotam reperiri certissime cognoscit; a qua omnia admirabili consilio, non aliqua minorum seminum conglobatione fortuita, facta, neque ex ullis asperis, & hamatis, vncinatisq; corpusculis concreta, esse intelligit, & summa sapientia gubernari

bernari videt. Qui est hac luce illustratus, lustrat omnia, circumspicit vniuersa: animaduertit hanc omnem rerum multitudinem, ac pulchritudinem in suam vtilitatem esse factam, in suumque vsum conseruari: cœlestes inquam orbés, sempiternos ignes, quæ sydera & stellas vocamus, elementa omnia, animantes cunctas: quicquid in aquis natat, in terra ambulat, in aëre volitat, & in cœlo rutilat: ac proinde, quod est, quod sapit, quod potest, quod habet, totum summæ illi potestati omnium rerum creatrici, & gubernatrici adscribit. Et hæc est summa omnium quæ facta sunt beatitudo, vt tandem omnia ad laudem eius referantur, a quo habent omnia; eius videlicet, qui tam mirifica opera sapientia sua excogitauit, potestate constituit, ratione perfecit, & prouidentia moderatur. Qui est hac luce repletus, cognoscit se in hoc amplissimo terrarum orbe tanquam in quodam maximo templo, veluti quendam sacerdotem ad diuinum numen cognoscendum colendumque esse constitutum, ac proinde mentem humi defixam non habet, cogitationem a sensibus abducit, animo foras eminent, cœlestia semper spectat, & ad æternam domum ex corporis vinculis, tanquam e carcere euolare percipit; vbi plene diuinam vim cognoscere, ac collaudare queat. Qui est hac luce fultus altissimas rerum causas intelligit, occulta mysteria penetrat, in tertium vsque cœlum rapitur, diuinitatem ipsam intuetur, & denique, quæ in terris, quæque

B in

in cœlis aguntur, spectat, ac rerum humanarum diuinarumq; cognitionem assequitur. Qui hac luce est præditus, tuto & recta incedit, sibi & alijs videt, præcipitia vitat, & errantes ad viam reuocat. Qui vero hac luce caret, in obscura nocte versatur, tenebras palpat, sæpe illidit, sæpissime labitur, quid atrectet, non discernit, nec alios, nec se videt: qui hac luce caret in inimicos imprudens incurrit, leuissimo quoque rumore perterretur, & in nocte peccati dormit. Quæ a nobis dicta sunt vera, immo verissima is esse cognosceret, qui mentis oculis cerneret, quanta in caligine, tenebrisq; homines iacerent, antequam eis hæc diuina lux, hic supramundanus sol illuxisset: & quanta in luce, sole hoc exorto, fuerint. Quam rem longa oratione explanarem, ni breuitati consulerem. Lectorem itaq; ad ipsam sapientiam, quæ latius eorum cœcitate, & miseram, profligatamque conditionem exponit, rejicio: & ea speciatim, quæ capite decimo septimo sub principium scribuntur legat. Solis itaque illis, vt cum scriptura concludam, superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ superuentura illis erat: ipsi verò sibi erant grauiore tenebris. Hæc quæ diximus omnia intelligebat is, qui hac illustratus luce, suæ vitæ splendore, lumen vniuerso terrarum orbi præbuit; Iobus inquam, qui aliquando de hoc lumine, siue lucerna dixit: Quando splendebat lucerna eius, diuina scilicet scriptura, vt diuus exponit Gregorius, super caput meum, & ad lumen

Cap. 12. &
sequent.

Lib. 19.
Mor. c. 9.

men eius ambulabam in tenebris. Et alius, qui cecinit: Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Vide, vt hac lucerna in hac tenebrarum valle incedens, utebatur Dauid. Et princeps apostolorum ac coryphæus Petrus maximum huius lucernæ candelabrum, Habemus, ait, firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. At, quæ obsecro ratione, ijs qui hac lucerna non vtuntur, lux veritatis poterit illucescere, aut claræ doctrinæ lucifer exoriri? Nunquid de his beatus apostolus diceret, Bene facitis attendentes: an potius, male facitis non attendentes? Attendamus igitur nos miseri, & cæci in hoc caliginoso loco, huic luci, huic lucernæ, quam misericordiarum Pater, nostram miseratus cæcitate, misericorditer nobis tribuit. Ipse enim parauit lucernam Christo suo, idest diuum Ioannem, seu doctrinam, quam Ioannes docuit, Messia: quæ lucerna huius lucis fontem, & orientem præeundo, suo digito nobis monstrauit. Ipse nanque primum nos, qui in vmbra mortis sedebamus, hoc est in maximis ignorantia tenebris versabamur, illuminauit: cum nobis scientiam ad peccatorum remissionem, per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis, dedit. Si hac lucerna ute mur, viam qua ad beatitudinem itur, inuenie-

Psal. 118.

2. Pet. 1.

Psal. 131.

Luc. 1.

B 2 mus,

- mus, foueas, & fures vitabimus, demonis illusiones non timebimus. Etenim, vt præclare Theophilaetus scripsit, eis qui scripturas scrutantur, nihil potest illudere; quia sunt lucerna & lumen, quo lucente fur deprehenditur. O igitur suauissimam, gratissimam, ac iucundissimam lucem! quæ tot commoda humano generi affers: quæ mortalium mentes summa iucunditate complex: quæ incerta & occulta sapientiæ diuinæ nobis manifestas. Te sine nihil est clarum, nihil peruium, nihil iucundum, sed omnia cæca, ingrata, & funesta. Vere, vere, qui te non desiderat, est infans: qui te frui non cupit, est amens: qui te non videt, est cæcus. In hanc igitur lucem, o vos, qui lux mundi esse debetis; immo omnes, cum nemo sit, qui filium lucis se esse non profiteatur, ingrediamur: in hac luce versemur, vt per eam ad æternam lucem perfruendam admitti aliquando mereamur. Etenim scriptum est: In lumine tuo videbimus lumen; hoc est, per diuinæ sapientiæ lumen, ad Patrem luminum, & totius lucis fontem videntum perueniemus. Nam, sicuti sol sine sole non cernitur, ita æternum lumen, sine hoc participato lumine videri nequit. Ergo cum Sapiente dicamus: Et proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius: eamque vna cum regio propheta his verbis a Deo petamus: Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt, in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Sed
- quo-

quoniam Pater luminum, iam suam lucem oculis nostris offudit, illud vnum restat, vt ignorantix nubem excutiamus, oculosque aperiamus, atque aquilino obtutu, acieque, in eam accuratius inspiciamus: vt hac ratione probati, inter filios lucis connumerari possimus. Posset aliquis hoc loco de lucis huius mundi laudibus, communem tractando locum, agere; & quæ de ea dici solent, huic spiritali luci accommodare: sed nos, cum breuitati consulamus, ista libenter silentio præterimus, & ad ea quæ restant properamus.

Apollon.
lib. de mirab.

Sacra doctrina est veluti quidam limpidissimus fons, & cælestis pluuia, fluiuisque perennis. Cap. IIII.

A est sacrarum literarum consuetudo, vt res præstantissimas, nominibus a rebus præstantissimis translatis, appellent: vt earum, quas nominant rerum dignitatem, vel ipsa appellatione demonstrent. Præstantissimum quid in hac rerum pulchritudine est lux; sed aqua etiam inter cæteras creaturas suam nobilitatem habet: vt merito quidam antiqui Patres eius laudes elegantè copioseque sint profecuti. Propterea ad demonstrandam huius cælestis sapientiæ præstantiam, atque illustres effectus, sæpissime, in diuinis oraculis, aqua, appellari solet. Huc profecto facit illud Sapientis dictum, & aqua sa-

Tertul.
Ambr.

Eccî. 15.

Ioan. 4.

pientia salutaris potabit illum : aqua nimirum
 cœlestis doctrinæ : quam aquam qui bibunt, non
 sitiunt iterum . Neque enim humanæ scientiæ
 riuuli, etiam si quis omnes exhauserit ingentem
 illam ac propemodum infinitam sitim ex ardo-
 re sciendi natam restinguere possunt, sed sola
 cœlestis doctrina, quæ ex illo perenni, & æterno
 æternæ sapientiæ fonte emanat . Est itaque re-
 rum diuinarum scientia, aqua, quia sordes igno-
 rantię lauat, mentem fecundat, spiritum vege-
 tat, sitim extinguit, conscientiam ab erroribus
 purgat, & totum hominem refrigerat . Hinc est
 quod ij homines, quia hac aqua delectati sunt,
 doctrina, moribus, vitæ puritate, & sanctitatis
 fecunditate fuerunt illustres : quorum mentes
 his aquis fecundatæ, vberimos fructus omni
 posteritati ediderunt . Dionysij inquam, Cle-
 mentes, Athanasij, Cyrilli, Basilij, Hieronymi,
 Augustini, Ambrosij, Gregorij, Bernardi, &
 nostra etiam memoria non nulli ; qui tanquam
 frugiferæ arbores ad harum aquarum, riuulos
 plantatæ, virent, florent, tempestiuos fructus fe-
 runt, folia non proijciunt, & denique quæ fa-
 ciunt omnia, eis prospere succedunt . Hac enim
 illustri metaphora diuinus vates eum, qui in
 hoc diuinæ legis studio dies noctesq; versatur,
 psalmo primo luculenter descripsit . Et erit tan-
 quam lignum, quod plantarum est secus decur-
 sus aquarum, quod fructum suum dabit in tem-
 pore suo : & folium eius non defluet ; & omnia
 quæcunque faciet prosperabuntur . Verum, cum

omnes

Psal. 1.

omnes simus arbores in domo Domini, quæ est **Psal. 91.**
 Ecclesia, plantatæ; quid potest nobis accidere
 optatius, quam secus hos cælestis doctrinæ riuu- **Apoc. 13.**
 los a sede Dei & agni fluentes, hærere? Quid fru-
 ctuosius, quam hoc cælesti humore fœcundari,
 ac suaves fructus ferre? Quid felicius, quam ex
 nostris operibus, dum ad hos riuulos hæremus,
 nullum folium decidere? Quid denique hone-
 stius, quam nullos immaturos, aut corruptos
 fructus edere? Da, obsecro, sensum alicui ar-
 bori, exempli gratia, palmæ, atque ex ea quære,
 vbi nam vellet esse plantata: nunquid responde-
 ret, apud mortuas & putidas aquas, ad rapida flu-
 mina, & ad siccas ac spinosas ripas? an potius
 apud aquæ viuæ riuulos leniter clareque fluen-
 tes? Nos vero, quasi omni sensu carentes, apud
 emortuas humanæ sapientiæ aquas, & siccos
 mundanarum scientiarum torrentes, tanquam
 infœcundæ & steriles plantæ altius radices age-
 mus? Et hinc est quod exiguos fructus, & in-
 terdum parum maturos, parumque integros a
 quibusdam hominibus in agro Christiano effer-
 ri cernimus: libros nimirum de rebus inanibus,
 ludicris, & inhonestis: qui & ciuiles mores, &
 politicas uirtutes, & quod multo pessimum est,
 ipsam etiam religionem multo magis, quam
 ethnicorum libri, corrumpunt: libros, inquam,
 aqua & igne dignissimos; ex quibus catholicæ
 fidei hostes latrandi occasionem sumunt. Non
 est, non est hæc aqua illa ad quam nos Dominus **Isa. 55.**
 inuitat, ad quam diuinus ille uates se a Deo du-

Etum fuisse letabatur, cum cecinit. Super aquam
 Pſal. 22. refectionis, hoc est, ad aquam reficientem, & si-
 tim estumque sedantem educauit, hoc est, dedu-
 xit me. Hac aqua idem vates aliquando refrige-
 ratus, cum profugus a sancta ciuitate, per in-
 uios, & siccos montes vagabatur, in has proru-
 pit voces: Cantabiles, siue cantica mihi erant in
 Pſal. 118. stificationes tuę in loco peregrinationis meę:
 ac si dixisset, cum profugus inimici Regis insi-
 dias & vim per solitarios montes fugiebam, so-
 lum lex tua, o Domine, tanquam dulcissima &
 alissima aqua, me recreabat. Ad hanc igitur a-
 quam tanquam sitibundi cerui curramus, hac
 aqua sitim extinguamus, in hac nos ipsos totos
 lauemus, & in hac tanquam in puro, claro, ac
 pellucido liquore faciem nostram intueamur.
 Quoniam alię, quotquot sunt aquę, luculentę
 fluunt, aliquid amaritudinis habent, male sapi-
 sime olent; vel certe tanquam marini fluctus si-
 tim non restinguunt. Et tamen in hoc aqua-
 rum genere, o bone Deus, quam multi, tanquam
 lunaticus ille, de quo in euangelio legitur, toto
 vitę tempore sese inuoluunt! nec timent repre-
 hensionem illam: Et nunc quid tibi vis in via
 Aegypti, vt bibas aquam turbidam? & quid tibi
 vis cum via Assyriorum, vt bibas aquam flumi-
 nis? Cur potius ad aquas Iordanis, hoc est flu-
 uij iudicantis, vna cum Christo, a quo iudican-
 di sunt, non se conferunt? vbi peccata abluun-
 tur, cęli aperiuntur, arcana diuina referantur, Spi-
 ritus sanctus descendit, & vox illa iucundissima
 exau-

exauditur, qua adoptionis gratia tribuitur: ex
 quibus aquis, qui in mari natant, pisces, & quæ **Gen. 1.**
 in cœlo volant aues, procreantur. Inuito igitur
 fideles omnes, vt relictis ægyptijs aquis, dum in
 deserto huius vitæ versamur, ad aquam de pe- **Exo. 17.**
 tra, hoc est, Christi doctrina, tactu virgæ, id est
 labore & studio educendam, confluant, vt po-
 pulus & iumenta, omnes videlicet docti & in-
 docti bibant: ne, dum ad terram promissam ten-
 dimus, in itinere siti pereamus. Ad huius do-
 ctrinæ vim atque abundantiam explicandam,
 non solum sacri scriptores, aquam, simpliciter
 appellant, sed etiam flumen, & fluuium. Et
 ostendit mihi, ait Ioannes, fluuium aquæ viuæ, **Apoc. 12.**
 splendidum tanquam crysallum, procedentem
 de sede Dei, & Agni. Procedit ergo hæc cœle-
 stis sapientia a sede Dei & Agni, qua nihil est
 eminentius: & tanquam fluuius, quia nihil est
 ea vberius & affluentius: & quidem veluti flu-
 uius aquæ viuæ, quia nihil est ea purius, ac sua-
 uius: & veluti crysallus, quoniam nihil est hac
 doctrina nitidius, atque lucidius. Hic ergo est
 fluuius ille, cuius impetus lætificat ciuitatem. **Psal. 45.**
 Dei, ipsam nimirum Ecclesiam: hic est fluuius
 ille, qui egreditur de loco voluptatis ad irrigan- **Gen. 2.**
 dum paradysum fidelis animæ; qui in quattuor
 diuiditur capita, quæ sunt quattuor diuinarum
 scripturarum sensus, quibus tota irrigatur, &
 fœcundatur Ecclesia. Litteralis intellectum do-
 cet, tropologicus mores format, allegoricus fi-
 dem confirmat, & anagogicus spem corrobora-
 rat.

rat. Quare, merito hæc doctrina sub Sapiētis per-
 sonam dicere potuit. Ego sapientia effudi flumi-
 na: ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio:
 ego quasi fluuius Dorix, & sicut aqueductus exi-
 ui de paradiso. Dixi, rigabo hortum meum,
 plantationum, & inebriabo partus mei fru-
 ctum: Et ecce factus est mihi trames abun-
 dans, & fluuius meus appropinquauit ad ma-
 re. Quoniam doctrinam quasi antelucanum
 illumino omnibus, & enarrabo illam vsque ad
 longinquum. Penetrabo omnes inferiores par-
 tes terræ & inspiciam omnes dormientes, & il-
 luminabo omnes sperantes in domino. Hæc, si
 quis voluerit copiose amplificare, poterit. Ego
 fateor in me non esse tantam vim spiritus, tan-
 tamque dicendi copiam, vt id efficere queam: sa-
 tis mihi fuerit ob legentium oculos illustrem ad
 contemplandum, ac tractandum proposuisse lo-
 cum. At vero de humanę scientię fluuijs, quid
 Seraphicus doctor diceret? id videlicet, eos esse
 torridos, quia gratiarum flumina exiccant: tur-
 bidos, quia intellectum offuscant: tepidos, quia
 affectum tepesciunt: ac denique turgidos, quia
 scientia humana inflat. Sunt ergo humanę do-
 ctrinæ fluuij, torridi, turbidi, tepidi, ac turgidi.
 De scripturæ vero fluuio cum ipsamet scriptura
 affirmaret, esse fluuium voluptatis, veritatis, &
 caritatis, in quo omnium generum procreantur
 lapilli. Hæc item doctrina, cum de cælo de-
 scendat, & montes vallesque fecundet, non raro
 nomine pluuię designatur: quæ cum a Deo pro-
 sua

Eccl. 24.

Princ. sa-
cript.Dan. 7.
Gen. 2.

sua voluntate detur, pluuia voluntaria nomi- Psal.67.
 natur. Qua pluuia solet Deus, in pœnam, suam
 vineam, suum videlicet populum, priuare: Ideo Isa. 5.
 apud Isaiam legimus: Et nubibus, idest meis
 doctoribus mandabo, ne pluant super eam im-
 brem: vbi de hac doctrina ab Hebræis auferen-
 da vaticinatur propheta. Huc facit, quod in
 Deuteronomio vndecimo capite narratur. Deut. 11.
 Quando Deus promisit populo Hebræo terram,
 dixit eam non esse sicuti est terra Aegypti, quæ
 irrigatur per riuulos; sed montuosam & cam-
 pestrem, de cœlo pluuias expectantem: quam
 terram semper Deus inuisit: & oculi eius in ea
 sunt a principio anni, vsque ad finem eius. Hæc
 terra est fidelium Ecclesia, cuius fundamenta, Psal. 86.
 sunt in montibus sanctis: quæ non riuulis hu-
 manæ sapientiæ, sed pluuia cœlitus demissa, ir-
 rigatur. Nubes ergo, quæ hanc pluuiam conti-
 nent, sunt verbi diuini concionatores, & Eccle-
 siæ veri & catholici doctores, vt sancti expo-
 nunt patres: non autem ij, quos nunc hære-
 ticorum conuenticula habent; ignari scilicet
 grammatici, instabiles adolescentes, impudici
 Nicol. Sand.
 poetæ, & impurissimi apostatæ, virginum vio-
 latores, monialium corruptores, ac diuinorum
 librorum deprauatores, voluptatibus pellekti,
 mercede empti, & honoribus corrupti. Quos
 Apostolorum princeps Petrus, in altera sua ca-
 nonica, his verbis graphice descripsit. Hi sunt
 fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus agitatae,
 quibus caligo tenebrarum referuatur. Illustri-
 bus
 2. Pet. 2.

bus itaque metaphoris, canonicus scriptor, hæreticorum pingit naturam, dum eos vocat fontes sine aqua, & agitatæ nubes, cum omnino vento ferantur doctrinæ, cum diuinorum oraculorum puram intelligentiam amiserint: ideoque quas promittunt aquarum scaturigines, eas nec præstant, nec præstare possunt: quos ob eorum nefanda scelera, æterna manent supplicia. Superbia enim vanitatis, idest superba & vana loquentes, pelliciunt, in desiderijs carnis luxuriæ, in luxuriosas nimirum carnis appetitiones, eos qui paululum effugiunt; hoc est, eos qui ipsorum doctrinam vitare conantur: qui in errore versantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. Belle, vt diximus, hæreticorum, nostri præsertim temporis, naturam beatus descripsit Apostolus: quam descriptionem, cum ferre nequeant, ex librorum canonicorum albo, hanc canonicam epistolam impij homines, impie expungere conantur. Caueant igitur Christi fideles cum sitiunt, cum pure & suauiter bibere volunt, ne ad has cisternas dissipatas non valentes continere aquas accedant: sed ad fluuium illum se conferant, qui e loco voluptatis, & a sede Dei & Agni fluens, totam irrigat Ecclesiam; ad fontes, quos emittit Deus in conuallibus, in hominibus uidelicet humilibus; ad fontem hortorum, & ad puteum aquarum uiuentium, quæ fluunt impetu de Libano, ad doctrinam nimirum puram & liquidam, quæ fluit ab ecclesia. Tunc enim haurient aquas in gaudio

Jerem. 2.

Psal. 103.

Cant. 4.

Isa. 12.

gaudio de fontibus saluatoris. Audiamus ergo omnes, qui in deserto huius uitæ ambulamus, æstu iam fere consumpti, sitique enecti, uocem illam suauissimam: Omnes sitientes uenite ad aquas: ac etiam fontem aquæ uiuæ dicentem: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos: qui nobis eam dabit aquam, quæ e cælo defluxit, quæ uere sitim extinguit, mentem fœcundat, conscientiam lætificat, & ignorantie sordes mundat: & ita in nobis fiet fons aquæ uiuæ salientis in uitam æternam. Oremus Deum opt. max. ut nubibus mandet, ut super nos, qui sumus ueluti terra sine aqua, pluant, ut cœlesti aqua fœcundati fructus æternæ uitæ dignos in Ecclesiæ agro possimus efferre. Nam, si a Deo carnali populo sitienti, & ipsum inuocanti, data est terrestris aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro, cur etiam spiritalibus filijs, si petiuerint, cœlestem aquam cœlestis non dabit pater? Elias homo erat similis nobis, passibilis; & oratione orauit ut non pluerent super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Cur ergo, si nos quoque orauerimus cœlum super nos cœlestem non instillabit pluuiam? Sed sit huic loco finis.

Lege Ber. ser. 66.

Isa. 55.

Matt. 11.

Ioan. 4.

Exo. 17.

3. Reg. 17.

Iac. 5.

Diuina

Diuina sapientia se tanquam vinum & lac nobis gustandam proponit. Cap. V.

Nihil diuina sapientia non fecit, nullam non adhibuit artem, nullum non mouit lapidem; vt varios, delicatos, & fastidiosos hominum gustus, ad se gustandam alliceret: Ideo nominibus earum rerum, a quibus homines vehementer trahuntur, quarum etiam perfectiones ac proprietates continet, se nominauit, ac nominari voluit. Quo fit, vt non solum tanquam lucem & aquam, sed etiam tanquam vinum & lac, quibus rebus homines valde oblectantur, ac nutriuntur, vino adulti, lacte infantes, vt neminem a se excluderet, sed omnibus sese maxime accomodatam demonstraret, se gustandam proponit, dum ait: Venite, & emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. Est itaque rerum diuinarum cognitio, vinum, quod exhaustos vehementer nutrit, imbecilles roborat, mæstos exhilarat, & semimortuos, dum vitales spiritus in eis excitat, vel gignit, ad vitam reuocat. De hoc vino loquebatur Dominus apud Matthæum, cum dicebat: Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt. Sapientia videlicet Christiana, atq; perfecta, non in veteribus & imperfectis, sed in nouis & robustis, atque ab omni fæce expurgatis homi-

Isa. 55.

Matt. 19.

hominibus infundenda est. Hoc est illud vinum, quod, ædificata domo, & mensa proposita, æterna sapientia miscuit, vinum scilicet cognitionis diuinæ scripturæ, sacræq; Theologiæ, quod varijs sensibus, varijsq; loquendi modis, vt sese nobis attemperaret, permiscuit. Parata itaque mensa, vinoq; permixto, quid nam sapientia diuina fecit? o immensam Dei erga hominum genus in se ingratiſſimum misericordiam! misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. Si quis est paruulus, veniat ad me: & insipientibus locuta est: Venite comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Relinquitte infantiam, & venite, & ambulate per vias prudentiæ. Paruulos primum, omnium scientiarum domina per suas ancillas vocat, antequam ad insuaues, & parum vtilis rerum humanarum scientias sese totos conuertant: antequam mulier stulta & clamosa, plenaq; illecebris, & nihil omnino sciens, cuiusmodi est humana sapientia, si a christiana philosophia fuerit dissociata, paruulos vocet, vt ad se declinent. Quod non sine magna animi mei molestia sæpe accidisse vidi, non solum in sæcularibus hominibus, sed etiam in ijs, qui sacris initiati sunt, & religionem ipsam profitentur: & hisce diebus priuatim quosdam meos discipulos, quos ad hæc sacra studia sæpe inflammaueram, stulta & clamosa mulier, vel lucri, vel honorum fucata spe, reuocauit. Quæ potissimum sane causa, me ad hoc opusculum conficiendum

Prou.9.

Prou.9.

LegeDio.
Arcop. e-
pist. ad Ti-
tum.

ciendum, & edendum incitauit. Semper enim ab eo vsque tempore, quo sapere cœpi, maximo desiderio flagraui videndi sacrae Theologiæ studia florere. Vocat deinde insipientes, eos videlicet, qui tanquam amentes, vera sapientia relicta, rerum diuinarum tractatione neglecta, libros, non modo lectu, sed etiam cogitatione, auditu, & uisu indignos legunt: aniles, inquam, fabulas, pueriles facetias, nugas nugæssimas, impudica dicteria, cœnoscas comedias, venereas odas, Romanzorum, quos vocant, inania insomnia: planius dicam, hominum fictorum arma, amores, ferocias, indignationes, & fœminarum sæpe corruptarum pulchritudines: quas, parum christiane, suas delicias, suos paradisos, & suas deas vocant. O male impensos labores! o pessime collocatas operas! eorum hominum, qui hoc librorum genus, post multos sudores, hominibus legendos præbuerunt, & de suis moribus ob huiuscemodi librorum confectionem, non laudabilem opinionem omni posteritati reliquerunt. De quibus, cum Sapiente diceres: Sapientiam prætereuntes, non tantum in hoc lapsi sunt, vt ignorarent bona, sed & insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam. Sed istos missos faciamus, cum non ea de causa stylum sumpserimus, vt quempiam acrius pungamus: & aliorum potius leuitatem admirandam deploremus; eorum nimirum, qui vera, solida, & diuina studia postponunt, & humanas fabellas, fictas & leues leuium hominum cogitationes, quotidie

Sap. 10.

quotidie lætitant, memoriæ mandant, & ne memoria excidant, passim cantillant, atque adeo commentarijs exponunt, & amplificant. Non sic, non sic erat affectus ille, qui hunc in modum cecinit: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Et quidam vir nostra ætate vitæ integritate, & doctrinæ copia celebris, cum scripta quorundam minus pudica, ac digna, quæ lucem videant, damnasset, hæc verba ad aliorum exemplum scripta nobis reliquit. Væ mihi misero, qui olim puer imprudens suxi dulcia hæc venena. Et quid obsecro, vos, vos appello, qui Christianam religionem profitentes, Christianam philosophiam solam, & desertam esse finitis, potest excogitari infantius? quid stultius fingi, quam ancillas, idest humanas artes, quas omnium scientiarum domina, ac regina Theologia vos accersendos misit, sequi & amplecti, & de domina cogitare nihil? Animaduertite infantiam, considerate stultitiam. Vtra enim tandem poterit vos ueris diuitijs magis ditare, verisq; uoluptatibus copiosius explere, postquam diuitias, & uoluptates quæritis ancilla, an Domina? Cum, ut ea scriptura docet, quæ mentiri nequit, Domina omnes opes, & delectationes omnes secum afferat? Vtra pluribus, & maioribus honoribus ornare, Regina an famula? Ministerio igitur ancillarum utamur, ut ad Regine aulam peruenire, & ad regalem mensam accumbere, & uinum quod nobis permiscuit gustare, eodemq; nos inebriare possimus. Hoc est ui-

Psal. 118.

Ambros.
Cathar.

Sap.7.

C

num.

num, siue mustum illud, quo Apostoli repleti, & magna, ac mirabilia de Deo dicebant, & tanto ardore, tantaq; dicendi efficacia loquebantur, ut auditores in maximam admirationem raperent. Si vos, qui parui Christianam philosophiam facitis, & quasi indignam præteritis videre vultis quam diuina sapientia desideret, ut vos ipsos hoc suauissimo potentissimoque vino inebrietis, quibus ipsa verbis vobis det bibere, quæso animaduertite: Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi. Quis hic erit tam durus, tam inhumanus, qui his suauissimis, & amantissimis vocibus exauditis, ad hoc vinum gustandum, non accedat? quod bene multi, non sine maxima huius dulcissimi liquoris iniuria, & suæ stultitiæ significatione, antequam gustent; tanquam insipidum & in salubre respuunt, ac stomachantur: quod, si gustarent, nihil dubito, quin probarent, eoq; se inebriare vellent. Gustate igitur, & videte, quam sit hoc vinum suaue, & tunc cum Salomone dicetis, Et ignorabam: nesciebam videlicet, aut non putabam tantam esse vini huius dulcedinem, tantamque potentiam. Dies me deficeret, si percensere vellem exempla eorum, qui, hoc vino vix dum gustato, ebrij facti sunt: qui hac sancta ebrietate affecti, ea fecerunt, quæ stultus in hac re, ut in alijs omnibus, ijs qui proprie ebrij dicuntur, tribuere mundus solet. Huc pertinet factum cuiusdam doctrina & honoribus illustris viri, ut nunc multos mittamus alios,

A. 2.

Cant. 5.

Sap. 7.

Cardin.
Scrip.

lios, qui cum esset cuiusdam amplissime religionis summus Magister, quem, Generalem, vocant, & quidem perpetuus, cum & studiorum laboribus, & varijs suscepti officij curis aduersa esset valetudine affectus, monitus a medicis, si vellet suæ vitæ consulere, vt vel studia abijceret, vel dignitati renunciaret; maluit, hoc mystico vino iam factus ebrius, ab eo, in quo constitutus erat amplissimo gradu descendere, quam diuinarum rerum studia deserere. O ebrietatem admirandam! quæ non stultitiam, sed sapientiam affert: quæ rationis vsum non minuit, sed auget: quæ non ebrium, sed sobrium facit: quæ non carnem libidine accendit, sed diuino amore spiritum inflammat. At vero, de vino humanæ sapientiæ, quid mellifluus Bernardus diceret? Vinum secularis scientiæ inebriat quidem, sed curiositate, non caritate: implens, non nutriens: inflans, non ædificans: ingurgitans, non confortans. Diximus de vino, nunc pauca de lacte dicamus. Ne itaque diuina sapientia, vt supra scripsimus, a sui cognitione quempiam videretur repellere, non solum se adultis tanquam vinum, sed etiam infantibus, tanquam lac, gustandam proposuit. De hoc mystico lacte, quo suos filios bona illa nutrix, quæ facta erat omnia omnibus, lactauerat, verba faciens, dicebat: Lac vobis potum dedi, non solidum. 1. Cor. 3.
cibum, simplicem nimirum, ac facilem de rebus humilioribus doctrinam. Habet enim hæc diuina sapientia, quod eius est proprium, vt &

C 2 paruulis .

paruulis & adultis, & doctis atque indoctis, vt alio dicitur loco, sit maxime accommodata.

1. Pet. 2.

Diuus quoq; Petrus de hoc lacte aliquando sermonem habuit, atque ad illud desiderandum his verbis nos suos filios excitauit: Sicuti modo geniti infantes rationales, sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem: si tamen gustatis quam suauis est Dominus. Quem huius beatissimi Apostoli, & parentis suauissima, & mellita verba ad hoc lac gustandum non commouerent? immo, quem non impellerent? cum tanta suauitate alliciat infantes, eos videlicet, qui etiam de primis Christianæ philosophiæ elementis nil fari sciunt. Verum, cur non commoueamur, id esse in causa puto, quod infantes rationales non sumus, sed vere rationis vsu infantes; ac proinde non seria, sed ludicra, nõ vtilia, sed infantilia diligimus: nec mirũ, quia dolo nõ caremus, & malitia vacui non sumus, & non dum gustauimus, quam suauis sit Dominus. Vel si cum Græcis legas, rationale, sine dolo lac concupiscite; ideo hæc sapientia rationale lac vocatur, quod congruenter cum ratione viuere nos doceat, doliq; expertes reddat: quod nunquam profecto; humana sapientia efficiet. Vel, uocat lac rationale; quia non est humanũ, non animale, non terrenum, sed diuinum, spiritale, & cœleste immortalis animi alimentum: cum hoc lac ab vberibus diuinæ sapientiæ sit expressum, ideoque ab omni dolo, fraude, & corruptela prorsus alienum. Si ergo tanta est huius lactis

Nicol.
Zeger.

lactis præstantia, si tanta vis atque facultas, si tanta dulcitus, vsque quo paruuli diligenter infantiam, & stulti ea, quæ sibi noxia sunt cupient, & imprudentes odio habebunt scientiam? Conuertimini, ait, sapientia, ad correctionem meam; en proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. Sed, quam pauci sunt, qui conuerti velint? quam pauci, qui hunc spiritum excipere cupiant? Contra vero, quam multi sunt, bone Deus, in domo tua, qui se tanquam parentes & nutrices ad alios lactandos instituendosque præbuerunt, & tamen cum ipsi sint infantes, fari nesciunt, & lac in os infantium instillare non queunt. Denique, de hoc etiam lacte intelligitur illud: Qui premit fortiter vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum. Verba, ait quidam pater, fortiter premimus, cum verba sacri eloquij subtiliter intellectu pensamus: quia, dum nutriri, vel tenui intellectu quærimus, vbertate internæ pinguedinis inungimur. Ex quibus intelligi licet, cur apud Isaiã, loco initio huius capituli citato, hæc verba adiecta fuerint: Et delectabitur in crassitudine anima vestra. Et vt hunc concludamus locum, appellatur hæc rerum diuinarum notitia, lac, & vbera; quia vt infantes, qui lac gustare cœperunt, non facile ab uberibus depelluntur, ita nec qui diuinæ sapientiæ suauitatem semel, vel primoribus labris attigerunt, se ab ea depelli facile patiuntur: & vt nulla re facilius placantur infantes, quam lacte, & uberibus; ita nulla iu-

Prou. 1.

Prou. 30.
Greg.

Isa. 55.

Cant. 1.
Lege lib.
de inter.
homine.

Cant. 1.

tundiore ratione poterit quis hanc turbulentam uitam degere, quam si ad sacræ Theologiæ ubera ore semper adhæserit, cum sint dulciora uino: denique, ut matres ad aures puerorum tunc loqui solent, eisque delicias facere, cum ubera sugunt, ita & diuinus spiritus, tunc nos alloquitur, nobisque blanditur, cum ad diuinæ sapientiæ ubera adhærescimus. Possem susceptum locum copiosius ac neruosiùs urgere, nisi propositæ breuitati studerem, ac hominibus ingenuis, ex ipsa sacra pagina rerum diuinarum cognitionem esse adultis uinum, & infantibus lac demonstrasse, satis esse arbitrarer. Et sane, qui ad simplicem harum duarum uocum sonum, Vinum, & Lac, cœlestis doctrinæ studio non commouetur, non accenditur, is mihi, non dicam infans, & stultus, sed brutum prorsus animal, uel potius immobilis & omni sensu carens lapis, esse uidetur. Sugamus igitur, o amici, hoc lac, bibamus, o carissimi, hoc uinum, cum nihil sit hoc lacte alentius, nihil hoc uino potentius, & nihil infantibus, lacte, & adultis, uino, magis oportunum; ut inebriemur, pinguioresque fiamus. Hoc, ni fecerimus, si inuitantem sapientiam non audiuerimus, uerendum nobis est, ne si despexerimus, hanc infausam, & horribilem eiusdem sapientiæ sententiam audiamus. Ego quoque in interitu uestro ridebo, & subsannabo, cum uobis id, quod timebatis aduenerit. Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando uenerit super

Prou. 1.

vos

vos tribulatio & angustia. Tu igitur quisquis es uoluptatum uerarum cupidus, & cœlestium suauitatum auidus, in hanc cellam uinariam ingredere, & si opus fuerit, etiam importunitate euangelica, irrumpe; & propinatum uinum bibe; quod cum gustaueris, simul cum Propheta Psal. 22. in hanc admirationem profecto prorumpes, & calix meus inebrians, quam præclarus est!

*Diuiinarum rerum studium, est spiritalis panis,
& mensa. Cap. VI.*

VT nomine panis sacrae literæ omne ciborum genus, & quicquid in mensa ponitur, immo quicquid ad uitam degendam est necessarium, significare solent; ita appellatione mensæ maximam quandam lætitiā, omnem consolationis vim, ac omnium rerum felicissimum statum designare consueuere. Cum ergo inter omnes, quibus uescimur cibos, nullus sit pane alentior, atque oportunior, & inter omnes, quas perfrui-mur uoluptates nulla maior, quam quæ ad mensam capitur; ideo diuina sapientia, cum nihil intentatum reliquerit, ut nos ad se alliceret, & pertraheret, se tanquam panem, quo nemo est mortalium, qui non uescatur, quo sine uita traduci nequit, & tanquam mensam omnium ciborum genere magnifice instructam, nobis proponit. Diuiinarum itaque rerum notitia uocatur panis, cuius, et si multæ sint utilitates & com-

Lege lib.
de inte-
riore ho-
mine.

C 4 moditates;

moditates: tamen multo plures & maiores sunt huius sapientiæ, ad quam perdiscendam fideles incitare conamur, vsus & emolumenta. Hic est panis ille quotidianus, siue supersubstantialis, qui de cælo descendit, quem quotidie a præpotente Deo petimus, & ipse ad dandum semper est paratus; ad quem petendum nos inuitat, & vt congruenter petamus, petitionis formam ipse præscribit. Et tamen nos stulti, & stupidi, Deo non modo ad petendum inuitante, sed etiã vltro offerente, manus ad accipiendum extendere negligimus: quo fit, vt iure optimo de nobis conqueratur, & dicat: Quia vocaui & renuistis: extendi manu meam, & non fuit qui aspiceret: despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Quid igitur multi quotidie eum panem petunt, quem expositum accipere nolunt, & dare volentem non aspiciunt? Quid quotidie clamant, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quem, non dicam singulis diebus, aut mensibus, aut annis, sed ne tota quidem vita sumere volunt, aut curant? An fortasse petitis, quia velitis, nolitis naturæ propensione sciendi famem sentitis; & tamen, tanquam vobis ipsis inimici, & erga vos ipsos crudeles, gratis oblatum panem, & quem panem? angelorum nimirum cælo delapsum, sine quo, nec ipsi beati viuere possunt, sumere non curatis? Vt de vobis vere pronunciatum fuerit: Et famem patientur vt canes. Finge, obsecro christiane lector, sapientiam æternam cælo dela-

Mat. 6.

Prou. 1.

Psal. 58.

delabentem, tibi que ab ea panem hunc petenti seseque tibi obijcientem, panemque a te petitum præbentem, atque ad manducandum inuitantem; ait enim, venite, & comedite panem meum; quid tunc faceres? manum contraheres, an explicares? panem illum despiceres, an auide arriperes? terga uerteres, an potius obuiam ires? Vel, qui tunc tibi esset animus? qui vultus? que frons? Nonne te puderet tam grande munus, tibi tam necessarium, tot a te precibus toties efflagitatum, & a diuina sapientia tibi oblatum, non accipere? Atqui, ut vides, quotidie petis, quotidie tibi offertur, & quotidie despicias, aut certe parui facis. Panis noster, ait Augustinus, est verbum Dei, sacra nimirum scriptura, quam quando audis, aut quando legis manducas: quando iam recogitas ruminas: ut sis animal mundum, & non immundum. Sed hic dicerent multi, se hunc panem quotidie sumere, dum canonicas horas recitant, & sacros hymnos cantant. Quibus facile concederem, eos hunc panem deglutire, dum cursim sacra verba pertranseunt, & versiculos aceruatim pronuntiant. Verum, id non est panem manducare, quem ij manducant, qui dentibus cogitationis terunt, & recogitando ruminant. Huc pertinet illa sapientis sententia: Thesaurus desiderabilis requieuit in ore sapientis: uir autem stultus glutit illum: hoc est, prudentes ea quæ legunt, diligenter perpendunt; stulti vero non item. Videant igitur isti quo pacto tantum panem manducant;

Prou. 9.

Ser. 3. in
Psal. 36.

Prou. 21.
Lege lib.
de inter.
homine.

Tren. 4.

Lib. de Cain.

Franc. Abbas.

Mat. 25. Lege lib. de inter. homine.

Anton. Imp. lib. 2. suz uirz. Lib. 9. Ser. 44. Grego. presb. in eius uita.

ducent; & manducandi rationem, a diuo Ambrosio discant. Toto, ait hic sanctus pater, animo, ac corde diuinæ sententiæ versandæ, vt succus spiritualis cibi in omnes se venas animæ diffundat. Oportet itaque diligentem sacræ scripturæ Lectorem spiritalem cibum de utero memoriæ, tanquam mundum animal reuocare, eumque accuratæ retractationis gutture ruminare: cum quæ non ruminant animalia, pro immundis habeantur, & a sacrificio reijciantur: Hic est panis ille, quem pauperes petierunt, & non erat qui frangeret eis, id est, qui eis daret, aut exponeret: qui si non frangitur, turbæ non satiantur, & famelici pereunt: cuius panis micæ & fragmenta, sunt diuina mysteria. Atqui, quoniam pacto multi, qui huius panis dispensatores se esse profitentur, panem petentibus frangere poterunt, cum nihil huius panis domi habeant, nec habere curent? cum in curis esse velint sine curis: cum solos redditus procurent, & tantum de codicibus accepti & expensi suscipiant curas: cum tamen, vt quidam, sapienter scripsit, Hominis naturæ sit, vt omnium hominum curam gerat; & nulla sint maiora lucra, quam animarum. Pretiosior, ait Simon de Cassia, est ista negociatio, quam auri & argenti primi, & purissimi. Non sic, non sic bonus ille animarum curator, & rerum diuinarum studiosus Gregorius Theologus, qui, vt se, & suos hoc cælesti pane nutriret, nullam reddituum curam habere, aut rationem requirere voluit: idque ad imitatores,

fitores potius, quam ad pastores pertinere dicebat. Quid? quod interdum, utinam mentirer, ij qui alios ad hunc panem sumendum, & verbo, & exemplo prouocare deberent, eos, qui sumere, & se pascere hoc pane volunt, non minus stulte derident, quam crudeliter impediunt. Sed, ne in eos, quos vellem omni studio, & christiana caritate ad hunc panem edendum, & ruminandum commouere, aliquid seuerius scribam, eo, vnde digressa est, redeat oratio. **Qui** vero hoc pane abundant, sicut ipsi quotidie a Deo pascuntur, ita sibi commissos pauperes pascant: ni aliquando horrendam illam sententiam exaudire volunt: **Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Audiant ipsam scripturam ipsis dicentem: Qui habitatis in terra austri, cum panibus occurrite fugienti: Hoc est, qui habitatis in Ecclesia superni spiritus caritate perflati, qui panibus diuinæ eruditionis abundatis, occurrite fugientibus terrena, & æternam mortem, & eos cibus diuini verbi reficite. O ter, quaterque beatum eum, quem Deus hoc pane vitæ, & intellectus cibauit! pane inquam suæ sapientiæ, pane angelorum: pane, qui instaurat, qui nutrit, qui corroborat, atque sustentat hominis spiritalem vitam. Nosti, ait Hieronymus Florentio, hoc esse animæ pabulum, in lege Dei meditari die, ac nocte. Propterea regius Propheta nihil sibi deesse tecinit, quod Deus eum regeret,**

Mat. 25.

Isa. 33.

Gteg.

Eccl. 15.

Epist. 2.

Psal. 22.

regeret, hoc est pasceret, & in loco pascuæ, in sa-
crarū videlicet literarum pabulis, eum collocas-
set. Ecquid aliud est hominis vita, vt docte sa-
pienterque Tullius scripsit, nisi contemplari?

Tullius .
Epiſt.

cum homo sit animal ad contemplationem na-
tum? Si igitur eum a rerum cognitione, cogita-
tioneque retraxeris, eum suo pane, atque vita
priuabis. Quo fit, vt hæc cœlestis doctrina me-
rito, panis vitæ, & intellectus dicatur: quo pa-

3.Reg.19.

ne qui vescitur, vsq; ad montem Dei Oreb, hoc
est, vsque ad cœlestem patriam peruenit. Hunc
igitur panem omnes fideles sibi a diuina sapien-
tia oblatum, sumant: hoc pane suum cor con-
firmant; vt aliquando impleatur vaticinium il-

Exod. 16.

lud: Et mane saturabimini panibus. Atque de
pane hæctenus; nunc pauca de mensa. Inuitant
ergo nos diuina oracula ad cœlestem philoso-
phiam perdiscendam, dum nobis eam tanquam
lautissimam mensam proponunt: de qua lon-
gum texerem sermonem, si accuratius expone-

Psal. 22.

re vellem, quibus sit instructa cibus. Vniuerse
igitur nunc dicam, quod particulatim postea
explicabitur, huius mensæ instructorem fuisse
Spiritum sanctum, qui sapienter, suauiterq; om-

Lege lib.
de inte-
riori ho-
mine.
Sap. 7.

nia disponit, qui est spiritus veritatis, spiritus
consolationis, & dulcis hospes animæ: qui in
hac mensa eos gustandos proposuit cibos, qui-
bus una cum Patre & Filio, ut ita dixerim, uesci-
tur ipse. Ea enim manifestauit nobis, quæ nec
ipsi cœlestes spiritus olim nouerant. Cogita tu
instructorem, cogita appositos cibos, occulta

Ephes. 4.

scilicet.

scilicet & nobis prius incerta diuinæ sapientiæ mysteria ; & quanta sit mensæ dignitas , quantus splendor , quantusque apparatus , aliqua ratione intelliges . Omnis ergo scriptura , inquit Origenes , mensa est sapientiæ : quia varios habet cibos , quia est exposita omnibus ; quia secum maximam vtilitatem , ac voluptatem affert . De eadem mensa hæc luculenter scripta reliquit Hugo . In refectorio sacræ scripturæ tres mensæ , idest , tres intellectus diuinæ sapientiæ ponuntur , videlicet historialis , mysticus , & moralis . Prima mensa simplicibus , secunda doctoribus , tertia communis vtrisque . In prima cibus grossior , in secunda subtilior , in tertia dulcior . Prima continet saporem exemplorum , secunda vim mysteriorum , tertia dulcedinem morum . Prima pascit miraculis , secunda figuris , tertia verbis . Parauit itaque diuina sapientia nobis accommodatam mensam , ad omnes reficiendos , nutriendos , & exhilarandos . Id , cum regius propheta optime intelligeret , hunc in modum Deo huius mensæ instructori cecinit . Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos , qui tribulant me . Nihil enim , vt suo loco latius dicetur , est , vnde maiorem capere consolationem possimus , cum varijs angustijs premimur , cum tristitia nos inuadit , cum curæ nos conficiunt , quam si ad hanc mensam accubuerimus , quam si positos in ea cibos sumpserimus . Quoniam , vt ait Apostolus , quæcunque

Hug. li. 3.
de anima.

Psal. 22.

Rom. 15.

vt

- Eccl. 40. vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus. Huc pertinet etiam illa luculenta sapientis sententia sepe cogitatione, & sermone tractanda. Vinum & musica lætificant cor: & super vtrunque dilectio sapientiæ. Si quidquam est, dixit is, qui totam ætatem in his studijs contriuit, quod in hac vita virum sapientem teneat, & inter pressuras & turbines mundi æquo animo manere persuadeat, id esse primum reor, meditationem, & scientiam scripturarum. Non enim, vt inquit Salomon, sapientiæ consuetudo amaritudinem habet, nec tedium conuictus illius, sed lætitiã, & gaudium. Parata itaque est in conspectu nostro mensa, cibus optimis, conditissimis, exquisitissimisq; instructa: sed quoniam nec ciborum præstantiam, nec instructoris artem atque industriam percipimus, ad eam animi nostri nauseant. Quo fit, vt alij cibos non esse ad alendum idoneos dicant: alij non recte conditos fuisse affirmant: alij magnificentius, atque elegantius positos esse vellent: vt eorum impietatem taceam, qui vel cibos corrumpere, vel totam mensam in suam aliorumque perniciem euertere nituntur. O peruersitatem, immanitatem, & stultitiam inauditam! velle mensam ad nostram vtilitatem a Deo opt. max. instructam, & in conspectu nostro positam, coram ipso instructore euertere, & viuificos, ac salutiferos cibos corrumpere, infinite sapientiæ dispositionem, & ordinem ~~vitiare~~ vituperare! De quo nefando
- Hieron. i epist. ad Ephes. 1.
- Sap. 8.
- Malac. 1.

fando scelere, his verbis, quidam conquestus est propheta. Mensa Domini despecta est. Sed in hos consceleratos homines illa Davidis imprecatio cecidit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & scandalum: cum inde mortis occasionem sumant, vnde vitæ conseruandæ sumere debuissent: & id quod erat in vtilitatem datum, in suam aliorumq; perniciem vertant. Nos vero istorum hominum deprauatos mores relinquamus, & consuetudinem negligamus, & dies noctesq; ad hanc cælestem mensam, quam diuina sapientia domi suæ, hoc est in Ecclesia, nobis parauit, accumbamus; cibos in ea positos bene conditos, optimeq; instructos esse existimemus, quod, ni percipimus, ignorantia nostræ tribuamus: atque hoc præcipuum aduersus nostros inimicos, nos angustijs opprimere uolentes, a præpotenti Deo præsidium nobis paratum fuisse, vna cum Davide existimemus, & fateamur. Tu vero, o prodige fili, qui paterna relicta domo, in longinquam regionem profectus es, & tuis dissipatis substantijs, tua amissa libertate, misera homine indigna seruitute oppressus, porcorum siliquis vesceris, paternam domum repete, ut eo abundes pane, qui vitam tribuit. Cæcos ergo relinque errores, veram amplexare sapientiam, quæ te in viam reuocet, ab impijs liberet, a seductoribus custodiat, & tranquillum, ac tutum reddat, salutemque tibi tribuat. Dic mihi, o dilecte, dilecte, te voco, quoniam neminem odi, nisi

falsas

Psal. 68.

Orig. lib.
8. in epist.
ad Rom.

Psal. 22.

Luc. 15.

Epiphani.

falsas opiniones, & in pios doctores, & Deum ipsum terribilissimas blasphemias, pro te autem precibus fundo, ut veritatem agnoscas, ut oculos aperias, ut lucem uideas, ut ad salutares doctrinæ fontes conuales, & in domum sapientiæ te recipias: dic, inquam, cur corruptum panem a corruptis hominibus sumis? & lutulentam aquam, a cœnosis riuulis hauris? ab hominibus videlicet ex cœno, & omnium scelerum colluione natis: qui recens ex latebris & tenebris, tanquam Ecclesiæ pestes, & reip. Christianæ furæ, eruperunt, ad omnia humana atque diuina conuellenda, & conquassanda; ad extinguenda omnia iura, & instituta maiorum; ad communem pacem perturbandam, & ciuitates, ac populos euertendos: qui suis facibus tot aras, tot sacella, tot templa, tot loca sacra, pietatis monumenta maiorum, tot laboribus impensisque exædificata, incenderunt, & solo æquarunt: qui se omnibus corporis voluptatibus dederunt, earumque se quasi magistros alijs præbuerunt: qui quasi gurgites & voragines Christi patrimonium, suo sanguine emptum, deuorarunt, illibatasque Ecclesiæ opes in profundissimum suarum libidinum abdomen profuderunt: qui eos doctores damnant, qui diuina oracula elucidant, obscura mysteria explicant, & eam doctrinam, unde nostra salus, Ecclesiæ status, & Christiana religio pendet, confirmant, defendunt, amplificant: qui concionatores instituunt, animarum curatores informant, pastores ad pascendum idoneos

idoneos reddunt, vt sciant docere ignorantes, instruere simplices, redarguere improbos, & erigere lapos: qui obscura illuminate, confusa distincte, perplexa explicate, dispersa concludere, & omnia ad intelligendum accommodare, tradunt; eos inquam, quorum doctrina tot annos vsa est Ecclesia. Et quæ tandem noua lux istis nouis hominibus de nouo, illuxit, vt ea viderint, quæ per tot ætates in istis locis viri pietate & doctrina præstantes non uiderunt? O cæca & stulta olim Germania! si cæca & stulta tunc appellari poterat, ea prouincia, quæ illustria & sapientiæ, & religionis protulit exempla, & clarissima virtutum lumina, si vnus Lutherus ex incubo, vt quidam scribunt, natus, ab eodemque, vt ipse aliquando de se scripsit, edoctus, ex qua vna bellua tot enata sunt monstra, plus paruo temporis spatio vidit, si quid tamen videre potuit is, cuius oculos, ira, furor, auaritia, libido, & superbia magnopere præstrinxerunt, quam per tot sæcula, tot insignes genere, pietate, & doctrina viri, non viderunt. Sed ne longius, contra nostrum institutum, hoc in loco nostra euagetur oratio, ad te reuertor, o dilecte, teque oro, atque obsecro, vt ad te ipsum reuertare, & eos reijcias magistros, quos Deus non misit, quos nulla auctoritas approbavit, quos omnium oculi fugiunt, aures respuunt, animi aspersionantur, & recordatione ipsa perhorrescunt; quorum falsæ opiniones quotidie extinguuntur, & nefarij conatus comprimuntur: atq; ijs

D pascare,

pascare, ijs delecteris, ijs perfruate probatis, integris, salutarisque cibis, quos tibi sapientia diuina domi suæ, quæ est catholica Ecclesia, per suos doctores proponit.

Exponuntur varia sacræ doctrinæ nomina, figuræ, ac similitudines, ex quibus eius præstantia demonstratur. Cap. VII.

MULTO plures sunt, quam quæ a nobis hactenus explicatæ fuerunt huius cœlestis doctrinæ insignes appellationes; quas, si sigillatim percensere, ac exponere vellem, integrum profecto conficerem volumen. Sed quoniam, ut iam supra scripsi, in huius opusculi confectioe, potius aliquot locos, quasi digito longe indicare, quam singulos pluribus verbis exponere mihi propositum est; ideo hoc capite non nulla alia nomina, & quasdam figuras, siue allegorias, ac etiam aliquot similitudines, quibus hæc theosophia explicari solet, breuiter perstringam. Quæ omnia, si quis vberius, ac ornatius tractare voluerit, habebit ex ijs, quæ nos proponemus, campum latissimum, in quo fuisse lateq; eius excurret oratio. Vocatur ergo ob mysteriorum vim, rerumque in ea contentarum præstantiam, margarita. Neq; mittatis, dixit Dominus suis Apostolis, margaritas vestras ante porcos, hoc est rerum diuinarum notitiam indignis nolitis tradere. Gladius, quia omnia superflua refecat.

Mat. 7.

cat, & vsque ad ipsas medullas penetrat; quo
 qui sunt accincti, bella spiritualia gerunt. Ignis, Ephes. 6.
 quia suo calore tepida corda inflamat, & a
 mundanis sc̄cibus expurgat. Ideo discipuli Em-
 maus proficiscentes, hoc igne calefacti, inter se
 Luc. vii.
 dixerunt: Nonne cor nostrum ardens erat in no-
 bis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis
 Isa. i. i.
 scripturas? Onus & virga, ob prophetias com-
 minatorias, quibus grauissimas p̄cnas contra
 scelestos homines minatur. Mare, & quidem
 Psal. 103.
 magnum & spatiosum manibus, hoc est fini-
 bus, varijs videlicet mysteriorum, & sensuum
 recessibus, in quò omne genus piscium natat.
 Cœlum, siue cœli, qui enarrant gloriam Dei, Phil.
 quorum loquelæ iam ad omnes peruenerunt na- Presb.
 tiones. Lignum vitæ, quia spiritalem uitam
 conseruat. Et ne plura nomina referam, ob va-
 rios mirificosque effectus, ac perfectiones, re-
 gius Propheta psalmo centesimo decimo octa-
 uo, in quo latissime & ornatissime huius cœle-
 stis doctrinæ laudes prosequitur, viam, testimo-
 nia, mandata, iustificationes, timorem, legem,
 præceptum, eloquium, iudicium, lumen, & ver-
 bum eam appellat: quarum appellationum ra-
 tiones, nihil est cur hoc loco afferam. Atque de
 nominibus hæc dixisse sufficiat. Nunc aliquot
 illustriores figuras, siue allegorias attingamus.
 Hic est paradysus voluptatis, quem Deus plan-
 tauit a principio, in quo hominem posuit, vt in
 eo operaretur, & custodiret illum. Hic est flu-
 uius, qui egreditur de loco voluptatis ad irrigan-

- Cant. 3. dum paradysum, qui inde diuiditur in quattuor capita . Hic est lectulus Salomonis, quem sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël: omnes tenentes gladios ad bella fortissimi, & vnusquisque ensis super femur suum propter timores nocturnos.
- Gen. 1. Hęc est terra germinans omnem herbam virentem & facientem semen suum.
- Exod. 14. Hęc est columna ignis, quę populo in deserto iter facienti, ignotam de nocte monstrabat viam: dum eius inimici tenebrarum patiebantur carcerem . Hęc est Sarra, quę tanquam domina Agar, idest humanam scientiam affligere, hoc est, vt pie eleganterq; Clemens Alexandrinus exposuit, corrigere & admonere debet. Hęc est illa virgo, quę quęsita fuit Dauidi ob senectutem iam frigescenti, qua cum dormiens, posset calefieri . Hęc est illa Regina Esther, quam pedisequę comitantur; quarum alię ad latus adsistunt, quibus innititur: alię vero retro sequentes, procidentia in humum indumenta gestant.
- Cant. 4. Hęc est turris Dauidis, quę ædificata est cum propugnaculis: eiusdem cythara, cuius sono pellitur Dęmon: eiusdem funda, qua Goliath prosternitur: & Sansonis maxilla, qua maxima inimicorum editur strages. Hoc est illud manna cęlo delapsum, quod in se omnem saporem & suauitatem habet; quo Dei populus in huius mundi deserto nutriri debet. Hoc est illud labrum æneum in quo lauantur Aaron & filij eius, cum ingrediuntur sancta sanctorum. Hoc denique, vt eleganter Isychius scripsit, est sacrificium.
- Aug. ser. 38. ad Frat. In Leuit.

gium similæ sine fermento, cuius pars apud al-
 tare comedenda est. Ex multis autem simili-
 tudinibus, quibus sancti patres & diuina oracu-
 la huius sapientiæ vim atq; naturam exponunt,
 non nullas hic breuiter recensebimus, vt pio le-
 ctori occasionem adnotandi alias præbeamus.
 Est ergo sacra doctrina veluti quoddam pelag-
 us & mare, mysteriorum altitudine profun-
 dum, vnde fluunt, & quo refluunt omnes om-
 nium scientiarum fluuij: quod nunquam exhau-
 riri potest: in quo margaritæ latent preciosissi-
 mæ. More ergo natantium, ait Chrysostomus,
 nos ipsos pelagi profundo committamus, vt la-
 tentes margaritas perquiramus. Est cælum
 quoddam, quod aspectum periucundum præ-
 bet, varijs stellis cœlatum, & luminibus scul-
 ptum, quibus omnes in partes vim suam altri-
 cem diffundit. Est floridum pratum, in quo
 sunt flores varij, bene olentes, visu pulcherri-
 mi, & ad corporum curam necessarij. Est aro-
 mataria taberna, in qua idonea pharmaca, tum
 ad sanitatem præseruandam, tum ad omnes
 morbos curandos, sunt parata. Est veluti quod-
 dam speculum, pellucidum & immaculatum,
 quod omnia, tam integra & pulchra, quam vi-
 tiata & turpia demonstrat: quia scilicet laudan-
 da & vituperanda, sine vlla personarum consi-
 deratione, laudat, & vituperat, & non solum
 externa, sed etiam interna repræsentat. Est gla-
 dius anceps, utrinque acutus, qui ad ipsas vsq;
 medullas penetrat: ad quam efficacitatem de-

Hom. 33.

Hom. 2.
de orat.

Chrysost.
hom. x. de
diuite &
paupere.

Hieron.
epist. ad
Demet.

Hebr. 12.
Iere. 23.

Orig. Mat. 13. signandam, etiam malleo conterenti petram comparari solet. Est veluti ager, in quo latet thesaurus, quem qui inuenit, vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illum. Est panoplia quædam, in qua omne genus armorum spiritualium ad bella contra nostræ salutis hostes gerenda asseruatur. Est similis pulcherrimo palatio, in quo sunt aditus amplissimi, aulæ ornatissimæ, cubicula affabre extructa, & uarijs signis, tabulis, auleis, omnique domestico cultu exornata, horti denique ad omnes delicias capiendas mirifice culti. His itaque & alijs similibus, eius doctrinæ naturam, quæ nulli rei creatæ ob suam maximam excellentiam idonee comparari potest, sacri scriptores explicare conantur. Et cum de eius nominibus satis pro instituto nostro dixerimus, ad causas effectusque explicandos, unde quantum sit in ea splendoris & dignitatis magis perspicuum fiet, stylum conuertamus.

Sedul. in
c. 9. epist.
ad Rom.

Quanta sit sacræ doctrinæ præstantia a materia ei subiecta demonstratur. Cap. VIII.

Aristo. I.
de anima.
c. 1.

INTER ea, quæ doctrinam aliquam laudibus, & cognitione dignam esse demonstrant, principem locum, vt omnes sapientes docent, subiecta obtinet materia. Id, si spectemus, sine controuersia, scientiarum præstantissima, & cognitione dignissima sacræ Theologia censenda erit: quod etiam stultissimus quisque fateretur.

Verum,

Verum, & si id luce meridiana clarius, manifestiusque sit: tamen, cum sint non nulli, qui tantam lucem non vident, eas tenebras, quas oculis offusas habent, dispellere nitentur: ut omni remoto impedimento, quantis in tenebris versentur ij, quibus diuinæ sapientiæ lumen, nondum illuxit, apertissime uideant. Ac quidem certe homini ingenuo liberaliterq; educato, seq; rerum cognitione perficere cupienti satis esset, illud generatim intelligere, Christianę philosophiæ subiectam materiam, esse Deum ipsum, non quocunque modo cognitum, sed supernaturali reuelatione manifestatum: qua ratione, multo plura, multoque certius, quam humana inuestigatione, de Deo cognoscuntur: cum quidquid naturæ viribus de diuina vi attingitur, sit quiddam exiguum, atque non omni ex parte certum. Quod facile intelligeres, si animaduertes quam pauca, & quam dubie in sua Theologia de rebus diuinis philosophorum princeps dixerit Aristoteles. Hæc materia, nulla dignior, nulla præstantior, nulla illustrior homini ad cognoscendum nato, proponi potuit: cuiusmodi est ipsa diuina vis, summa immensaque maiestas, æternum numen, per se bonum, per se verum, per se existens, per se sapiens, rerumque omnium fons & origo: a quo tantum perfectione & præstantia aliæ res distant, quantum umbra a perfectione corporis, unde proficiscitur, abest: ita ut omnes creaturæ Deo comparatæ, vere, umbræ, ne dicam, nihil, existimentur. Hu-

manæ igitur scientiæ, quæ solum in creaturarum cognitione consistunt, in umbra versantur: at vero Theologia ipsum, ut ita dicam, corpus, ipsamque veritatem contemplatur. Deus est ipsum esse, ipsa bonitas, ipsa veritas, ipsaque perfectio: creaturæ autem sunt similitudines quædam obscurissimæ bonitatis, veritatis, essentiæque diuinæ. Quid igitur magis similitudinum, quam rei ipsius cognitione oblectamur? Cunctæ res creatæ, ut ipsis solis consideratis aliquid tribuamus, sunt quasi vestimenta quædam Dei; ideoque psalmographus de Deo loquens, cecinit: Confessionem & decorem induisti, amictus lumine, tanquam vestimento: Deus vero est veluti res ipsa vestibus induta. Vtrum ergo melius & dignius esse putabimus, in sola vestium inspectione versari, an in ipsum veritatis corpus cogitatione penetrare? Cætera omnia sicut vestimentum veterascent: at vero Deus semper idem est, & in perpetuum permanet. Si ergo harum rerum caducarum, & infimarum, cognitione humana mens aliqua ratione perficitur: si earum notitiam nemo est, qui non affectet: si omnes aliqua parte eam adipiscuntur: si interdum maximo ardemus desiderio cognoscendi rerum etiam minimarum causas & proprietates: si, cum quiduis, etiam leuissimum, de nouo didicerimus, multum lætamur; cur magis rerum sublimium, & æternarum notitiâ mentem nostram perfectiorem reddere non curamus? Cur rerum præstantissimarum cognitionem

Psal. 103.

Psal. 100.

tionem vehementius non concupiscimus, & ut eam consequamur, non studiosius contendimus, ut ea adepta longe maiori delectatione afficiamur? Si tantam voluptatem, ut Philosophus scripsit, capimus, cum per demonstrationem diametrum constæ asymmetrum esse intelligimus, quanto maiorem caperemus, si cœlestium spirituum naturam, & ipsam vim diuinam immensam & perfectissimam speculareretur? Quam profecto voluptatem & lætitiā capiebat is, qui hunc in modum cecinit: *Lætabor in mandatis tuis, sicut qui inuenit spolia multa: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Siquidem, ut supra etiam scripsimus, & ut non sine utilitate repetamus, quod est perpetua memoria dignum, omnes humanæ disciplinæ, si ab hac diuina sapientia sint dissociatæ, si huic reginæ tanquam ancillæ non inseruiant, vanæ sunt, fabulationes sunt insipidæ & insuaues sunt. Ad quas fabulationes ij profecto se conuertunt, qui veræ sapientiæ perdiscendæ, commentitijs rebus occupati, nullam suscipiunt curam: Ut merito dixerit sapiens, vanos esse homines in quibus non est scientia Dei. Auerte igitur, o Domine, oculos nostros, ne istam videant vanitatem. Non agitur itaque, ut rem hanc planius exponam, in hac disciplina de agrorum satione, stercoratione, arborum insitione, animalium pastione, apiumue cura: quibus de rebus agricultura agit: quæ tamen semper ita honesta, atque ingenuo homine ita*

Psal. 118.

Psal. 118.

M. Cato
Cice. de
sen.
Pro S.
Ros.

Cic. lib. r.
de leg.

ne ita digna habita est, vt Romani, quorum gesta & mores, nulli vnquam populi sunt affecuti, quorum virtutibus, quasi quibusdam stellis, omnes micant historiæ, apud quos non solum in vrbe, sed etiam in agro, Senatores, Imperatores & Dictatores erant, cum quempiam, laudare volebant, dicerent, Bonus vir, bonusque colonus: quæ ars multas & maximas humano generi utilitates affert. Non de humanorum corporum curatione; & vt planius loquar, non de pharmacorum varietate, non de venenis, non de vrinis, & de excrementis, de quibus agit medicina, quam opes afferre dicunt. Non de iure personarum, rerum diuisione, & acquisitione, personarumq; successione, atque actionum, quibus homines inter se altercari solent, varietate: & vt priuatim loquar, non de alluionibus, stilli eidijs, torturis, stipulationum formulis, & cloacis, de quibus agit iurisprudentia, quam honores secum afferre aiunt: Non de castrametandi ratione, acierum ordinatione, machinarum structura, urbium expugnatione, & populorum oppressione, de quibus rebus ars militaris agit, quæ gloriam, vt dicitur, gignit. Non item de corporum dimensionibus, linearum concursu, & efficientia, numerorum affectionibus, vocum symphonia, cœlorum conuersione, syderum accessu, & recessu, de quibus disputant mathematicæ disciplinæ, quæ Principibus dignæ esse putantur. Non denique ullis de rebus, quas humanæ scientiæ humano modo considerant. Sed
agitur

agitur de Deo supernaturali lumine cognito, de diuinis attributis, & operibus: de bonitate, veritate, unitate, scientia, prouidentia & prædestinatione diuina: de Sanctissima Trinitate: de omnium rerum molitione: de angelorum & hominum natura, & facultatibus: de omnium virtutum, tum acquisitarum, tum infusarum, principijs, causis, partibus, & effectis: ut de libro hominis arbitrio, de legibus, de gratia, & merito: deq; omnium hominum statibus: & deniq; de Verbo diuino carni vnito, omnibusq; sacramentis diuinitus institutis. Habes itaque, Christiane lector, quo egregie te oblectes, vbi prudenter operam ponas, vnde felicitatem tuam optime intelligas. Hic enim de baptismo, quo es renatus, de confirmatione qua perficeris, de eucharistia qua nutritis, de pœnitentia qua sanaris, de matrimonio tibi in remedium concupiscentiæ dato, de ordine quo sacris initiaris, ut perpetuo Deo sacrificia & orationes offeras, ac postremo de tua æterna felicitate agitur: vt interim omittam ea omnia, quæ in singulis scripturæ sacræ libris explicandis copiose tractantur. Sunt ne ista fortasse humilia, friuola, & inutilia? an potius sublimia, seria, & maxime fructuosa, ac proinde omni studio, omni cura, atq; cogitatione dignissima? Quid? quod omnia, quæ in alijs scientijs considerantur, uel ad hanc unam referuntur, uel nobiliore quadam ratione, in ea tractantur. Hic nanque de animorum cultura, de morborum spiritualium curatione,

de

de diuinis personis, de bonorum cœlestium diuisione, de æternæ hæreditatis acquisitione, de humanis actionibus, quibus bene beateque uiuitur: de spiritali militia, cœli expugnatione, & æternæ victoriæ acquisitione: de Dei, æternorumque bonorum magnitudine, de cœlo empyreo, de beatorum numero, ac denique de virtutum omnium concentu & proprietatibus disputatur. In hac itaque vnica doctrina, cum sit participatio quædam sapientiæ diuinæ, eminenti quadam ratione, quidquid est in alijs reperitur: sicuti in Deo opt. max. res omnes reperiuntur. Hic enim Metaphysicæ, Mathematicæ, Physiologiæ, Ethicæ, Iurisprudentiæ, Dialecticæ, Rhetoricæ, Poeticæ, & Historiæ materia continetur, vt paulo post a nobis planius demonstrabitur. In hac vnica scientia, christiane lector, vt semel intelligas, quanta cura a te colenda sit, de Deo parente tuo, de Christo instaurore tuo, de vita, & moribus tuis, de salute & incolumitate tua, de honore, fama, & gloria tua, & vt semel dicam, de omnium tuorum bonorum acquisitione & conseruatione agitur. Huius itaque doctrine materia, si eam tractaueris, te sapiẽtem, religiosum, & hilarem reddet: nunquam in ea versatum fuisse te pœnitebit: vt multos qui in alijs disciplinis cognoscendis insudarunt, sæpissime pœnituit. Metaphysica, vt vir doctus & sanctus scripsit, cum nudas intelligentias consideret, est insipida, & nullum saporem affectui affert. Mathematica, quia a materia &

a motu

Bonau.

a motu abstrahit, nec deuotionis sensum, nec bonorum operum motum efficit. Physica, quæ res materiæ coniunctas tractat, sua obscuritate intellectum offuscat, & propter dubitationem, & causarum incertitudinem, animum contristat: ob quam rem Aristoteles rerum naturalium alias peritissimus, cum causam fluxus & refluxus euripi ignoraret, se in profundum mare deiecit. Denique, moralis scientiæ finis, cum sit quædam finita & inchoata felicitas, non est status omnium bonorum aggregatione perfectus, & quod necessario sequitur, nec vera beatitudo. Quæ igitur scientia, vt hunc concludamus locum, a materia subiecta sumptum, est, aut esse potest christiana philosophia præstantior, & illustrior? cum ipsum omnium aliarum rerum fontem & finem supernaturali lumine illustrata, sibi cognoscendum proponat, & de eo ea cognoscat, quæ nulla uis creata vnquam attigit: quæ præterea dignior, vt toto pectore, omnibus animi neruis per totum vitæ tempus tractetur, & perdiscatur? quæ deniq; mortalibus delectabilior, fructuosior, ac magis necessaria? cum nemo sine hac scientia, (spiritum diuinum testor) Deo placere possit: & per eam sanati sint, quicunq; placuerint Domino a principio?

Iustin. in
apolog.
Bonau.

Sap. 9.

Quanta

Quanta sit sacra doctrinæ præstantia a multarum artium ac rerum cognitione, quam requirit, & ab eius certitudine ostenditur. Cap. IX.

Cic. lib. i.
de orat.

LILÆ potissimum disciplinæ & artes pluris ab hominibus fiunt; illisq; ab optimis ingenijs opera libentius datur, ad quarum consecutionem plurimarum rerum notitia est necessaria. Ex quo loco oratorum princeps M. Tullius, eloquentiam, quam sine maximarum artium doctrina, ut docte apud eundem disputavit Crassus, acquisiuit nemo, summopere commendauit. Id, si spectare volueris, nullam profecto inuenies facultatem, quæ pluribus scientijs, & artibus instructum auditorem & professorem requirat, quam hæc sapientia, quam laudare conamur: quod hoc capite demonstrare nitentur: ut hac veritate cognita, nemo sit præclaro, egregioque ingenio ornatus, qui eius perdiscendæ desiderio non flagret, eamque assequi non studeat: & ut nihil, aut certe parum se scire existimet quisquis hanc vnam, quæ suo sinu omnes constringit scientias & artes, ignorauerit. Demonstrata itaq; huius doctrinæ præstantia, ex obiecto, siue materia, in qua versatur; rursus idem ex subiecto in quo reperitur, hoc est ex parte intellectus eius, qui hanc facultatem sit adepturus, qui debet esse plurimarum rerum cognitione informatus, pau

cis

cis demonstrabo. Ad hanc itaque disciplinam perdiscendam, primum requiritur ingenium viduum, acutum, perspicax : ad comprehendendum velox, ad excogitandum subtile, & ad ratiocinandum expeditum. Id significasse videtur ille, qui diuinitus a Deo sapientiam accepit, cum dixit : Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Hac naturæ bonitate supposita, requiruntur deinde humanæ artes, & initio, trium saltem linguarum, latinæ, græcæ, & hebraicæ non mediocris notitia, si quis pro dignitate in quavis huius doctrinæ parte uoluerit uersari. Quam sit trium linguarum cognitio ei, qui bonus Theologus sit futurus, utilis, ne dicam necessaria, late demonstrare possem, innumeras fere commoditates, quæ ex ea referuntur, recensendo, quod alio oportuno re loco, Deo fauente, faciam. Deinde, in explicatione sacræ paginæ nunquam, meo quidem iudicio, omni ex parte suum explebit munus, maxime in quorundam librorum expositione, qui oratoriam facultatem non percalluerit: qua diuini spiritus artem in sacris libris conficiendis, animaduertat. Siquidem, in canonicis scripturis sunt omnia dicendi artificia, omnes inuentionis loci, omnes elocutionis tropi, omnia schemata, ac lumina orationis omnia : Exordia, narrationes, confirmationes, amplificationes, expositiones, epilogi, & omnis generis suis numeris absolutæ orationes. Huc pertinet etiã aliqua pœticæ artis notitia ; cum in iisdem libris mul-

Sap. 8.

ta sint carmine conscripta, & multa poemata artificiosissime conflata. Ad hæc, inutiliter multos sacros libros leget, & male explanabit, qui in profanis, & ecclesiasticis historijs non fuerit, valde versatus. Postea, qui Dialecticam ignorat, difficultates, quæ in diuinis oraculis exponendis nascuntur, quo nam modo enucleabit? quo modo ea ab aduersariorum calumnijs defendet? quo modo sententiarum vim percipiet? quo modo earundem ordinem & consequentiam videbit? vt merito quidam vir doctus dixerit, ignorantiam Dialecticæ perturbare puritatem ecclesiasticæ disciplinæ. Ideo non sine causa Augustinus, & Clemens Alexandrinus hanc facultatem laudarunt, & christianæ philosophiæ professori maxime necessariam esse docuerunt. Præterea, qui per physiologiam cælorum, syderum, elementorum, lapidum, herbarum, & animalium naturam non cognouerit, innumera ferre diuinæ scripturæ loca, in quibus his de rebus fit mentio, quonam modo explicabit? Qui hac scientia caruerit, quo pacto de rerum creatione, dispositione, procuratione, de æternitatis æuique natura, de diuinarum personarum processione poterit aliquid disputare? De morali vero Philosophia nihil est quod dicam? quæ Theologiæ candidato adeo est necessaria, vt de humanis actionis, vt ad Theologum pertinet, sine ea statuere nihil queat. Quid postea de humana Theologia, quam Metaphysicam appellant, existimandum esse censes? cum ipsa quoque

Pet.
Dam.
Contra
Academ.
li. 3. c. 12.
Lib. vlt.
Strom.

que sit quædam diuina sapientia? sine qua æterni numinis cœlestiumque spirituum natura, attributa, proprietates, bene percipiet, aut explicabit nemo. Multa sunt insuper in sacro codice loca, quæ sine aliqua Astrologiæ notitia, nec recte intelligi, nec clare explanari possunt: vt cum de cœlorum motibus, de vario syderum cursu, deque temporum varietate habetur sermo. Sine Geometria, sub qua etiam Architecturam, comprehendo, neque arcæ Noe fabricam, nec tabernaculi artificium, nec templi Salomonis structuram, nec terræ promissæ diuisionem & descriptionem quispiam recte intelliget, aut alijs exponat. Quantum etiam Arithmeticæ cognitio huic scientiarum Reginæ inseruiat, ij norunt patres, qui numeros in scriptura positos diligenter perpendendos, & in eis occulta mysteria quærenda esse existimarunt. Et vt hunc locum tandem concludamus, nulla est fere ars, nulla doctrina, cuius cognitio in sacrarum literarum studio interdum non desideretur: vcluti agriculturæ, medicinæ, artis militaris, & quod pene exciderat, vtriusque iuris, imperatorij scilicet & pontificij scientia: qua qui carent, non video, qua ratione theologi munus in multis huius theosophiæ partibus, queant sustinere. Vt cum de legibus, de iudicijs, de contractibus, de matrimonio, de pœnitentia, atque de censuris habendus est sermo. Itaque Theologo & sacræ scripturæ interpreti, nunc Agricolæ, nunc Medici, nunc Militis, nunc Poetæ, nunc Rhetor-

Angu.
Clem.
Alex.

E ris,

ris, nunc Arithmetici, nunc Geometræ, nunc Astrologi, nunc Philosophi, nunc Iurisperiti persona sumenda est. Nec quisquam hic in eam opinionem eat, ut existimet hanc scientiarum reginam, ita his artibus egere, quasi sine eis consistere, seque tueri nequeat, cum ex se suaque natura aliena non egeat ope, sibi que sit sufficiens: sed nos ijs artibus fulti esse debemus, cum ob nostram imbecillitatem, tantam amplitudinem complecti, tantumque splendorem intueri minime possimus, ni per humanas scientias nostræ augeantur vires, acutioresque reddantur oculi. Quare, ut omnes creaturæ sunt veluti præpotentis Dei famuli, per quos hunc lucentem mundum, ad maiorem suæ maiestatis, potestatisque significationem gubernat, cum tamen se solo, id efficere queat; ita omnes humanæ artes sunt huius reginæ ministræ, quas ad nos vocandos mittit, quas in suos fines dirigit, quas si quid peccauerint emendat, quas ad sua munera obeunda, hoc est ad res diuinas explicandas, suo iure adhibet. Et hinc est, quod non nulli de ratione, qua omnes humanæ artes ad Theologiam, referri queant, libros conscripserunt. Omnes itaque humanæ disciplinæ hanc suam, quasi ancillæ, comitantur dominam: quarum aliæ, ad eius maiestatem nobis magis manifestandam, eam incedentem sustentant: aliæ vero pone sequentes, procidentia in humum vestimenta, gestant. Quamobrem, si eloquentia summis laudibus digna semper existimata fuit, quod omnium bonarum

Baf.
Bonauét.

narum maximarumq; artium cognitionem requirat, ut viri docti & mox quidem sententia vere existimarunt; quanto magis hæc doctrina omni laudum genere digna iudicanda erit cum is, qui ea debet esse ornatus, de rebus omnibus, non solum probabiliter, & populariter, ut Orator, sed etiam scienter, & sapienter disputare debeat. Immo, ut ipse romanæ eloquentiæ pater testatum reliquit, præcipua eloquentiæ pars est sapientia, cuius, ut idem scripsit, quasi comes & ancilla est eloquentia, quæ sine sapientia, est infantia & stultitia quædam. Ex quo nascitur, ut qui verborum copia abundant, si sint sententiarum, quas ipsa suppeditat sapientia, inopes, non disertis, sed loquaces: non eloquentes, sed infantes: non oratores, sed clamatores & rabulæ nominentur. Quare, potest quidem sapientia sine eloquentia consistere, tanquam domina absque ancilla: at vero eloquentia sine sapientia non item: cum composite & apte sine sententijs dicere, de optimi oratoris & sententia, sit insania. Et quoniam paulo ante hanc scientiam omnes alias dirigere, & corrigere diximus, quod eius est, quæ sit omnium scientiarum certissima, placet hoc loco de huius sapientiæ certitudine, ne integrum caput hac de re cōficere cogamur, aliquid breuiter interserere. Eam igitur laudem, quam a certitudine ex omnium sapientiarum sententia, scientiæ sibi vendicant, in hac nostra, sapiens desiderabit nemo. Quoniam, si ea, quæ a rebus ipsis sumitur certitudo, spectetur,

In part.
In orat.

Cic. in
orat.

Arist. lib.
I. de ani-
ma. c. I.

E 2 tur,

tur, quæ firmior & certior doctrina esse potest? cum sit de rebus æternis, nulli mutationi & vicissitudini obnoxijis: cum ea tractet, quæ partim sunt ex se necessaria, partim vero diuinæ prædictioni, cui non potest subesse falsum, subiecta: vt potius vniuersæ creaturæ, quam quæ in hac doctrina traduntur, deficere queant. Ex hac itaque parte, ita est certa, vt nulli alij cedat, immo quam longissime omnes alias antecellat: Est præterea omnibus alijs multo certior, quod cæteræ scientiæ lûmini innitantur finito, errorique subiecto; humanæ videlicet rationi: quam qui errori expositam non esse affirmaret, is profecto in grauissimo versaretur errore. At vero hæc nostra, vnicam habet firmissimam, minimeque fallacem rationem, per quam omnia cognoscit, & omnibus veritatibus assentitur, auctoritatem nimirum Dei dicentis, & in nobis loquentis: qua nihil firmitus, nihil stabilius est. Etenim solus Deus verax, & immutabilis, & omnis homo mendax. Et denique, ne in re certissima; demonstranda longior sim, si certitudinem ex parte eius, qui veritatem tenet, spectare voluerimus, qui sunt hac disciplina imbuti, ita ad cognitatas veritates adhærescunt, vt potius omnem humanam demonstrationem, & id etiã ipsum, quod sensu ipso percipitur, negare sint parati, quam quod per hanc doctrinam didicerunt; atque adeo, potius vitam cum sanguine profunderere, quam semel cognitam veritatem deserere. Quæ res innumeris constantissimorum Marty-

rum

Leo serm.
7. de nat.
Martial.
epist. 2.
ad Tolos.

rum posset confirmari exemplis: quos non carceres, non fustes, non lapides, non catenæ, non laminæ, non præcipitia, non bestię, non ignes, non gladij, nulla denique tormentorum, & suppliciorum genera ab hac doctrina, cuius etiam causa omnem humanam sapientiam pro stultitia habuerunt, diuellere potuerunt. Hac igitur laude a certitudine sumpta, hæc scientiarum domina cõhonestanda est. Quod autem supra, de comitatu omnium bonarum artium, quibus stipata incedit, dicebamus, fortasse in causa est, cur rari sint, qui ad eam se conferant, cum pauci istam scientiarum encyclopædiam se consequi posse sperent. Et sane magnum est nomen, magna species, magna dignitas, magna huius sapientię maiestas: quam omni ex parte humani pectoris angustię non capiunt, animi egestas non recipit, & ingenij infirmitas non sustinet. Verum, ne quis vilo prætextu suam ignauiam & negligentiam contegere queat, infra, idoneo loco, & omnibus ingenijs esse accommodatam, & facile acquiri posse demonstrabo. Quod est in hac doctrina admirabile; cum ad humilia ingenia se deprimat, & nihil de sua maiestate amittat; & sit simul parua & magna; nec paruitas magnitudinem, nec magnitudo paruitatem tollat; immo vtraque mirum in modum vtrunque demonstret. Quare, sicuti Deus in altis habitat, & tamen humilia respicit in cœlo & in Psal. 114. terra; ita hæc ab ipso participata sapientia. Et Phil. 6. vt diuinum Verbum serui formam accipiens,

diuinitatem non amisit; ita hæc regina, licet omnibus sese quasi ancillam accommodet, de sua maiestate amittit nihil. Quamobrem, ut hunc concludamus locum, cum in hac rerum pulchritudine nihil sit homine præstantius, & in homine nihil sit ipsa mente dignius, & inter omnes hominum mentes, nulla sit illustrior, & celsior, quam quæ omnium præclarissimarum artium fuerit cognitione exornata; nihil erit profecto Sacra Theologia magnificentius, nihil admirabilius, quæ humanam mentem tot artibus & scientijs exultam, tanquam sibi propriam, & accommodatam sedem requirit. Vbi, veluti Regina in vestitu deaurato, idest rerum dininarum cognitione induta, & humanarum disciplinarum varietate circumdata, sedet. Propterea Academici mei Parthenij, ut ij qui potissimum sacra studia colunt, in suum inligne, Theologiam regali habitu in throno sedentem & humanis scientijs & artibus sibi subiectis leges imponentem, pie, ingeniose, sapienterque, amplexerunt.

Psal. 44.

De sacra doctrina amplitudine, antiquitate, perpetuitate, & integritate. Cap. X.

INTER alia præclara encomia, quibus regius vates, psalmo illo centesimo decimo octauo nunquam satis laudato, ac pro dignitate explicato, diuinam legem commendauit, illud mihi semper

semper maximum, atque consideratione dignissimum visum fuit, quo eius immensam amplitudinem, aliarum vero rerum, & scientiarum angustiam, explicavit, cum hunc in modum cecinit. Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis: ac si dixisset, quantumuis omnes aliæ res, siue disciplinæ consummatæ ac perfectæ videantur: tamen certos habent limites, certis sunt inclusæ cancellis, finem habent: at vero lex tua, o Domine, nullis est circumscripta terminis, latissime patet, in omnes sese diffundit partes. Quam spatiosum sit huius reginæ regnum, primum ex eo facile perspicitur potest, quod multorum librorum in quibus continetur cognitionem & explicationem, complectitur: quorum librorum singuli, immo singulorum librorum singula capita, & singulorum capitum, singuli versus, & singulorum versusum singulæ particulæ, & verba singula, ampliorem continent doctrinam, quam omnes omnium artium & scientiarum, qui scripti iam sunt, aut scribi excogitariue possunt libri. Quod, & si ijs, quibus, nec de facie quidem, cognita est Theologia, paradoxum videretur: tamen id verissimum esse, ij facile concederent, qui animadverterent hanc doctrinam dictatam fuisse ab eo, cuius intelligentia est infinita, & arcana sunt immensa. Huc referres ea omnia; quæ non scriptura, sed apostolica traditione, tenentur: ut sunt multa & maxima nostræ religionis mysteria, quorum tractatio & explicatio quam la-

Psal. 118.

tissime patet. Extenditur deinde huius Regi-
 næ dominium ad omnia dogmata, quæ fide te-
 nenda, vel a Pontifice maximo, vel a quouis
 Concilio, ab eodem Pontifice approbato, ali-
 quando sancita fuere, aut sanciri possunt. Cum
 hæc omnia ab vno eodemque diuino spiritu re-
 uelata sint. At, hæc quæ diximus cuncta solum
 ad huius doctrinæ principia pertinent: quod si
 initia ita ampla sunt, si fons vnde riuuli ema-
 nant, est ita spatiosus, quanta erit, non dicam
 riuulorum, sed fluminum inde profluentium
 amplitudo? Qui tantam animo suo magnitu-
 dinem complecti potest, complectatur: ego ve-
 ro sicuti nec oratione, ita nec cogitatione id me
 præstare posse libentissime fateor. Accedat ter-
 tio loco ad eandem rem demonstrandam, tota
 illa doctrina, quæ ex isto vastissimo mare, nec
 enim fontem, quanuis eius rationem suscipiat,
 amplius appellare possum, emanauit; quæ in
 Scholasticorum, & sacræ scripturæ interpretum
 libris continetur: quam amplitudinem, innu-
 meræ fere his de rebus scribendi formæ, mirum
 in modum augent. Diuinorum librorum tran-
 slatores, fuerunt circiter quadraginta: exposi-
 tores vero nullo certo continentur numero: &
 vt de vnus tantum libelli expositoribus men-
 tionem faciamus, in psalterium circiter centum
 & quinquaginta scriptores commentaria in lu-
 cem dederunt. Quorum alij Hebræi, alij Chal-
 dæi, alij Arabes, alij Græci, alij Latini fuerunt:
 vt nulla doctrina tot linguarum, ac scriptorum
 varie-

varietate, vt hæc nostra gloriari possit. Scholasticorum etiam maior est numerus, quam quiuis Theologus existimaret. Nam, si de ijs loquamur, qui in aliqua certa religione floruerunt, quorum aliqua uiget memoria, licet non omnium scripta extent, aut in lucem edita sint, Franciscana familia ultra triginta protulit, Dominicana paulo pauciores, Carmelitana fere totidem, Augustiniana multos, & ne longum hic catalogum texam, Benedictina, Cisterciensis, Carthusiana, & non nullæ aliæ multos alios. Inter quos non percenseo eos, qui extra religionem hæc studia coluerunt, & scholastico morem theologicam tractarunt. Quamobrem, & scriptorum & librorum copia hoc studium magis abundat, quam quidam, nihil, aut parum in eo versati, existimare solent. Horum omnium scriptorum, alij fecerunt versiones, alij interpretationes, alij paraphrases, alij scholia, alij glossas, alij commentaria, alij sermones, alij homelias, alij conciliationes, alij dubitationes, alij quæstiones, alij articulos, alij centurias, alij controuersias, alij tractatus, alij annotationes, alij meditationes, alij poemata, alij regulas, alij isagoges, alij rapsodias, alij epitomas, alij opuscula, alij compendia, alij denique summas, quorum omnium operum maximus est numerus. Quid? si haberemus omnes libros auctorum omnium, qui de hac amplissima disciplina aliquando, hebraicæ caldaicæ arabicæ, græcæ, & latine scripserunt? qui vel temporum, vel aduersa-

uersariotum iniuria periere, & vt vnus tantum Origenis mentionem faciam, is, tot opera scripsisse dicitur, quot vix vnus homo per totam ætatem legeret. Et ne longius in hoc amplissimo de factæ doctrinæ amplitudine campo progrediamur, hæc breuiter insinuasse sufficiat: nunc de eiusdem profunditate aliquid dicamus.

Non minus profundum, quam spatiosum est sacre doctrinæ pelagus, cuius profunditatem in eo positam esse censemus, quod in ea tot lateant sensus, tot mysteria, tot variaz & profundæ expositiones, ut nulla vi humana, nulla angelica facultate exhauriri queant. Propterea sancti patres, ad hanc prærogatiuam explicandam, nunc grano sinapis, nunc thesauro, nunc puteo altissimo & perenni fonti comparare solent.

Merito, ait Chryostomus, thesauro cuiuslibet confertur diuinarum scripturarum lectio. Nam, sicut ex illo quisquis, vel paruum fructum capere valet, multas sibi parat diuitias; ita & in sancta scriptura etiam in breui dictione variarum sententiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et non solum thesauro sunt similia diuina eloquia, sed fonti quoque largis perennisque scaturienti fluentis. Vnde etiam, qui ante nos fuerunt pro viribus suis aquas hauserunt, & similiter qui post nos futuri sunt, idem attentabunt, neque sic totum euacuare poterunt, sed magis sic auferuntur flumina, & crescunt. Diuinarum literarum profunditas, ac sensuum multitudo inde primum enata est, quod eius auctori,

August.
ad Volus.

Cyri.
In Gen.
hom.3.

auctori, tam facile est vno verbo innumeras sen-
 tētiās significare, quam multis multas: vt sicuti
 vno verbo omnes creaturas fabricauit, ita vnico Psal. 148.
 verbo, ni ad nostrā imbecillitatē sese accommo-
 dare voluisset, scripturas condere potuisset. Ita-
 que, vt arbitror, nec singuli, nec omnes exposi-
 tores simul, qui hactenus extiterunt, aut existe-
 re possent, etiā si mundus perpetuo duraret,
 omnes sensus attingerēt & exhaustirent, quos
 nō dicam in omnibus scripturę libris, sed etiā
 vno in loco intelligentia illa infinita diuini spi-
 ritus significare voluit, aut potuit. Quare, ne-
 mo sit tam audax, vt immensam Spiritus sancti
 intelligentiā sua cogitationē se metiri posse
 præsumat: vt si forte nos, qui tardi & hebetes
 ad excogitandum sumus, aliquem locum consi-
 derantes, vnicū tantum sensuum inde colligi-
 mus; nullum præterea alium ibi contineri existi-
 memus: vt suspicemus diuini spiritus intelligen-
 tiam ita sermonis inopia aliquando arctatam
 esse, vt vnico penitus sensu astringatur. Oritur
 præterea tanta sensuum vbertas, tantaq; copia,
 ex ea prærogatiua, qua hæc vnica scriptura gau-
 det, quod in ea, non solum verba, & verborum
 apices, sed etiā res, gesta, & personæ varios no-
 bis subministrant sensus; quod & ipsæ sacræ li-
 teræ docent, & omnes grauissimi scriptores con-
 firmant. Verba quidem non solum proprie,
 sed etiā translate accepta, & quidem secun-
 dum omnes translationis modos, varias nobis li-
 terales, seu grammaticas expositiones pariunt.

Res

Res vero & gesta, varias sensuum species, & v-
 nius speciei plures sententias gignunt; morales
 scilicet allegoricas, & anagogicas: quam vber-
 tatem, & fecunditatem nulla alia habet scriptu-
 ra. Nascitur præterea sententiarum multitudo
 ex varijs utilitatibus, quas ex quouis scripturæ
 loco colligere nobis licet: quas utilitates mani-
 festavit Apostolus, cum dixit, omnem scriptu-
 ram diuinitus inspiratam vtilem esse ad doctri-
 nam, hoc est ad vera dogmata cognoscenda: ad
 redargutionem, hoc est ad evertenda & confu-
 tanda falsa dogmata: quæ duæ utilitates ad co-
 gnitionem referuntur. Quod vero ad actionem
 attinet, dixit vtilem esse ad correctionem, quia
 per eam, quæ corrupta & depravata sunt emen-
 dantur, ac restituntur, & ad hominem re-
 cte instituendum, vt sit perfectus in iustitia, ad
 omne bonum opus paratus. Et quoniam in hac
 vita varijs molestijs & curis quotidie agitatur,
 ac proinde consolatione egemus, quæ diuinis
 scripturis commendata sunt, ad nostram conso-
 lationem scripta sunt. Itaque nullus occurret
 in sacra pagina locus ita salebrosus, ita infœcun-
 dus, aut sterilis, ex quo sensum aliquem, vel ad
 doctrinam, vel ad redargutionem, vel ad institu-
 tionem, vel ad correctionem, vel ad consolatio-
 nem pertinentem, colligere non liceat. Immo
 pauca inuenies loca, aut fortasse nulla, vnde has
 omnes utilitates, & eiusdem rationis multas ha-
 utire non queas. Quod facile demonstrarem,
 sed in re certa, absque necessitate diutius immo-
 rari

2. Tim. 3.

Rom. 15.

rari nolo. Et quod de aliquo verborum ambitu diximus, idem de re, & de historia, siue de aliquo facto dicas. Quare, de diuinis literis ita existimandum censeo, vt in eis nullum dictum, factumue tam nudum, tam simplex, tam tenue, atq; aridum inueniatur, quin aliquid designet, vel aliquod ad salutem nostram emolumentum afferat; vt merito apostolicus vir Dionysius Areopagita, hæc quæ subijciam verba scripserit. Non enim historiam nudam, sed spiritalem perfectionem continet, & omnis, & vbique oratio. Quod tanta sit diuinorum oraculorū profunditas, tantaq; vbertas, quantam nos explicuimus, & longe maiorem, quam nec lingua fortasse angelica explicaret, colligere licet ex numero, & varietate expositionum etiam in vnum & eundem locum: quem ita diuersi scriptores tractarunt, vt semper aliquid noui attulerint: ad quod confirmandum hæc luculenta extat Origenis sententia. Tentemus & iam facere illud, quod sapientia commonet dicens, Bibe aquas de tuis fontibus, & de tuis puteis, & sit tibi fons tuus proprius. Tenta ergo & tu, auditor, habere proprium puteum, & proprium fontem; vt & tu, cum apprehenderis librum scripturarum, incipias etiam ex proprio sensu proferre aliquem intellectum, & secundum ea, quæ in Ecclesia didicisti. Quod ergo dabis aliud doctrinæ & disciplinæ genus, quod tot sensibus, tot vtilitatibus, & quidem tam abundanter scaturiat? vnde semper aliquid de nouo in perpetuum.

Epist. ad
Titum,

Hom. 17.
in Gen.

tuum tibi haurire liceat, quod vel ad doctrinam, vel ad redargutionem, vel ad institutionem, vel ad correctionem, & consolationem, conferant? Sunt itaque nobis diuina eloquia, ob doctrinæ amplitudinem, & copiam, & fons, & puteus: in illo sapientiæ abundantia, in hoc profunda mysteria designantur: in illo sensuum profusio, in hoc sententiarum occultatio: ibi aquæ extra terram prorumpunt, hic terra penetratur, vt aquam pertingas: ibi aqua gratis fluit, hic labore inuenitur: ibi gratia diuini spiritus mentem irrigantis, hic industria laborantis ostenditur. Sed quoniam iam eiusdem doctrinæ altitudo nos ad sese vocat, ad eam veniamus, de qua cum ingenij nostri humilitatem longissime superet, pauca dicemus. Quanta ergo sit huius theosophiæ altitudo, vel ex eo cognoscere licet, quod, vt supra diximus, ipsam Diuinitatem sibi cognoscendam proponit, non solum vt sub rationis lumen cadit, non solum secundum eam notitiam, quam creaturæ, quæ sunt diuinæ naturæ vmbre quædam, nobis subministrant, non solum secundum vnâ subsistentiæ rationem, non solum secundum ea attributa, quæ ex rerum molitione & procuratione, aut etiam instauratione cognoscuntur; sed etiam secundum supernaturale lumen nobis diuinitus communicatum, secundum eam nimirum notitiam, quam per seipsum Deus nobis impertiuit, secundum essentiæ fecunditatem, & personarum trinitatem, & denique secundum omnes eius proprietates,

Cant. 4.

Gileb.
ser. 35. in
capt.

prietates, & attributa omnia, quæ infinita sunt : cum hæc præcella scientia Deum consideret, nõ solum vt est primum exemplar, primum efficiens, primus finis, vt prouisor, vt conseruator, vt bonus, vt sapiens, vt iustus, vt redemptor, vt iustificator, vt glorificator, sed secundum omnes infinitas eius rationes, ita vt nihil altius, nihil sublimius, nihil eminentius, nihil celsius humanæ menti cognoscendum proponi possit, cum Deum vt Deum, hoc est Deum secundum omnem rationem, quam infinita illa vis immensaque maiestas continet, & sub eandem, considerationem, sub quam a beatis in cælo cognoscitur, sibi cognoscendum proponat. Tanta itaque est huius doctrinæ celsitudo, tantaque sublimitas, quantam nulla creata mens enarrare, aut capere vnquam posset : cum in vno eius mysterio explicando plus ingenij, plus operis, plus doctrinæ opus sit, quam in omni alia arte omni ex parte tractanda. Quantam denique eius sit longitudo, ex eo cognosci haud obscure licet, quod ea tractet, quæ non solum omnium temporum varietate & duratione, sed etiam æternitate ipsa continentur : In hac enim doctrina ea explicantur, quæ ab omni æternitate in mente fuere diuina, quæ in ipsa orbis molitione fecit Deus, & quæ in eius conseruatione facit, & quæ in eiusdem interitu, & in omne sæculum facturum est. Huc etiam referres eam laudem, quam aliqua doctrina ab antiquitate sortitur. Hanc enim non inuenerunt Chaldei, non excogitarunt.

D. Tho 1.
par. q. 1.
art. 8.

- gitarunt Ægyptij, non finxerunt Græci, non ex-
 traxit Democritus ex puteo, nec Socrates e cœlo
 euocavit, aut vlla schola, siue Cynica, siue Stoi-
 ca, siue Academica, siue Aristotelea introduxit.
- Eccl. 1.** Omnis etenim sapientia a Domino Deo est, &
 cum illo fuit semper, & est ante ævum. Quam
 Deus effudit super omnia opera sua, & super om-
 nem carnem secundum datum suum, & præ-
 buit illam diligentibus se.
- Prou. 8.** Quare hæc sapien-
 tia dicere de se potest, se fuisse ante abyssos, ante
 omnes colles, & Deo adfuisse cum cœlos præpa-
 rabat, quando circundabat mari terminum
 suum, quando appendebat fundamenta terræ:
 diceret etiam, cum eo eram cuncta componens,
 & delectabar per singulos dies, ludens cum eo
 in omni opere, ludens in orbe terrarum, & deli-
 tiæ meæ esse cum filiis hominum. Ex quibus fit,
 vt eam etiam promeretur laudem, quod sit in
 perpetuum duratura: quia & si cœlum transi-
 bit: tamen quæ in hac doctrina continentur, nun-
 quam præteribunt. Omnes aliæ disciplinæ ini-
 tium aliquod habuerunt, &, vel iam defecerunt,
 vel aliquando deficient: at vero, o Domine, in
 æternum verbum tuum permanet in cœlo. Et
 ab eo vsque tempore, quo hæc doctrina literis
 consignata fuit, semper permansit intacta, im-
 maculata, integra; & in eadem integritate &
 puritate perpetuo est permansura: quibus pri-
 vilegijs nulla alia gaudet disciplina. Quo circa,
 longe feliciores hac in parte sunt Theologi,
 quam aliarum scientiarum professores, & maxi-
 me

me Iurisconsulti. Quia, quandiu ad integros co-
dices, & ad ipsos fontes adire non licet, tandiu
cogimur de scriptorum voluntate, & germana
sententia dubitare. Nam principum placita,
magistratum edicta, responsa prudentum, ex
quibus leges ciuiles carptim, & quasi frustula-
tim euulsæ sunt, vel nullibi extant, vel sunt ca-
rie consumpta: quo fit, vt sæpe velint, nolint,
hallucinentur, cum ex illis recisis particulis scri-
ptoris mentem plene percipere haud facile
queant. Et licet, vt paulo ante dicebam, hæc
sacrosancta doctrina a nulla humana schola, in-
uenta, sed diuinitus a Deo data fuerit; tamen
omni ætate, apud omnes populos, in omni be-
ne instituta ciuitate a sapientioribus hominibus
cultæ, & in honore, vt infra latius docebo, habita
semper fuit. Huc ea etiam laus pertinet, quod
omnes nationes, suis relictis disciplinis, a se in-
uentis, quibus institutæ & iam imbutæ erant,
hæc vnam, tanquam veram & firmam, aliquan-
do susceperunt, & per eam se beatitudinem as-
sequi posse existimarunt; per hanc enim solam
salui facti sunt quicumq; placuerunt Deo a prin-
cipio. Quod si quid in alijs disciplinis, quod
ad humanam felicitatem & veram sapientiam
consequendam pertineat, inuenire licet, ab hac
acceptum fuit: in quo etiam gloriari potest,
cum ab ipsa omnes aliæ aliquid acceperint, ip-
sa vero ab vlla alia nihil. Quis ergo eam scien-
tiam omni prædicatione dignam non existimet,
quæ est omnium amplissima, profundissima,

Li. i. inst.
tit. i.

Sap. 8.

Euseb. de
præpar.
Cyril.
cont.
Iul.

F latissi-

latissima, & altissima? quæ firmitudine, constantia, integritate, antiquitate, & certitudine omnes alias superat: quæ rerum varietate, scriptorum, & librorum multitudine, doctrinæ copia, cæteras omnes longissime antecellit. Quis eam sapientiam sibi omni studio & contentione acquirendam non statuatur, quam apud omnes nationes viri sapientes coluerunt, ac prædicarunt? Valeant igitur mordaces Zoili, petulantes Momi, morosi, & intollerandi Censores, qui nulla iusta de causa, vel sacram scripturam, vel scholasticam disciplinam, & scholasticos scriptores damnant: quos dum vituperant, ipsam sapientiam cui incumbunt, ipsam Ecclesiam, cuius sunt Magistri, ipsum Deum cuius sunt Doctores, quos qui audit Deum audit, quos quo spernit, Deum spernit; quos qui tangit, pupillam oculorum Dei tangit, vilipendunt. Ec quis sanæ mentis eos, qui doctrinam diuinitus datam, dies noctesque tractant, tuentur, exponunt, amplificant, & dilucidant, ac proinde ab ipsa sapientia beati vocantur, laceret? Eos inquam, qui lectulum Salomonis custodiunt, contra lupos latrant, vulpeculas capiunt, panem petentibus frangunt, cæcis se duces præbent, terram saliunt: in vinea laborant, in area triturant, & sibi commissum cælorum regnum tuentur? Valeant isti, qui dum alijs sapere volunt, sibi ipsis nihil sapiunt, & sua insipientia diuina atq; humana violant, vexant, perturbant, euertunt: qui tanquam serpentes e latibulis, oculis eminentibus,

bus, inflato collo, tumidis ceruicibus prodierunt, & hominum veram sapientiam colentium sanguinem, si possent, exorberent: immo ipsam vitæ parentem sapientiam euerterent, nec tanto parricidio sese inquinare timerent. Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quod tam longe retro respicere non possunt, ut eam doctrinam recens ab hominibus ociosis inuentam imputent, quæ re, & nomine, ab ipso etiam mundi exordio extitit. Nam, qui concesserint doctrinam aliquam hominibus ab orbe condito diuinitus datam fuisse, ijdem necessario concedant oportet, ab eo etiam usque tempore aliam fuisse disciplinam, quæ illam exponeret, defenderet, amplificaret, & ne erroribus deprauaretur, caueret: quod antiquissimus omnium Theologorum Iobus, cum suis amicis de diuina prouidentia diseredo, fecit. Quid igitur eam doctrinam contemendam, & irridendam putant, quam Iudæi, quam Chaldæi, quam Arabes, quam Aegyptij, quam Græci, quam Latini, quam omnes apud omnes populos sapientes viri coluerunt, & colendam esse docuerunt, & diuini scriptores diuino spiritu acti celebrant? Verum, ea demum magna uoluptas est, æquali ac pari vitæ generi oratione uti, ut omnis oratio moribus respondeat. Neque enim qui ita viuunt, ut isti faciunt, aliter ac ipsi loqui possunt; neque qui tam illoto sermone utuntur, vita honestiore sunt. Sed ut moderate agam, & ne eos remor-

Sap. 3.

dere videar, qui nos tam acriter, iniuste mordent, eos omni christiano affectu moneo, atque fraterne obsecro, vt eam amplexentur disciplinam, quam qui abijciunt, vt sapiens ait, infelices sunt.

Sacram Theologiam esse veram sapientiam, eique omnes sapientiæ proprietates conuenire demonstratur. Cap. XI.

VM dictum a nobis paulo supra fuerit, sacram Theologiam tanquam reginam in humana mente omnium scientiarum genere ornatam, in suo quasi solio sedere, ac cæteris scientijs vt, eisque tanquam suis ancillis imperare, quod est sapientiæ propriū: propterea necesse est, vt nūc videamus, quasi de huius discipline forma agentes, an vere hoc magnificum & illustre sapientiæ nomen, quod semper plurimi factum, & ab omnibus hominibus semper ambitiose affectatum fuit, huic doctrinæ conueniat: vt vel hac ratione hominum voluntatem ad eam consequendam inflectamus. Quod ergo sacræ Theologiæ hoc præclarum, atque egregium sapientiæ nomen congruat, tunc candidus lector cognoscet, cum omnes sapientiæ proprietates, ei conuenire a nobis demonstratum fuerit. Primum igitur, si eam spectemus sapientiæ notam, quæ est, vt omnia, quantum fieri potest, sciat, nullam aliam profecto inuenies doctrinam, cui hoc attributum

æque

Arist. li. 1.
Met. c. 2.

æque recte, atque huic nostræ tribuas: cum hæc sola, vt iam diximus, suo amplissimo sinu omnium rerum cognitionem contineat. Hæc enim per omnes rerum naturas peruadit: humana & diuina cognoscit: ab altissima dei maiestate per creaturas omnes descendens, vsque ad inferni intima penetrat, & inde rursus in Deum ipsum, quasi quodam circulo, reuertitur: cum sit participatio quædam illius sapientiæ, quæ attingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Est itaque scientia quædam a Deo, de Deo, & ad Deum. Propterea de Salomone qui eam diuinitus accepit, a cedro, quæ est in Libano, vsque ad hysopum quæ egreditur de pariete, hoc est, a maximis rebus ad minimas vsque, disputasse legimus. Et libro, quem in laudem huius sapientiæ composuit, his verbis, quod hoc loco docemus, luculenter expressit. Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & mutationes omnium morum, & diuisiones temporum: anni cursus & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt absconsa, & improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientiæ. Illa deinde nota sapientiæ tribuitur, vt quæ sunt difficiliora cognitu, & a

Sap. 7.

3. Reg. 4.

Sap. 7.

sensibus nostris remotiora cognoscat. At quæ vnquam fuit disciplina, cui hæc proprietas magis, quam christianæ doctrinæ, conueniat? Hęc immensam Dei maiestatem supernaturali lumine scrutatur, abditissimum ac difficillimum Trinitatis mysterium considerat, dum diuinarum personarum processionem, numerum, æqualitatem, proprietatesque exponit: hæc æternarum inentium vim, functiones & ordines declarat: hæc incarnationis mysterium, quod etiam Angelis, aliqua parte, erat ignotum, exponit. Omitto præscientiæ, prouidentiæ, prædestinationisque diuinæ tractationem: omitto liberi arbitrij, naturæ & gratiæ, ac septem mysteriorum, & præsertim Eucharistiæ, disputationem. Quarum rerum singulæ, maiores ac difficilliores sunt, quam quæ solis naturæ viribus percipi potuerint: Vere itaq; regius psaltes cecinit: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et alibi, Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam, hoc est, mirabilior est, quam vt illa a me capi possit: ac sublimior, quam vt intelligere queam. Multa deniq; in hac doctrina tractantur, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec mens humana vnquam cogitauit, aut cogitare potuit. Cum itaque sit de rebus difficillimis, ualde abstrusis, & ab humano sensu maxime remotis, iure optimo sapientia nominanda erit. Id etiam priuatim sapientiæ tribuitur, ut sit cognitio certa, & earum rerum quas nouit, causas non ignoret. Quod*

ad

Psal. 50.

Psal. 138.

1. Cor. 2.

ad certitudinem attinet, nulla est inter humanas doctrinas, quæ huic comparari queat: quod tam est certum, quam quod certissimum. Nam maiori ex parte, ut supra scripsimus, de his rebus agit, quæ nulli sunt interitui, aut mutationi subiectæ: & de corruptibilibus, ut diuinæ subijciuntur cognitioni, quæ nulli est exposita errori. Diuino lumine nititur, quod est certissimum; cum Deus nulla ratione decipi, aut decipere queat. Qui vero hanc doctrinam sunt adepti, ita sunt certi, ut ad eius veritates retinendas parati sint omnem humanam rationem despiciere, & omnes demonstrationes existimare sophismata. Cæli ergo transibunt, & huius doctrinæ veritas non deficiet: sol obscurabitur, & huius veritatis lumen nunquam extinguetur: illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia. De humanis vero disciplinis, quid existimare liceat, ex hac Sapientis sententia, (ut eos omittam, qui de earum incertitudine multa scripserunt) facile cognosceres: Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentia nostræ. Sunt ergo humanæ disciplinae ita incertæ, ut quidam, eas omnino vanas esse putauerint: & alij dixerint, nostrum scire, esse pulchrum opinari. Quod ad causas attinet, hæc sola primas & veras rerum maximarum causas potest inuestigare: cum primas rerum rationes in mente diuina existentes contempletur; primam cunctarum rerum exemplarem, effectricem, & finalem causam consideret; & sit scien-

Luc. 21.

Sap. 7.

Sap. 9.

Lib. 1.
Met. c. 2.

Plin.
Cic.
Horat.
Plut.
Porphy.

tia diuinæ participatio quædam. Propterea Aristoteles sapienter scriptum reliquit, huiusmodi sapientiam, vel a solo Deo, vel præcipue possideri. Et vt locum notatione dignum, clarius explicemus, quæ nam obsecro sapientia, præter hanc, quam nos prædicamus, diuinæ prouidentia causas reddet? cur improbi homines in hac vita feliciter viuant, boni vero malis afficiantur omnibus? cur permittantur mala? cur trasferantur regna? cur creaturæ in vtilitatem hominum factæ, hominem lædant? cur corpus aggrauet animam? cur sensus cum ratione pugnet? cur homo, qui naturali propensione immortalitatem vehementer affectat, sit morti obnoxius? cur hominis vita, sit multorum animalium vita breuior? quarum rerum causas, cum quidam ignorauerint, dixerunt naturam erga hominem fuisse nouercam: cur denique, ne longum faciam, idolorum cultus cessauerit, & idola ab hinc tot annos obticuerint? Cuius rei causam sapientes huius mundi diligenter peruestigarunt; sed, cum non essent hac perfecta sapientia illuminati, inuenire minime potuerunt. Postremo, illud sapientia tribui solet, vt sit maxime libera, & gratia sui: vt quæ alijs præcipiat, aliasque omnes tanquam princeps, & regina dirigat: quæ omnia in hac doctrina reperiri, ex iam dictis, facile cognosceres. Nam, cum de Deo, qui est omnium rerum principium & finis, agat; omnes profecto scientia, & artes, quæ de rebus a Deo creatis disputant, ad hanc vnam

vnam referentur, & huic vni subiectæ erunt. Hæc igitur sola est libera, & gratia sui. Ipsa nanque sola de omnibus alijs non modo secundum humanas, sed etiam secundum diuinas & æternas rationes iudicat: ipsa sola cæteras in suos fines dirigit: ipsa sola cunctis alijs leges imponit: ipsa sola reliquarum errata notat, & corrigit: ipsa sola, cum non solum speculetur, sed etiam agat, cuiuscunque scientiæ, siue sit actionis, siue cogitationis perfectionem continet. Concludamus igitur nõ solum esse sapientiam, sed etiam maximam quandam sapientiam, cum sit rerum difficillimarum maximarumque certa, gratiaque sui adepta cognitio: concludamus item esse possessionem quandam diuinam: concludamus rursus esse nobilissimam, & omni honore dignissimam, cum sit maxime diuina. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera: concludamus etiam cum Aristotele, indignum esse, hominem non quærere illam, quæ sibi conuenit, scientiam: id non inuestigare, quo homo fit Deo valde similis: illud non concupiscere, quod omnes naturæ impulsu affectare videntur; illud videlicet præclarum, insigne, atque illustre sapientis nomen: quod tale est, vt Socrates, apud Platonem, soli Deo conuenire dixerit: quod ij, qui olim sapientiam profitebantur, tanti faciendum esse existimarunt, vt non sapientes, sed sapientiæ cupidi, quod tanto nomine se indignos esse censerent, voluerint appellari. Affectent alijs
Domini,

Sap. 7.

Arist. 1.
 Met. c. 2.

In Phædro.

Domini, Marchionis, Principis, Ducis, Regis, & Imperatoris nomina, quæ quid secum afferant, difficile est inuenire: nos vero solidam, ac magnificam, atque maxime illustrem Sapientis appellationem, quæ omnium bonarum artium, humanarum diuinarumq; rerum notitiam, diuinæ sapientiæ participationem quandam, perfectionem denique tantam complectitur, quantum nulla dicendi vis, nullum eloquentiæ flumen vnquam dicendo exprimeret, nobis acquiramus. Ex his ergo iam facies quædam, & quasi effigies huius pulcherrimæ disciplinæ, quæ est præcellsa quædam scientia, & sapientia apparet. Quam, vt adhuc melius internoscas, verba, quibus a Sapiente descripta fuit, subiiciam. Est enim in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, in coinquinatus, certus, suauis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem vbiq; propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit vna, omnia potest: & in se permanens omnia innoquat, & per nationes in animas sanctas se transfert.

Sap.7.

fert, amicos Dei, & prophetas constituit. Si ij qui erga hanc sapientiam parum sunt affecti horum verborum energiam diligenter animo tractarēt, quanto in errore sint facile perspicerent. Cum ergo tanta sit huius sapientiæ uis, atq; efficacitas, merito a sanctis patribus varijs finitionibus ex eius effectis conglobatis, latissime describi solet. Hæc est, ait Augustinus, quæ præcipue in Deum prouocat, & Deum diligere inuitat, corda illuminat, linguam purificat, conscientiam probat, animam sanctificat, fidem confortat, diabolum reijcit, peccatum spernit, animas frigiditas calefacit, lumen scientiæ ostendit, renebras ignorantie expellit, tristitiam sæculi extinguit, lætitiã spiritus sancti accendit, sitiienti potum tribuit. Hæc est scriptura sancta, lex nostra immaculata, quæ de insipientibus sapientes facit, primos de nouissimis ponit, magnos de minimis efficit, nobiles de ignobilibus commutat: naturam frenat, prohibet leuitatem, temperat dolorem, confert spem: coronat senem, docet iuuenem, mitigat dedignantes, instruit errantes, sanat ægrotos, roborat infirmos, brutos facit sensatos, mentis stabilitatem donat, excitat somnolentos, ociosos increpat, pigros incitat: credentibus gratiam dat, reges humiliat, humiles exalrat, rectas vias indicat, eleemosynam imperat. Si qui ergo sunt (omnes esse deberent) qui sapientiæ amore flagrent, qui eius magnificum, excelsum, atq; gloriosum nomen desiderent, quod nemo est qui

mimice

Ser. 38. ad
Fratres in
heremo.

mimice non affectet, hanc vnam veram, solamque sapientiam, cui soli vere omnes sapientiæ notæ conueniunt, sibi sequendam putent. Siquidem omnis alia sapientia, sine hac, est stupida, & insipida: cum hæc sola, & nulla alia veri Dei cognitionem, cum vera religione coniungat: quæ duæ virtutes ita sunt inter se copulatæ, vt vna ab altera separari nequeat: quia idem est Deus, qui cognosci & hōnorari debet; illud sapientiæ, hoc religionis est. Deus itaque per sapientiam, tanquam pater, cognoscendus, & per religionem, tanquam Dominus, colendus est. Quo fit, vt tam philosophi, quam falsorum Deorum cultores vera sapientia caruerint: quia illi cognouerunt quidem, sed non coluerunt, & ita euauerunt in cognitione sua: hi vero coluerunt, sed non eum, quem ignorarunt, & cognoscere debuerunt. Vani igitur sunt omnes homines in quibus non est scientia Dei, qualis est hæc, quam nos colendam dicimus. Quanta itaque voce possum testificor, proclamo, denuncio, hanc esse illam veram sapientiam, quam omnes philosophi, sic ab eius quærendæ studio nominati, quæsiuerunt, quam tamen nunquam consequi potuerunt. Quo fit, vt non tam modestiæ ostendendæ, quam veritatis manifestandæ causa, se non sapientes, sed sapientiæ studiosos appellare debuerint. Nos vero, si hanc rerum diuinarum cognitionem adepti fuerimus, non vt illi in sua, sed in Dei sapientia gloriari, & hoc illustre nomen nobis tribuere poterimus.

Dicit

Lactan.
Ferm. lib.
4. c. 4.

Trismeg.
in Ascle-
pio.

Rom. 2.

Dicit enim Dominus, Non gloriatur sapiens in Ier. 9.
sapientia sua, neque gloriatur fortis in fortitu-
dine sua, neque gloriatur diues in diuitijs suis :
sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, vt intelligat
& cognoscat me : quem is solum cognoscit, qui
hanc ipsius disciplinam didicit .

Laudatur sacra doctrina ab eius auctoribus .

Cap. XII.

Los libros studiose inquirere, dili-
genterque legere, & ea opera liben-
ter homines spectare consueuere,
quorum auctores illustres, & cele-
bres extirere. Propterea Polycleti-signa, Apellis
tabulas, Homeri poemata, Ciceronis orationes,
& Aristotelis philosophiam cupide inspicimus,
ac legimus; quod hi homines in suis artibus in-
signes & sapientes fuerint. Ob auctoris itaque
sui præstantiam vnaqueq; res commédari alijs-
que præferri solet. Quo fit, vt sæpenumero li-
bri quorum minor est vtilitas, & doctrina, vel
vulgaris, vel parum elaborata, quod nomine
alicuius eruditi viri sint inscripti, pluris fiant, ac
studiosius legantur, quam fieri legiq; deberent.
Id, si spectare voluerimus, nullus vnquam exti-
tit, aut existere liber potest, qui ita grato animo
legi, manibus teri, dies noctesque volutari de-
beret, vt is, in quo hæc sapientia, quam nos lau-
damus, & amplectendam proponimus, contine-
tur: cum omnia, quæ in eo scripta sunt, per ho-
mines

mines auctoritate, & sanctitate conspicuos, sine
 afflatu diuino conscripta. Quod verum esse la-
 tius demonstrarem, nisi cum ijs sermonem
 nunc haberem, quibus id persuasum esse certo
 scio. Habet itaque christiana doctrina Deum,
 cuius sapientia est infinita, auctorem: a quo ni-
 hil non bonum, nihil non perfectum, nihil non
 optimum; & omni ex parte absolutum potest
 proficisci. Propterea Salomon de ea loquens,
 aiebat, esse candorem lucis æternæ, & imagi-
 nem bonitatis illius: ac proinde maximis preci-
 bus, artificiosa oratione, eam ab eius auctore
 Deo petebat. Quæ igitur doctrina potest esse
 hac nostra melior, cum sit ab eo, cuius opera
 sunt valde bona? quæ magis necessaria, cum sit
 ab eo data, qui nihil operatur frustra? quæ con-
 gruentius digesta, cum sit ab eo, qui disponit
 omnia suauiter? quæ magis absoluta, cum sit
 ab eo, cuius opera sunt perfecta? quæ denique
 humanæ menti magis accommodata, cum sit
 ab eo præceptore, qui docet hominem scien-
 tiam? O vere beatum illum, quem tu, Domi-
 ne, erudiueris de lege tua! Qua ergo fronte
 nos christiani in Dei schola versamur, cum eius
 doctrinam, quam per alios, & per seipsum nos
 peramanter docet, negligamus? qua facie co-
 ram Dei maiestate stamus, cum eam, quam ipse
 profert sapientiam parui faciamus? & quod de-
 plores, ea posthabita, hominum insomnia & fa-
 bellas, ad tempus inutiliter terendum excogita-
 tas, quodam inani verborum lepore, & fictarum
 rerum.

rerum nouitate pellekti, studiose lectitamus. A quo inani & pernicioso studio, hac grauissima sententia, sanctus, ac rerum diuinarum studiosissimus pater Isidorus nos reuocat: Quid prodest mundanis proficere doctrinis, & inanescere in diuinis? caduca sequi figmenta, & cœlestia fastidire mysteria? Cauendi igitur sunt tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi, qui exterius eloquentia verborum nitent, & interius uacui virtutis sapientia manent. Eloquia autem sacra exterius corrupta verbis apparent, interius autem mysteriorum sapientia fulgent. Soleo sæpe mecum, christiane lector, ita cogitare: contemplor hominem ob immoderatam sciendi appetitionem a Deo in hanc rerum cœcitatē fuisse detrusum, eumque in obscurissima ignorantia nocte versari, & in hac exilij valle sine vero lumine per inuia & salebrosa loca iter habere, quid sit, & vnde veniat, vbi sit, quo vadat, & per quam denique viam, penitus ignorare; vt ni ei aliquod maius lumen, quam rationis, appareat, quod vix vsquam apparet, nunquam ad patriam, vnde eiectus fuit, remeare queat. Video deinde Patrem illum misericordiarum, ac Deum totius consolationis, a quo omnia in nos proficiscuntur bona, misericordia motum, prouidentia suæ oculos ad hunc infelicem & calamitosum hominem adijcere, atque ad eum consolandum literas, in quibus de eius instauratione, reconciliatione, reuersione, ac beatitudinis adeptione agit,

Lib.3.de
summo
bono.

Gen.2.

c.2. Cor.
1.

Iac.1.

Exod. 3. 1. agit, digito suo scriptas, ei mittere. At verocum animaduerto hominis ignauiam, stultitiam, & ingratitude, dum has literas hilari animo non accipit, aut si accipit, non legit, aut si legit, non intelligit, nec intelligere curat, vel si curat, non multum, vel non perpetuo curat, maxima admiratione afficio, atque stupore defixus, hereo. Dic, per Deum immortalem te oro, christiane lector, si aliquis illustris Princeps, si Cæsarea maiestas, si summus Pontifex ad te epistolam beneuolentiæ & amoris plenam mitteret, in qua quanto te amore prosequeretur, quid de te cogitaret, quibus te bonis ditare, & honoribus insignire vellet te certiore redderet, quo eam acciperes animo? quoties eam legeres, & alijs legendam traderes? quacura, qua diligentia, quo studio singula eius verba perpenderes? quanta solitudine eam conseruares? quantum denique ob eam te efferres? Et miserit diuina maiestas, Deus opt. max. Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tibi non dicam vnâ vel alteram epistolam, sed plures, & plures libros manu sua conscriptos, in quibus, quid de te cogitet, te docet: qua ratione ei te conciliare, eique placere possis, vt beatitudinem consequaris, instruit: in quibus mentem suam, occulta secreta, sacrosancta mysteria tibi manifestat, & eos non legis? non vides? & de tanto munere a tanto largitore accepto, non gloriaris? Non sic, non sic ille, qui dicebat: In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones

TUOS:

tuos: Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas; In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui: concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas omni tempore. Leguntur leges Platonis & Iustiniani, cur non leges Moyſis, & Dei? Leguntur libri de profanis, & iniuſtis bellis, cur non libri de bellis diuino iuſſu, & pro religione tuenda geſtis? Leguntur hiſtoriæ profanæ, cur non diuinæ? Leguntur, & quidem perlibenter prædictiones vanæ & incertæ Astrologorum, cur non vaticinia vtilia, & certiffima Prophetarum? Leguntur spurciſſima multorum hominum carmina, cur non caſtiſſima & diuina poemata Dauidis? Leguntur Ethici Ariſtotelis libri, cur non ea, quæ de moribus ſcripta reliquit Salomon? in cuius ſcriptis, quot ſunt verſiculi, tot ſunt ſaluberrimæ ſententiæ, & quaſi lapilli cœlo delapſi. Leguntur, perleguntur, & releguntur epiſtolæ familiares M. Tullij, cur non epiſtolæ canonicæ Apoſtolorum? An id fortasſe accidit, quia hi auctores nõ ſunt ita iuſtres? an quia, quæ ab his tractantur, non ſunt ita vtilia & neceſſaria, & non multũ ad nos pertinent? An, quod verum exiſtimo, quia nos mente capti ſumus? Animaduerte hic, obſecro, amice lector, ſi ſemel intelligere vis quanta ſit noſtræ nature peruerſitas. Creauerat Deus, cuius opera ſunt omni ex parte perfectæ, in illo florentiſſimo innocentie ſtatu, hominem re-
 ctum, atque abſolutum; ita vt ei ad beatitudinem conſequendam, cum omni ſcientiarum, ac

Psal. 118.

Ecc̃i. 3. 9.

Ecc̃i. 17.

G virtutum

Gen. 3. virtutum genere diuinitus fuisset ornatus; nihil aliud esset necessarium: & tamen callidissimi hostis astucia deceptus, & nimia boni & mali sciendi cupiditate incensus, per quam cognitionem se Dei similem euasurum existimauit, vitum pomum gustare voluit, & gustando in maximas ignorantia tenebras se, & totam posteritatem coniecit. Cum itaque in honore esset, cum omnia sibi necessaria sciret, cum in loco sibi congruenti maneret, dum plus, quam par erat, voluit intelligere, non intellexit; &

Psal. 48. ideo comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis: & veluti quoddam pecus, pellicea veste indutus, qui Dei similem esse voluit, in hanc rerum omnium colluuiem iusta Dei punitione, fuit detrusus. Nunc vero in tanta rerum cecitate constitutus, ignorantia tenebris vndique circumseptus, cum nulla se magis indigeat, quam vera scientia, & vero legis diuinæ lumine, inuitatus, vocatus, premijs illectus, & pœnarum terrore impulsus, ad veram scientiam, verumque lumen recipiendum, se commoueri non finit: in ignorantia nocte libenter versatur, & lucem odit: & quamuis ei a Deo opt. max. ob singularem in eum curam, caritatemq; dulcis aqua, suaue vinum, candidum lac, celestis panis, & angelicum manna proponatur; tamen manus non porrigit, & tãquam surda aspis se deliniri, & excantari a sapiente incantatore, non patitur. O duritiam inauditam! O stultitiam immensam! Is, aquam, quæ refrigerat,

vinum.

vinum quod lætificat, lac quod nutrit, panis qui corroborat, manna quod delectat, Deo dante, porrigente, & vt accipiat orante, & obsecrante, non accipit, qui vnicum mortiferum pomum, sub falsa boni specie propositum a Demone, etiam leuiter suadente, accepit. Sed placet hoc loco ad hunc hominem in tam miserum, ac æruinosum statum delapsum, aliquantisper sermonem conuertete, atque ex eo vbi nam sit quærere: vt videamus, an eo ignorantia deuenit, vt etiam vbinam versetur ignoret. Vbi igitur nunc es, o Adam, & Adæ fili? Effare, si non te puduit superbiam, qua es transgressus, non te pudeat confessionis pœnæ, qua iuste puniris. Dic libere, te non esse in patria, sed in exilio: non in illa clara luce in qua fuisti creatus, sed in tenebris, in quas fuisti reiectus: non in aula regia, sed in istabulo: non cum Deo, Deus factus in celo, sed cum bestiis quibus ab ignorantiam est comparatus, in terra. Hiccine ergo est ille homo, qui in tanto honore erat, quem nunc vanissimos honores per vanas scientias aucupari cernimus? Hiccine est ille homo rectus, quem nunc ad turpe lucrum videmus esse curuatum? Hiccine est ille homo, ad cœlestia contemplan- da creatus, qui nunc in fabulis, & sparsissimis libris legendis est occupatus? Hęcine est miser, ac miserande illa beatitudo tua, ab improbo seductore tibi promissa? Hęcine est illa diuinitatis tuę gloria? Innanis erat serpentis sibilus, cui aurem tuam, stulte, accommodasti; ideoq;

Psal. 48.

Franc.
Abbas.

tu inania captando, miser illusus, nec quod sperabas obtinuisti, nec quod possidebas retinere potuisti. At, non est inanis, non fraudolenta vox Dei, te ab exilio reuocantis, quam tamen audire nō curas. Si itaque, vt eo reuertamur, vnde aberrauimus, primum ac præcipuum huius sapientiæ auctorem, qui est Deus opt. max. spectaueris, nullam profecto disciplinā cui homines, & maxime fideles, se totos magis tradere, & de qua magis gloriari deberēt, quam de hac nostra, un-

Psal. 147.

quam inuenies. Quoniam, amantissimus ille Pater non fecit taliter omni nationi; & iudicia sua non manifestauit eis. Si deinde eos consideres, per quos Deus proxime nobis hanc sapientiam, tradidit, viri fuerunt, vt vniuerse dicamus, suis temporibus non obscuri, integerrimi, doctissimi, pietate insignes, & rebus gestis illustres. Moyse, inquam, Dauide, Salomone, Esdra, Isaia, Daniele, Ioanne, Pauli, & ij quorum

Psal. 18,

in omnem terram sonus exiuit. In quorum scriptis, non solum humana diuinaque sapientia, sed etiam omnis eloquentiæ vis, atque natura, continetur. Quis enim Moysē sapientior, Iobā grandior, Dauide ornatior, Salomone suauior, Isaia purior, Ezechiele plenior, Luca facilior, Ioanne sublimior, & Paulo neruosior? At vero de auctoribus, ac magistris humanæ sapientiæ, missis multis alijs rebus, quæ in ipsorum scriptis damnaret quispiam; si eorum mores diligentius inquirere voluerimus, inueniemus fuisse homines non satis bonos, ne dicam valde malos.

malos. Democritus; exœcavit se, quod mulieres sine concupiscentia videre non posset, & doleret, ni potitus esset: Pythagoras, & Zeno tyrannidem affectarunt: Plato, vt antiqui patres scribunt, gulositate sicula venditus, & Socrati mortem pro veritate subire volenti, fugam suadere non dubitauit: Aristoteles impurus, atarus maledicus, & in magistrum ingratus: Homerus, licet multa sciuerit, ignorantia tamen, sicuti Speusippus adulterio, perijt: Hippias occisus, quod ciuitati insidias parauerit: Cimon Iouem imitatus, sororem vxorem habuit: Aristides de sublatis pecunijs pœnas luit: Isocrates ita libidinosus, vt in senectute vna vxore non fuerit contentus: Epictetus in Christianos non bene, sua culpa, affectus: Aristophanes septuagies accusatus, Cato quadragies, quanuis vterque ob corruptam fortasse iustitiam, nunquam causa ceciderit: Socrates, ommissa eius ira & libidine, vxorem suam, quod etiam M. Cato fecit, cum amicis communicauit. Exclamat hic, & merito, Tertulianus, O sapientiæ Atticæ, & romanæ grauitatis exemplum! Leno, philosophus, & censor. Vbi etiam contra eum, qui suo responso Socratem sapientem esse cõfirmauit, exclamare licet; O stultum Apollinem! qui eum sapientis nomine dignum putasti, qui nihil vnquam sapientius dixit, quam cum se nihil scire pronuntiauit? Et, vt aliquando concludamus, omnes fures fuerunt, cum quidquid boni dixerunt, a nostris acceperint, & acceptum non

Grego.
Naz. ora.
cont. Iul.
Tertul.
Theodor.
Cyril. lib.
9. cont. Iulian.

Plutar.

Cyril.
Alex.

G 3 tulerint.

Serm. 38.
ad Frat. in
here.

tulerint. Sed istis omiſſis, ad rem noſtram re-
uertamur, & cum Auguſtino dicamus. Hæc
itaque eſt illa doctrina ſuper omnia diligenda,
quam Prophetæ prædixerunt, quam Patriarchæ
diuinitus hauserunt, quam Dei filius poſtquam
in terris viſus & cum hominibus conuerſatus
eſt, aperuit, & declarauit, & quid tenendum, &
quid vitandum eſſet apertiffime demonſtrauit,
& per ſuos Apoſtolos, nos ipſam docendo, illu-
minauit. Hæc itaque eſt vera ſapientia, quam
non uoluntas humana attulit, ſed quam diuini
homines diuino ſpiritu afflati, tradiderunt: quam
non principes huius ſæculi, qui abolerentur, ſed
Deus per ſpiritum ſuum nobis reuelauit. Et, ne
rem perſpicuam & luce meridiana clariorem,
plura dicendo, obſcurare uelle uidear, ea eſt hu-
ius doctrinæ ex hoc loco dignitas, ut nulla poſ-
ſit eſſe, aut excogitari maior: tantumque ex hac
conſideratione ad eius ſtadium homines inflā-
mari deberent, cum Deum ipſum hic præcepto-
rem habeant, quantum fortaffe ex nulla alia.
Valeant igitur quot quot ſunt minus vriles, &
parum pudici ſcriptores; taceant Deo docente
omnes alij præceptores; atque in chriſtiana
ſchola Chriſti diſcipuli diurna atque nocturna
manu ſacros auctores. uoluant; ſequere, humanis
relictis curis, ad ſolitudinem, ubi Deus animam
alloquitur conferant. Deo itaque pius lector,
vna cum Dauide dicat: Legem impone mihi.
Domine, viam iuſtificationum tuarum, & ex-
quiram eam ſemper: Da mihi intellectum &
ſeru-

Oſe. 2.

Pſal. 118.

scrutabor legem tuam. Nam alij doctores vo-
cant, tu uero inspiras: alij librum tenent, tu il-
lum aperis: alij legem proponunt, tu illam ex-
ponis: alij foris aures personant; tu intus corda
pulsas. Loquere igitur Domine, quoniam ser- 1. Reg. 1.
uus tuus audit.

*Quanta sit christiana philosophiæ dignitas, ex
eius fine ostenditur. Cap. XIII.*

N I H I L est quod magis ad aliquam
artem consequendam, ac profiten-
dam homines alliciat, quam præ-
stantia eius finis, quem ars propo-
situm habet. Ex quo etiam loco singulæ artes
suam nobilitatem, ac dignitatem sumunt: ut ea
dicatur dignior atque nobilior, quæ ad nobilio-
rem ac digniorem est ordinata finem: & ea, ad
cuius finem aliarum fines referuntur artium.
Id, si spectare uoluerimus, nullam profecto ar-
tem, siue scientiam, quæ hominem magis ad se
pertrahere deberet, & quæ præstantior censen-
da sit, quam istam, quam nos laudamus, disci-
plinam, inueniemus; cum finem habeat omniũ
præstantissimum, ad quem omnes cæterarum
artium fines referuntur: ac propterea, is est, qui
hominum animos maxime afficere possit, ac de-
beat. Huius ergo sapientiæ finis, est perfecta Dei
cognitio, cum perfecto amore coniuncta: supre-
ma uidelicet contemplatio cum supræma virtu-
tis actione sociata. Quem finem, cum humana Rom. 2

Rom. 2.

Orat. pro
M. Cæli.Nilus ab-
bas.Lib. de of-
fic.Lib. 1.
Eth. c. 7.Lege Frã.
Pic.

philosophia non attigerit, merito diuus Paulus de eius sectatoribus scripsit, euanuisse in cogitationibus suis. Et olim initio nascentis Ecclesiæ, cum humanæ sapientiæ professores viderent nostros, non solum verbis philosophari, quod proprium fuisse philosophiæ Græcorum non vno in loco testatum reliquit Tullius, vehementer admirabantur, ac dicebant: Qui sunt isti, qui ea faciunt, quæ dicant? Ipsi enim alia dicebant, alia faciebant: & quod ore docebant, moribus destruebant: & ita de Deo extra Deum, verbis, barba, baculo, pallioque tenus, philosophabantur: cum tamen omnis virtutis laus, vt præclare scripsit Cicero, in actione consistat. Dixit Aristoteles, & vere dixit, hominis beatitudinem positam esse in actione secundum virtutem, in vita perfecta, & in altissimarum rerum contemplatione: sed neutrum humana philosophia omni ex parte, & quantum oportuit, potuit attingere; vt schola christiana facit. Quod ad contemplationem attinet, pauca quædam & incerta, & non sine errore de diuino numine, & cælestibus spiritibus philosophi dixerunt: & quendam Deum sine generatione infecundum, sine pluralitate personarum solitarium, sine libertate necessario agentem, & egentem, & sine prouidentia improuidum posuerunt: & si quid veri & boni dixerunt, a nostris furto acceperunt. Hunc locum, si quis voluerit philosophorum circa rerum diuinarum tractationem errata percensere, ampliter tractare poterit. De actione

actione atque officio, certissimum est humanam sapientiam, quidquid eius professores dixerint, non potuisse omnes officij partes explere: quod in schola christiana est certa fide tenendum. Neque enim humana philosophia, ad id efficiendum quod honestum esse videbat, vires suppeditabat: idque cum Moysis lege, quæ neminem perfectum fecit, ei fuit commune. At vero hæc nostra disciplina omnes officij partes docet, omnem turpitudinem damnat, & ad id quod turpe est fugiendum, & ad omnes honesti partes explendas vires necessarias præbet: & tandem omnia quæ dicit, & docet, ad vnum optimum, & acquisitu facillimum reducit finem, nimirum ad vnum præceptum amoris Dei, & proximi: quod qui obseruauit, totam legem adimpleuit, ac verum & summum hominis finem est consecutus. In amore autem cognitio quoque includitur, cum nemo operetur ignorans, & voluntas non nisi in rem feratur cognitam. Inter alias autem humanæ felicitatis conditiones, eam numerauit Aristoteles, vt eiusmodi esse debeat, quæ facile quisque adipisci queat: ac propterea optime damnauit eos, qui ijs in rebus posuerunt, quarum non omnes facile potiuntur. At quid facilius est, quam amare? ad quod omnes homines quodam naturæ ductu sunt propensi: quod est per se maxime delectabile & honestum: quod semper & vbique fieri potest. Etenim quid magis in promptu est, quam Deum & proximum diligere? Cum ad amandum Deum innumeræ

Gal. 3.

Mat. 22.

Lib. 1.
Eth.

innumerę suos causę moueant, & ad diligendum
 proximum naturę similitudo impellat? Amore
 autem, quid est præstantius? cum sit virtutum
 omnium, & cunctarum legum finis? Amor
 omnia creauit, omnia conseruat, omnia conglu-
 tinat, omnia iustaurat, omnia regit: ac denique
 1. Ioan. 4. hominem cum Deo ipso vnit. Deus enim caritas
 est, & qui manet in caritate in Deo manet, &
 Deus est in eo. Si hic ab hominibus attingere-
 tur finis; si in consociatione humana vigeret a-
 mor, nulla essent inter mortales bella, nullę ri-
 xę, nullę discordiæ, nullę iniustitię, & turbę
 nullę: non tortoribus, non carceribus, non iu-
 dices, non supplicijs esset opus: sed in sum-
 ma consensione, caritate, tranquillitate, domi-
 forisque, in toto terrarum orbe hoc transigere-
 tur æuum. Huc omnes curę, cogitationes &
 labores principum referuntur: huc omnium
 magistratum vigilię: huc omnes disciplinę
 & artes tendunt, vt cuncti mortales primum
 Deum, & deinde inter se ament. Hic igitur so-
 lus verus, vltimus, ac perfectissimus humani ge-
 neris finis, quem hæc diuina sapientia, cuius præ-
 stantiam prædicamus, & omni prædicatione di-
 gnam censemus, ad quam amandam & colen-
 dam fideles excitare conamur, docet, & proposi-
 tum habet. Valeant igitur omnes humanę di-
 disciplinę, quę alias falsas, & homine indignas
 beatitudines hominibus proponunt. Alię nan-
 que pro fine statuunt diuitias, quas etiam faci-
 norosi homines consequuntur: alię corporis ro-
 bur

bur. & pulchritudinem, quæ non sunt hominis,
 sed naturæ bona: aliæ famam & honorem, quæ
 in aliorum sunt voluntate posita: aliæ potesta-
 tem & opes, quem finem non omnes attingere,
 possunt: aliæ voluptatem, qua etiam bruta ani-
 malia perfruuntur: aliæ humanam sapientiam,
 quæ huic nostræ comparata est stultitia; vel etiã
 nudam rerum cõtemplationem, quæ sine actio-
 ne vana est, & hominem, qui ratione & volun-
 tate constat, non omni ex parte perficit, quod
 tamen beatitudini est maxime proprium, cum
 debeat hominem, omni ex parte perficere. Er-
 vt quod sentio dicam, qui solis cognitionis ar-
 tibus, quæ solam intelligendi vim exornant, est
 imbutus, & virtutibus, quibus perficitur volun-
 tas, caret, is mihi monstrum quoddam in huma-
 no genere esse videtur; inchoatum nimirum
 quiddam, mancum, atque imperfectum. Aliæ
 denique disciplinæ felicitatem in virtutis actio-
 ne, vt ad honestum refertur, ponendam esse exis-
 timarunt: cæterum, qui omnes suæ vitæ actio-
 nes in Deum non refert, non dum peruenit, quo
 homini ad beatitudinem tendenti, peruenien-
 dum est. Aberrarunt igitur disciplinæ omnes,
 hac vna nostra excepta; a vero scopo, quem qui
 ob oculos sibi non proponit, omnia cogitat, agit,
 & operatur frustra, & quo vadat, ignorat. Om-
 nes itaque huius mundi sapientes, vt cum scri-
 ptura concludam, viã disciplinæ ignorauerunt, Barn. 3.
 neque intellexerunt semitas eius: neque filij eo-
 rum susceperunt eam, a facie ipsorum longe fa-
 cta.

cta est: non est audita in terra Chanaan, neque
 visa est in Theman. Filij quoque Agar, qui ex-
 quirunt prudentiam quæ de terra est, negocia-
 tores terræ & Theman, & fabulatores, & exqui-
 sitores prudentiæ & intelligentiæ: viam autem
 sapientiæ nescierunt, neque commemorati sunt
 semitas eius. Et quoniam non habuerunt sa-
 pientiam interierunt propter suam insipientiam.
 Sui itaque finis cognitione amissa, in tantam
 humanum genus ignorationem venit, vt & ve-
 ram sapientiam, & religionem amiserit: & crea-
 turas etiam infimas, non sine magna creatoris
 iniuria, pro Dijs, qui ad Dei similitudinem crea-
 tus fuerat, adorare cœpit; veluti solem, lunam;
 ignem, feles, ranas, & manuum etiam suarum
 opera, idola videlicet a se ficta, dolata, fusa, &
 sculpta; a quibus visum auditum, tactum, lo-
 quelam, motum, aliasque sentiendi facultates,
 & valetudinem, ac vitam, stulte petebat. Cum
 tamen Dij isti oculos haberent & non viderent,
 aures, & non audirent, manus, & nō palparent,
 linguam, & fari nequirent, pedes, & ambulare
 non possent, qui denique omni sensu carebant;
 cum essent infirmi, & mortui. Et cum iam om-
 ni ex parte homines insipientes facti essent, sa-
 pientiæ nomen, vt aliam suæ insipientiæ signifi-
 cationem darent, sibi vindicare cœperunt. & ex
 tanta hominum multitudine, septem solum mo-
 do haberi, & nominari sapientes meruerunt.
 O miserum, calamitosumque sæculum! quo
 per orbem totum septem soli fuerunt, qui ho-
 minum

Psal. 113.

Sap. 15.

La&. lib.

4. c. 1.

minum vocabulo cicerentur : nemo enim potest dici homo, nisi qui sapiens est. Sed si cæteri omnes, præter illos, stulti fuerunt, ne illi quidem sapientes : quia nemo sapiens vere esse iudicio stultorum potest. Itaque, ut cum Lactantio concludam, nunquam tam veridici fuerunt, quam cum de sua ignoratione, qui sapientiores habiti sunt, sententiam pronuntiarunt. Omnes ergo fuerunt insipientes & infelices, cum tantum desipuerint, & a vero fine veraque beatitudine tantum aberrauerint. Cum ergo regius ille vates optime nosceret in philosophorum scholis de finibus bonorum & malorum esse altercationem & dissensionem maximam, eosque multum ab ianua aberrare uideret, initio sui operis hanc maximi ponderis questionem breuiter, vere, sapienterque diremit, cum hominis beatitudinem in iugi legis diuinæ meditatione, hoc est in contemplatione cum actione coniuncta, positam esse dixit, idque nos hoc loco docemus. Quid? quod hæc sapientia omnia illa bona secum affert, quæ aliæ disciplinæ hominibus proponunt, diuitias videlicet, honores, famam, voluptatem, potestatem, vires, decorem, & honestatem. Propterea vno vero, simplici, ac perfecto fine, quidquid est perfectionis in alijs aliarum disciplinarum finibus, suo completitur sinu. Sine quo fine, omnes aliarum artium fines, humiles, leues, & homine indigni censendi sunt. Dicunt enim Galenum dare opes, Iustinianum, si leges spectemus, honores, si arma,

Psal. 1.

Lib. de of
fic.

Seneca
præfat. in
lib. mete.

arma, gloriam. Sed quid abiectius & humilius esse potest, quam pro fine habere pecunias? cum Cicero vere dixerit, nihil esse magis angustii & parui animi, quam amare diuitias. Quid indignius, quam vanos affectare honores? cum ambitio, quæ honores querit, vt sapienter Seneca scripsit, ad digna non nisi per indigna deducatur? Quid leuius, quam leues romusculos aucupari famæ, quæ nihil est aliud, quam virtutis umbra? Cum itaque, vt multa paucis perstringam, nihil sit opulentius, nihil honoratius, nihil gloriosius, quam cognoscere & amare Deum; in quo vera ac perfecta consistit hominis beatitudo, nulla alia profecto disciplina erit; hac nostra, vt ilior, honoratior, atque illustrior, ac proinde nulla dignior, quam magis concupiscere, & amplecti homines deberent: quoniam, ea adeptæ, cum quodam propheta dicere vere possent: Beati sumus Israel, quia, quæ Deo placent, manifesta sunt nobis. Hanc igitur sequamur sapientiam, si nobis propositum finem assequi desideramus, si esse beati volumus, quod omnes velint, nolint volunt. Discamus, vt quidam propheta nos monet, vbi sit virtus, vbi sit prudentia, vbi sit longiturnitas vitæ, & victus, vbi denique sit lumen oculorum & pax: ne nobis illud dici possit, Dereliquistis fontem sapientiæ.

Baruch.
4.

Baruch.
3.

Varijs

Varijs modis diuina sapientia describitur.

Cap. XIII.

SA C R Æ doctrinæ, dignitatem vti-
 litatem, necessitatemque ex quatuor
 causis ipsam conficietibus, vt
 potuimus, hucusque demon-
 strauimus, atque ad eius studium fidelium ani-
 mos inflammare contendimus: nunc eius effi-
 giem per quasdam proprietates, & definitiones
 clarius ob oculos ponendo, idem efficere cona-
 bimur. Faxit æterna sapientia, vt hic noster co-
 natus pijs lectoribus profit: & quod nos, no-
 stri spiritus imbecillitate, rudi stylo, & oratio-
 ne parum ad persuadendum idonea, præstare
 non possumus, ipsa intus in lectorum animis
 efficiat. Et quoniam nos non possemus ita be-
 ne huius cœlestis sapientiæ formam ob oculos
 legentium ponere, vt ipsa seipsam laudando fe-
 cit, lectorem ad ea, quæ in Ecclesiastico, de se
 prædicauit, reijcio: ex quo loco, & alijs qui-
 busdam; nos idem varias eius proprietates in-
 quasdam descriptiones conglobando, efficere
 tentabimus. Hæc igitur sapientia, quæ tanquam
 primogenita ante omnem creaturam ex ore al-
 tissimi prodijt, est veluti quædam pulcherrima,
 candida, pura, casta, & immaculata Regina, quæ
 ad dexteram regis in vestitu deaurato, circunda-
 ta varietate sedet; nullo erroris neuo signata;
 nulla labe maculata, nulla vllius partis prauita-
 te, aut

Cap. 24. r

Eccī. 24.

Psal. 44.

re, aut membrorum distorsione vitiata, nullis deniq; deformata rugis, sed omni ex parte perfecta, & suavi cœlestique colore depicta. Nec

Sap. 7.

enim alia esse potest, cum sit candor lucis æternæ, & emanatio claritatis Dei. Hæc regina in altissimis habitat, thronum suum habet in co-

Ecci. 24.

lumna nubis: gyrum cœli circuit, sola profundam abyssi penetrat, in fluctibus maris ambulat, & in omni loco versatur. Habet in omni populo & in omni gente primatum, omnium excellentium & humilium corda calcatur, & in omnibus requiem quærit, & in hæreditate domini moratur. Hæc est quasi cedrus in Libano,

cipressus in Sion, palma in Cades, plantatio rosæ in Ierico, oliua speciosa in campis, platanus iuxta aquas, & vinea in Engaddi: olet ut balsamum, suauitatem præbet ut myrrha, vaporat ut storax, ramos suos ramos honoris, & gratiæ quasi terebintus, extendit, & denique quasi vitis suauitatem odoris fructificat, & flores eius fructus honoris, & honestatis. Est hæc doctrina,

Psal. 111.

ut regius vates scripsit, argentum igne examinatum, purgatum terræ, purgatum septuplum: ac si dixisset. Ita diuina eloquia sunt casta & syncera, ut est argentum sæpius excoctum, & in vaso præstantissimo depuratum. Aliæ vero doctrinæ non sunt absque scorijs, neque ab omni erroris rubigine intactæ: quo fit, ut hæc sapientia cum alijs comparata, sit veluti hydius, siue heraclius lapis; quæ attritu, quid aliæ valeant disciplinæ, indicat. Omnes aliæ aliquid vitij,

Theoph.
lib. de natura lapidum.

ac

ac prauitatis habent; hæc vero est ab omni parte quadrata & rotundata, omni inquam ex parte absoluta, atque perfecta, in qua nihil abundat; nihil desideratur, cui addi, aut detrahi nihil potest, cum ab eo sit dictata, qui facit omnia in numero, pondere, & mensura. Hæc est illa sapientia, quam hunc in modum in sua canonica descripsit Iacobus. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est: deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione. In qua descriptione, ut docte, & pie seraphicus doctor adnotauit, septem ponuntur columnæ, quibus sapientia suam ædificauit domum. Septem itaque virtutibus veræ sapientiæ consurgit ædificium. Nam sapientia est pudica in carne, quia castitatem amat: simplex in mente, quia tranquille uiuit: modesta in sermone, quia nemini detrahit, cum verba oris sapientis sint grata: suadibilis in affectu, quia benignus est spiritus sapientiæ: liberalis in effectu, qui aperit manum suam inopi: matura in iudicio, quia os iusti meditatur sapientiam, & lingua eius loquitur iudicium: sancta denique in intentione, quia oculi sapientis in capite eius. Sed iam Augustinum eandem describentem audiamus. Hæc est scientia scientiarum, angelorum ferculum, archangelorum pulmentum, apostolorum gloria, patriarcharum fiducia, prophetarum spes, martyrum corona, virginum fortitudo, monachorum refectio, episcoporum

Plin. lib. 33. c. 8.

Sap. 11.

Iacobi. 3.

Ser. 2.
Sum. ecc.

Sap. 1.

Iac. 3.

Pro. 17.

Sap. 1.

Pro. 30.

Psal. 15.

Serm. 38.

ad fratres.

scoporum vacatio, sacerdotum cellarium, puerorum principium, viduarum doctrina, coniugatorum pulchritudo, mortuorum resurrectio, viuientium sempiterna protectio. At quid frustra conitor rem verbis humanis, ne dicam angelicis inexplicabilem, verborum ambitu exprimere? cum nulla descriptione pingi, nulla hypotiposi demonstrari, nulla expolitione explicari, & nulla cōformatione ob oculos poni queat? Quis enim eius doctrinæ vim atque effigiem exponeret, quæ omnium partium consensione, constantia, atque integritate, est vniformis: quæ sensuum varietate & doctrinæ copia, cum doceat credenda, proponat speranda, commostret agenda, est multiformis: quæ cum sit facta omnia omnibus, & cognoscat omnia, est omniformis: quæ denique, cum sit diuina, & idcirco nullam aliam sibi similem habeat, omnemque creatam mentem excedat, est nulliformis. Itaque, cum perdifficile sit huius cęlestis reginæ formam aliorum oculis subijcere, si quis eius effigiem, pulchritudinemque cognoscere, ac intueri cupit, ad eam propius accedat. Ea est enim sacrę Theologiæ vis atque natura, vt quo propius ad eam accedis, diligentiusque eius formam contemplaris, eo formosior atque augustior appareat: ita vt, & si inter mortales in terris versetur, non mortalis, sed æterna, non humana, sed diuina, non terrestris, sed cęlestis videatur. At vero humana scientia, si procul eam prospexeris, formosa atque venusta videri poterit; si ve-

ro proprius intueare, ita tandem displicebit ut inspexisse pigeat, & pudeat. At vero hæc scientiarum domina procul spectanti, aut in exiguo lumine eam contemplanti poterit fortasse non admodum pulchra videri: quæ cum luce, & frequentia gaudeat, ad lucem spectari vult. Neque enim quisquam eius diuinam pulchritudinem, immortalemque suauitatem cognoscere poterit, qui non ad eam propius accesserit, qui non singulas eius pulcherrimi & castissimi corporis partes, membraque omnia inspexerit: qui eam in clarissima luce, in oculis omnium, consilia principum moderantem, populorum effrenatos motus compescentem, iudicibus in grauiissimis & maximis causis præeuntem, omnes homines docentem, & per omnium rerum naturas variegatis vestibus indutam, & omnium scientiarum comitatu stipatam, permeantem non viderit. Tunc enim eius gratia, pulchritudo, venustas, vis maiestas, & diuinitas elucet: tunc quanta qualisque sit cognoscitur: tunc denique spectantium oculos afficit, & ad sui amorem animos rapit, atque transformat. Ad hanc ergo omnium sapientiarum & doctrinarum magistram, ac dominam accedamus, hanc cognoscamus, hanc amemus, & ea quæ nos docet audiamus, legamus, relegamus, perdiscamus, doceamus, atque ex eis viuamus, ut aliquando maximi in regno cælorum simus.

Mat. 5.

Commendatur diuinæ scripturæ studium ab eius varijs & maximis effectibus. Cap. XV.

N plures fortasse susceptam disputationem diduco locos, quam res ipsa, quæ per se clara est, exposcere videtur. Verum, in re vtili, honesta, & necessaria suadenda, nulla oratio longa, aut tautologia fastidiosa videri deberet: præsertim, cum res de qua agitur, ob suam dignitatem & amplitudinem, latissimum præbeat ad dicendum campum. Quare, & vt breuitati studeam, & ne hanc diuinam sapientiam ad cuius studiũ omnium fidelium animos inflammare vellem, suis laudibus priuem, plures locos, non tamen omnes, quos potuissẽ, leui brachio, mihi tractandos esse iudicavi. Possumus ergo huius doctrinæ vim ac dignitatem ex mirificis, & pene innumerabilibus, quos producit effectibus perspicere: sed cum eorum bonam partem, alios locos explicãdo, hæctenus attulerimus, ac etiam posthac allaturi simus, in præsentia, solum eos, quos regius propheta, hanc disputationem pertractando, luculenter atque artificiose psalmo decimo octauo attigit, prosequemur: ex quorum cognitione, qui ad hanc doctrinam perdiscendam non excitabitur, is certe stultus, vt leuiter dicam, iure censendus erit. In citato itaque psalmo, cum primum, tanquam artificiosus orator, diuinus ille vates cœlorum, ac syderum mirificos

rificos numerasset effectus, eosque pulcherrime amplificasset: postea legis diuinæ excellentiam ex suis effectis illis multo maioribus, & sublimioribus, cælorum ac syderum dignitati & potestati longissime præfert. Ait ergo cælos suam pulchritudine, ordine, conuersione, atque certa vicissitudine vim diuinam, æternique numinis gloriam ac maiestatem prædicare: idemque singulos dies, & noctes certa accretione, diminutione, & vniformi varietate efficere: & hæc omnia ita Dei prouidentiam potestatem, & sapientiam manifestare, vt ad omnes terrarum oras eorum voces perueniant; vt nulla sit natio, quæ eorum loquelam non intelligat. Inter alia autem omnia, quæ aspectu sentiuntur, sol, qui est veluti omnium syderum moderator & dux, omniumque rerum caducarum conseruatio, & salus, cuius sedes in cælis posita est, tanquam ornatissimus sponsus e thalamo, ab oriente, ad suum cursum summa cum celeritate conficiendum, veluti velocissimus gigas, egreditur; & suis fulgentibus radijs omnes terras, tenebris fugatis, illustrat, ac omnium animantium oculos maxima lætitia complet; atque ita in omnes partes suam vim lumenque diffundit, vt nullus sit locus, quo eius fulgor & altrix virtus non penetret: cum omnia gignat, augeat, & aucta conseruet. Verum, licet pulcherrimus sit cælorum, ac syderum prospectus, licet mirabiles operationes in hæc res sublunares cælestes orbis producant, sine quorum tactu interirent omnia;

Arift. 1.
meteor.
c. 2.

ideoque necesse fit, vt hæc inferiora motibus superiorum corporum sint subiecta, vt inde omnis eorum vis atque natura gubernetur: tamen diuinæ legis species multo est pulchrior, & facultas multo maior, per quam mirificos & humana lingua inexplicabiles effectus in hominum animis producit: ut multis partibus, & pulchritudine, & efficientia, hic spiritalis sol cælos & sydera omnia antecellat. Etenim sapientia, vt scriptura docet, est speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata inuenitur prior: illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia: quoniam inextinguibile est lumen illius. Vi itaque & efficacia sua lex diuina animas conuertit, sapientiam præstat paruulis, corda lætificat, & oculos illuminat. O quam desiderarem ut hic cæcorum hominum aperirètur oculi, & stupidorum excitarentur gustus! ut has mirificas diuinæ sapientiæ operationes, & vtilitates cernerent, & suauitates gustarent: quas sane uidit, & gustauit is, qui Domini iudicia auro & lapide precioso desiderabiliora, & melle ac fauo dulciora esse asseuerauit. Quid enim potest esse salubrius, quam animas conuertere? quid vtilius, quam sapientiam paruulis præstare? quid dulcius, quàm corda lætitia perfundere? Quid gratius, quam oculos illuminare? quæ omnia hæc cælestis doctrina sua ui efficit. Hic mundanus sol est quidem solus, si cum stellis comparetur, cum cætera sydera eius utantur lumine; sed, si cum hac

Sap. 7.

inuenitur prior: illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia: quoniam inextinguibile est lumen illius. Vi itaque & efficacia sua lex diuina animas conuertit, sapientiam præstat paruulis, corda lætificat, & oculos illuminat. O quam desiderarem ut hic cæcorum hominum aperirètur oculi, & stupidorum excitarentur gustus! ut has mirificas diuinæ sapientiæ operationes, & vtilitates cernerent, & suauitates gustarent: quas sane uidit, & gustauit is, qui Domini iudicia auro & lapide precioso desiderabiliora, & melle ac fauo dulciora esse asseuerauit. Quid enim potest esse salubrius, quam animas conuertere? quid vtilius, quam sapientiam paruulis præstare? quid dulcius, quàm corda lætitia perfundere? Quid gratius, quam oculos illuminare? quæ omnia hæc cælestis doctrina sua ui efficit. Hic mundanus sol est quidem solus, si cum stellis comparetur, cum cætera sydera eius utantur lumine; sed, si cum hac

Pfal. 118.

diuina

Pfal. 18.

diuina

diuina luce conferatur, nō erit censendus solus, cū sit hoc spiritali sole, & splendore & potestate inferior. Sol enim illuminat terras, lex hominū mentes luce complet: sol sæcundat agros, lex humanos animos feraces reddit: sol dat colorem rebus, lex sapientiam paruulis: sol fructus in arboribus ingenerat, lex virtutes in hominum animis inserit: sol est veluti omnium syderum dux, quibus cum lumen suum communicat, lex alias doctrinas veluti regina, regit, suumque candorem illis impertit: sol solus inter sydera, lex lux sola inter disciplinas. Nulla itaque species pulchrior, nulla iucundior sese oculis spiritalibus potest offerre, quam huius solis in animo orientis aspectus: qui suo maximo fulgore erroris tenebras fugat, mentem exhilarat, lætitiaque omnes spirituales sensus replet, & in singulas animi partes vim suam altricem diffundit. Cedo mihi iuuenem asotum, prodigum, impurum, inconstantem, iracundum, superbum, ignarum, immanem, religionis euerforem, omnibus denique vitijs infectum, atque refertum; & fac vt huic diuinæ sapientiæ operam nauet, & vt huius solis splendorem in animum excipiat, & foueat: & statim eum tibi frugi, castum, placabilem, humilem, eruditum, māsuatum, diuini cultus propugnatorem, & omnibus virtutibus ornatum restituum. Et hoc admirabantur gentes, & id stupebant olim philosophi, cum viderent homines breui temporis spatio in nostra schola, & doctos, & studiosos fieri, & hanc doctrinam vere

- Pfal. 18.** cœcorum oculos illuminare, & sapientiam dare paruulis. Oigitur verum solem, & vere solam, ac singularem sapientiam! Tu vitiorum expultrix, virtutum magistra, & vitæ dux. Tu vere omni auro, & lapide precioso es desiderabilior, melle & fauo dulcior: aurum tibi comparatum
- Sap. 7. 8. & 9. & 10.** arena est exigua, & argentum lutum. Tu omnia innouas, prophetas constituis, amicos Dei facis, homines saluas, & infantium linguas disertas reddis. Hæc, hæc, o amice lector, primum hominem a delicto eduxit: hæc iustum.
- Gen. 28. 37.** Noe ab aquis diluuij conseruauit: hæc Loth a pereuntibus impijs liberauit: hæc profugum ab ira fratris deduxit per vias rectas: hæc venditum iustum non dereliquit, sed a peccatoribus eripuit: hæc denique intrauit in animam serui
- Exod. 5.** Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis & signis. Consulat hic candidus lector decimum libri sapientiæ caput, & quid hæc diuina sapientia possit, & hic supramundanus sol efficiat, plenius intelliget. Nunquam ergo hunc solem a filijs tenebrarum, & cœcis hominibus nos cœcare volentibus e mundo tolli, & ab oculis nostris remoueri patiamur: quo sole nihil maius, nihil melius, nihil iucundius ab immortali Deo nobis miseris cœcisque mortalibus tributum fuit. Hac enim sapientia ab humanis mentibus sublata, quid inter hominem & pecudem intersit, non uideo: nisi quod pecus commoditates multas humano generi affert, homo vero ignarus, & insipidus, aut detrimenti multum,

tum, aut certe utilitatis nihil: qui cum nec sibi, nec alijs profit, a consociatione humana eijciendus, & luce indignus, cum lucem fugiat, iudicandus esset. Nos itaque, quibus sol iustitiæ exortus est, eos abijciamus, qui iustitiam damnant, qui lucem oderunt, qui hunc solem extinguere conantur: eos inquam, qui suis vanis opinionibus pertinaciter inhærentes obdurant se contra manifestam veritatem, non tam de suis sectis, quas prave introducunt, benemeriti, quàm de se male: qui cum habeant iter rectum, & clarum, devios & obscuros sequuntur anfractus, planum deserunt, ut per præcipitium labantur: lucem relinquunt, ut in tenebris cæci, ac debiles iaceant. Quibus consulendum est, ne contra se pugnent, nec sibi nec alijs oculos effodiant: velintque se tandem a suis erroribus liberari: quod utique facient, si quæ sit vera sapientia, vera Ecclesia, extra quam nulla est salus, peruiderint, & in ipsum iustitiæ solem, iuste viuendo, inspexerint. Et quoniam nullæ eloquentiæ vires huius supernaturalis solis mirificas operationes, non dicam verbis exornare, sed ne enumerare quidem dicendo, posset; ideo rei magnitudine vna cum Dauide victus, cum admiratione, aliter tamen, quam ille, concludam. Ille enim cum insignes huius sacrosanctæ doctrinæ numerasset effectus, in hæc verba affectus plena, prorupit: Delicta quis intelliget? Hoc est, cum hæc cœlestis sapientia mentis aciem illustret, pietatem doceat, animos exhilaret, sollicitudines pel-

Laët. lib.
I. cap. I.

Psal. 18.

lat,

lat, & amplissima præmia suis cultoribus tribuat, quis erit, non dicam qui re ipsa contra hanc sanctissimam legem peccet, sed nec animo quidem concipere vllum peccatum audeat? Ego vero ita concludam, si hæc sapientia est, ita digna, ita fructuosa, ita suavis, quis erit ita durus, & animo ita obstinato, ac sibi ipsi ita inimicus, vt talem ac tantam, tamque salutiferam doctrinam sibi comparare nolit? si talis ac tanta est, quis contra eam quicquam cogitare poterit? Hic ego piorum mentibus cogitandum relinquo, quid cœli omnes, stellæ & sydera omnia, in hoc inferiore mundo tactu suo efficiant, quantumque, quæ hic sunt, ab illorum efficientia pendant: id, cum viderint, mentis aciem in hanc cœlestem lucem, in hunc lucentem solem conuertant, & diligenter inspiciant, quid hic sol, hæc stella, hoc mysticum cœlum, quod vere enarrat gloriam Dei, in humanis mentibus, & in spiritali mundo, a mundi exordio effecerit, & ad mundi finem vsque sit effecturum, & quæ sit huius doctrinæ vis atq; celsitudo, aliqua ex parte intelligent. Ex hac itaque lege, veluti a quodam sole, maioreque lumine, Ecclesia, veluti quædam luna, & omnes Ecclesiæ doctores, quasi quædam stellæ suum lumen splendoremq; recipiunt. Verum, ut quod considerandum alijs relinquimus, percipiatur melius, de fructibus, qui ex diuinæ legis studio capiuntur, sequenti capite, breuius tamen, quam res tanta dici non modo posset, verum etiam deberet, aliquid scribemus.

Psal. 18.

Gen. 1.

Varij

Varij & mirifici numerantur fructus, qui ex rerum diuinarum studio colliguntur.

Cap. XVI.

LX mirificis ac pene innumeris effectibus, quos hæc cœlestis doctrina producit, suauissimi, ac fere innumerabiles oriuntur fructus: quorum non nullos legentibus gustandos proponam, vt, vbi quam sit lex diuina suavis senserint, in ea die ac nocte meditari velint. Primus ergo huius sacri studij fructus, quo nemo est mortalium, qui vesci non percipiat, est indicium quoddam prædestinationis, hoc est beatitudinis assequendæ, nota quædam. Id, aliqui sancti patres, & aperte docent, & ex sacris literis non obscure demonstrant. Huc pertinet hæc Seruatoris nostri sententia: Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo nõ estis. Alibi respondens Pilato, dixit: Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Et regius propheta eum vocauit beatum, qui in hac doctrina die nocteque meditatur. Et si beati vocantur qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud, cur non etiã illi, qui in eo intelligendo, explicando, ac defendendo, modo ex eo viuant, perpetuo laborant? cum scriptum sit, Qui elucidant me, æternam vitam habebunt. Secundus fructus optimus, ac suauissimus, est maximum quoddam robur, quo firmiores, & munitiores spiritu

Aug. de prædest. sanct.
Greg. in c.4. lib.4. Reg.
Ioan.8.
Ioan. 18.
Psal. 1.

Luc. 11.

Eccî. 24.

- Iob.7. spiritu redduntur, qui his diuinis studijs delectantur: quo fructu qui non indigeat inueniens neminem. Sumus enim, dum hoc degimus æuū, in agone & militia constituti; varijs inimicorum insultibus expositi, & hostibus potentissimis vndique obfessi: & qui non existimat se esse in militia, is certe vel in stultitia, vel in malitia versatur: & qui pax, pax dicunt, ij non habent pacem, vt impij omnes. Egemus itaque & auxilio, & armis. Arma autem militiæ nostræ non sunt carnalia, sed spiritalia; vt prudentissimus
2. Cor. 10. ille miles Paulus Apostolus nos sapienter docuit. Officina, in qua hæc arma fabricantur, & afferuantur, est scriptura diuina. Hortatur ergo nos Paulus ad arma spiritalia sumenda, his verbis: De cætero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius, Induite vos armaturam Dei: vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem; sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi retores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia, in cœlestibus, idest contra nequissimos spiritus in hoc caliginoso aere habitantes. Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, id est, in difficili tempore, & in omnibus perfecti, idest omni ex parte armati, seu adhibitis omnibus, ad hoc bellum necessarijs, stare, & subsistere possitis. Quo etiam loco monet, vt simus lumbis succincti, idest expediti veritate: & vt lorica iustitiæ, scutum fidei,

dei, galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, sumamus. Ecce igitur ut omnia arma ex hac vna panoplia nobis promenda sunt: ex qua Imperator noster Christus, quando singulari certamine, cum Diabolo pugnavit, arma cepit, & capienda esse docuit: quibus omnes callidissimi hostis petitiones & ictus vanos reddidit. Hanc utilitatem ex diuinarum scripturarum lectione nos haurire posse, sancti patres sepe numero nos monuerunt; & speciatim beatus Chrysostronus diuinarum literarum studiosissimus, scripturarum exercitatione ad omnes Dæmonis insidias excludendas conferre, dixit. Et Theophylactus tractans illud, Non tentabis Dominum, animaduerte, ait, quanta sit utilitas scire scripturas: scripturis enim Dominus Satanam repellit. Tanta est vis amorum ex scriptura sumptorum, ut nunquam ita neruose Ecclesiam & fidelis omnes Dæmon oppugnet, sicuti, cum arma, male tamen accommodata, ex hac officina sumit: quorum armorum vis, armis in eadem officina fabricatis, retundenda est. Si itaque inimicus hostis insurgat, teque hoc telo petat: esto superbus, tu ictum vitabis, si dixeris; Deus superbis resistit: si suggerat ut avaritiam sequaris, refelles, si dixeris, avaritia est idolorum seruitus: si suadeat ut desperes; vanum hunc ictum reddes, si Filium Dei in hunc mundum ad saluandos peccatores venisse dixeris: & denique nullo armorum genere aggredi te poterit, quin tu, armis ex hac panoplia

Mat. 4.

Ignat.

Hom. 36.
in cap. 15.
Genes.

In Luc. c.
4.

1. Pet. 5.

Ephes. 5.

1. Tim. 1.

acceptis,

acceptis, te defendere queas. Quare, si his nostris calamitosis temporibus bellicosissima alias Germania his armis fuisset armata, callidus aduersarius, armis ex scriptura pessime conflatis, non tantam in ea fecisset stragem. Utinam hæc saperent, & intelligerent ij, qui sese alij duces præbent, qui Ecclesiæ defensionem contra oppugnatores se suscipere profitentur: ij inquam, qui lectulum Salomonis, Fidelium nimirum congregationem in qua Christus conuiescit, tanquam fortissimi ex Israel, & doctissimi ad bella propter timores nocturnos, ambire deberent. Qui ergo hoc sacro studio non delectantur, qui hæc arma non tractant, de sua spiritali salute parum solliciti esse videntur: & in ea grauissima pugna in qua de summa rerum, de cælesti regno, de perpetua felicitate agitur, volunt esse inermes. Sed ad reliquos fructus recensendos, iam nostra redeat oratio, cum magis fideles fraterne ad hoc studium excitare, quam aliquorum negligentiam damnare velimus: atque cum propheta concludamus: Nisi quod lex tua meditatio mea est, vel, vt alij vertunt, consiliarij mei sunt, forte, hoc est certissime perijssem, in humilitate mea. Tertius fructus, qui, si non est eo, quem proxime protulimus salubrior, certe, non est insuauior. Qui in agro sacrae scripturae laborant, eum suauissimum fructum gustant, quod voluptatem quandam, & quoddam spirituale gaudium verbis inexplicabile, sentiunt, maximamq; consolationem capiunt, etiam si quid

eis

Cant. 3.

Psal. 118.

eis molestiarum acciderit; & in eos graues calamitates incurfauerint: Hunc fructum si homines gustarent, vitam quandam beatam, & mœroris vacuam in hoc mundo traducerent, & vna cum propheta canerent: Cantabiles erant mihi iustificationes tuæ in loco peregrinationis meę. Hunc fructum nobis indicauit Apostolus, cum quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta fuisse dixit: vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus. Si, ait Gregorius, ad consolationem nostram scriptura parata est, tanto magis debemus legere, quanto ardentius nos concupiscimus sub tribulationum fasce lassari. Regius item vates, egregia quadam similitudine, huius fructus suauitatem expressit; cum hunc in modum cecinit: Lætabor ego super eloquia tua, sicuti qui inuenit spolia multa. Quibus sane verbis, tanquam optimus orator, luculenter militis, vt erat, loquentis, decorum seruanit, & rem, vt volebat, vehementer amplificauit. Etenim, nihil potest forti, & glorioso duci accidere iucundius, quam vt de inimicis opima spolia referat: quæ si retulerit, lætitia gestit, & exultat. Tantam ergo ex diuinis eloquijs voluptatem, tantumque gaudium ille diuinæ legis studiosissimus Rex capiebat, quantum ex maximis inimicorum spolijs, percepisset. Ideo paulo post, hæc alia adiecit verba: Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum: Ac si dixisset; maxima o Domine, animi tranquillitate perfruuntur, qui amant legem.

Pfal. 118.

Rom. 15.

Pfal. 118.

gem tuam : qui in nullum scandalum illidunt : nec vnquam ita offenduntur, vt a lege tua discedant . Huius itaque fructus suauitate percepta, in hæc uerba dulcitudinis plena prorumpere potuit : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! super mel ori meo . Hunc eundem fructū his verbis, eleganter nobis exposuit Hugo . Nihil in hac vita dulcius sentitur, nihil ita mentem ab amore mundi separat, nihil sic animum contra tentationes roborat, nihil ita hominem excitat, & iuuat ad omne opus, & ad omnem laborem, sicut studium sacrae scripturae . Sed quam sit hic fructus suauis, nemo percipiet vnquam, nisi qui ex arbore huius scientiae ex se decerpserit, & in os suum iniecerit, dentibusque cogitationis contriuerit . Hæc vitæ arbor, huiusmodi fructum, vt id obiter dicamus, duplici de causa producit : altera quidem, quia sacra pagina nobis manifestat, ac certissime promittit maxima illa gaudia & præmia, quæ ob eas, quas hic patimur molestias, adepturi sumus ; cum Deus torrente voluptatis suæ potum dabit nobis . Altera vero, quod ipsamet diuinæ scripturae lectio quoddam gaudium in cor legentium ingerit ; quod est huius doctrinae proprium . Nanque, per hos sacros libros, is nobiscum loquitur, qui est totius consolationis auctor : cuius loquela non potest non esse suauissima & iucundissima . Ideo legis huius studiosissimus vates, aiebat :

Psal. 118.
lib. 1. de
anima.

Psal. 35.

1. Cor. 1.

Psal. 84.

Aliorum

Aliorum enim librorum auctores extrinsecus loquuntur : at vero huius doctrinæ auctor , intus in nobis loquitur . Quodocunque igitur scripturam legimus, dicere cum sponsa possumus : **Cant.2.**
En dilectus meus loquitur mihi. Propterea quidam sanctus vir, sapienter dicebat, cum oras, tu **Dionys. Carth.**
 cum Deo loqueris ; cum vero scripturam legis, Deus tecum loquitur . Quartus fructus , quem diuinorum oraculorum studiosus percipit , est quedam quotidiana hominis interioris innouatio . Etenim cum quotidie ob calorem concupiscentiæ aliquid de spiritali humore diminuat, quo fit vt languidiores & imbecilliores euadamus, quotidiana instauratione indigemus, quæ a diuina scriptura, tanquam ab arbore vitæ, in Ecclesiæ paradiso plātata sumitur. Siquidem, **Gen.2.**
 vt arbor illa in terrestri paradiso ad vitam corporis instaurandam plantata fuit, ita in Ecclesia, arborem vitæ, quæ est scriptura, plantauit Deus, vt eius esu spiritalem vitam, vt aquila solet, inuouemus ; ne in ætatem senilem, imbecillem, & ociosam deueniamus . Propterea scriptum est, eos qui sapientiam diligunt, vitam diligere, & hæreditare, ipsamque suis filijs vitam inspirare . **Eccī.4.**
 Qui igitur volunt spiritu innouari ex hoc vitæ ligno in medio plateæ omnibus exposito, **Apo.22.**
 vitales decerpant fructus . Quintus, qui ex hac fœcundissima arbore colligitur fructus, est quedam mentis illuminatio qua ij, qui quotidie magis magisque in hoc studio versantur, plura & clarius, quam alij vident : quia, vt supra scripsimus,

I psimus,

- psimus, christiana doctrina est participatio quædam diuini luminis, & idcirco, vt regius propheta scripsit, oculos & tenebras nostras illuminat: ideoq; lux, lumen sol, & lucerna vocatur: quam in caliginoso loco lucere, donec dies illucescat, & oriatur lucifer, affirmauit Petrus. Hic caliginosus locus nihil est aliud, quam naturalis cognitio; siue humanus intellectus, qui est veluti tabula rasa: lucerna vero, est ea notitia, quæ habetur per euangelium in statu gratiæ; quæ nobis lucet, donec oriatur lucifer, & clara dies, cognitio videlicet manifesta rerum diuinarum, in vita beata. Vere itaque propheta canit: Declaratio sermōnum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Quantam vtilitatem, quantumque emolumentum hic fructus afferat, is intelligeret, qui oculis mentis videret, quantum sancti patres clarissima nostræ religionis lumina, & sibi & alijs hoc illustrati lumine, viderint: qui tanquam ingentes faces in altissima specula, & quasi lucernæ super candelabrum positæ omnibus, quia in via, & domo Domini sunt, lumen præbent. Est itaque mens eius, cui hoc clarum lumen illuxit, veluti clarissima quædam dies, in qua quidquid oculis obijcitur, clare cernitur. Poterit igitur diuinæ legis meditator, pie cum propheta dicere. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. Sextus fructus est, quod diuinarum literarū tractatione, ac meditatione omnis mentis frigiditas,

ditas, ac tepor erga res diuinas expellitur, atque in rerum cœlestium contemplatione incalescit animus. Nemo fere est, qui aliquo bono desiderio non sit affectus, qui aliquam honestam viuendi rationem inire non cupiat: sed frigide volumus, tepor executionem impedit. Si quis ergo cupit calidus fieri, ad hanc igneam legem accedat, hanc sapientiam vxorem ducat, cum ea dies noctesque versetur, & cor suum ardere sentiet. Hinc est quod regius vates cecinit: Ignitum eloquium tuum vehemēter, & seruus tuus dilexit illud: Et alio loco: In meditatione mea exardescet ignis. Si ergo hoc volumen, quod Zacharias vidit, ad domum furis & iurantis venerit, eum, & eius ligna ac lapides, idest omnia ipsius peccata, suo ardore consumet. Septimus fructus, qui in hæc christiana studia operam suam collocant, vnum peccatum certissime subterfugiunt, in quod bene multi, & mali hac in parte christiani, labuntur: quia, dum hæc studia tractantur, id saltem discitur, quod homini salutem consequi volenti, discere est necessarium. Omnes enim Christi fideles, vt apertius postea dicetur, cum de huius doctrinæ necessitate disputabitur, aliqua ex parte ad hanc doctrinam discendam sunt obligati. Quoniam, qui non crediderit, salutem consequi non poterit: credere autem nequit, qui, quid credendum sit, ignorat. Idem de ijs, quæ agenda sunt, intelligendum est: quoniam si absque operibus sit iustus nemo; proculdubio eorum quæ agenda & fugienda.

Deut. 33.

Psal. 118.

Psal. 38.

Cap. 5.
Greg.

Mar. 16.

Rom. 10.

Iac. 2.

fugienda sunt, aliqua erit cunctis fidelibus necessaria cognitio. Labem igitur illam turpissimam affectatæ ignorantiaë fugiunt, qui hoc delectantur studio, & ea scire student, quæ ad christiane viuendum, & ad beatitudinem acquirendam sunt necessaria: nec eis turpis illa nota poterit inuri, quod noluerint intelligere, vt bene agerent. Namque, vt sapienter quidam philosophus affirmavit, solum de illis vere dicitur, Omnis ignorans malus, qui ea ignorant, quæ ad recte vitam instituendam, artemque suam bene exercendam, scitu sunt necessaria. Ego quosdam noui homines doctoris dignitate insignitos, si tamen hoc nomine digni sunt doctores ij, qui prima christianæ philosophiæ elementa, nondum didicerunt, qui multa ignorabant, quæ etiam ipsos pueros scire oportet, & in multis errabant, in quibus paruulos & infantes errare puderet. O tempora! o mores! Iudæi & hæretici, maxima cum diligentia se, suosque suis erroribus imbuunt, & apud nos sæpenumero etiam homines atate maturi, & senio confecti, ea, sine quorum cognitione salutem cõsequi nequeunt, ignorant. Et quidem multi pseudoapostoli, & cacodidascali diligentiores sunt in vertendis, & euertendis diuinis scripturis, quam multi ex ijs, quorum esset sacras scripturas, non solum exponere, sed etiam contra antichristianos, & Ecclesiæ aduersarios tueri: vt iam nimis verum sit illud: Prudentiores sunt filij sæculi, quam filij lucis. Variè nanque pseudologi scri-

pturas

Psal. 35.

Aucen.

Luc. 16.

pturas exponunt, & exponendo peruertunt, ac
 corrumpunt, & corruptas varijs modis legen-
 das proponunt; dum scribunt catechismos, cen-
 turias, locos communes, postillas, agendas, insti-
 tutiones, & apologias, quibus rudiores plebem
 nouitatis studiosam, suis istis circœis poculis, de-
 mentant. Sed non est hic locus deplorandi la-
 tius seccordiam, & negligentiam nostram. Octa-
 uus fructus, quem sola hæc arbor, & nulla alia
 producit, est, quod hæc doctrina, vt supra etiam
 scripsimus, non solum, quid faciendum sit, do-
 cet, sed etiam ad id, quod docuit faciendum vi-
 res subministrat: propterea priuata christiano-
 rum nota, hæc est, quod bonis operibus suam
 ostendant fidem, & in hoc demonstrent se esse
 christianos, quia inter se amant. Et hinc est
 quod psalmographus eum, qui in lege diuina
 dies noctesque meditatur, ait esse tanquam ar-
 borem plantatam apud aquarum riuulos, quæ
 fructum suum dat in tempore suo, cui nullum
 decidit folium, sed omnia feliciter succedunt.
 Nonus fructus, ac vltimus, vt cæteros alijs colli-
 gendos relinquamus, est ille, quem gustabunt
 perpetuo in cœlesti patria, qui sacræ scripturæ
 operam nauarunt, quod ibi magni vocabuntur,
 & priuata quadam gloria fulgebunt, & aureola
 ornabuntur. Qui fecerit, & docuerit, ait Do-
 minus, hic magnus vocabitur, id est erit in regno
 cœlorum: & Daniel, Qui autem docti fuerint,
 fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad
 iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpe-

Ioan.
Grop.

Ioan. 13.

Psal. 1.

Mat. 13.

Cap. 12.
Hiero-
nym. ad
Paulin.

tuas æternitates. Tandem, vt hunc de fructibus concludam locum, qui nam sint illi duodecim fructus, quos beatus Ioannes lignum vitæ produxisse narrauit, paucis explicabo. Flu-

Apoc. 22. uius ergo, quem vidit Ioannes, est Spiritus sanctus, qui procedit a sede Dei Patris, & Agni, idest Filij, qui agnus Dei dicitur. Ad vtranque huius fluminis partem, idest ad vtrunque testamentum, quorum auctor est Spiritus sanctus, est lignum vitæ, sacra nimirum scriptura: quod lignum producit duodecim fructus, per singulos menses, idest perpetuo. Qui vero sint isti

Gal. 5. duodecim fructus, docet Apostolus, cum ait: Fructus autem spiritus, est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Huius etiam arboris folia sunt ad sanitatem gentium, idest minima quæque; apices etiam ipsi, sunt salutare. Qui hos suauissimos Spiritus sancti fructus gustare noluerit, fructus

Gal. 5. gustabit carnis, qui sunt, Fornicatio, immunditia, impudicitia, & multi alij, quos recenset Paulus.

Rom. 9. Nos itaque fideles, qui non sumus filij carnis, sed spiritus, spiritualibus fructibus ex hac arbore uitæ decerptis spiritum nostrum pascamus: & ita multas alias utilitates, quas Sapiens in ecclesiastico numerat, ex hoc studio percipiemus; quas huc afferre potuissim, sed dulcius, & plenius lector in ipso vberissimo & plenissimo fonte bibet, cuius hauustu atque potu conceptam uisceribus sitim sedabit, ardoremque restinguet.

Ecc. 4.
& 15.

Eo

Eo igitur eum mittimus, & ad ea, quæ nobis explicanda restant, properamus.

Diuinæ sapientiæ studium omnia, tum animi, tum corporis bona suis cultoribus affert.

Cap. XVII.

SOLENT Cæsarei iuris professores cum ad titulum de pupillari substitutione explicandum aggrediuntur, quod & Perusiæ, & Patavij me observasse memini, suos auditores ad eam materiam attente audiendam, ac diligenter cognoscendam excitare, id referendo, quod Baldus sibi accidisse scribit, nimirum, se plusquam quindecim millia ducatorum hac sola substitutionû doctrina lucratum fuisse. Ego vero, me parum liberaliter & honeste cum meis lectoribus agere existimarem, si spe tam vilis boni, cuiusmodi sunt pecuniæ, ad hæc diuina studia colenda eos inflammare vellem: sed hæc, & longe plura maioraque bona vna cum ipsa sapientia diuina, eis proponam: vt tanto bonorum cumulo proposito, nemo sit ita demens, vt vera & certissima sibi proposita præmia adipisci nolit. Nihil ergo æterna sapientia, quæ animos nostros erga se parum affectos esse nouit, intentatum reliquit, vt ad se nos alliceret, atque pertraheret. Et quoniam humana voluntas ad nullam rem appetendam mouetur, nisi sub specie boni proponatur; propterea, vt nulla nobis relinqueretur

Alex.
Iason.

exculationis via, sese sub omni boni ratione amplexandam proposuit. Est autem omnis boni vis in tres distributa partes, nimirum in honestatem, vtilitatem, & delectationem: quæ etiã in bona animi, corporis ac fortunæ partiri solēt. Quæ fortunæ bona vocantur, non sunt in nostra potestate: quorum alia in aliorum animis possidemus, vt gloriam & famam: alia rebus ipsis, vt diuitias, & opes. Si ergo hæc omnia bonorum genera hanc, quam celebramus theosophiam nobis afferre demonstratum fuerit; nemo proculdubio erit, stultos & impios homines excipio, qui ad eam acquirendam insudare nolit. Nam, si minus vno vel altero genere, aliquis se capi siuerit, saltem vi atque cumulo bonorum omnium, quæ hæc vna scientia polliceri ac præbere potest, facile capietur. Sed iam rem, quæ aliquibus paradoxo persimilis videri posset, verissimam esse, ipsa Spiritus sancti auctoritate, demonstremus. Quod ergo ad animi bona, quæ in genere honesto reponuntur attinet, certissimum est hanc doctrinam secum omnes virtutes afferre, & nullam posse esse veram virtutem in eo, qui huius doctrinæ fuerit ignarus. Qui seruiunt ei, ait scriptura, obediunt sancto: & eos, qui diligunt illam, diligit Deus. Deus autem neminem diligit, nisi eum, in quo sunt virtutes omnes, quæ esse non possunt nisi in eo, qui fuerit caritate ornatus: quam sine hac scientia habebit nemo. Et si iustitiam, quis diligit, inquit sapiens, labores huius magnas habent virtutes:

Eccī.4.

virtutes : sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil est in vita hominis vtilius . Cum ergo secum magnas virtutes huius sapientiæ labores afferant, & vna magna virtus omnes alias, vt communis omniũ philosophorum sententia docet , socias habeat ,
 necessario omnes honesti partes , virtutes nimirum omnes, hæc sacra doctrina secum afferet .
 Quod ad virtutes cognitionis attinet, Sapiens ipse, quid dicendum sit, aperiat . Et si multitudinem scientiæ desiderat quis : scit præterita, & de futuris æstimat : scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum : signa & monstra scit, antequam fiant, & euentus temporum & seculorum : & in summa ille qui diuinitus hac sapientia ornatus fuit, disputauit super lignis a cedro, quæ est in Libano, vsque ad hysopum , quæ egreditur de pariete . In bonis vero corporis nihil est, quod magis a mortalibus desideretur, quam longa vita ; quod autem hoc bonum hæc sapientia suis amatoribus præbeat, certissimis sacrorum librorum testimonijs breuiter confirmabo . Fili mi, ait Sapiens, ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat : longitudinem enim dierum , & annos vitæ , & pacem apponent tibi : & alibi : Ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui : vita enim sunt inuenientibus ea , & vniuersæ carni sanitas . Immo, si diligenter diuina eloquia perlegeris, non solum sanitatem, & longam vitam, sed etiam incorruptionem, immortalitatem, & beati-

Clemens
 Alex. lib.
 2. stro.

Sap. 8.

3. Reg. 4.

Prou. 3.

Prou. 4.

- Sap. 15. beatitudinem ipsam præbere inuenies ; quod mirum videri non debet , cum ipsa sit immortalis . Nosse enim te, sapiens loquitur , consummata iustitia est , & scire iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis . Huc etiam facit illa eiusdem sapientis pulcherrima gradatio .
- Sap. 6. Cura ergo disciplinæ dilectio est : & dilectio custodia legum illius est : custodia autem legum consummatio incorruptionis est : incorruptio autem facit proximum Deo . Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum . Et paulo infra ; Multitudo autem sapientium, sanitas est orbis terrarum : & Rex sapiens stabilimentum populi est . Quod autem sapientia sit quoddam bonum hominibus delectabile, quid est cur pluribus demonstrum, cum ipsa palam dicat, delicias suas, esse cum filiis hominum ? Quod si sapientiæ delitiæ sunt, esse cum hominibus, quanto magis delitiæ hominū esse deberent cum ipsa sapientia versari ? Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius, sed lætitiā, & gaudium : & amicitia illius conuersatio bona . Merito igitur Sapiens ait : Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum : sciens quoniam mecum communicabit de bonis , & erit allocutio cogitationis & tædij mei . Quod si ad corporis valetudinem conseruandam , atque ad vitam in longum producendam animi tranquillitas , ac lætitia , vt artis medicæ periti docent , & sacra eloquia non vno in loco testantur, maxime conferant ;
- Prou. 8.
- Sap. 8.
- Prou. 17.

ferunt; hoc etiam veræ sapientiæ studium, quippe quod multum voluptatis secum afferat, idem efficiet: idque causa eorum dixerim, qui ideo studia abhorrent, quod bonæ valetudini multum obesse videantur. Quid postea de honoribus fama, & gloria dicendum sit, is auctor dicat, qui dicendo mentiri nequit. Ait ergo Salomon: Habebo per hanc claritatem ad turbas & honorem apud seniores iuuenis: & acutus inueniat in iudicio: & in conspectu potentium admirabilis ero: & facies principum mirabuntur me. Tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient: & sermocinante me plura, manus ori suo imponent. Præterea habebō per hanc immortalitatem, & memoriam æternam in his, qui post me futuri sunt, relinquam. Si ergo delectamini sedibus, & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam. Huc etiam pertinet, quod alio loco diuina scriptura dicit: Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. Possent itaque, qui vera sapientia non sunt ornati, de viro sapiente dicere: Beati sunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt: nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum. Denique, de opibus & diuitijs ausus essem polliceri nihil, cum hanc vnā ob causam hæc diuina sapientia ab ijs, qui opes quærunt negligi soleat, quod diuitias non pariat: & vt inepti, inepte dicunt, non sit de pane lucrando, nisi quæ afferam, ipsamet diceret. Ipsam igitur loquen-

Sap.6.

Eccī. 37.

Eccī.48.

- Prou.8.** loquentem, & suam causam agentem audiamus. Mecum sunt diuitiæ & gloria, opes superbæ, & iustitiæ. Melior est enim fructus meus auro & lapide precioso, & genimina mea argento electo. In vijs iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Et sub Sapientis persona, ita loquitur: Ego præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparauī illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua: & tanquam lutum æstimabitur argentum in cōspectu illius. Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa: Item, ait esse infinitum thesaurum hominibus; quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei: propter disciplinæ dona commendati. Si igitur huiusmodi est hæc doctrina, vt nec argentum, nec aurum, nec regna cum ea comparari queant, si omnia secum bona affert, si infinitus est thesaurus, nescio quas maiores opes expectet, aut se acquirere posse putet, qui alias disciplinas lucri causa discunt, & profitentur. Venderent isti, s. omnia bona quæ possident, vt eū emerent agrū in quo cęlestis latet thesaurus. Aut diuinus spiritus, dum hæc nos docet errat, & falsas diuitias nobis proponit, nosque decipit, quod cogitare impium est, aut certe, quæ sint veræ diuitiæ & opes, homines ignorant, seque ipsos decipiunt, dum veris diuitijs relictis, diuitiarum vmbra, aut pro veris diuitijs

tijs stetera, perquirunt. Assumite ergo disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea, sapiens loquitur. Possem hoc loco istos falsarum diuitiarum cupidos, pulcherrimo illo, & verissimo M. Tullij paradoxa, quo demonstratur solos sapiētes esse diuites, uigere: sed lectorem, ne longior sim, ad ipsum Ciceronem reijcio. Illud tantum dicam, quod aliquando idem Tullius sapientissime dixit: solos sapientes, si distortissimi sint, formosos, si mendicissimi, diuites esse. Existimamus fortasse Dauidem & Salomonem reges ditissimos, & sapientissimos ignorasse quæ nam sint veræ diuitiæ? quas autem Salomon veras diuitias iudicauerit, iam diximus, quas vero eius pater, his verbis exposuit: Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti. Indefinite loquitur, ait in hunc locum Cassiodorus, ut argenti & auri comparatio in tali adiectione vilesceret: quidquid enim dixeris, super, semper excedit. Facta est ergo comparatio absque similitudine, precium sine modo, amor sine fine. Vbi nunc sunt qui dicunt medicinam afferre opes, legum prudentiam honores, & artem militarem gloriam? cur de hac cœlesti doctrina nullam mentionem faciunt? An quia ipsi tanquam talpæ sub terra iacentes, cœlestes diuitias non vident? an quia quid singulæ afferant, non quid vna sola doctrina secum apportent, exponere vo- luerūt? Quot Prælatos, quot Antistites, quot Præsules, quot deniq; bonos viros hæc præcella disciplina,

Ecci.vlt.

Pro.M.
Mur.

Psal.118.

Cassiod.

Eccī.24.

sciplina illustres, fama, gloria, summis honoribus dignos effecit, & opibus replevit? Quæ igitur doctrina omnia animi bona suis cultoribus tribuit? nisi ea quæ dicere potest, Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris & agnitionis & sanctæ spei. Quæ corporis bona? nisi ea quæ ait, In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Quæ lætitiâ & voluptatem? nisi ea quæ ait; Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas meâ super mel & fauum: Qui edunt me, adhuc esuriunt, & qui bibunt me, adhuc scitiunt. Quæ dignitates gloriam, & honorem? nisi ea de qua dicitur, Si ergo delectamini sedibus & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis.

Sap.6.

Eccī.24.

Quæ tandem veram beatitudinem? nisi quæ ait, Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Hæc itaque omnia liber vitæ, & testamentum Altissimi, & agnitio veritatis. Erunt igitur ita stulti Christiani homines, vt omnium bonorum vim in vna re sibi propositâ, appetere & consequi nolit? & hac vna re posthabita, omnium verorum bonorum genere se priuare?

Demonstratur quantopere Theologia sit reip. Christianæ, & singulis fidelibus necessaria. C. XVIII.

QVAM QVAM ex ijs, quæ varijs in locis a nobis supra scripta fuerunt, huius cœlestis sapientiæ non modo dignitas, & vtilitas, verum etiam necessitas

tas apparet: tamen, cum non nulli reperiantur, qui non facile ad aliquam rem consequendam commouentur, nisi aperte eius necessitatem viderint: propterea, quanta sit huius doctrinæ necessitas, hoc capite speciatim explicandum suscepimus. Rem igitur hanc, primum vniuersè ratione totius reip. Christianæ, postea priuata ratione ecclesiasticarum personarum, ac etiam reliquorum fidelium demonstrabimus: vt tandem nullum habeant profugium, qui hoc studium facile refugiunt, dum eius vtilitatem concederunt, necessitatem fortasse pernegarent. Est ergo in primis hæc doctrina ita humano generi, vel, vt nominatim loquamur, toti reip. Christianæ necessaria, vt sine ea consistere, conseruari, & ad propositum sibi finem peruenire, quod est certissima fide tenendum, nulla ratione queat. Nam, si hæc doctrina deserta & inculta maneret, si qui eam tractarent non reperirentur, omnia humana, atque diuina permiscerentur, omnia essent erroris & prauitatis plena; ipsa denique religio, ipsa totius reip. salus & conseruatio laberetur: Testes sint Gallia, Anglia, & Germania, prouinciæ olim huius religionis cultrices, errorumq; expultrices, in quibus, si magis huius disciplinæ studium viguisset, nullis nunc essent infectæ erroribus, sacræ theologiæ studiosos non lacerarent, eorum libros non comburerent, nec gymnasia euertirent: cum in ijs locis, in quibus vigit, vel malus homo non superseminauerit zizaniam, vel si semi-

si seminavit, non succreuerit, vel si succreuit, iam eradicata sit. Contra vero apud exteras, barbaras, & ab orbe christiano penitus remotas nationes, quæ nunquam christianum nomen exaudiuerant, postquam hæc doctrina serinari cœpit, omni extirpata barbarie, omni impietate resecta, honesti coluntur mores, viret, ac floret religio. Qui ergo agrestem immanemque vitam traducebant, huius doctrinæ auxilio, sunt ad humanitatem atque religionem exculi. Harum vero gentium horridam barbariem, ferinos mores, exutamque impietatem, ij induerunt, apud quos hæc disciplina, & verus Dei cultus negliguntur. Cum apud eos, ea crudelitatis & feritatis genera quotidie exercentur, quæ a mundi exordio in nulla Scythia, in nulla Barbaria exaudita fuere. Quare, sicuti si non essent qui legibus, qui medicinæ, qui alijs artibus operam darent, male esset reip. consultum, & hominum consociatio dissolueretur; ita, ac multo magis, si hæc doctrina iaceret, christiana religio deficeret, & omnium hominum salus, quæ ab hac vna disciplina dependet, funditus euerteretur. Namque, sine fide impossibile est placere Deo, quæ cum sit ex auditu, qui eam doceant, reperiri necesse est. Ideo Christus dominus missurus apostolos suos ad prædicandum, eos hac scientia, qua vniuersum terrarum orbem ad verum Dei cultum conuerterent, repleuit; eisque, vt Euangelium omni creaturæ prædicarent, imperauit. Ea propter

in

Hebr. 11.

Rom. 8.

Mar. vlt.

in sua ecclesia doctores hac sapientia ornatos esse voluit, quod sine ea consistere non posse optime sciret: & de eis dixit, qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Et in antiquis literis quoties Deus ad huius doctrinæ studium, nunc hortationibus, nunc pollicitationibus, nunc minis populum illum excitauit, & quod ab eis fuerit derelictum questus est? Hanc vnam ob causam, vt est apud Baruch, gens Hebræa perijt, quod hanc sapientiam reliquisset. Quid est Israël, quod in terra inimicorum es? inueterasti in terra aliena? coinquinatus es cum mortuis? deputatus es cum descendentibus in infernum? Dereliquisti fontem sapientiæ: nam, si in via Dei ambulasses, habitasses vtique in pace super terram. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus; vt scias simul, vbi sit longiturnitas vitæ, & victus, vbi sit lumen oculorum & pax. Hæc eadem verba nunc diceret quispiam multis hominibus, multis ciuitatibus, & populis. Denique, cum Marcus Euangelista optime sciret, quantopere huius doctrinæ studia sint in rep. Christiana necessaria, Alexandriae Academiam instituit, in qua huic præcipue disciplinæ a fidelibus daretur opera: vnde, tanquam ex equo troiano, viri fortissimi ad expugnandos errores, & ad veritatem confirmandam, atq; conseruandam prodiuerunt. In quibus, Pantenus, Clemens, Origenes, Trypho, Heraclas, Dionysius, & Anatolius, numerantur. Est deinde priuatim hæc scientia necessaria Præ-

Ephes.4.

Luc.10.

Cap.3.

Ense.li.2.
his. eccle.
cap.17.

K latis

- latis Ecclesiæ, & præsertim pastoribus, & ijs qui se vtrunque testamentum scire profitentur : ijs, qui commissas sibi oues hac doctrina debent pascere : ijs quorum est paruulis petentibus panem frangere, cæcos ducere, lumen alijs præbere, lectulum Salomonis custodire, vulpeculas vineam demolientes capere : ijs denique, quorum est contra irruentes lupos latrare. Idem fere diceres de omnibus alijs, quibus animarum cura est commissa : quorum est inter lepram & lepram discernere : de occultis & implicatis causis iudicium ferre : grauissimis morbis medicinam facere : prima religionis elementa rudes docere, & religionis nostræ sacrosancta mysteria fidelibus ministrare. Ijs nanque omnibus, illud per Oseam a Deo dictum esse arbitror : Quia misericordiam volui, & non sacrificium : & scientiam Dei plus, quam holocausta. Hic animum aduertant, obsecro, sacerdotes omnes, & ij maxime, qui curam animarum onus etiam angelicis humeris formidandum, susceperunt, aut suscipere volunt, quorum pectus, ex Originis sententia, debet esse plenum omni scientia, plenum diuina intelligentia, immo plenum Christo, immo plenum Deo, & veluti quædam Christi officina, atque huius diuinæ sententiæ vim diligenter perpendant. Quid magis ad sacerdotem pertinere existimaret quispiam, quam sacrificia Deo offerre ? cum in hunc finem sacris initiatus sit, & inde etiam appellationem sumat, quod Deo sacra det : & tamen Deus ab eo magis scien-

scientiam, quam sacrificium, siue holocausta, quæ sunt maiora quædam sacrificia, se requirere aperte dicit, ac sacerdotum ignorantiam, vt postea docebimus, vehementer detestatur. Nec mirum videri debet, cur Deus tantopere in sacerdotibus scientiam desideret, cum scriptum sit: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirerent de ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Et quamnam legem & scientiam idiotæ ab eo reposcunt? num Platonis & Iustiniani leges? num scientiam Aristotelis, Ciceronis, Terentij, Boccacij, & Ariosti? an vero hanc scientiam, ad cuius studium sacerdotes priuatim excitare conamur? Venire fingamus ad te, te alloquor, qui sacerdotis personam sustines, aliquem idiotam, qui legem de ore tuo requirat, & exempli gratia, symboli declarationem, rationem confitendi peccata, doctrinam de quattuor nouissimis, sacramentorum sumendorum modum: requirant coniuges dubia de suo statu, mercatores, iudices, tabelliones, colybitæ, milites, & alij pariter de suo: quæ responsa dabit Dei angelus, nisi Christiana doctrina fuerit imbutus? Decebit ne Dei nuntium obmutescere, aut male respondendo errare? & eum quem docet in eandem foueam, in quam ipse labitur, pertrahere? Afferem hoc loco multa insulsa, erronea, & lacrymis digna, quæ ab ignorantibus sacerdotibus, idiotis legem requirentibus, aliquando data fuere responsa, ni pias legentium aures offendere timerem. Si peruerteret homo malus

Mal. 2.

scientiam Dei, quoniam pacto indocta labia
 eam conseruarent? qua voce canis mutus latra-
 ret? Videte igitur sacerdotes, quam sustineatis
 personam, & quantum onus. Angeli Dei estis,
 cœlitus tanquam Dei internuncij ad homines
 docendos missi, & ad eius scientiam custodien-
 dam destinati: vobis commissum est regnum
 cœlorum, sacræ videlicet doctrinæ studium, re-
 rum diuinarum tractatio, & explicatio: cauete,
 ne a vobis hoc regnum auferatur: cauete, & di-
 ligenter quidem, ne in vos cadat illud: Qui
 ignorat, ignorabitur. Sed iam tempus est, vt
 etiam singulos Dei fideles ad habendam, aliqua
 ex parte, huius scientiæ cognitionem obligatos
 esse demonstremus; idque pro instituto nostro
 breuiter. Extra catholicam Ecclesiam, siue chri-
 stianam scholam, nulla est salus: cum nemo pos-
 sit habere Deum patrem, qui non habeat Eccle-
 siam matrem. Illi autem de Ecclesia & Christi
 schola esse censentur, qui Christi fidem suscepe-
 runt, quam ij suscipiunt, qui Dei verbum au-
 diunt. Aliqua igitur, quæ ad hanc scientiam
 pertinent, singulis hominibus cognoscenda
 sunt, vt credant, & fidem habeant, sine qua im-
 possibile est placere Deo. Est autem hæc doctri-
 na singulis hominibus ita necessaria, vt sancta
 mater Ecclesia pueros, etiã ante rationis vsu-
 m, in ea instituat, & prius eos catechizet, quam sa-
 cro fonte lauet: quod est omnino consideratio-
 ne dignum. Et tamen quam multi sunt, o rem
 lacrymis dignam! qui hanc lectionem, quam

ab

Mat. 13.

1. Cor. 14.

1. Pet. 3.

Heb. 11.

ab ipsa natiuitate audiuerunt, nunquam recognoscunt, nunquam per totam vitam vident. Quos si interrogares, an sint Christiani & fideles, responderent, maxime: si percontari pergeres, quid nam credant, obmutescerent. Aliquis igitur in hac doctrina a singulis fidelibus faciendus est progressus: aliqua huic disciplinæ danda est opera: aliquod ad eam percipiendam, adhibendum est studium, si iure fideles & Christiani nominari volunt. Et quoniam ad iustitiam consequendam, non solum fides, sed etiam bona opera sunt necessaria, aliquid amplius singulis fidelibus ex hac doctrina perdiscendum erit. Quare, non solum credenda, sed etiam agenda ei, qui vult salutem consequi, hinc sumere necesse erit: cum scriptum sit: si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ex quibus, aliam colligeres huius doctrinæ prærogatiuam, quod sine ea nemo fidelis vocari, nemo iustus, & beatus fieri queat: quod de nulla alia doctrina affirmare licet. Ideo Christus dominus, cum dixisset apostolis, Prædicate euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur; non repetiuit, vt ingeniose adnotauit Bernardus, qui non baptizatus fuerit, vt maiorem huius doctrinæ cognoscendæ, quam baptismi re ipsa suscipiendi, necessitatem ostenderet; cum nemo sine fide possit beatitudine potiri, at sine baptismo re suscepto, maxime. Concludere igitur cum

Iac. 2.

Marc. 16.

Mat. 19.

Bernar.

Sap. 9.

Sap. 13.

se, quicumque placuerunt Domino a principio : & vanos esse omnes homines in quibus non est scientia Dei . Atque hæc de necessitate satis ; cum omnia quæ in hac tractatione dicuntur , eandem necessitatem manifeste demonstrent .

Deut. 4.

Hoc igitur de necessitate legis cognoscendæ caput, verbis illius maximæ legislatoris Moysis, huc facientibus, concludamus : Et nunc Israël audi præcepta , & iudicia , quæ ego docebo te , vt faciens ea viuas , & ingrediens possideas terram quã Dominus patrum vestrorum daturus est vobis . Hæc est . n. sapientia vestra, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc dicant , En populus sapiens & intelligens , gens magna . Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris , Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias , iustaque iudicia , & vniuersam legem, quam ego propono hodiè ante oculos vestros ? Custodi igitur te ipsum, & animam tuam solicite . Ne obliuiscaris verborum , quæ viderunt oculi tui , & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ . Docebis ea filios ac nepotes tuos . Glorientur itaque Christiani super omnes nationes, quod hac diuina sapientia digni facti sint, eam dies noctesque meditentur , & alios doceant .

Chri-

*Christianam philosophiam omnium hominum ingenijs accommodatam esse, & quantum cuiq;
ex ea cognoscendum sit, docetur.*

Cap. XIX.

QVONIAM vero de huius doctrinae necessitate disputantes, non modo generatim vniuersae Ecclesiae, & eius pastoribus, sed etiam singulis fidelibus eam necessariam esse affirmare vili sumus; diceret modo quispiam, quo nam pacto possunt omnes huic scientiae operam nauare, cum, vt nos supra diximus, tot rerum cognitio in eo desideretur, qui in eam operam suam sit collocaturus; & non omnium hominum idem sit ingenium, non eadem vis atque natura, sed ad diuersas artes, diuersi homines sint a natiuitate propensi; neque omnes ad diuinas literas tractandas sint a Deo vocati? Contra sanctorum itaque patrum sententiam, atque sacra oracula, & rationem ipsam omnes homines indiscriminatim ad hanc doctrinam inuitare, & excitare videmur. Verum, dum quodam vehementi desiderio flagramus, vt Christianae philosophiae studium inter Christianos floreat, nihil, vel maiorum decretis, vel diuinis oraculis, vel rationi contrarium affirmare volumus. Vt igitur nostram intelligentiam planius explicemus, duo potissimum hoc capite docebimus. Primum hanc doctrinam omnium hominum ingenijs,

Cap. 9.

K 4 aliqua

aliqua parte, accommodatam esse ostendetur: deinde quoadusque cuique eam cognoscere, aut tractare liceat, vniuersè dicitur. Quod igitur ad primum attinet, alia sunt hominum ingenia ad eas res cognoscendas propensa, quæ sola cogitatione attinguntur, in quo genere continentur res, quæ ab omni concreione materiæ sunt seiunctæ. Multi itaq; sunt, qui eam, quam dico rerum maximarum atque a materia seiunctarum notitiam consequi volentes, animique tranquillitatem expetentes, a negocijs publicis sese abducunt, & ad ocium contemplationis profugiunt. Quibus sane ingenijs nullæ scientia potest esse accommodatior, quam hæc nostra: cum in ea de rebus maximis, diuinis, æternis, lumineque supernaturali cognitis, agatur: vt ex his, quæ iam scripta a nobis sunt, satis aperte constat. Ea propter, animæ, quæ mundanis scientijs & curis relictis, sese totam huic scientiæ tradit, dicitur, Propter hoc ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Huc faciunt, quæ sapientiæ capite septimo leguntur: Ipse dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum, & quæ sequuntur. Maneat igitur certum esse accommodatissimam ijs hominibus, qui cognitionis vita delectantur. Alia postea sunt ingenia, quæ non facile cogitationem ab omni materia abducunt, quo fit, vt in ijs rebus cognoscendis libentius occupentur, quæ corpore continentur, & non solum mente, sed etiam

phan-

Ose. 2.

phantasia percipiuntur : vt sunt, quæ in mathematicis disciplinis tractantur . Quod autem ijs etiam hæc doctrina sit accommodata, satis perspicuum fiet, si quæ supra diximus, in memoriam reuocentur : cum in hac scientia de numeris, de regionum descriptionibus & partitionibus, de aliquarum rerum structura, de chronographia, de cœlorum ac syderum motibus, sæpe habeatur sermo . Alia deinde sunt ingenia, quæ magis sensibus afficiuntur, & earum rerum cognitione gaudent, quæ sub aspectum, vel aliquem sensum cadunt : quibus etiam hæc sapientia est accommodata : cum in ea de rerum creatione, gubernatione, ordine proprietatibus, ac de ipso omnium rerum fabricatore agatur : ideoq; sancti patres multa, quæ ad physiologiam pertinent, dum sacram paginam exponunt, tractare consueuerunt . Alij sunt deinde homines, qui politica consociatione, & officijs oblectantur, & propterea vitam communem, & in actione positam potissimum amant : quo fit, vt eos libros, qui de officijs, de moribus, & de rep. agunt, libentissime legant . At profecto, non video qui nam libri ijs possint magis satisfacere, quam sacri codices, in quibus vniuersa morum philosophia perfecte continetur, & de statu optimæ reip. a summo Principe constitutæ, agitur . Admirantur quidam, ac etiam diligenter colligunt nescio quæ moralium philosophorum dicta, bona ex parte a nostris sumpta, & sine vlla admiratione, & notatione vident quosdam sacros libros,

bros, vt Salomonis proueria, Ecclesiastici sapientiam, & Dauidis psalmos, in quibus, quot sunt verba, tot sunt diuinæ, & ad omnem vitæ vsum maxime accommodatæ sententiæ. Sunt insuper, alia ingenia, quæ ad facultatem oratoriam libentius sese dedunt: atqui tanta est in sacris literis eloquentia, tantus rerum & verborum ornatu, quantum nullibi reperies, modo scripturarum artem diligenter obserues: quod, qui non fateretur, is mihi prorsus oratoriæ facultatis videretur ignarus. Hunc etiam pertinent ingenia ad pœsim nata & facta, quibus etiam hæc diuina sapientia sese attemperauit. Siquidem inter sacros libros aliquot poetice scribi voluit; vt Iobi librum, quem artificiosissimus poeta Moyses, vt est communis scriptorum opinio, heroico carmine composuit, & vt multa omittam cantica, quæ sparsim in libris sacris habentur, psalterium, in quo omnes poeticos colores, omnes lepores, omnes sales, omniaque orationis lumina reperires. Vt verum sit, quod vir humanarum ac diuinarum literarum eruditissimus Cassiodorus aliquando scripsit: Omnis splendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus poetiæ locutionis, quælibet varietas decoræ pronunciationis, a diuinis scripturis sumpsit exordium. Multi sunt, & bene multi, quibus humanarum legum studium arridet: at quæ vnquam lex antiquior? quæ præstantior? quæ cognitione dignior, quam lex a Moyse tradita? a quo omnium antiquissimo legislatore, posteriores

Grat.d.
33.

riores multa sumpserunt: quam lex, inquam, diuina, ad cuius cognitionem omnes fideles hortamur? Fuerunt quidam, qui tantam dignitatem huic humanarum legum studio tribuerunt, ut etiam philosophiæ studijs præferendum esse existimauerint, sed quam recte, viderint alij. Illud ego dixerim, tantum a studio sacræ Theologiæ iuris prudentiæ cognitionem distare, quantum, minima stella a sole, corpus ab anima, ancilla a domina, cælum a terra, creatura a creatore, & tenebræ a luce distant: immo omnis humana sapientia, si cum christiana conferatur, cœnum est, & stultitia. Sed cur tam multi diuinarum legum studio relicto, humanis legibus cognoscendis se totos tradunt? An quia magna est auaritiæ uis, ambitionisque potestas? an quia multi laborem refugiunt? an quia uideamus meliora, probamusque, sed deteriora sequimur? De ijs uero, qui delectantur historijs, nihil est, quod dicam; cum sacri libri perpetuam fere historiam contineant: cum ab hac diuina historia, humani historici multa desumant: cum ab hac vna cæteræ omnes initium capiant historiæ, cum sit omnium antiquissima, & certissima: quo fit, ut in his quæ narrat, sit certa aliarum regula. Vnum restabat quasi neglectum & desperatum hominum genus, quod præteritum fuisse facile existimasset, eorum uidelicet hominum, qui rebus amatorijs delectantur, cui etiam sapientia illa, quæ cum filijs hominum versari, suas delicias esse dixit, in canticis canticorum, in supremo

Rober.
Foliet.

Ludou.
Viu.

Prou.8.

supremo illo cantico, ac diuino epithalamio, ubi veri & casti amoris vis atque proprietates, affectusque omnes mirifica quadam ratione exprimentur, sese accommodauit. Concludere ergo licet, eam sapientiam, quæ attingit a fine usque ad finem, & disponit omnia suauiter, in omnes sese insinuare, & neminem a se reijcere, nisi

Sap. 7.

Sap. 1.

maleuolos, in quorum animam non intrat, nisi homines subiectos peccato, in quibus non habitat, nisi impuros, quia non sunt margaritæ proijciendę porcis. Propterea tanquam mater, ut postea plenius scribetur, omnes tanquam filios, ad se uocat. Placet hoc loco ea quæ diximus illustri diui Augustini confirmare sententia. Hic, ait, loquens de hac sacra doctrina,

Epist. ad
Voluf.

philosophia; quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt. Hic ethica, quoniam bona uita, & honesta non aliunde formatur, quam cum ea quæ diligenda sunt, & quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est Deus, & proximus. Hic logica, quoniam ueritas, lumenque animę rationalis, non nisi Deus est. Hic etiam laudabilis reip. salus: neque enim conditur & constituitur optime ciuitas, nisi fundamento, & uinculo fidei, firmæque concordię, cum bonum commune diligitur, quod summum, ac uertissimum Deus est. Debit ergo hæc spiritalis mensa omnibus fidelibus proposita, omni ciborum genere esse instructa, ut omnes ijs uescerentur, quibus magis delectarentur cibis: debuit hic quotidianus panis, hæc cœlestis aqua,

aqua, & hoc mysticum uinum, & uite lignum omnibus, qui in domo sunt esse accommodatum, ut nemo esset, qui cibari ac refrigerari non posset. Ideo, si idiota legeret, In principio Deus creauit cœlum & terram, intelligeret: si eadem uerba aliquis diligētius perscrutaretur, maxima in illis inueniret mysteria. Quare, eadem scriptura est lac paruulo, & panis adulto: ille fugit, hic mandit, & uterque nutritur. Habet enim, ut scribit Gregorius, in publico, unde paruulos nutrit, & seruet in secreto, unde mentes sublimium admiratione suspendat: quasi quidam fluuius, ut ita dixerim, planus & altus: in quo & agnus ambulet, & elephas natet. Mirabilis fluuius est iste, qui est ita planus, quod ibi agnus, idest simplex & illiteratus, potest siccis pedibus transire, & elephas, idest magnus & subtilis potest natere, immo potest se submergere. Et Augustinus, sic loquitur scriptura, ut altitudine superbos irrideat, profunditate attentos terreat, virtute magnos pascat, affabilitate paruulos nutrit. Hanc vim facultatemq; ea solum doctrina habere potuit, quæ a Spiritu sancto dictata fuit: ob quam rationem, quæ est huic cœlesti disciplinæ propria, omnes alias quam longissime antecellit. Et ut illud, quod etiam huic loco congruit, obiter dicamus, cuique in hac disciplina pro suo statu, non modo præcepta, sed etiam recte viuendi exempla, quæ imitetur, reperire licet: cum in varijs quæ in ea proponuntur personis, diuersorum statuum demonstren-

Gen. 1.

In prologo moral.

Lib. 2. de doct. cap. vlt.

monstrentur ideæ . In Moyse optimi legislatoris , in Aaron sacerdotis , in Iosue imperatoris , in Dauide regis , in Abraham patris familias , in Ioseph pastoris , in Iobo principis , in Loth ciuis , in Ionata veri amici , in Esther reginæ , in Iudith viduæ , in Ruth socrus , & vt vno verbo concludam , nemo est , qui ad suam viuendi rationem ex sacris literis , ad bene beateq; viuendum idonea exempla , promere non queat . Mirabili itaque Dei sapientia atque prouidentia , ita sacræ literæ exaratae fuerunt , vt omnium hominum ingenijs essent accommodatae : atque tanta rerum vbertate ac varietate refertæ , vt cuiuscunque conditionis homines aliquid ex eis capere utilitatis queant : vt nemo excusationem prætendat , ni fructum aliquem ex earum lectione perceperit . Nam , qui erudiri cupiunt , institutiones ; qui errant redargutiones ; qui pie & innocenter viuere volunt , monitiones ; qui proficere contendunt , correctiones ; qui molestijs præmuntur , suaues in quemcunque locum inciderint , consolationes inuenient . Quæ utilitates , quæ commoda deberent vehementer omnes mortales ad diuinarum scripturarum indefessam lectionem vehementer prouocare : cum nemo sit , cui sapius in dies , in horas , & in momenta , vnum vel alterum , vel etiam omnia hæc auxilia , non sint necessaria . Est itaque hæc doctrina & actiuæ , & domesticæ , & contemplatrici vitæ maxime accommodata , ideoque omnium aliarum artium scientiarumq; perfectiones simplici

plici quadam ac perfecta ratione, in se continet. Atque de primo, quod proposueram, hæc nunc pauca de altero. Longum omnino facerem, si quid singulis hominum statibus ex hac doctrina cognoscendum sit, quod sane huius loci non est, particulatim exponere vellem. Dicam igitur vniuersæ: maiores Ecclesiæ prælati & pastores, quorum est oues pascere, lectulum Salomonis ambire & propter nocturnos timores custodire, debent esse fortissimi, & ad bella gerenda aptissimi, & gladio, quod est verbum Dei, accincti, atque, vt Paulus ait, ad docendum idonei, & vt diuus Petrus scribit, parati reddere rationem de ea, quæ in ipsis est, spe & fide. Qui tales sunt futuri, qui his muneribus fungi debent, non sint de numero eorum, qui, vt Gregorius Nazianzenus ait, vno die sapientes euadunt, & Theologi electione creantur; quibus solum, velle, sufficit, vt docti fiant. Alij vero, qui ad curam animarum tanquam operarij vocantur, tantum in hac christiana philosophia debent esse versati, vt inter lepram & lepram discernere, spiritales morbos curare, populum instruere, & ne prauis opinionibus inficiatur operâ dare, queant: quæ munera, quantum doctrinæ requirant, qui hoc onus suscipere volunt, ipsi viderint. Illud ego dixerim, grauiora peccata esse permulta, varijs circumstantijs circumsepta & implicata; multos casus, quos vocant consciëntiæ in vna confessione posse occurrere, ex quibus, vel vnum, etiâ viro doctissimo, & in hac arte exercitato

1. Tim. 3.

2. Pet. 3.

Orat. de
statu epi-
scop.

Basilien.

exercitato sæpissime explicare esset perdifficile, & quoddã Concilium in eo, qui maiorẽ animarum curam sit suscepturus, tantum Theologiæ requirere, vt in ea sit licentiatus. Et sane, si ad ciuilem administrationem, vbi solum de rebus fortunæ, & ad medicam artem exercendam, vbi tantum de corporis valetudine agitur, non admittuntur, nisi qui aliquot annos suæ arti operam dederunt, & in aliqua vniuersitate fuerunt approbati; cur ad tractandas causas, in quibus de æternis bonis, & de animæ salute agitur, qui sæpenumero vix legere norunt, aut qui tantum quattuor conscientię casus didicerunt, eliguntur? & quod sæpe vsu uenit, non sine meliorum iniuria? Equidem sæpe obseruaui viros doctos, & pios, nihil magis fugere, aut saltem timere, quam confessiones audire; quippe qui norunt, quantum scientię, quantum prudentię, quantumque virium, ars artium animarum cura, requirat, onus inquam illud etiam angelicis humeris formidandum: quam sententiam, a sacra Synodo Tridentina & a diuo Bernardo vsurpatam, libenter repeto, vt legentium animis tenacius inhereat. Neque, quod quidam dicere solent, eos qui ad hanc artem exercendam, etiam ignorantes, accedunt, ipso vsu fieri aliquando idoneos, vnquam approbare potui; cum male agendo, vt ij agunt, qui ignoranter agunt, peruerse agendi facultas acquiratur. Et cum hæc ars sit difficillima, ac propterea multa scientia & longa exercitatione egeat, qua nam, bone Deus, ratione

Sess. 6.
cap. 1.

ratione eos tractabunt isti animarum medici, qui primum in eorum manus inciderint? ea, ut puto, qua, is medicus tractaret ægrotum, qui Galenū, aut Auicennam vidisset nunquam. Quare cū boni doctoris, ut Sixtus tertius scriptum reliquit, sit spiritualium morborū causas præuidere, explorare, cognoscere, perdocere, & ex quibus occasionibus oriantur animaduertere, & tandem, cognitis omnibus atque compertis, cœlestis curæ adhibere medicinam, hanc diligentiam, qui spiritalis medicinæ artem accurate non didicerit, poterit adhibere nemo. Hæc in eum finem a nobis disputantur, ut eos, qui difficillimum, dignissimū, & in ecclesia Dei maximo necessariū officiū suscipere volunt, ad sacræ doctrinæ studia, eis omnino, aliqua parte, necessaria, animarum quas tractant, & suæ etiam periculo proposito, excitemus. De cæteris vero fidelibus, quantum in hac doctrina proficere debeant, vniuerse etiam dicemus, tantum ex ea eos cognoscere debere, quantum ad plene credendum, & pie viuendum, & ad suæ conditionis statum sine peccato retinendum, est necessarium. Quare, plura vel pauciora, explicatius, & minus explicite vnus, quam alius ex hac doctrina, siue propria industria, siue aliena institutione, percipere debet. Nemini tamen eam facultatem ad explicandas tractandasque diuinas scripturas damus, quam soli Ecclesiæ Pastores, & Doctores habent: sed dū desideramus omnes fideles huic disciplinæ omnibus hominibus, ad suam salutē

Epist. de
malis do-
cto.

L data,

datæ, aliquam, quantum cuique licet, operam dare, ita vt etiam aratores, vt cum Hieronymo loquar, diuina ad stinam resonarent, nec officia peruertere, nec sanctum canibus dare, nec margaritas porcis proterendas proijcere volumus. Quisque igitur fidelis, vel pios libros ex diuina doctrina collectos, vel sacras literas prout sibi fuerit concessum, legendo, hanc sapientiam, quã omnes profiteamur, & ex ea viuere debemus, discat, cum sine eius cognitione nemo possit placere Deo: quod de vlla alia affirmare licet nemini.

Sacræ Theologiæ studium nobiles ac principibus hominibus dignissimum esse demonstratur.

Cap. XX.

VM non pauci sint, qui eam ob causam huic disciplinæ operam dare nolle videntur, quod solum inferioris notæ homines, & quosdam tantum religiosos, & ex ijs magis mendicos, paupertate potius pulsos, quam huius studij præstantia, & amore incitatos, in hanc vnam ab omnibus fere desertam scientiam, incumbere videant, quo fit, vt eam principibus ciuitatis non ita decoram putent: propterea, nunc paucis, hanc doctrinam possessionem nobiles ac illustribus viris maxime dignam esse, demonstrare conabor: ita vt, non minus hanc sapientiam, quam legum & armorum disciplinam, quas duas artes, qui nobiliores haben-

habentur, & haberi volunt, libentius profiteri solent, sibi amplectendam putant. Qui ergo sunt in aliquo amplissimo gradu in humana republica constituti, a diuinis scriptoribus, *Dij*, nominantur; Psal. 81. quod libertate, dignitate, potestateque Dei personam priuata quadam ratione referant, & quasi *Dij* ceteris hominibus ad ipsorum utilitatem, sint præpositi. Quo fit, ut eos ea scientia maxime deceat, quæ in Deo reperitur, quæ de rebus est diuinis, quæ ad regendos homines potissimum est accommodata, & valde necessaria, quæ denique est maxime libera, & aliarum domina ac regina. At quæ nam alia talis est, aut esse potest, nisi hæc vera sapientia, quam nos prædicamus, & omnibus cognoscendam proponimus? quam, sicuti & regendi potestatem omnes principes a summo principe Deo priuatim accipere deberent: cum hæc sola inter alias scientias, ut quæ est diuinæ sapientiæ participatio quædam, dicere possit: *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* Itaque cum hæc doctrina, tanquam vera sapientia, sola inter scientias sit libera, cum sola sit sui ipsius gratia, non humana, sed diuina possessio, & homine ingenuo ac libero, immo ipsomet Deo, qui solus plena libertate fruitur, & consequenter etiam ijs, qui Dei personam referunt, ut principes & prælati omnes, dignissima iudicanda erit: Prou. 8. quibus Deus, cum ab inuidia longissime absit, paratus est liberalissime eam impertire, cum quæ Arist. lib. 1. Met. c. 2.

L 2 habent

habent potestatem, pro dignitate exercere, & quam agunt personam sine hac doctrina, recte eos sustinere non posse sciat. Hanc igitur scientiam, quæ in Deo est, quæ de rebus agit diuinis, diuini homines, libera, illustria ac diuina ingenia, sibi sequendam putent, atque indignum esse, se eam non quærere, quæ sibi maxime conuenit, doctrinam; vt his fere uerbis Aristoteles docuit, pro certo habeât. Præterea, cum hæc facultas maxime omnium ingenia viuida, præclara, atq; diuina requirat: multarum præterea rerû, ac omnium fere artiû cognitionem, plurimum otij, librorum multitudinem, & ad vsum auctoritatem maximam, quod apertissime indicauit Christus Dominus, cum de huius doctrinæ exercitatione hunc in modum apud Dauidem gloriabatur, Ego autem constitutus sum Rex ab eo, prædicans præceptum eius, efflagiter; qui nam debent in rep. Christiana, quæ sine hac sapientia consistere nequit, magis in eam operam, cogitationem, & studia collocare, quam nobiles? quorum ingenia esse solent meliora, facultates ampliores, & otium maius, cum minus nobiles, vel ingenio, vel opibus, vel otio non ita abundant. Nobiles igitur & illustres viri nobilem ac illustrem scientiam colant, in ciuitate & rep. retineant, atque conseruent: aut saltem, quod tamen raro fit, eius studiosis faueant. Et qui nobiles non sunt, si veram nancisci nobilitatem volunt, quam secum vera solum afferunt sapientia, hac se sapientia ornet, scientiam re-

gno

Lib. 1.
met. c. 2.

Psal. 2.

gno & imperio dignam acquirant, & vere nobiles euadent. Atqui, hoc loco, nobiles & principes fortasse dicerent, hanc doctrinam non esse sibi ita ad populum regendum necessariam, ut legum notitia, nec ad regnum tuendum, ut disciplina militaris: quorum sententiam facile refelleres. Primum, adsciscant, si placet, utranque artem, & ad suum munus recte gerendum, utrisque, quasi ancillis, utantur: hanc vero tanquam sponsam & reginam, una cum Salomone habeant. Deinde, non minus bene, resp. præsertim Christiana, hac cœlesti lege, regitur, quam armis, & humanis legibus, quod sapiens negaret, nemo. Quo fit, ut recte Plato vir sapientissimus, scriptum reliquerit, tum demum fore beatas resp. si, aut docti & sapientes homines eas regere cepissent, aut qui regnarent omne suum studium in doctrina atque sapientia collocassent. Optimi fuerunt, aut saltem cæteris multo meliores illi principes, qui sapientiæ studia coluerunt: veluti Numa, Alexander Seuerus, Aurelianus, Gordianus Senior, & Antoninus philosophus, qui tanto philosophiæ amore tenebatur, ut ad Apollonium, discendi causam, sese conferret. De quo bono principe, illud memoriæ proditum est, ex malis hominibus bonos, & ex bonis optimos fecisse. Ad pacem in rep. conseruandam, ad ciues in officio continendos, nullæ humanæ leges, nulla principum decreta sufficiunt, sed sola religio, aut etiam religionis species: religio autem, sola sapientia, & diuinarum

Cic. lib. i.
ad Q. Fra.
Epist. i.

Lampr.
Iul. cap.

L 3 rerum.

rerum notitia in urbem introducitur, & retinetur. Hac arte longius, quam alij populi suum imperium propagarunt, ac diutius conseruarunt Romani, quod religionem colerent, & rerum sacrarum disciplinam magni facerent: & ideo libros sybillinos, quod eos diuinitus datos fuisse existimarent, maxima in veneratione habuerunt: quos etiam in dubijs imperij temporibus, summa religione, consulebant. Numa Pompilius Romanum imperium vix a Romulo constitutum, sapientia pythagorea, qua erat præditus, & religione stabiliiuit, atque ad illud conseruandum fundamenta iecit. Olim ijdem erant sacerdotes, philosophi, & reges, vt ex profanis, & diuinis cognoscitur historijs. Ex qua triplici dignitate sapientissimus ille Mercurius, ter maximus fuit appellatus. Deus eundem Moysen in omni sapientia Aegyptiorum eruditum in populi sui ducem, & suæ legis promulgatorem elegit: quamuis speciatim librorum sacrorum expositionem sacerdotibus commiserit. Et ne populi duces ab eius studio exclusisse putares, Iosue secundum Hebræorum ducem, spiritu sapientiæ repleuit. Huc faciunt, quæ initio orationis pro dōmo sua ad Pontifices, non minus sapientes, quam eleganter M. Tullius literis commendauit. Vbi inter multa a maioribus diuinitus instituta, nihil præclarius esse dixit, quam quod Pontifices & religionis deorum immortalium, & summæ reip. præesse voluerunt: vt amplissimi & clarissimi ciues reip. bene gerendo,

Ponti-

Flau. vo-
scop. Bap.
cāpo ful.
lib. 1. c. 1.

Cicero
lib. de
diu.
Gen. 14.

Franc. Pa
tr. lib. 3.
de rep.
tit. 9.
Act. 7.

Deut. vlt.
Cap. 20.

Pontifices religiones sapienter interpretando, rémp. conseruarent. Ego ita existimo, si principes, si qui reip. gubernacula administrant, essent Christiana philosophia, & vera sapientiã bene imbuti, ac fulti, maxima profecto haberent, ad regna & imperia conseruanda præsidia. Quoniam suos populos prudenter, iuste, pieque gubernarent, ac proinde nunquã eos haberent rebelles: religionem vnicum regni fulcimentum conseruarent: bonos præmijs, & malos pœnis afficerent: consilio, auctoritate, ac maiestate flourerent: omnium denique populorum amorem ac beneuolentiam sibi conciliarent: quæ res ad regnum conseruandum, ac propagandum mirum in modum confert. Propterea Alexander ille magnus aliquando interrogatus, quænam haberet sui regni propugnacula, respondit, Amicos. Quare, ni fallor, si superioribus annis, ac hisce calamitosis temporibus multos habuissemus magnæ auctoritatis, potestatis, & integre vitæ viros, qui, non solum armis, quæ parum valere videmus, sed etiam scriptis, nouis hæreticis sese opposuissent, non tantum eorum pestis grassata fuisset, nec tandiu perseuerasset. Nam, si qui, exempli gratia, in Germania principes extitissent, vera sapientiã bene eruditi, spiritalibus armis muniti, gladio verbi Dei accincti, vitæ candore illustres, populis maxime cari, ac denique catholicæ religionis amatores; quæ omnia in eum conueniunt, qui sit in christiana philosophia vere versatus, qui paterno quodam studio

librum aliquem de religione conseruanda, de vera fide retinenda, ad suos populos scripſissent, quid, obsecro, non effecissent? quantum ad idem faciendum alios incitassent? cum principis vitę ratio, regula sit subditorum? Si magis diuinarum, quam humanarum literarum studia his elapsis annis Germania bonorum ingeniorum, feracissima coluisset, plures religionis & communis pacis propugnatores, & pauciores, quam habet, vel nullos haberet oppugnatores. Propterea, nunquam pro dignitate institutum felicissimę memorię Gregorij XIII. religionis conseruandę, & amplificandę studiosissimi, commendari, ac laudari poterit, cum ad hæreses extirpandas, ad hoc sacrum sacrę Theologię studium dilatandum, & ad oppressam religionem subleuandam, varia Collegia, maxima diligentia, maximis impensis, in Vrbe & extra Urbem in vtilitatem, & commoditatem diuersarum nationum, veluti Græcorum, Anglorum, & Germanorum erigenda curauerit, atque etiam doctissimorum & religiosissimorum Patrum Societatis I E S V, qui hisce temporibus vitę exēplo, verbo, scriptis, & sanguine etiam ipso sunt maximum religionis propugnaculum, studia mirifice iuuerit, Academicisque Parthenijs, horum Patrum Alumnis, & diuinarum rerum studiosis, sæpenumero fauerit. Pium sane, & sanctum opus, dignum, quod omnium apud omnem posteritatem commendetur, ac celebretur scriptis. Merito igitur regius propheta Dauid,

huius

huius doctrinae singularis amator & cultor, cum intelligeret hanc possessionem esse regia persona dignam, & ad imperia conseruanda maxime necessariam, diuino actus spiritu, omnes reges ad eam consequendam hisce verbis, hortatus est: Et nunc Reges intelligite, & erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore: apprehendite disciplinam ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Quorum verborum vim ipsis principibus & regibus perpendendam relinquo. Si ergo non esset hæc sapientia regibus digna, Salomon omnium mortalium sapientissimus, homines ad eam hortaturus, orationem suam ad reges priuatim non conuertisset, nec dixisset: Audite ergo reges, & intelligite, discite iudices finium terræ. Si non esset regibus necessaria, non iterum repetiisset: Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & non excidatis. Si non esset utilis ad regnum conseruandum non ita locutus esset: Si ergo delectamini sedibus & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis: diligite lumen sapientiae omnes, qui præestis populis. Si non esset maximum vrbis & orbis præsidium, non hæc adiecisset verba: Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum: & rex sapiens stabilimentum populi. Si huius sapientiae studium non esset principe dignum, nec ad regimen accommodatum, suam legem Moyse sui populi duci, non dedisset Deus, nec

Psal. 2.

Sap. 6.

Iosue'

Ios. 1.

Iosue dixisset, Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed mediteris in eo diebus ac noctibus: ut custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Si sua maiestate indignum, & ad rem gerendam hoc studium inutile Iudæorum

1. Mach.

12.

senatus iudicasset, Spartiatis scribens, non dixisset, Nos cum nullo eorum indigeamus, habemus solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris. Et denique, si res non ita haberet, ut dicimus, nunquam Salomon hunc in modum orasset, nec reges & principes, ut eodem

Sap. 9.

modo orarent, docuisset. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te: scit enim illa omnia, & intelligit; & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iuste, & ero dignus sedium patris mei. Utinam principes quotidie hanc ad Deum opt. max. orationem haberent, atque summo ardore hanc sapientiam magis, quam argentum & aurum concupiscerent; intelligerentque neminem Deum diligere, nisi eum, qui cum sapientia habitat. Et ne hanc disputationem longius producam, de qua amplissimum possem texere sermonem, dicam breuiter, cum magis literarum studia, quam armorum tractatio hominem deceant, cum militaris exercitatio naturam sequatur corruptam, sitque ferocia hominibus cum bestiis

com-

communis, nobiles ac potentes viri bonas artes, veram sapientiam colere deberent, ni uirtutibus ab ijs superari uolunt, quibus præesse gaudent. Si uestibus, si equis, si auletis, si seruitio, si omni domestico cultu sibi subiectos populos antecellere uolunt, cur non etiam bonis literis, & ijs maxime, quæ principem personam decent? Et incongruum sane est, ut leuissime dicam, pecuniam, tabulas, signa, cæzata uasa, lapillos, uestes, equos, famulosque parare; sapientiam uero pulcherrimam, & optimam uitam, ut ita dicam, supellectilem non parare. Etenim, cætera non sunt nostra, sed fortunæ bona, non in nobis, sed extra nos posita: quæ usu consumuntur: quæ sunt bonis, cum malis, & nobilibus, cum ignobilibus communia: quæ cui parentur sæpe nescitur: sapientia uero semper permanet, in animo hæret, bonorum & uere nobilium hominum est propria, cum nobilitas sine sapientia & uirtute, sit ueluti quædam inaurata ouis; & eam quisque sibi tanquam stabilem ac certam possessionem parat: quæ nec erripi, ne surripi potest unquam: quæ nec naufragio, nec incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur: quæ, qui præditi sunt, soli sunt nobiles, soli sunt diuites: soli enim id, unde natum est inter nobiles & ignobiles discrimen, & rem uere fructuosam & præclaram possident. Ad huius rei acquisitionem, ni fallor, quidam uir sapiens, nos hortabatur, qui dicebat, eas esse parandas diuitias, quæ, fracta naui, nobiscum enatent.

Cic. de amic.

Cic. para. ult.

Aristippus.

enitent. Sed nesciunt mortales, nesciunt, quam magnum vectigal sit sapientia, & quantam nobilitatem secum afferat. Et, vt eo reuertamur, vnde digressi sumus, quid, quæso, faciet princeps, cum quæ ad regimen pertinent, vel per se, vel per suos ministros expediuerit negocia? Num se otio corrupendum tradet? eritne in cubiculo cum muscis, an cum Musis? muscasne, vt Imperator ille prosequetur, an Musas? Principes qui bonas artes non colunt, qui virtutes non amant, ob licentiam & facultatem, quam habent, facile in grauissima labuntur vitia. Quo enim non se proripiet, & proijciet libido, proposita licentia, & facultate? Exemplo sunt Sardanapali, Neronis, Comodi, Heliogabali, Dioclitiani, & horum alia similia generis humani monstra. Si itaque Princeps in studijs versari voluerit, eam potissimum amplexetur doctrinam, quæ est potenti & libero homine digna, quæ ad rectam populorum gubernationem maxime confert, quæ religionem conseruat, quæ vtilitatem, voluptatem, honestatemque maximam secum affert; diuinam videlicet sapientiam, quæ eos maxime decet, qui in terris Dei personam referunt. Quod si qui sunt, qui non possunt ita ad hæc studia, ob negotiorum multitudinem, aliasue rationes, adhærescere; saltem rerum diuinarum studiosis faueant, Theologicas scholas sustentent, vt diuinum cultum conseruent intactum; quo violato, nullum regnum, quamuis munitissimum, durabit diu.

Et

Cicero.

Et si medicos ad mensam adhibent, quos de cibis sumendis, valetudinis causa, consulant; si iudices ad improbos castigandos, si causidicos ad lites extricandas, cur non etiam Theologos ad suos suorumque mores corrigendos, & informandos, & ad suam suorumque vitam bene christianeque instituendam? Sequantur igitur christiani principes Salomonis consilium, veram sibi comparent sapientiam, ignorantiam fugiant, qui aliorum sunt constituti iudices, ac duces. Timeant, ne Deus Deorum in eorum cœtu consistat, & eis vere dicat: Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur omnia fundamenta terræ, hoc est, vniuersus orbis vacillat, omnes humanæ vitæ rationes, humana & diuina omnia perturbantur, dum qui ignorant, regimina orbis administrant. Et nequid nouum principibus persuadere velle videat, singulare singularis Imperatoris exemplum breuiter eis ab oculos proponam. Theodosius ergo Romanorum Imperator, referente Nicephoro, curauit, ne imperialis aula, re vlla ab asceterio, hoc est a monasterio differret. Mane consurgens hymnos Deo cum sororibus alternatim canebat: cum episcopis & sacerdotibus habebat congressus: obscuros locos & nodos, haud aliter quam si ipse sacris initiatus esset, explicabat: cogendorum librorum studiosus fuit: lucernam sua sponte morientem, ac oleum infundentem habuit, ne fatigaret suos: scripsit manu sua libros multos: Aristotelis perplexio-

Psal. 81.

Lib. 14.
c. 3.

plexionibus & inuolucris vale dicto, factis philosophiam exercuit. Habent ergo nostri principes, & religionis, & studiorum colendorum Christiani Imperatoris illustre, quod imitentur exemplum. Sed faciam huic loco finem, si prius eas ciuitates felicissimas esse dixerō, quæ nunc sub optima Serenissimi Vrbinatū ducis FRANCISCI MARIÆ, huius nominis secundi, procuratione viuunt. Qui, cum non solum armorum tractatione delectetur, omnium artium libros maximis impensis vndique conquirat, bonos ac doctos viros, auitum morem retinendo, (semper enim Roboreia domus studiosos homines, vt benigna mater fouit, & aluit) amplectatur, humanioribus ac politioribus literis incumbat, sed etiam philosophica & diuina studia priuate colat, sibi subiectos populos, iuste, pacate, & religiose gubernat. Hic itaq; sapientissimus, ac religiosissimus Princeps ita suæ vitæ rationem instituit, vt temporis partem religioni, partem suorum regimini, partem bonarum literarum studijs, partem militari exercitationi tribuat: ita vt nemo ad eum veniat, quin honeste occupatum inueniat. Qua optima viuendi ratione, omnium doctissimorum hominum, & principum animos ad sui admirationem, & amorem allicit: & ad suas laudes prædicandas omnium scriptorum linguam, ac manus commouet. Hæc dum agit, & præsentibus præber, & posteris optimi principis singulare relinquit exemplum. Sed de huius præcelsi Ducis laudibus,

bus, alio oportunione loco, fauente Deo, a nobis dicetur latius: quem Deus opt. max. mente & corpore incolumem nobis diu conseruet.

Viris ecclesiasticis rerum diuinarum ignorantiam fugiendam, & in humanis studijs non multum opera ponendum esse, docetur. Cap. XXI.

NUNC sermonem de rerum diuinarum studio colendo in eum finem suscepimus, vt vniuerse Christi fideles ad Christianam philosophiã discendam excitaremus: sed quoniam proximo capite nominatim docuimus viros, nobiles, & in potestate constitutos hanc rerum cœlestium doctrinam decere; non erit ab re nunc aperite, quanta cura, quantoque studio homines sacris initiati, huic theosophiã, priuata quadam ratione, operam dare debeant. Et quoniam omnia, quã in hac tota lucubratione a nobis dicuntur, sacris personis speciatim dixisse volumus; ideo hoc loco solum quasdam canonicæ scripturæ sententias adscribam, quibus quantum Deo opt. max. sacerdotum ignorantia displiceat, palam demonstrabo, eosque a nimia aliorum studiorum tractatione reuocare conabor. Quod ergo ad primum attinet, hisce verbis Isaias eorũ, qui alijs præsumunt ignorantiam vehementer damnauit. Speculatores eius cæci omnes, & nesciuerunt vniuersi: canes muti non valentes latrate: viden-

Cap. 56.

videntes vana, dormientes, & amantes somnia :
 Et canes impudentissimi ipsi nescierunt saturi-
 tatem : ipsi pastores ignorauerunt intelligen-
 tiam : omnes in viam suam declinauerunt : vnus-
 quisque ad avaritiam suam, a summo vsque ad
 vltimum . Oseas hoc modo, Conticuit populus
 meus, eo quod non habuerit scientiam : quia tu
 scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio
 fungaris mihi : & oblita es legis Dei tui : obliui-
 scar filiorum tuorum & ego . Item, Misericor-
 diam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei
 plusquam holocausta . Ipsi autem sicut Adam,
 transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in
 me . Huc pertinet totum fere secundum Mala-
 chie caput : & præcipue hic locus : Labia sa-
 cerdotis custodient scientiam, & legem requi-
 rent ex ore eius : quia angelus Domini exerci-
 tum est . Vos autem recessistis de via, & scan-
 dalizastis plurimos in lege : irritum fecistis pa-
 ctum Leui, dicit Dominus exercituum . Propter
 quod & ego dedi vos contemptibiles, & humi-
 les omnibus populis, sicut non seruastis vias
 meas, & accepistis faciem in lege . Sacerdotes
 faciunt pactum leui irritum, cum sanctitatem,
 quæ eos decet, non colunt, & Dei legem igno-
 rant : quoniam ad Leuiticam tribum, cum ex
 ea sacerdotes crearentur, diuinæ scripturæ pri-
 uatim operam dare pertinebat . Et Dominus
 aduersus ignorantes Scribas, & Phariseos hanc
 grauem sententiam pronuntiauit : Sinite illos,
 cæci sunt, & duces cæcorum . Cæcus autem si

cæco

Cap. 4.

Mat. 15.

cæco ducatum præster, ambo in foueam cadūt. Vnde enatum est prouerbiū illud: Sicut populus, sic sacerdos; ac si diceretur, nihil potest fieri calamitosius, nihil inconuenientius excogitari, quam ut nihilo sanctior, & doctior sit sacerdos, quam populus: quo fit, ut ambo in foueam cadant. His paucis scripturæ sacræ sententijs, aliquot alias ad hunc locum spectantes ex sanctis patribus depromptas, adiiciamus. Si in laicis, ait Leo, videtur intolerabilis ignorantia, quanto magis in ijs, qui præfunt, nec excusatione est digna, nec venia? Si iuxta Apostolum Paulum, scribit Hieronymus, Christus Dei virtus est, & Dei sapientia; & qui nescit scripturas, nescit Dei virtutem, eiusque sapientiam; scripturarum ignorantia Christi est ignorantia. Qui ea, quæ Dei sunt, inquit Gregorius, sapiunt, a Domino sapiuntur: & qui ea, quæ Dei sunt, nesciunt, a Domino nesciuntur: Paulo attestante, qui ait: Si quis ignorat, ignorabitur. Ignorantia, ait Concilium Toletanum, mater cunctorum errorum, maxime sacerdotibus Dei, vitanda est, qui docendi officium in populo Dei susceperunt. Hanc ob causam, quod pauciores sit, qui ignorantia vitio non sint infecti, Clemens Romanus epistola tertia ad Iacobum fratrum scriptum reliquit, Expedire Ecclesiæ Dei paucos habere sacerdotes. Verum, ut idem sanctus Pontifex ait, dum ignorant homines, quantum boni habeat scientia, ignorantia malum de se non patiuntur excludi: propter quod consilium

Osc. 4.

Dist. 38.

In Isa.

2. Cor. 1.

1. Cor. 14.

Clem.
Rom.

do vnicuique, libenter præbere aurem verbo Dei. Et nos hanc ob causam hunc suscepimus laudandæ sapientiæ laborem, vt eius præstantia cognita, homines sacros priuate ad eam amandam inflammaremus. Denique, ne plures auctoritates huc congeram, meminerint perpetuo sacerdotes, eius, quod Symmachus Laurentio Mediolanensi episcopo, scripsit: Vilissimus cõputandus est, nisi præcellat scientia & sanctitate, qui est honore præstantior. Ad hanc ignorantiam a sacerdotibus & viris ecclesiasticis remouendam, sæpe, & œcumenica, & prouincialia concilia de magistris ad clericos, in diuinis præsertim literis, instituendos decreta saluberrima sanxerunt. Et synodus Tridentina, non sine diuino numine, nouam quandam rationem in eũdem finem inuenit, & vbique seruandam mandauit. Quam vtilem & reip. Christianæ necessariam constitutionem, si ij ad quos pertinet diligenter accurateque seruarent, maximos inde fructus omnes fideles caperent. Neque nunc est, cur aliqui se excusent, quod homines non habeant, quibus suos clericos instituendos tradant; cum idem Deus, qui constitutionem illam fieri voluit, curauerit etiam, vt aliqui reperirentur, qui huiusmodi curam libenter suscipere, idque profiterentur. Extant enim Congregationis Somaſchæ docti & religiosi patres, qui inter alia pia, & Ecclesiæ maxime vtilia, quæ exercent opera, illud etiam arduum, & apprime laudabile onus priuatim suscipiunt, vt Seminari-

riorum

Symmach.
ch. 1. q. 1.
Vilissimus.
Concil.
Aquisg.

De magi
stris cap.
quonia.
quia sup.
Trident.
Ses. 5. c. 1.
Ses. 23.
cap. 18.

riorum Clericos bonis honestisque literis imbuant, & christiana pietate informant. Opus certe Deo opt. max. gratissimum, & quod ab omnibus laudetur, ac foueatur dignissimum: cum nihil sit, quod magis possit Ecclesiæ prodesse, quam si bonos habuerit ministros: quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse, quam clericos: & ut præclare Iustinus martyr scripsit, inter omnes conatus, quibus homines Deum demereri student, nullus est ei gratior, quam cum dant operam, ut seipsis meliores euadent, curentque ut & alij proficiant. Quare, ut ad propositum redeam, & hunc locum concludam, grauissimam Mitylenæi pœnam, socijs qui a se descuerant, imposuerunt, ne liberos suos docerent literas, & artes liberales; omnium suppliciorum hoc grauissimum iudicantes, in inscitia, & ignorantia artium liberalium vitam transigere. Sed quoniam omnes filij Adæ sumus, a quo inter alias, eam etiam pœnam contraximus, ut semper, cum aliquid minus placet, excusationes in promptu habeamus, breuiter hoc loco quorundam leues leuium hominum excusationes afferam, & refellam. Sunt igitur non nulli, qui cum iam sacerdotium sint adepti, aut facile se adipisci posse sperent, dicunt, satis esse quantulâcunque doctrinam, qua se suo satis officio facere posse putant: atque hunc in modum viam sibi ad maiores progressus præcludunt. Sed hi meminerint se esse sacerdotes,

8. q. 1.
Qualis.
Liv. cõsu.
dogmat.
Arist.

Aelian.
lib. 7.

Malach. 2

- gem de ipsorum ore requirendam esse. Meminerint se esse mundi lucem, & lucernam super candelabrum positam, quæ omnibus, qui dormiunt, lumen præbere debet: at quo nam modo extincta, aut parum lucens lucerna omnes illuminare poterit? Meminerint se esse sal terræ, & sua sapientia se aliorum insipientiam salire debere: quod sal, si ad hoc non erit utile, ad quid valet ultra, nisi ut conculcetur ab hominibus? Et hæc est vna ex præcipuis causis, cur quædam religiosorum nomina, quasi per contemptum (pudet me rem planius explicare) non sine maxima Dei iniuria, usurpentur. Meminerint se se esse iudices terræ, atque quotidie sibi causas maximas, perdifficiles, perplexas, in quibus de æterna animæ salute igitur, extricandas & explicandas, & inter lepram, & lepram internoscendum esse. Meminerint ad se pertinere, alios purgare, illuminare, atque perficere: alijs inquam viam commostrare & cæcos ducere. Meminerint se tanquam vigilantes canes ad latrandum contra improbos, contra hæreticos, contra demonem, & ad vulpeculas vineam deuastantes capiendas semper debere esse paratos. Meminerint se esse collocatos ad lectulum Salomonis contra timores nocturnos seruandum. Meminerint denique, ne plura ipsorum munera commemorem, se esse doctores, quorum lingua debet tumidos comprimere, iratos mitigare, pigros excitare, desides succendere, refugientes allicere, asperis blandiri, & desperatos consolari:

~v~

vt quia doctores dicuntur, viam salutis gradientibus ostendant. Nec memoria excidat, Deum impij sanguinem, ni eum a peccato reuocauerint, de ipsorum manibus requisiturū esse. Alij deinde sunt, qui satis esse credunt, tantum, vel ex humanis literis, didicisse, vt, cum maiores dubitationes inciderint, scriptores consulere possis. Quorum sententiam optimus ille pastor, & bonorum pastorum optimum exemplar, & magister, in suo pastoralis, quod vtinam omnes Ecclesiæ Pastores perpetuo ob oculos haberent, Gregorius inquam, his grauissimis verbis, grauiter refellit. Cum spiritale aliquid a subditis pastor requiritur, valde est ignominiosum, si tunc quærat discere, cum quæstionem debeat enodare. Quid si necessitas vrgeat? si statim sententia sit proferenda? Et quos consulat is, qui, quinam sint consulendi ignorat? Et si consuluerit, cum non sit in scriptoribus legendis versatus, quid consilij referet? Nihil ita conuenit, scripsit quidam, quod a beato Petro accepit, sacerdoti Dei, & dogmatibus erudito, quam paratum esse ad satisfactionem omni poscenti rationem de spe, quæ in nobis est, & gratia. Cum ergo nulla ars, vt Gregorius scribit, doceri præsumatur, nisi prius intenta meditatione discatur; qua temeritate ab imperitis pastorale magisterium suscipitur, quando ars artium regimen est animarum? Inquiratur diligenter, ait sexta synodus, cum de Episcopo eligendo verba facit, si in promptu habeat legem scrutabiliter non transi-

Ezech. 3.

Liberat.
i suo Breuiar.

Dist. 38.

Dionysf. torie, tam sacros canones, & sanctum euange-
 Concil. diuinam scripturam. Quo etiam loco, de sen-
 Colon. tentia Dionysij ait, substantiam summi sacerdo-
 Dist.30. tis, esse eloquia diuinitus tradita, idest veram di-
 uinarum scripturarum disciplinam. Alij matu-
 ram ætatem, vel etiam dignitatem in qua sunt
 constituti, excusant. Verum, ad discendum
 quod opus est, Augustinus loquitur, nulla ætas
 mihi fera videri potest: quia & si senes magis
 decet docere, quam discere: tamen, magis volo
 discere, quam, quod doceam, ignorare. Nesci-
 re, ait Gregorius, ignorantia est, sed scire noluis-
 se, superbia. Nullus episcopus, vt est apud Cle-
 mentem, propter opprobrium senectutis, vel no-
 bilitatem generis, a paruulis, vel minimis erudi-
 tis, si quid forte est vtilitatis, vel salutis, inquire-
 re negligat. Qui enim nequiter viuit, & disce-
 re, atq; agere bona recusat, magis Diaboli, quam
 Christi membrum esse ostenditur: & potius in-
 fidelis, quam fidelis esse monstratur. Alij sunt,
 quos non pudet laborem & difficultatem excu-
 sare: sed ij se a Deo in paradiso deliciarum sa-
 cræ scripturæ constitutos fuisse meminerint, vt
 eum custodiant, & ibi laborent. Meminerint
 se esse conductos ad fodiendum in vinea, ad me-
 tendum in agro, & ad triturandum in area. Si
 quis eis triturantibus os alligaret, querelis re-
 plerent omnia, lites essent in promptu; & iure
 id quidem optimo. At, si voluerint cibum su-
 mere, & non triturare, cur non timebunt, ne
 popul

populus, & Deus ipse, cuius sunt operarij de eis conqueratur? Sine labore non excutitur granum e spicis, & ideo sine labore non poteritis vosip-
 sos, & alios adipe frumenti diuinæ scripturæ sa-
 tiare. Cædo, vtrum facilius putas, sapientiamne
 diuinam assequi, an ad ecclesiasticos gradus per-
 venire? Quam sit facile hanc sapientiam adipi-
 sci, postea suo loco docebo: quam vero sit diffi-
 cile ad honores peruenire, ij norunt, qui ambi-
 tione, quæ est doli artifex, liuoris parens, vitio-
 rum origo, criminis fomes, virtutum erugo, fan-
 ctitatis tinea, pestis occulta, subtile malum, &
 secretum virus, torquentur. Ambitiosus ergo
 multos annos, vt leuem quandam pennam per
 aerem volitantem comprehendat, insudabit, &
 tu ad consequendam veram sapientiam, quæ se-
 cum veros affert honores, non laborabis? Pos-
 sem hic late vagari, sed breuiter concludo: lata
 est sententia: In sudore vultus tui vesceris pane
 tuo: si igitur pane scripturæ vesci uolumus, de-
 sudare oportet. Alij deniq; sunt, quorum ma-
 gnus est numerus, qui, & ut labores studiorum
 maiores subterfugiant, & ut facilius, ac citius ad
 honores perueniât, Cæsarum leges, ac etiam ius
 Canonicum, quod tamen, uel nunquam uident,
 uel longe salutant, per transfennam, audiunt: &
 uno, uel altero anno, his temporibus, quod alias
 uix septennio, in utroque iure imberbes iuuenes
 doctores creantur, qui utrunque ignorant. Ma-
 gnificant isti hoc suum studium, quod leges, &
 iurisperiti mundum gubernent: quod iurispru-

Bern.

Gen. 3.

M 4 dentia

dentia sit rerum humanarum atque diuinarum scientia : atque etiam sapissime illud inculcant, leges honores & opes parere . Sanctificant etiã, ut ita loquar, quod leges sint diuinitus datæ, quod sint sacris canonibus affines, & ad eos perdiscendos maxime necessariae . Nolo hic contra istos leguleios longum habere sermonem : quando optime noui, iuris uere peritos, longe præstantius, diuinius, magisque colendum sacrae Theologiae, quam humanarum legum studium, uere existimare : breuiter ergo istos sciolos urgebo . Quod igitur ad gubernationem attinet, primũ, non minus gubernat mundum religio, quæ hac sacra scientia continetur, & conseruatur, quam legum peritia : quod sapiens negabit nemo . Et hinc est, ut id obiter dixerim, quod Principes & iudices, cum difficiliores nodi inciderint explicandi, diuinarum rerum eruditos, & sacros homines libenter consulunt : & ut experientia docet, ij religiosi uiri bonos principes in manu habent, qui fuerint doctrina & pietate conspicui : & olim apud Ægyptios ijdem erant sacerdotes & iudices : & Christus Dominus suos apostolos, eorumq; successores constituit principes super omnem terram . Deinde, quæ nam scientia toti mundo hæcenus imperauit, atque nunc etiam imperat, nisi rerum diuinarum sapientia ? quæ mundum a falsa religione, a malis legibus, a deprauata & corrupta uiuendi ratione, ad uerũ Dei cultum, bonosq; mores colendos traduxit : quod non tam est mundum gubernare, quam inno-

uare,

Aelian.

uare, & instaurare. Hæc Romani imperij monstra debellauit: hæc suam sedem in Vrbe, & in Vaticano posuit, vt toti orbi imperaret, & inde sacra vaticinia redderet: hæc nostris temporibus apud remotas, & penitus incognitas nationes Christianum imperium amplificauit: hæc populos nullis legibus obstrictos, nulla humanitate excultos, ex feris immanibus, & impijs, mites, mansuetos, & religiosos reddidit. In vna ciuitate, in vno oppido, ac etiam in vna villa, vel prælati, vel animarum curatores, vel sacerdotes plures ad omnes cuiusuis conditionis homines nobilissimo & maxime necessario gubernationis genere regendos, & iudicandos sunt constituti: & quod pene exciderat, plures concionatores, qui omnes docent, omnium animos tractant, & quoquo volunt impellunt: qui improbos a corrupta viuendi ratione reuocant, bonos ad maiores progressus incitant. Qui omnes, etiam huius mundi rectoribus, velint, nolint ipsi, imperant. Isti vero, qui dicunt se mundum gubernare, in quosdam tantum improbos homines, qui sua culpa, male agendo sese eis subiecerunt, ius dicunt: nec enim est lex posita iusto, cum ab amore, & spiritu diuino motus, legem seruet. Quæ igitur scientia dominatur mundo? quæ populos regit? quæ hominem ad veram religionem conuertit, & in eadem conferuat? an militaris ars? aut iuris humani prudentia? an vero ea sapientia, quæ dicere uere potest. Ego in altissimis habitauit, & thronus meus in columna

1. Tim. 1.

Eccî. 24.

Eccī. 24.

lumna nubis. Gyrum cœli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulauī, & in omni terra steti. Ego in omni populo, & in omni gente primatum habui, & omnium excellentium & humilium corda virtute calcaui. Neque ego, rerum diuinarum scientiam eam artem vere appellari posse exultarem, quæ de actionum formulis, de alluionibus, paludibus, aquis arcendis, ripis munientibus, stillicidijs, & cloacis, de lenonibus, reis postulatis, abiegis, infamibus, seruis fugitiuis, & crimine stellionatus agit: eam inquam artem in qua, de edendo, satisfadendo, de in ius vocando, de postulando, & ne plures inutiliter istius artis, nō dicam diuinos, sed omni ex parte humanos titulos percenseam de inutilibus stipulationibus, agitur. Ecquid quæso, habet Papinianus cum Matthæo? quid Caius cum Marco? quid Celsus cum Luca? quid Modestinus cum Ioanne? quid Vlpianus cum Iacobo? quid denique vester Paulus cum nostro? Materia itaque uobis subiecta, tota humana, terrestris, & momentanea est: nostra vero diuina, cœlestis, & æterna. Ceterum illud vobis facile concederem, uestra esse vendibilia, & vos velitis, nolitis nostra esse vberiora, diuiniora, & cognitu digniora nobis concedatis oportet. Quod si vestras leges tandem in Deum, veluti in primum omnium legum auctorem aliquo modo refertis, bene facitis, sed male, vel non ita bene, quod humanarum legum notitiam, quam diuinarum pluris ducitis,

ducitis, aut ducendam putatis rei; publicę magis necessariam esse censeatis. Sed pudet me longius in hac valde dispari comparatione procedere: ne, si coactus desipere fortasse visus sum, nunc prudens insanire velle videar. Concludam igitur, ac illud vere dicam, me plures cognouisse legum doctores, quos valde pœnitebat in ea re suam collocasse operam, quę parum habet verę vtilitatis, parum iucunditatis, multum vero laboris, & curę; cum non modo suas, sed etiam aliorum de rebus mundanis, & sepe friuolis & inanibus suscipiat curas, aliorum inquam lites, & contentiones: quę sæpenumero non sine magno animę detrimento tractatur: in quam pauci essent, qui operam suam collocarent, cum sit ars quędam satis implicata, incerta, dissipata, spinosa, atque insuavis, nisi lucrum & honores, fatendum enim est, qui eam tractant, propositos haberent: at lucrum turpe, sordidum, & honores vani. Noui etiam multos, qui in matura ætate resipiscentes, sed tarde, at melius est tarde, quam nunquam, ad eam artem, relictis legibus, se traduxerunt, quę de anima lucranda, vt ita loquar, est. Et dum iunior Perusię sacram Theologiam profitebar, multi ex legum ciuiliū professoribus me felicem appellabāt, quod hæc diuina, & vtilia, & maxime ad nos pertinentia tractarem studia. Neque hæc a nobis in eum finem disputantur, vt iurisprudentiam vlla ratione vituperare velimus, cuius cognitionem, aliqua ex parte, perfecto Theologo utilem esse

Cap. 9.

supra

supra docuimus, sed vt quorundam imperitorum hominum refelleremus sententiam; qui humanarum legum cognitionem, legis diuinæ studio, aliquo pacto præferri posse & in ea potius uersandum esse arbitrantur; atque eos, qui sacram togam sumere, & ad ecclesiasticos gradus aspirare volunt, ad sacra studia amplexanda incitaremus. Cupimus enim, vt cum sacris decretis loquamur, sacre Theologiæ studium, ampliari, vt dilatato sui tentorij loco, funiculos suos faciat longiores, ut sit fides catholica circum data muro inexpugnabili bellatorum, quibus resistere valeat, ascendentibus ex aduerso. At hoc omisso loco, ad viros sacros nostra reuertatur oratio; atque cum Augustino dicat: Legite ergo fratres mei scripturam sacram, legite eam, ne cæci sitis & duces cæcorum. Legite sacram scripturam, in qua quid tenendum, & quid fugiendum sit, plene inuenietis. Legite eam, quia omni melle dulcior, omni pane suauior, omni vino hilarior inuenitur. Et ideo, o fratres mei, quandiu in hac infirma & vana vita fuerimus, hanc sapientiam discere & sapere tota mente curemus. Quid enim homo sine literis reputatur? quid enim est? nunquid non pecus vel hædus? nunquid non bos vel asinus? nunquid non equus vel mulus, in quibus non est intellectus? Sed, vā nobis, quia debemus esse exemplum correctionis, & ecce iam sumus exemplum erroris. Vnde hoc, nisi quia cæci sumus, & idiotæ, ignorantes legem, & eam legere fastidimus,

& tamen

Honor.
tertius.
Cap. sup.
Ne cleri.
vel mon.

Ser. 38.
ad fra-
tres.

Psal. 35.

& tamen cathedram tenere, & animarum curam gerere quotidie procuramus? Quid ergo mirū, si cadit sacerdos? quid mirum, si non subleuat delinquentes? quid mirum, si dux cæcorum est? Ecce legem domini conculcauit, despexit eam vt mortem. Sed quid dilexit? quid procurauit? quid toto affectu concupiuit? Vxorem, vel concubinam caute tenere, equos velut miles in stabulo possidere, canes pro venatione nutrire, accipitres custodire, & tamen velut equus & mulus, in quibus non est intellectus cupit honorari in cœnis, & ab hominibus vocari Rabbi. Eia igitur fratres mei, qui pastores rationalium ouium nuncupamini, festinate rapere, non sophismata paganorum, non carmina poetarum, non fallacias philosophorum, de quibus doctores & auditores reddituri sunt rationem; sed illam dulcissimam sapientiam sapientiarum, quæ hæreditas Dei, & filiorum eius cara possessio nuncupatur: quæ nos docet amare cœlestia, & terrena despicerē.

Paucis philosophandum, & diuina adepta sapientia, ad humanam redeundum non esse, docetur. Cap. XXII.

MANAM philosophiam ad christianam sapientiam perdiscendam vtilem ac necessariam esse, nemo est qui inficias eat, aut ire possit: cum id omnes docti viri affirmant, & ipsa experientia

Clem.
Alex. li. i.
Strom.

rientia doceat. Verum ijdem viri docti, & eadem experientia, volenti rerum diuinarum notitiam consequi paucis philosophandum, ac inutilibus libris reiectis, solum meliores in hoc breuis vitæ curriculo legendos esse, aperte demonstrant. Cum ergo non pauci sint, qui in vtroque peccant, dum, vel nimis in humanas literas incumbunt, vel auctores omnino inutiles euoluunt; ideo quibusdam sacrarum literarum, ac sanctorum patrum vocibus, ab hac studendi ratione eos reuocare conabor. Qui igitur diuinam sapientiam sibi comparare uolunt, & nimium in humanis scientijs versantur, illorum similes mihi esse videntur, qui diuersorium, in quo se reficere possent, ingredi vellent, & tamen semper pro foribus starent, & nunquam ianuam inuenirent: ac etiam eorum, qui cuperent sitim extinguere, & circa siccos puteos ad hauriendam aquæ guttulam laborarent. Hos homines diuina sapientia, vt ad se veniant, hisce vocibus inuitat: Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & a generationibus, idest a fructibus, & utilitatibus, voluptatibusq; meis, implemini. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel, & fauum. Ingrediamur igitur domum, quam sapientia sibi & nobis ædificauit, vt eius vbertate inebriemur: quoniam de torrente voluptatum suarum potum dabit nobis. Et quid, obsecro te fidelis, qui sapientiæ fontes gustari cupis, nunc tibi vis in via Ægypti, vt diutius bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum

Paulin.
Epist. 36.

Eccī. 34.

Psal. 35.

Iere. 2.

cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis? Adeamus igitur fontē cœlestis aquæ, ut aliquando fiat in nobis fons aquæ viuæ salietis in vitam æternam: & flumina de ventre nostro, ad alios irrigandos, fluant: ne quando de nobis dici possit: Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere. Relinquendæ, sunt aliquando tenebræ Aegypti, & terra illa, quam turbulentæ humanarum scientiarum riuuli irrigant, & in illam terram cum filijs Israel, in luce eundum est, quæ pluuiam diuinitus expectat: in eam inquam regionem, quæ lacte & melle fluit. Non genibus flexis, & pleno ore, sed canum more huius deserti aquæ cito lambendæ sunt. Recedat aliquando nox, adueniat dies: versentur in luce, qui filij sunt lucis, quos esse in tenebris, nequaquam decet: reijcienda est aliquando ancilla & concubina, & amplexanda est sponsa, cuius facies est decora, oculi, sicut columbæ, genæ pulchræ, vox suavis, collum vt monile, vbera dulciora vino, manus plenæ hyacinthis, odor super omnia aromata, consuetudoq; sine amaritudine & tædio: hanc amicam, columbam, immaculatam, & perfectam nostram vocemus. Quæ est pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata. Quis ergo mihi det, vt te sponsam meam solam foris inueniam, deosculer te, apprehendam te, & inducam in domum meam, seu potius in domum tuam, quam mihi ædificasti? Semper ne hordeaceum panem manducabimus? semper glandibus & filiquis

Ioan.4.

Ioan.7.

Eccle.10.

Exo.10.

Deut.11.

Iudic.7.

Rom. 13.

Cant.5.

Sap.8.

Cant.8.

Ioan.9.

filiquis vescemur? Semper allijs & cępis delectabimur? semper tanquam lunatici in turbulentis aquis nosipfos inuoluemus? Quæramus ergo panem, quo ij abundant, qui in domo sapientiæ versantur: adipe frumenti nosipfos satiemus: ad manna de cęlo datum properemus, & ad fontem aquæ viuæ anhelemus. Reperiuntur quidam, qui, & si ipsam sapientiam sibi iam desponsarint, aut ad eius commercium iam accesserint, libenter tamen, & frequenter ad ancillam reuertuntur, & a muliere clamosa & fucata se capi sinunt, & quæ sunt reginæ, cum concubina communicant: & ita magis philosophiæ, quam Theologiæ amatores esse videntur: quorum theologandi rationem breuiter hoc loco refellendam duxi. In primis, caueant isti, ne dum renuunt aquas Silœ, hoc est aquas cum silentio fluentes, vt sunt diuinæ scripturæ aquæ, e cęlo missæ, vel doctrina ipsius Messiæ, siue Christi, & assumunt magis Rasim filium Romeliæ, magistros videlicet humanos, qui suis varijs opinionibus nos fatigant, & inutilibus laboribus conficiunt, Deus adducat super eos aquas fluminis fortes, idest varias molestias, ac pœnas, & eos in reprobum sensum tradat. Christus cœcum illū cuius oculos luto liniuerat, ad notatoriam Silœ, quod interpretatur, Missus, hoc est, ad seipsum, qui e cęlo ad nostram cœcitatē curandam missus fuit, ire iussit: qui abiit, lauit, & venit uidēs. Hunc, nos cœcitate affecti, cœcum sequamur, & ad eum accedamus, qui nostram cœcitatē remouere

Isa. 8.

Dion.
Carth.

mouere, lucemque nobis præbere potest, qui ad Ioan. 9.
 aquas Silôe nos mittet : quibus, nisi nos laueri-
 mus, nunquam ab innata cœcitate liberabimur.
 Populus Hebræus semel exiuit de Aegypto, vn- Exod. 12.
 de iussu diuino argentea exportauit vasa, & nun- Exod. 25.
 quam eo reuersus est : & quod secum portaue-
 rat argentum, id totum conflauit, & Deo obtu-
 lit : & ij, quibus panis de cœlo datus, nauseam
 mouit, iustas luerunt pœnas . Inueniant ergo,
 tâquam spiritales homines omnem saporem in
 spiritali manna, non vnum tantum, vt carnales
 faciunt . Pudeat eos acidas cępas e terra natas
 expetere, & dulci manna, cœlo delapso, nolle
 perpetuo nutriri : & siliquas desiderare, dum Luc. 15.
 panibus domi abundant . Pueri sumus, & infan-
 tes, non longe abeamus, nec diutius absimus a
 domo paterna . Aquæ viuæ non descendant ad
 mare mortuum, sed eo redeant, vnde defluxe-
 runt : non vinum in aquam; sed aqua in vinum
 conuertatur : azimo vtamur pane, non ferment-
 rato . Hæc sit nostra domus, hic noster panis : &
 si cui videretur durus, ac proinde sibi, ob suam
 culpam, abeundi daretur potestas, Christo huius
 panis dispensatori dicat : Domine, ad quem ibi- Ioan. 6.
 mus? verba vitæ æternæ habes . Sed iam qui-
 busdam sapientissimorum virorum dictis isto-
 rum aures pulsemus . Sacerdotes Dei, ait Hie- Dist. 37.
 ronymus, ommissis euangelijs & prophetis, vide-
 mus comœdias legere, amatoria bucolicorum
 versuum verba cantare, tenere Virgilium in ma-
 nibus, & id, quod in pueris adest causa necessita-

N tis,

ris, crimen in se facere voluptatis. Idem, Non ne vobis videtur in vanitate sensus & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur, qui physicus perscrutator oculos trans cęlos leuat, & ultra profundum terrarum & abyssi quoddam inane demergitur, qui iambum feruet, qui tantam metrorum syluam in suo studiosius corde distinguit, & congerit. Item, si quando cogimur literarum secularium recordari, & aliqua ex his discere, quę olim omisimus, non nostrę voluntatis, sed, vt

Exod. 9. ita dicam, grauissimę necessitatis. Origenes, per cyniphes & ranas, quibus Aegyptij sunt percussi, vanam dialecticorum garrulitatem, & sophistica argumenta intelligit. Huc facit Aristonis philosophi præclara sententia, qua affirmabat eos, qui Dialecticę studijs nimium incumbunt, esse edentibus cancris similes, qui propter exiguum alimentum circa crustas plurimum occupantur. Humana philosophia est diuinę sapientię ancilla, ac propterea cum ea non est diutius commorandum, si ad dominę amplexus peruenire, cupimus. Philosophandum itaq; est paucis, vt Neoptolemus apud Ennium ait. Quo loco facere non possum, quodam christiano studio commotus, quin ingenuos & optimos spei adolescentes ad honestas artes capescendas idoneos, & ad bonos mores, pietatemq; colendam natos, moneam, & eos præsertim, qui priuate Dei beneficio, in eius sortem vocati, clerici nominantur, ne nimium temporis & operę in humanis

**Cic. lib.
2. de orat.**

**Hieron.
epist. ad
Nepot.**

manis literis perdiscendis, in superfluo orationis cultu acquirendo, & in poetis euoluendis, ponant: cum eis latissimus philosophiæ campus aliquando percurrendus, ac in amplissimo & immenso sacre doctrinæ regno, quasi in propria possessione & hereditate, commorandum sit; quo qui, non properant, qui non perueniunt, quam susceperunt personam, eam non satis honeste sustinere queunt. Ecquid, quæso, tanto est opus orationis cultu, tantoque furo, tot tantisque flosculis ac pigmentis? quæ nec ipse eloquentiæ romanæ perfectior M. Tullius ab eis, qui in grauioribus & magis necessarijs studijs versari debent, requireret: quibus satis esset, tantum in lingua latina profecisse, ut quos legunt auctores intelligere, & ita emendate scribere, ut, ni cum magna laude, saltem citra grauem culpam animi sui sensa latino sermone exprimere, ac etiã, si quando casus incideret, oratione numeris cõstricta, aliquid honeste canere possent. Quam facultatem vno, vel altero anno, diligens ac studiosus adolescens, sibi compararet. Adde etiam, quod possumus quotidie legendo, obseruando, & scribendo nostrum sermonem cultiorem, candidioremque reddere. Periculose quisque, aiebat quidam Pater, est delicatus, cum ad Monachos epistolam de elegantiâ sermonis a Monasterio tollenda, scribebat. Et ut nos supra scripsimus, nemo vnquam veram perfectamque assequetur eloquentiam, nisi rerum cognitionem, vnde omnis emanat verborum, & sententiarum

Hidelb.
epist. 63.

Cap. 9.

Horat.
Cic.

copia, fuerit adeptus. Vbi ergo aliqua dicēdi præcepta, & aliquos constituendæ ac conformandæ orationis canones didicerint, ad aliã eloquentiæ partem comparandam, hoc est, ad ipsam sapientiam, se conferant, ni rabulæ, & clamatores, & sophistæ, quod nomen semper odiosum fuit, videri volunt. Debent autem honesti ac pudici adolescentes quorundam præsertim poetarum, lectionem omnino fugere, ne dum linguæ puritatem, sermonis candorem, ac orationis integritatem sibi comparare volunt, animum inficiant, maculent, ac corrumpant. Nam, si, vt quidam

1. Cor. 15. Poeta dixit, quod Paulus comprobauit, corrumpunt bonos mores colloquia praua, cur non etiam corruptorum scriptorum repetita lectio, & exolutio? Feruet in adolescentibus natura, ideo non sunt addendi ignes: facile labuntur adolescentes, ideo non sunt quærenda loca lubrica: natura nostra prona est in malum ab adolescentia sua, ideo non est inflectenda: humani cordis terra ex se spinas & tribulos gignit, & ideo non sunt vitiata superferenda semina. Et quæso, quid vobis qui futuri estis Dei ministri, qui doctrinam, quæ omnem turpitudinem dānat, & otiosi etiam verbi rationem reposcit, profiteri debetis, diutius in fictionibus, cantilenis, & nugis, a lutulentis, cœnosis, impurisque poetis scriptis, versatos fuisse prodesse poterit? Quid utilitatis, inde haurietis, si fictorum Deorum genealogias, numerum, nomina, formas, habitus, tempora, ætates, coniugia, & cognationes cognoueritis?

Gen. 8.

Mat. 12.

ueritis?

ueritis? Quid emolumenti inde capietis, si omnes Iouis, vel Bacchi appellationes, omnes Herculis labores, omnes omnibus locis, ut fontibus, fluminibus, arboribus, & cloacis præpositos Deos, & singulorum locorum singulos, veluti Carduam, Ianum, Ferculum, Limentinum, quos stulta gentium superstitio foribus affixit; omnia inquam Musarum munera, omnia Nympharum discrimina, & omnes istorum Dæmonum, ne dicam deorum ferinas, & belluinas in varias feras & belluas metamorphoses, memoria tenueritis? Dæmones vocaui, quia, ut uere diuinus uates cecinit, & definiuit, Dij gentium, dæmonia. Quid igitur animos ad imaginem Dei innouatos, ad res tam abiectas, tamque contemptas cognoscendas, ij abijciunt, qui ad res uere diuinas contemplandas erigere deberent? Neque enim ullam diuinitatis umbram in ijs dijs agnosceres, qui non sunt cœlestes, sed scelesti: non immortales, sed mortales: non æterni, sed temporanei: non æqui, sed iniqui: non optimi, sed pessimi: non omnipotentes, sed impotentissimi: non denique hominum fabricatores, sed ab hominibus, facti, ficti, fusi, conflati, dolati, & fabricati. Quid quæso uoluptatis & iucunditatis christianus capiet animus, dū istorum Deorum, quos isti Poetæ canunt, & celebrât, fraudes, furta, mendacia, odia, rixas, crudelitates, libidines, stupra, adulteria, & omnis generis scelera teterrima leget? Immo quid fastidij, & indignationis non percipiet? Ad istam sordidam lectio-

Tert. lib.
de idololat.

Psal. 95.

nem non nauseabit animus? non mouebitur stomachus? ad tantam hominum impietatem, pius non perhorrescet lector? ac etiam lacrymas non fundet? cum viderit illud impollutum, ac sacrosanctum Diuinitatis nomen ad istas spurcicias significandas impie fuisse deflexum. O inanitatem, ne dicam stultitiam admirandam! eorum adolescentum, qui his pascuntur cibis, & ista tam cœnosa & lutulenta sese inficiunt doctrina. Neque hic mihi argutulus adolescens dicat, Poetarum de Dijs gentium fabulas, utilitatem aliquam afferre posse, si mysticam earum intelligentiam perceperis, si arcana penetraueris, si mythologias intellexeris; quia istum, cum doctis & sanctis viris, tanquam ridiculum, exploderem, vel Atheniensium & Romanorum legibus relegarem, aut ei cicutam propinarem. Antiqui patres istas fabulas, & deos istos dânarunt, vituperarunt, contempserunt: immo philosophi etiam irriserunt, vt fecit ille, qui cum lignis indigeret, ad Herculem ligneum cum securi accessit, eumque hunc in modum allocutus est: Age Hercules, decimum tertium laborem subiturus adesto, obsonium nobis cocturus: quæ in scandulas dissecuit. Dij quondam nationum, ait Hieronymus, cum bubonibus, & noctuis in solis culminibus remanserunt. Quæ ergo uiri sapientes, & sancti flocci putarunt facienda, nos studiose, & hilariter legemus? memoriæ mandabimus? accuratius explicabimus? & carminibus canemus? & cum quibusdam ineptissimis

Epiphanius in Anacoreto.

Epistola ad Florentem.

mis hominibus solum profana carmine idonee tractari posse existimabimus? O mentes hominum stultas! O cœca pectora! Tantum ergo incautus adolescens sibi sumet, tantumque sibi arrogabit, ut speret se posse picem tangere, & ab ea non inquinari? nec timebit, ne quem testam nouam odorem contraxerit, eum retineat diu? nec verebitur, dum suam hoc lectionis genere mentem inficit, ne ad veram sapientiam perdiscendam, quæ animum candidum, atque incorruptum requirit, se minus idoneum reddat? Meminerint ij, qui futuri sunt Dei ministri eius, quod olim antiquæ legis sacerdotibus, in quibus non requirebatur tanta castimonia, & puritas, dictum fuit: Mundanini, qui fertis vasa Domini: vos autem non solum vasa ferre debetis, sed etiam vasa mundissima, & purgatissima, in quibus Deus habitaturus est, futuri estis: quorum non solum manus, sed etiam totum corpus, & tota mens ab omni impura cogitatione debet esse immunis. Neque ego hac munditia eos ornatos esse facile crederem, qui immundos contrectant scriptores, & commaculatas euoluunt paginas. Sed non est hic locus hac de re scribendi latius: cum præsertim capite sequenti, de inutili, & parum honesta librorum tractatione, planius scripturi simus. Solent interdum eo se prætextu adolescentes tueri, quod ideo Poetas minus puros legant, ut pedum & carminum varietatem perdiscant. Sed, quid, obsecro, ei, qui vir sacer est futurus, necesse est, ut omnium pedum

Eccî. 15.

Horat.

Sap. 1.

Isa. 52.

diuersitatem, & omnium carminum genera, & omnium lyricorum, & iambicorū formas percallet? Nunquid melius incedet, & securius ambulabit in via Domini, is qui anapestos, tribrachos, epitritos, diambos, ditrochos, proceleusmaticos, bacchios, antibachios, & deniq; ne omnes viginti octo pedum varietates recenseā, molossos, in promptu habuerit? Nunquid religiosius Deo canet, si hexametro, pentametro, asclepiadeo, phaleucio, saphico, adonico, glyconico, iambico, lyricoq; siue monocola, siue dicola, siue tetrastopha forma cecinerit? Nunquid melius suæ vitæ metietur rationes, si monometra, dimetra, trimetra, & tetrametra nouerit discernere? Hæc leuia sunt, minus necessaria sunt, ac propterea, vel intacta relinquenda, vel leuiter attingenda ab ijs, quibus sacrę literæ, sacra concilia, sacri canones, sancti patres, sacri theologi, ecclesiasticæ historiæ, ac casuum conscientiæ summæ legendæ restant: vt tandem aliquando ad eam eruditionem, quę est bono clerico necessaria, perueniant. Adde etiam, quod istam versuum diuersitatem ab honestis & christianis poetis repetere possunt, ita ut nihil eis sit necesse legere fœtidos, & cœnosos Catullos, Tibullos, Propertios, & Martiales. Et vt illud etiam obiter monendi causa dixerim, pauci sunt hodie, vel nulli, qui Poetarum cantilenis delectentur, aut si sunt, non sunt Mæcenates, qui honoribus illustrēt, aut Seueri, qui singula cermina inaurēt. Ego multos noui, quos in re poetica nimium studij

Sozom:
in hist.
trip.
lib. 1.

studij posuisse tēdebat : cum re vera, nec ad pietatem iuuet, nec honores tribuat, nec pecunias pariat. Ad sacra igitur studia properent, ad sacros, & non ad cabalinos fontes anhelent, qui sacram sumpserunt rogam, qui sacram profitentur vitam, qui aliorum uolunt esse lux, & duces. Qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos : manus & pedes suas in labro æneo sacrę scripturę lauent, cum accessuri sint ad tabernaculum & altare, ne forte moriantur : non contaminēt se ista mortua mortuorum hominum lectione. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere : exite de medio eius, mundamini qui fertis uasa Domini. Ex quibus intelligi licet, an recte faciant, qui clericorum in situendorum curam susceperunt, dum illud solum curant, ut profanas discant literas ; quas eis per totam vitam pro quotidiano pane, esse uolunt. Quam instituendi rationem diuus Hieronymus, ni fallor, non approbaret ; qui clericum instituens dicebat : Diuinas scripturas sæpius lege, immo de manibus tuis nunquam sacra deponatur lectio : & nos, qui non modo clericorum, sed etiam Christianorum omnium sit quotidianus panis, supra docuimus, iugis nimirum per totam vitam legis diuinę meditatio. Qui clerici sunt, aliquando presbyteri fieri debent ; qui non ab ætate, sed a sapientia & doctrina hoc nomen sortiti sunt, ut quidam maximus Pontifex nobis scriptum reliquit. Finis ergo, qui est omnium humanarum actionum regula, ad quem eccle-

Exo. 19.

30.

Leu. 21:

Ias. 52.

2. Cor. 6.

Ad Ne-
pot.

Cap.

Anacl.
epist. 2.

ecclesiasticæ scholæ sunt institutæ, spectandus est : qui, ni fallor, est, vt Ecclesia bonos, ac idoneos habeat ministros : & illis disciplinis, & quantum satis est, clerici imbuantur, quibus facile & expedite, quo eis perueniendum est, perueniant. Id, si fieret redditus ecclesiastici frustra non impenderentur, adolescentes tempus, & ætatem inutiliter non tererent : magistrorum labores non essent vani : ministrorum curæ non essent frustratoriæ : & denique Ecclesia suo non priuaretur fructu, & nihil in re maximi momenti peccaretur. Sed iam modum adhibeat huic digressioni oratio, in qua longius, quam voluissim, iuuandi studium me protraxit. Et vt ij, qui humanis artibus plus iusto delectantur, & præsertim eloquentia, cuius flore & picta facie deliniti, sæpe a diuinorum librorum lectione retrahuntur, resipiscant, diui Hieronymi exemplum eis proponam, quod ipsemet aliquando literis cõmendauit. Scribit ergo post lacrymas Plautum sumere se solitum fuisse : & si quando in se reuersus prophetas legebat, sermo horrebat incultus. Et diuinitus monitus, quod magis Ciceronianus, quam Christianus esset, ac cædi iussus, obtestans, dicere cæpit : Domine, si vnquam habuero codices seculares, si legero, te negaui. Et affirmat, hanc visionem non fuisse soporem, aut vana insomnia. Hic lectorem moneo, ut hunc locum consulat. Si quis ergo ex Mesopotamia idola tulerit, abscondat illa sub stramenta cameli, & sedeat desuper : scrutantiq; omne tentorium.

Epist. ad
Eust. de
virg.

Gen. 32.

torium non affurgat, eiq; dicat, Ne irascaris : quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi: vt sic quærētis deludatur sollicitudo. Quo fit, vt non omni ex parte placeant ij, qui, cum diuina tractant, nimium rebus ea profanis referciunt, aut etiam, vbi non possunt, nec debent, humanis auctoritatibus comprobare nituntur. Quibus profecto timendum est illud, Væ, væ qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes & habentes fiduciam in quadrigis, quia multæ sunt. Aegyptus homo & nō Deus: equi eorū caro, & nō spiritus. Cuidam prophetæ, quem ad cōcionandū Deus mittebat, dixit: Et audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Is igitur, qui mulierem captiuam in vxorem ducere voluerit, ni contra mandatum diuinum agere vult, eius cæsariem abra-dat, & vngues refecet: atque cum illo omnium credentium patre Abrahamo Sarra, Agar æmulanti, quod in maiore ipsa existimatione esset, dicat, Ecce ancilla in manibus tuis, vtere ea, vt libet. Quasi diceret, vt perbelle Alexandrinus Clemens exposuit, sæcularem quidem amplector doctrinam, sed vt iuniorem, & seruam: Quod si fieret, & sacra Theologia, & qui eam tractant, suam retinerent dignitatem: nec, vt vsu sæpe venit, apud multos male audirent: & eam, quam secum voluptatem, & suauitatem, hæc cœlestis disciplina affert, proculdubio sentirent. Verum, meminerint isti, filios Israel non gustasse manna, nec Angelorum panem mandu-

Isa. 32.

Ezech. 4.
Lege
Greg. in
hunc lo-
cum.

Hieron.
epist. ad
Mag. ora.
Deut. 21.
Gen. 16.
Lib. 3.
Stro.

Exod. 16.

manducasse, quousque ægyptium panem consumpserunt.

*Qua detrimenta ex librorum inutilium lectione
capiantur. Cap. XXIII.*

N VNC, quoniam omnia fere quæ in hoc nostro opusculo a nobis dicuntur, eo potissimum referuntur, ut Christi fideles a librorum inutilium, lectione reuocemus, ne id, quod in hoc breuis vitæ curriculo habetur otij, inutiliter cõteratur; satis nobis erit, si in hoc proposito capite, pauca quædam detrimenta, quæ ex isto inani studio capiuntur, breuiter attigerimus. Principio igitur, si nobis de vno verbo otioso, veritas ipsa dicit, ratio reddenda est, quid putandum erit de longa & vana librorum inutilium lectione, ex qua, quod, vel ad nostram, vel proximi vtilitatem, vel Dei gloriam referri possit, nihil discitur? Reddenda igitur nobis aliquando erit istius vanæ operæ exacta ratio. Videant, ut id monendi gratia dixerim, qui tantum lectione odarum Francisci Petrarchæ delectantur, quibus profecto doctas & aureas eiusdem docti viri de vtraque fortuna sententias legere magis expediret, quid in prima ode, versiculo postremo sapienter scriptum reliquerit: Quidquid homini placet, est breue somnium; & hoc sapientissimo versiculo bene percepto, nolint longius in ea lectione progredi, aut sæpius versari, in qua inanes

Mat. 12.

nes somis, quos ipse iuuenili furore correptus, fudit, exaudiuntur. Sed nolo hic quicquam seuerius dicere. Sapientius Phœnix illa Mirandulana se gessit; quæ, vbi ab humanis & minus vtilibus studijs, in iuuenili adhuc ætate recessit, & ad diuina se toto animi conatu contulit, quæ de rebus vanis latino & hetrusco sermone canendo luserat, religionis ergo, ignibus tradidit. Quid deinde, si huiusmodi sit lectio, cuiusmodi fere semper istorum librorum esse solet, ut ad aliquam impuram cogitationem, vel appetitionem excitet? ut est poetarum, impudicarum nouellarum, & spurcorum scriptorum euolutio: qua bene multi animi relaxandi gratia delectantur: qui dum animi aberrationem quærunt, potius errorem & corruptelam inueniunt. Natura nostra satis per se incensa est, non sunt quæranda fomenta, non est excitandus ignis: non egemus lectione, quæ sensus titillet, ad cuius prurimum, illabatur voluptas. Ideo, ait Isidorus, prohibetur Christianis legere figmenta poetarum; quia per oblectamenta fabularum nimium mentem excitant ad incentiua libidinum. Non enim thura solum offerendo, dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo. Dæmonum cibus, vt alius scripsit pater, est, carmina poetarum, sæcularis sapientiæ vanitas, rhetoricorum pompa verborum: hæc sua omnes vanitate delectant; & dum aures uerbis dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & peccatoris interna deuincunt.

Fran. Pic.
in eius vi-
ta.

Dist. 37.

cunt. Sed est hic in promptu excusatio quædã: post grauiora studia animus est relaxandus, aliquis liber facilior, & lectu delectabilior legendus: Fateor, studiosis necessariam esse aliquam animi relaxationem: sed tamen eiusmodi esse debet, quæ animum non frangat, non offendat: quæ & si aliunde peti possit; placet tamen, ut magis ab iisdem studijs petatur, ut inde sumantur remedia, unde facta sunt uulnera: non secus ac ij faciunt; quia scorpione læsi, ab eiusdem scorpionis oleo medicamētum petunt. Verum, libri sumantur honesti & utiles, qui etiam necessario erunt delectabiles: sumantur honestæ & vtiles. Æsopi, & eius similibus fabellæ, honestæ & utiles legantur historiæ, dicta & apophtegmata sapientissimorum hominum, eorundem legantur exempla: & denique, eiusmodi sit lectio, quæ mentem reficiat, & non inficiat. Affert postea secum istorum librorum euolutio illud sæpenumero detrimentum, quod si qui in nobis incensus est bene agendi igniculus, ista frigida lectione facile extinguitur, aut certe comprimitur. Quantos, inquit Bernardus, mundi sapientia maledicta supplantat, & conceptum in eis extinguit spiritum, quem uoluerat uehementer Dominus incendi? Item, Sapientia mundi terrena, animalis, diabolica est, inimica salutis, suffocatrix uitæ, mater tepiditatis eius, quæ solet Deo uomitum prouocare. Id, si de mundi sapientia uir sanctissimus, & ob sanctitatem diuinitus edoctus, affirmauit, quid de mundi stultitia

titia & insipientia, immo de mundi spurcitia dixisset? Ad hæc, illud etiam detrimenti ex istorum librorum lectione capitur, quod mens necessario in vanas cogitationes dissipatur: quæ cum ad meliora studia redimus, sese nobis offerunt, ante oculos, non sine magna nostra molestia, obuersantur, & tanquam muscæ morientes vnguenti suauitatem perdunt. Nihil sanius, ait Seraphicus doctor, quam vt constringantur cogitationes, ne vagentur in malum: & ideo oportet mentem assuescere circa rem aliquam, cuius cogitatio non sit mala; & hæc, vt idem ait, est diuina scriptura: in qua, tanquam in quodam delitioso paradiso, custodiendo, & operando humana cogitatio versari debet. Tandem, ut alia multa detrimenta silentio inuoluam, id damni inanium librorum tractatio necessario affert, quod dum in illis occupamur, eo nos priuamus fructu, quem bonos auctores legendo, perciperemus: & ita temporis iacturam facimus, quam vlla vnquam diligentia cõpensabit nemo. Multi sunt qui conquerantur, quod parum nobis in hac vita detur ad studia colenda temporis, cum aliam eius partem somnus, aliam cibus, aliam vacatio, aliam denique incurrentes casus sibi vendicent: sed fortasse nobis sufficeret, vt quidam doctus & disertus vir scriptum reliquit, si quod datur orij vtiliter transigeretur, nec infructuose, vt fit, contereretur. Quando igitur, vt hæc de nimio humanarum artium studio rese- cando, ac inutilibus libris abijciendis suscepta

conclu-

Eccle. 10.

Cápanus

concludatur disputatio, eam sapientiam, quam Deus se perditurum dixit, quam stultam fecit, reijciemus, & ad eam scripturam cognoscendam nos trademus, in qua putamus esse vitam, ad quam scrutandam nos Dominus hortatus est; vt aliquando omni ex parte impleatur vaticiniū illud: Quoniam repleta est terra scientia domini, sicut a quæ maris operientes. Quando Aegypti tenebras discutiemus? quando eiusdem regionis turbulentas aquas relinquemus? quando allia, & cępas despiciemus? quando ancillas ablegabimus, & dominam amplectemur? quando in terram promissam ingrediemur? Optarem itaque, o Domine, aliquando videre cęlos tuos, cęlestes videlicet, & sacros viros, opera digitorum tuorum, a te nimirum formatos, edoctos, & tua sapientia excultos, qui gloriam tuā enarrarent, qui veram scientiam eructarent, ita ut eorum sermones ad omnes permanerent nationes: & splendor, & calor omnes in partes sese diffunderet. Optarem, vt parum honestæ comedię, quarum maximus est numerus, qui quotidie magis magisque augetur, & impuri poetæ a schola Christiana reijcerentur, ne nostra resp. hac in parte, minus videretur perfecta, quam platonica, quæ hoc genus scriptorum, non sine ratione eiecit. Optarem, o Domine vt saluberrimum illud decretum, quod non sine tuo diuino numine sacra Tridentina Synodus, tuo spiritu legitime congregata, de tuæ scripturæ in omni prouincia, ciuitate, oppido, ecclesia, gymnasio,

Ioan. 5.

Isa. 11.

Psal. 18.

Theod. de
cur. Gręc.
aff. lib. 2.Sess. 5.
cap. 1.

gymnasio, capitulo, monasterio, ac cœnobio, expositione & interpretatione habenda, sancitū, ab omnibus Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus alijsque superioribus omnibus diligenter accurateque obseruaretur, vt hæc honorifica, & cæterarum omnium maxime necessaria vbique locorum haberetur lectio; & vt ij ad quos pertinet, eos qui in hoc decreto exequēdo negligentes sunt, opportunis remedijs, vt sacra Synodus præcipit, compellerent; ita vt e clericorum, & monachorum manibus nunquam sacer poneretur codex. Et cur illa tempora (te reuifas? Christum alloquaris? Christum audias? quem alloqueris, cū oras, & audis cum eius scripturam legis. Optarem denique, vt in ecclesijs benediceretur Domino de fontibus Isrâel; & vt qui in studijs versantur, essent in librorū lectione & electione prudentes. Qui autē liber nobis eligendus, legendus, & vsu terendus fit, vt diuinis verbis hoc concludamus caput, hæc sacre scripturæ, memoriæ mandanda, ac sæpe repetenda luculenta docet auctoritas. Hic liber Dei, & lex, quæ est in æternum: omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem. Conuertere Iacob, & apprehende eam: ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius. Ne tradas alteri gloriam.

Ambr.de
offic.

Psal.67.

Baruch.4

O

riam

riam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. Beati sumus Israel; quia quæ Deo placent manifesta sunt nobis. Si igitur in tenebris versamur, si mortem tantopre refugimus, si vitæ perpetuam exoptamus, si beate viuendi cupiditate omnes incensi sumus, conuertamur, & hunc vnicum librum, omnibus inutilibus & minus vtilibus reiectis, apprehendamus, eligamus & perlegamus, vt in libro æternæ vitæ scribi, & sempiterno æuo perfrui mereamur.

Afferuntur nonnullæ sanctorum patrum sententiæ, quibus diuinarum rerum studium maxime commendatur. Cap. XXIIII.

MULTIS, varisque locis, sacræ doctrinæ vtilitatem, necessitatem, dignitatemque demonstrando, Christi fideles ad rerum diuinarum cognitionem inflammare hæcenus conati sumus. Et quanuis omnia fere, quæ diximus, ex sanctorum scriptis, & ex diuinis oraculis, ex quibus totam nostram orationem cõtexere nitimur sumpta fuerint: tamen, duobus sequentibus capitibus, iisdem prorsus vocibus lectorum aures personabimus, quibus ad hoc idem suadendum, diuinus spiritus, & viri docti ac sancti vsi fuerunt: vt tandem aliquando tot tantarumque sententiarum momentis, quod peroptamus, quod contendimus, id obtineamus, vt scilicet christiana philosophia magis, quam hæcenus fecit, in scho

la

la Christi floreat. Hæ autem quas afferam sententia, partim dignitatem, partim naturam ac vim, partim vtilitatem & necessitatem, partim hæc omnia simul demonstrabunt. Nec tamen omnia omnium patrum dicta, scripturarumque loca omnia in medium afferam; sed non nulla, quæ illustriora visa fuerint, ea ob legentium oculos proponam. Quidquid, de scriptura loquens, ait Augustinus, homo extra didicerit, si noxium est, hic damnatur; si vtile est, hic inuenitur: & cum ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam alibi inuenire potuit. Nota scripturarum vtilitatem, & amplitudinem. Sicut stellas cœli, scripsit Hieronymus, non extinguit nox, sic mentes fidelium inhærentes firmamento sacrae scripturae, non obscurat mundana nequitia. Euangelij præcepta, inquit Cyprianus, fratres dilectissimi, nihil aliud sunt, quam magisteria diuina, fundamenta ædificandæ spei, firmamenta corroborandæ fidei, nutrimenta fouendi cordis, gubernacula dirigendi itineris, præsidia obtinendæ salutis: quæ dum dociles credentium mentes in terris instruunt, ad cœlestia regna perducunt. Omnem scientiam, atque doctrinam, auctor est Gregorius, sacra scriptura transcendit: vt taceam quod vera prædicat, quod ad cœlestem patriam inuitat, quod a terrenis desiderijs cor legentis reuocat, quod dictis obscurioribus fortes exercet, & paruulis humili sermone blanditur. Nec igitur clausa est, vt pa-

Aug.

De orat.
dominic.Greg. in
mor.

uesci debeat: nec sic patet, vt vilescat: sed vsu fastidium tollit, & tanto plus diligitur, quanto plus meditatur. Vide dignitatem, vim, atq; naturam. In scripturis, auctore Chrysolto, ignorans inuenit, quid discat: contumax, quid timeat, laborans præmia: pusillanimis, mediocris iustitiæ cibos, qui & si pinguem non faciunt, mori tamen non permittunt. Qui autem magni animi est, inuenit ibi spirituales escas, quæ perducant eum prope ad angelorum naturam: qui vero est vulneratus a diabolo, inuenit ibi cibos medicinales & salutem per pœnitentiam. Considera, vt est omnibus accommodata ac fructuosa. Intuemini, scribit Cassiodorus, sodales egregij, quam mirabilis, quam dulcis sit labor diuinarum scripturarum: desiderium ad cœlestia semper erigens: satietas sine fine: esuries gloriosa bonorum. Quid enim in illis literis suauitatis pariter & vtilitatis non inuenieris, si intendatis in eis purissimo lumine veritatis? Modo siquidem caritatem Dei, & proximi monet: modo vt sæculi peritura contemnas, insinuat: modo vt illam patriam recorderis, in qua es perpetuo mansurus, infundit, patientiam prædicat, spem tribuit, humilitatem proficuum laudat, superbiam semper minosam accusat: modo elemosynas creberrime fieri persuadet: quot sunt ibi verba, tot præmia. Magnus ille Dionysius Areopagita epistola ad Titum, cum illum diuinæ scripturæ locum, in quo de mensa nobis a sapientia æterna apposita, tractaret, hæc inter alia, de

In Mat.
c. 22.

Lib. de sa-
cre scrip-
tinit.

Dionys.

Prou. 9.

de hoc cęlesti studio literis cōmendauit. Idcirco diuina ac spiritalia eloquia, & rori, & aquę, & lacti, & vino, ac melli merito assimilantur, quod & viuificandi, atque fęcundādi, veluti in aqua, & ad incrementum perducendi, vt in lacte, & recreandi, vt in vino, & purgandi simul atq; cōseruandi, veluti in melle, habeant vim. Hęc enim sapientia diuina, accedentibus ipsis pręstat affluentiam indeficientium dapum, inundantię largiens, superemanans, atque supereffundens. Istud nempe vere epulari est, atque ideo viuificans simul, & paruulos nutriens & renouans, atque perficiens celebratur. Si hęc verba spiritalem legentis appetitum non excitauerint, vere eum stupiditate esse affectum, & omni sensu carere dicam. Quid enim aliud de eo diceres, qui vino, lacte, & melle proposito nihil gustare vellet? Dulcia igitur suauia, & alentia sunt rerum diuinarum studia. Summatim nunc referam luculentam Ruperti Abbatis sententiam, quam integram in suo loco, qui voluerit, leget. Hic igitur diligens diuinę paginę interpres, exponens mystice luctam Iacob, eam pulcherrime ad studium diuinę scripturę accommodauit: vbi inter alia, hęc scribit. Luctatur enim cum Deo, quandiu sacrę scripturę studijs accinctus incūbit, sensumque uerbi Dei fugientem tenere contendit. Dulcis colluctatio, & omni pace iucundior. Grandis quidem spiritus commodo ille vicit; sed magno carnis suę detrimento: quia is qui victus est, tetigit neruum fęcioris, &

Lib. 7. de
Trin. c. 11

Gen. 19.

emarcuit. Claudicat, quia altero pede contemplationis ascendit, & a terrenis curis seiungitur. Idem, eos qui scripturas legunt, dixit esse ueluti exploratores terræ sanctæ. Terram ergo uiuentium exploratum admittuntur, quicumque scripturas sanctas in manibus habent. Quibus uere dici potest: Introduxit vos Dominus in terram fluente lacte & melle. Vbi etiam atq; etiã pios lectores meminisse uelim, eos solummodo ex ijs, qui ex Ægypto egressi fuere ad illam promissam terram, æternæ uitæ symbolum, peruenisse, qui eius exploratores fuerunt; eos inquã,

Num. 13. qui in cœlestem patriam animo ingredienti, eis, qui adhuc in deserto versantur, de fructu terræ illius afferunt, ac botrum humeris suis gestant, alijsque conspiciendum & gustandum proponunt. Si sapiens esse cupis, aiebat Henricus de Hassia, require scholas illius, qui dixit, Beatus homo, quem tu erudiueris Domine: in cuius scholis tibi proponetur sacra scriptura: ubi disces ea, quorum scientia tecum perseverabit in cœlo. Ibi studebis qualiter ad ipsum peruenias, quem semel uidisse, est omnia didicisse.

Greg. Trapez. Huc facit etiam id, quod quidam alius, eadem de re, his uerbis docuit. Si quis diuinas literas crebro, & cum fide lectitet, huic uia salutis, in dies magis, magisque aperitur. Sed ne pluras doctissimorum hominum huc sententias congeram cum multas sparsim tota hac tractatione attulerim, cum Aaymone Alberstatense episcopo, hoc caput concludam. Agimus, ait uir doctissimus,

In compen. hist. eccles.

ctissimus, gratias tantæ patrum diligentia, quorum circa sacras scripturas tam frequentissima occupatio, & tam iugis sollicitudo fuit, vt non solum scriberent libros, vel explanarent, sed etiã scripta quorumlibet virorum illustrium diuinitus inspirata multis laboribus, multis quoque expensis in opus librariorum sibi coaceruarent, ad profectum vniuersalis ecclesiæ. Audiant huius temporis ecclesiasticæ personæ, & rubore confundantur, qui a vestigijs patrum tam impudenter & imprudenter recesserunt; quod serui facti sunt ancillarum, ambitionis & pecuniæ, cum possent facilius scripturas indagare, cum illorû diligentia exemplaribus copiosius abundent. Pro pudor, nunc ad infima rerum & contemptibilia, ad ciuiles causas etiam conuertuntur. O quam vere nostrorum temporum, in quibus tanta est librorum copia, ignauiam damnat, & indignam conditionem vituperat! cum multi reperiantur, quorum esset sacras paginas euoluere, qui potius profanas, ne dicam lusorias, dies noctesque volutant, & contrectant. Quis igitur tot grauissimorum ac sanctissimorum hominum sententijs monitus, ad rerum diuinarum notitiam acquirendam, omnibus humanis curis, & negocijs posthabitis, non conuolet? Relinque igitur aliquando, o homo ad contemplationem natus, cum tua vita sit contemplatio, Marthæ sollicitudines, personamque sume Mariæ: ad sacros Domini pedes sede; diuina uerba a uide auscultata, ab ore Magistri pende, stillantem ab eius la-

Luc. 10.

bijs rorem, tamquã importuna apicula, collige,
 & in aluearium cordis tui reconde; atque illud
 in primis, Porro vnum est necessarium. Et quid
 nam est hoc vnum, nisi ad hunc aque viue fon-
 tem stare? apud quem, qui commoratur, tan-
 quam lætissima & felicissima arbor, semper vi-
 rescit, optimos fructus producit, nullum folium
 amittit, & omnia prospere, feliciterque agit. Por-
 ro igitur vnum diuinæ sapientiæ studium, & æ-
 ternarum rerum contemplatio sunt necessaria.
 Vnum non diuiditur, non distrahitur, non dis-
 sipatur: vnum semper permanet semper durat,
 & quidquid repetitur semper est vnum: in hoc
 vno, amice lector, insiste, ad hoc vnum immo-
 biliter adhæresce: a quo, si discesseris in diuerfas
 raperis partes, nullibi certo pede consistes, hac
 illac diffluēs, sollicitus semper eris, & turbaberis
 erga plurima. Cum ergo nulla alia in te requiẽ
 inuenire queas, in hereditate Domini, tu præfer-
 tim, qui in hanc hereditatem uocatus es, con-
 quiesce: tu qui sacram profiteris vitam, hanc
 sacram arripe ancoram, ne te huius fluctuosissimi
 maris agitent procellę. Si igitur hæc est pars op-
 tima, & vnica, hanc elige, & ita elige, vt nulla
 vnquam humana scientia, nulla mundana cura,
 nulla creata uis eam tibi e manibus extorquere
 queat. Quã ego, ni vererer Domino contradice-
 re, non partem, sed totum appellarẽ. Est quidem
 pars in hac uita, in qua ex parte scimus; sed erit
 totũ in alia, ubi quod ex parte est, euacuabitur.
 Eligamus ergo, & capiamus nunc hanc partẽ, vt
 ipso

Psal. 1.

Ecc. 24.

1. Cor. 13.

ipso toto, omni nimirum bono, quod Deus ijs, qui in hac vita ipsum cognoscunt, & colunt, se ostensurum esse pollicitus est, aliquando potiri possimus. Exo. 33.

Varijs sacra scriptura sententijs fideles ad rerum diuinarum studia excitantur. Cap. XXV.

GRAUES sane, & ad diuinarum rerum cognitionem lectores excitandos maxime idoneas, ex sanctis patribus, proximo capite, attulimus sententias. Sed quoniam multi reperiuntur, qui cum profundius dormiant, maioribus vocibus expergefandi sunt; ideo ex diuinis oraculis grauiores quasdam sententias nunc afferam, ut, ni humana, saltem diuina uoce, quæ etiam mortuos potest ab inferis excitare, commoti, tandem aliquando expergiscantur, & in vineam, quam Deus nobis locauit ad laborandum veniant, & ad mensam sibi paratam, ad quam a diuina sapientia inuitantur, accedant, vt sciendi famem cœlestibus cibus expleant. Cum itaq; humanæ voces non ita in aures influant, animosq; commoueant, atque diuinæ faciunt, æternam sapientiam causam suam tractantem, atque precibus, monitionibus, pollicitationibus, & minis nobiscum agentem, audiamus. Prou. 2.
 Fili mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te, ut audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris

Cap.3.

naueris cor tuum prudentiæ: si quæſieris eam, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies: & quæ sequuntur. Item, Beatus homo, qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius auri, & argenti, primi, & purissimi fructus eius. Preciosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non ualent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ, & gloria. Viæ eius, uia pulchræ, & omnes semitæ illius pacifiæ. Lignum uitæ est ijs, qui apprehendunt eam: & qui tenuerint eam, beati. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis. Custodi legem meam, atque consilium meum: & erit uita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis: tunc ambulabis fiducialiter in uia tua, & pes tuus non impinget. Si dormieris, non timebis, quiesces, & suauis erit somnus tuus. Quem, obsecro, tam suaues & amantes admonitiones, tam magnæ promissiones, tamq; salubria consilia, non excitent, non commoueant, ad ueram sapientiam permiscendam? Item, posside sapientiam, posside prudentiam: ne obliuiscaris, ne declines a uerbis oris mei. Ne demittas eam, & custodiet te; dilige eam & seruabit te: arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus: dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. Si circulator aliquis, in foro hæc pronuntiaret, si tot tantaque polliceretur commoda, qui ei fidem non haberet,

Cap.4.

haberet, qui eius fucatas merces, aut incerta medicamenta non emeret, esset nemo. Sapientiæ uero diuinæ hæc promittenti, non credemus? aut si crediderimus, eius dictis non parebimus? ita dementes, ita stupidi erimus, ut rem unam in qua salutem, quietem, uitam & bona omnia contineri affirmat, nobis non acquiramus? O stulti & tardi corde ad credendum! quia si crederemus, utique obediremus; sed ideo non obedi-
 mus, quia non credimus. Item, Fili mi attende ad sapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam: ut custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conseruent, Ne intenderis fallaciæ mulieris. Item, Dic sapientiæ, soror mea es: & prudentiam voca animam tuam: ut custodiat te a muliere extranea; & ab aliena, quæ verba dulcia facit. Et quænam est ista extranea, nisi mundana sapientia a diuina diuulsa? quæ illecebris allicit; ornatu meretricio capit; & blanditijs paruulos, iuuenes, & vecordes detinet? garrula, vaga, impatiens quietis, stulta, clamosa, nihil omnino sciens; quæ per semitam vitæ non ambulat; quæ vocat transeuntes per viam, & pergentes in itinere suo. Qui est paruulus, declinet ad me: & quis est, qui non sit sensu, & sapientia paruulus? Omnes igitur cum paruuli simus, ad sapientiam, quæ est mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei properemus. O paruulos, & vere paruulos, atque infantes eos, qui inutilium librorum lectione, & humanis scientijs ita se capi-
 sinunt,

Luc. ult.

Cap. 5.

Cap. 7.

Prou. 5.

Prou. 9.

Eccî. 24.

- Prou.7.** sinunt, vt de diuina sapientia omnium bonorum parente & fonte nihil cogent : & quæ in scholis humanis didicerunt ad ueram sapientiam acquirendam , mulieris fucatæ fallacijs decepti , non referunt . Nunc ergo fili mi , audi me , & attende verbis oris mei . Ne abstrahatur in vijs illius mens tua : neque decipiaris semitis eius : multos enim vulneratos , deiecit , & fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea . Viæ inferni domus eius , penetrantes interiora mortis . Quæ omnia , & si de muliere meretrice , iuxta literam , intelliguntur : tamen , suo etiam modo , & sano modo , de humana sapientia , quæ ad diuinam non refertur , sed potius ei sese contrariam exhibet , explicari queunt . Nam , dum diuinus spiritus ueram sapientiam laudat , & eius commoda proponit , & ad eam amplexandam mirifica quadam ratione excitat , fucatam , & corruptam sapientiam fugiendam esse admonet . Nunquid non sapientia clamitat , & prudentia dat vocem suam ? In summis excelsisque verticibus , supra viam in medijs semitis stans , iuxta portas ciuitatis , in ipsi foribus dicens : O viri ad nos clamito , & vox mea ad filios hominum : Intelligite paruuli esturtiam , & insipientes animaduertite . Accipite disciplinam meam , & non pecuniam : doctrinam meam magis , quam aurum eligit . Melior est enim sapientia cunctis opibus pretiosissimis : & omne desiderabile ei non potest cõparari . Mecum sunt diuitiæ & gloria , opes superbæ , & quæ sequuntur . O bonitatem ! o clementiam sapientia

tiæ diuinæ ! quæ omni contentione, ex omni loco, omnes homines, non secus ac si eorum indigeret opera, ad se inuitat : & vt trahat, thesauros ingentes, opes maximas, honores supremos liberalissime eis pollicetur : & non est qui commoueat ? & non est qui audiat, nec qui a sapientia sapientissime incantate se excantari sinat ? Aut nos existimamus diuinam sapientiam posse nos decipere, sicuti extranea & aliena mulier potest, quod impium est cogitare, aut nos omnino insipientes sumus ; cum tot saluberrimæ admonitiones, tot efficacissimæ hortationes, tot sapientissimæ incantationes, talis denique ac tantus omnium bonorum cumulus, nos commoueat nihil. Nunquid philosophorum incerta doctrina, Dialecticorum perplexa præcepta, Pœtarum ineptiæ pene aniles, Comicorum impudicæ inuentiones, Romanzorum vana insomnia quicquam tale nobis proponunt ? & tamen istorum scripta, iugiter, suauiter, beneuole, attenteque audimus, legimus, discimus, memoria retinemus, atque repetimus. Inueniuntur qui Petrarchæ odas, Ariosti cantica, Ouidij fabulas, Boccacij nouellas, & quorundam scriptorum impudica, impudice collecta dicteria memoriter recitent ; sed qui diuinam scripturam, aut nemo, aut sanequam pauci. In singulis domibus, officinis, & cubiculis, istorum auctorum libri, obuij, expositi, & ad manum reperiuntur : & in ijs sæpe locis, in quibus solum sacri codices inueniri deberent, qui tamen nusquam apparent. Multos

tos enim reperies ex ijs, quorum est alios doce-
 re, qui sacra biblia non habent, quos apposite,
 milites sine ense esse diceres: aut si habent, in
 aliquo angulo puluere cooperta latent. Apud
 quos tamen, sæpe libros voluptuarios, ad men-
 sam, ad fenestras, ad lectum, vsu quotidiano
 detritos, inuenires. Sed hos hic amanter obse-
 cro, atque obtestor, vt ad hæc sapientiæ diuinæ
 verba aures aperiant: Et delitiæ meæ esse cum
 filijs hominum. At vero qui sapientiæ diuinæ
 consuetudinem vsuque fugiunt, quid nam di-
 cerent? Id arbitror, delicias suas esse versari cum
 Virgilio, cum Ouidio, cum Horatio, cum Pro-
 pertio, cum Catullo, cum Martiali, cum Teren-
 tio, & alijs huius generis scriptoribus; quorum
 consuetudo non facit hominem bonum, im-
 mortalem, & amicum Dei, vt vsus & commer-
 cium cum hac sapientia, cuius nos encomia ce-
 lebramus, & utilitates ostendimus. Sed istos
 cum istis suis delitijs missos faciamus, & nostra
 redeat, vnde discessit oratio: ac iterum ipsam
 sapientiam loquētem introducamus. Nunc er-
 go filij, audite me; Beati qui custodiunt vias
 meas. Audite disciplinam, & estote sapientes,
 & nolite abijcere eam. Beatus homo, qui au-
 dit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, &
 obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit,
 inueniet uitam, & hauriet salutem a Domino:
 qui autem in me peccauerit, lædet animam suā:
 omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Hic
 diligenter attendant, qui hanc doctrinam con-
 temnunt,

Prou. 9.

Prou. 8.

temnunt, aut parui faciunt. Sapientia itaque
 ædificauit sibi domum, excidit columnas septē: Prou.9.
 immolauit victimas suas, miscuit vinum, & po-
 suit mensam suam. Misit ancillas suas vt voca-
 ret ad arcem, & ad mœnia ciuitatis: siquis est
 paruulus, veniet ad me: & insipientibus locuta
 est: Venite, comedite panem meum, & bibite
 vinum quod miscui vobis: relinquitte infantiam,
 & viuite & ambulate per vias prudentiæ. Item,
 Appropiate ad me indocti, congregate uos in do-
 mum disciplinæ: quid ad huc retardatis? & quid
 dicitis in his? animæ vestræ sitiunt uehementer. Eccī.51.
 Audi fili, & accipe consilium intellectus, & ne
 abijcias consilium meum. Eccī.6.
 Inijce pedem tuum
 in compedes illius, & ni torques illius collum
 tuum. Subijce humerum tuum, & porta illā,
 & ne acedieris vinculis eius. In omni animo tuo
 accede ad illam & in omni virtute tua conserua
 vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur ti-
 bi, & cōtinens factus ne derelinquas eam: in no-
 uissimis enim inuenies requiem in ea, & conuer-
 retur tibi in oblectationem. Et erunt tibi cōpe-
 des eius in protectionē fortitudinis, & bases vir-
 tutis, & torques illius in stolam gloriæ: decor. n.
 vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutis.
 Stola glorię indues eam, & coronā gratulationis
 superpones tibi. Fili, si attenderis mihi, disces
 eā, & si accōmodaueris animum tuum, sapiēs
 eris. Si inclinaueris aurem tuam, excipies do-
 ctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. In
 multitudine presbyterorum prudentium sta, &
 sapientiæ

sapientia illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire, & prouerbia laudis non effugiant a te. Et si videris sensatum euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Cogitatum tuum habe in praeceptis Dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto: & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiae dabitur tibi. Et tandem, quis non exaudiat vocem illam? Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum properate, emite, & comedite: venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quod si tot hortationes, & pollicitationes nos non commouent, moueat saltem haec terribilis, ac horrida comminatio. Quia vocaui & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, aduenerit: Cum irruet repentina calamitas, & interitus quasi tempestas, ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non inuenient me: eo quod exosam habuerint disciplinam & timorem Domini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo, & detraxerint uniuersae correctioni. Comedent igitur fructus viae suae, suisque consilijs saturabuntur. Auersio paruulorum interficit eos, & prosperitas stultorum perdet illos. Qui autem me audiuerit, absque terrore requiescet, & abundantia

Isa. 55.

Prou. 1.

dantia perfruetur, timore malorum sublato. Ne igitur nos in tam graues incidamus pœnas, ne diuinam sapientiam aliquando nos iridentem, & despicientem videamus, ne auersio a diuinis studijs, & conuersio ad inutiles scientias nos interficiat, salutare excipiamus admonitiones, vera amplectamur bona, dilatemus os nostrum, & Deus sua sapientia implebit illud: eos, qui id nõ Psal. 80. facient, dimittet Deus secundum desideria cordis eorũ, ibunt in adinventionibus suis: ac propterea infeliciter & calamitose viuent. Sapientiam enim & disciplinam qui abijcit, infelix est: Sap. 3. & vacua est spes illorum, & labores sine fructu & inutilia opera eorum. Potuerit ergo perennis ille, & humani generis capitalissimus hostis, Gen. 30. sub teterrimi serpentis forma, falsa scientiæ, paucissimis verbis comprehensa persuasione, hominem omni scientiarum genere ornatum decipere, & ad transgrediendum Dei mandatum inducere; Deus vero eundem hominem omni vera scientia destitutum, ad veram sapientiam æternis etiam mentibus dignam, tot monitionibus, tot hortationibus, tot pollicitationibus, tot præmijs, tot denique minis, comparandam, quam amissam nobilitatem, & salutem recuperare queat, non poterit perducere? Reuertere igitur aliquando in hunc cœlestem paradysum, quem Gen. 2. Deus tibi ad delicias capiendas plantauit, o Adæ fili, te alloquor, qui lutulentis disciplinis delictaris, qui fœces pœtarum contrectas, qui cœnoscas comœdias volutas, qui facetias reip. pestes &

P lues

Ines, aqua & igne dignissimas, perlegis; reuertere ad fluuium purum, pellucidum, alissimū, qui paradisum irrigat: ibi te laua, ibi te munda, ibi te refice, ibi sciendi sitim exple: voluptas te allicit, vtilitas te excitat, necessitas te trahit, sancti te inuitant, Deus te vocat, natura te impellit, & adhuc retardas? Non adest hic Cherubim, cum flammeo, atque versatili gladio, qui te impediatur, sed Deus qui te ab exilio reuocat, & ad potādū inuitat. Omnes sitiētes venite ad aquas.

Genes. 3.
Isa. 55.

Multorum & grauiſſimorum virorum exemplis ad veram sapientiam acquirendam homines inuitantur. Cap. XXVI.

A studia libenter homines amplectuntur, aut saltem amplecti deberent, in quibus prudentes, honestos, atque ingenuos viros versatos fuisse norunt: cum ea potiora esse facile existimemus, quæ uiri sapientes approbant, & sequuntur. Hoc si spectare voluerimus, nulla profecto disciplina tot nobis illustria poterit proponere exempla, atque Christiana: quæ, si quis intueri uellet, cum exempla magna uim ad persuadendum habeant, omnia alia studia flocci facienda esse putaret, & hoc unum omni animi contentione, cæteris posthabitis, amplecteretur ac retineret studium: cum viri grauiſſimi, sapientissimi, sanctissimi, humanis relictis disciplinis, in hoc unum toto pectore incubuerint. Ex innumeris

meris autem quæ possem afferre exemplis, pauca quædam in medium proferam; quæ tamen eiusmodi erunt, ut qui hæc studia amplecti nolunt, quantum errent, ex illis facile intelligere queant. Et ut hinc exordium sumam, olim sophi, & philosophi solum illi appellati fuere, qui rerum maximarum cognitionem assequebatur, qui rebus diuinis operam dabant: in quorum numero etiam antiqui reponuntur poetæ, qui speciatim, res diuinas versibus canebant: ut Pindarus, Orpheus, Hesiodus, Philemon, & alij permulti. Iidem enim aliquando erant Philosophi, Poetæ, & Theologi. Quorum hominum auctoritas maxima, fama illustris olim fuit, atque nunc etiam viget. Quanto autem studio, quantisque laboribus eam, quam dixi, rerum maximarum, atque diuinarum scientiam, etiam apud exteras longeque remotas nationes multi ex illis profecti fuerint, certissimæ testatur historia. In quibus, Pythagoras, Plato, Democritus, & Apollonius, qui apud omnes nationes literas, quasi toto orbe fugientes insecutus est, quem, ex nostris, imitari voluit Sedulius, numerantur. Anaxagoras amore sapientiæ captus, omnibus suis bonis renunciauit, eaque partim suis ciuibus, partim domesticis donauit. Qui aliquando interrogatus, ad quid esset natus, respondit, ut cælum spectem: ac si dixisset, ut diuina contempler. Democritus, non modo fortunæ, sed etiã præcipuo corporis bono, luminibus nimirum, se, ut scribitur, priuauit, ut melius corpore cæcus,

Maxim.
Tyrius.

Diod. Si-
cu. lib. 2.
de gest.
Aegy.
Hier. ad
Paus.
Cic. li. 5.
de fin.
Sabellic.
lib. 2. c. 1.

animi oculis peruideret omnia. Tanto discendi ardore quidam Ethnici flagrarunt, ut etiam sacros Hebræorum libros, quos, tamen homines profanos, illi celare solebant, ut de Pythagora, & Platone narratur, viderint. Gordianus senior Romanorum Imperator, semper cum Platone, cum Aristotele, cum Tullio, cum Virgilio, cæterisque veteribus, agebat. Quod si isti summa animi contentione, maximoque ardore umbram quãdam veræ sapientiæ, in maxima sæpe magistrorum & librorum caritate, sibi comparare conati sunt, quanto magis nos veram sapiẽtiam, quam Deus, priuata erga nos beneficentia tradidit (nec enim fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nõ manifestauit eis) in maxima codicum & præceptorum abundantia perdiscere deberemus? Sed externis omiſſis, ad domestica veniamus exempla. Huc pertinet, in primis, exemplum totius tribus Isachar, quæ, ut quidam scribunt Hebræi, studio diuinæ legis priuatim addicta fuit: ac proinde de ea dictum esse putant: Isachar asinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandũ, factusque est tributis seruiens. Comparatur autem huic animali, non equo, vel mulo, ut Zoar ait, quia hoc animal non calcitrat contra dominum, nec est gloriosum, neque de strato curat: ac proinde, si cum Cabalisticis loqui volimus, domini memorans, vel vir mercedis, vel merces ei, scilicet Deus est, has .n. significationes ex illa

voce

voce colligeres, huius trib. princeps, Isachar, vocatus fuit. Memores ergo Dei sūt, & a Deo mercedem consequentur, qui eius sacrosancta scrutantur eloquia. Quantum Moyſes omnium sapientium antiquissimus, & antiquissimorum sapientissimus, diuinarum rerum cognitione delectatus fuerit, vel ex eo perspici potest, quod supernaturalem legem a Deo acceperit, cum Deo familiarissime locutus fuerit, & primus legislatorum sit habitus. David, & si in maximo populo regendo, & in grauissimis bellis conficiendis esset maxime occupatus: tamen, ita erat erga rerum diuinarum studium affectus, vt eum beatū esse affirmauerit, qui in rebus diuinis tractandis dies noctesque versatur: ita huic sapientiae operam dedit, vt dixerit: In labijs meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui: super senes intellexi: adhæsi testimonijs tuis Domine: & loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar: quomodo dilexi legem tuam Domine! tota die meditatio mea est. Ita de hac doctrina sentiebat, vt diceret: Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua: Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis: & denique, ita erat erga diuinam legem animatus, vt eius perdiscendæ desiderium, eiusdemque intelligentiā a Deo studiose petiuerit: Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: Reuela

Exod. 19.

Ecci. 45.

Psal. 1.

Psal. 118.

Psal. 118.

oculos meos & considerabo mirabilia de lege tua. Quantum hanc doctrinam amauerit, quantum fecerit, & quibus laudibus dignam existimauerit, psalmo artificiosissimo, & bene longo, eleganter, copioseque exposuit: qui est centesimus decimus octauus: cuius quot sunt versiculi, tot sunt etiam legis diuinæ encomia. Refert Augustinus, se aliquando arborem pulcherrimā vidisse, habentem duos & viginti ramos: quorum singuli octo ramusculos habebant, ex quibus guttæ dulcissimæ rorabant. Et exponens, quæ nam sit arbor ista, ait esse psalmum paulo ante citatum: in quo, iuxta literarum hebraicarum numerum, duo & viginti sunt octonarij: quorum singuli octo habent versiculos, & quisque versiculus, aliquam legis diuinę laudem, fructumque exponit. Dauidis filius Salomon hanc sapientiam a puero dilexit, & in sponsam habere desiderauit, hanc omnibus regnis prætulit, hanc summis precibus a Deo contendit, & obtinuit, hanc denique maximis laudibus celebravit, & ad eam amplexandam omnes homines neruossissime hortatus est. Eandem Iesus Filius Sirach amauit, qui renouauit sapientiam de corde suo, & omnibus alijs rebus præferendam esse docuit, vt ex varijs sententijs ex eius libro supra citatis, & præsertim ex eius oratione, quæ est omnino legenda, satis aperte constat: qui dum adhuc iunior esset, & antequam aberraret, quæsiuit sapientiam palam in oratione sua. Antequæ tempus, ait, postulabam pro illa, & vsque in nouis-

Sap. 6. 7.
8. & 9.

Eccī. vlt.

Eccī. vlt.

nouissimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vua, & quæ sequuntur. Ionathas summus sacerdos, & seniores Iudæorum, quantum diuinis oraculis legendis delectarentur, epistola ad Spartiatas missa his verbis, manifeste indicarunt. Nos enim, cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sacros libros, qui sunt in manibus nostris, & quæ sequuntur. Eunuchus etiam ille Candacis Reginæ Aethiopum, de quo in Actis apostolorum scribitur, ita sacrorum librorum lectione delectabatur, vt Ierosolymam proficiscens, secum diuinam scripturam ferret, & in itinere legeret: ideoque meruit, vt priuata Dei prouidentia ad perfectam fidei cognitionem perueniret, perfectamque iustitiam acquireret: ad quam sese disponunt, ac eam facilius consequuntur, qui sacros lectitant libros, qui est vnus ex maximis huius saluberrimi studij fructibus, quem humanæ sapientiæ lectio præbere minime potest. Nobiliores, qui erant Thessalonicæ, qui susceperunt verbum, cum omni auiditate, quotidie scrutabantur scripturas, Timotheus, vt Paulus testatum reliquit, ab infantia sacras literas didicit: quæ eum poterant instruere ad salutem. Origenes, vsq; a puero, non solum in humanis, sed etiam in diuinis sese occupabat studijs, & multa a patre Leonide acute requirebat: libros profanos, cum summa laboraret inopia, vendidit, & quattuor obolos ab emptore singulis diebus accipiebat: indefinenter meditationibus diuinorum librorum inhærebat: pa-

I. Mach.
12.

Act. 8.

Act. 17.

I. Tim. 3.

Euseb.
in hist.
eccles.

rum somni capiebat, nullo utebatur strato : non habebat duas tunicas : non cogitabat de crastino : per multos annos abstemius & nudipes vixit : ex cuius schola multi vtriusque sexus fluxere martyres : oportune, importune, per diem, per noctem, publice & priuate docebat : &, vt quidam scripsit, nunquam cibum sumpsit ; sine lectione, nec iniuit somnum, nisi vnus ex fratribus sacris literis personaret : tot denique uolumina de rebus diuinis edidit, vt ea vix vnus homo per totam vitam legeret : sex millia nimirum librorum vt Epiphanius refert : & denique viginti & octo annos in scripturarum interpretatione versatus est . Basilii, cum prius mundana philosophia delectaretur, vbi spiritualis scientiæ dulcedinē gustare cepit, illā contempsit, & hanc solā adamauit . Sunt qui referant eū panis, & vini vsum sibi interdixisse, donec mysteriorū intelligentiam, plenius perciperet . Sit etiam nobis exēplo Basilij in profanis sacrisque literis socius, Gregorius Nazianzenus, qui tantum in re theologica profecit, vt cognomento Theologus, meruerit appellari . Diuus Bernardinus, cum prius pontificio iuri operam dedisset, huius studij suauitate percepta, & humana studia, & mundum ipsum reliquit, religionemque ingressus est . Equitius Abbas scortearum manticas libris refertas, secum deferebat, ne vnquam, & vsquam deesset quod legeret : oneris vero molestiam, sacre lectionis compensabat suauitas . Præterij, & quidem data opera, Clementes, Iræneos,

In An-
cor.

Marc.
Marul.

Irenæos, Tertullianos, Ambrosios, Augustinos, Hieronymos, Cyrillos, & alios huius ordinis sexcentos, qui quantum hoc studio sint delectati, quantum in eo desudauerint, quantumque profecerint, multitudine, præstantiaq; librorum, quos posteritati tradiderunt, euidenter manifestarunt. Quid etiam memorem Alexandros, Bonauenturas, Albertos, Thomas, Hugones, Rupertos, Guilhelmos, Dionysios, Richardos, & innumerabiles alios, qui quâto ardore Theologiæ studia fuerint profecuti, monumentis, multo studio, multisque vigilijs, elaboratis ad exemplum, & vtilitatem fidelium, Christianæ reip. reliquerunt. Non præteribo tamen singulare exemplum a diuo Gregorio relatum. Seruulus igitur quidam, mendicus & æger, & literarum ignarus ecclesiastica opuscula ex eleemosynis emerat, quæ, quoties lectorem nactus fuisset, ei legenda tradebat: qui, ita assiduitate audiendi eruditus euasit, vt alijs ea memoriter doceret, quæ ipse legere nesciebat. Huc etiam Didimi, & venerabilis Bedæ pertinet exemplum; qui & si essent oculis corporeis capti, tamen huic doctrinæ, quæ mentis oculos illuminat, ita operam dederunt, ut paucos huius doctrinæ studiosos, habuerint pares. Quid hic dicerent, qui maximos ecclesiæ redditus habent? qui multos lectores, & librarios, censibus, quos Christus suo sanguine promeruit, alere possent? qui naturæ donis, & bonis oculis vtuntur? Et tamen Christi doctrinam non attingunt, ne a limine quidem

Psal. 118.

Oref.
Mona.

Marc.
Marul.

quidem salutant, sed potius otio ignauiaq; languescūt. Sed isti animaduertant, obsecro, hanc, cuiusdam boni auctoris, sententiam: Dei munera damno sunt otiosis possessoribus: magnus scelerator est hic Deus noster: importune vfuras exigit, & durus creditor est. Quantum Deo sacrorum librorum lectio grata sit, miraculorū testimonijs aliquando declaratum fuit: & e multis vnum, vel alterum referre satis erit. Cum Eadmundum Cantuariensem Episcopum sacros codices legentem sopor inuasisset, candela, qua utebatur super paginas cecidit, quæ consumpta est, sacro codice manente intacto. De eodem etiam scribitur, quod cum inter legendum obdormisset, & a somno excitatus, ob sublatam sibi legēdi facultatem, doleret, beatam Virginem inuocauit, & statim lucerna illuxit. Si quis de me hic aliquod recens requirat exemplum, vnū pro multis afferam, quod qui diligenter inspiceret, facile ad hæc studia sequenda, si modo aliquid Christianæ pietatis in eius pectore resideret, inflammaretur. Et si igitur ab hinc aliquot annos improbi hæretici in Anglia sacros Theologos prosequantur, eorum collegia euertant, & libros comburant: tamen, prouincia illa, quæ innumeros fere rerum diuinarum studiosos & scriptores, & plures fortasse, quam vlla alia reip. Christianæ extulit, his etiam temporibus, quibus malus homo in ea zizaniam superfeminauit, innata soli bonitate, multos horum studiorum cultores produxit. Siquidem, paruo temporis

potis spatio tercenti & amplius iuuenes Anglicani, nobili familia nati, primogeniti, relicta patria, caris parentibus, parentum & amicorum dissuasionibus cōtēptis, nulla spe prēmij, immo cum certo suæ hæreditatis dispendio, certa que expectatione ignominia, & periculi, etiam mortis, ad collegium Belgicum & Romanum conuolarunt, quibus in locis summa contentione sacras literas didicerunt, & religionis amore incensi, ad messem Anglicanam redierunt. Quid hic nostrates dicerent, qui potius sese humanis legibus dedunt? quo factum est, ut externi de nobis dicant, nos solum paragraphos scire: qui cum in ea regione nati simus, quæ bonorum ingeniorum sæcunditate, nulli vnquam prouinciæ cessit, eam meliorum studiorum cultura superari sinimus. Nolo hic sœminarum, ueluti Syluia, Furia, Proba, Cecilia, Marcelle, Demetriadis, Paulæ, quæ non modo latine, sed etiam græce, & hebraice sciuit, sacrasque scripturas memoriter recitabat, & aliarum multarum exemplis, quosdam delicatos, & delitijs emollitos homines urgere. Illud tamen referam olim Christi fideles solitos fuisse in vnum cœtum, quem collectam appellabant, ad psallendum, vel audiendum verbum Dei cōuenire, mane, hora tertia, sexta, nona, uespere, noctis medio per ordinem, nec licebat ignorare psalmos, & non de scripturis aliquid quotidie discere. Omitto etiam studium ac diligentiam Beatissimæ semper Virginis in legendis, ac diligenter

Hieron.
in suis
epist.

Hist. Tri-
part. li. 1.
Hier. ad
Eustach.

genter perscrutandis diuinis literis: in qua tantum doctrinæ, tantumque sapientiæ fuisse existimo, quàm in nulla alia pura creatura fuit. Equis enim omnium creaturarum ratione vtentium, Mariam multo sapientissimam fuisse non existimet? cum fuerit Patris luminum filia, æternæ Sapientiæ Mater, & Spiritus sancti sponsa? quam omnium gratiarum genere tantus sibi ornauit sponsus. Si primis carnalibus parentibus a Deo formatis, omnes naturales & supernaturales animi dotes fuerunt tributæ, cur non etiam huic omnium fidelium spiritali matri? huic inquam tabernaculo, quod sibi Deus sanctificauit? Si angelis seruis, & hominibus peccatoribus scientiarum habitus diuinitus tributi fuerunt, cur non huic Angelorum & hominum Reginae ab omni labe peccati alienæ? Cur non debuit omnia noscere mysteria, ea per quam debebant impleri? Cur non debuit omnium creaturarum vires atque naturas mente percipere, quæ omnium rerum creatorem debuit mente & corpore concipere? Cur non fuerit omnium creaturarum doctissima, quæ ob optimam animi indolem & corporis habitum fuit maxime omnium ad discendum idonea? quæ pro magistro habuit filium suum totius sapientiæ fontem: quæ eius verba conseruabat, & conferebat in corde suo: quæ introducta fuit in cellam vinariam: quæ optimam partem elegit: quæ una cum apostolis fuit Spiritu sancto repleta: quæ denique Apostolorum magistra, & nascentis Ecclesiæ magistra.

Psal. 45.

Luc. 2.

Cant. 3.

magistra fuit ; vt merito de ea omnes hereses interemisse canat. Omnes itaque fideles huic omnium fideiū Matri hanc laudem tribuant, quod sit omnium creaturarum ratione utentium, sapientissima, & omnium scientiarum genere ornatissima. Gaudeant hoc loco, ac glorientur in Domino Academici mei Parthenij, qui sub tutela huius sapientissime Partheni, a qua hoc egregium, & illustre nomen acceperunt, veræ sapientiæ operam nauant. Quo fit, vt non sit mirum, si tanto tantæ Virginis præsidio fulti, ex ac Academia, tanquam ex equo Troiano, viri doctissimi, ad errores refellendos, & ad veritates defendendas maxime idonei, quotidie prodeunt. Vt merito R. Pater Benedictus Palmius Societatis Iesu, vir & doctrina, & religione conspicuus, sæpe Gregorio XII. de hac Academia loquens, dixerit, Ecclesiam habere sine vllis suis expensis Seminarium feracissimum: Sed tamen, vt ego pro meis Academicis loquar, non sine maxima cura ac diligentia, prædictæ societatis, patrum. Pergite igitur, Academici studiosissimi, ut hæcenus fecistis sub horum religiosissimorum Patrum disciplina, atque B. Virginis tutela in bonarum, ac sacrarum literarum studijs: vt qui optime nostis quantum ex vestris vigilijs & laboribus Ecclesia catholica, cui nati estis, & ex qua nati estis, vtilitatis capiat. Quo loco, ni ad huius opusculi finem properarem, fusius recenserem, omnes Episcopos, omnes Doctores, omnes animarum curatotes, aliosq; bonos

nos ecclesiæ ministros, ac etiam eos, qui mundi vanitate spreta, ad religionē cōuolarunt, & quotidie conuolant, quorum maximus est numerus: ex quibus, vt a quibusdam Patribus accepi, aliqui, primi extiterunt, qui in amplissimo Chinæ regno Christianæ religionis semina spargere cœperunt. Vestro etiam exemplo, non solum in Italia, sed etiam in Germania, Flandria, Gallia, Hispania, & in omnibus fere locis, vbi doctorum Patrum collegia extant, variæ Congregationes, a vestra quasi enatæ propagines, institutæ sunt: de quarum gestis iam longa scribi posset historia. Vestrum itaque erit, ornatissimi iuuenes, vt quas vestris institutionibus Congregationes informastis, eas veræ sapientiæ, & integræ uitæ exemplis, ut hactenus fecistis, perpetuo iuuetis, pijsque officijs, foueatis. Facile enim ad exemplum trahitur, vt quidam antiquus pater scripsit, quod Romæ viuatur. Id autem vobis facile factu erit, si hæc vestræ Protecricis verba, perpetuo in memoria hærebunt.

Prou.8. Nunc filij audite me, Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, & estote sapientes, & nolite abijcere eam. Beatus homo qui audit me, qui uigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostii mei. Qui me inuenerit, inueniet uitam, & hauriet salutem a Domino: qui autem in me peccauerit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Hęc, carissimi in Christo fratres, dixi, non uos monendi, cum meis monitionibus uos minime indigere

digere sciam, sed amoris erga uos mei testificandi causa, dixi. Hoc igitur singulari beatissimæ Virginis exemplo, non modo eius Academici Parthenij, sed omnes fideles excitati, diligenter diuinis scripturis operam nauent. Et, ut hunc concludamus locum, ij omnes, quorum exempla attuli, & eorum similes, ideo tam studiose christianæ philosophiæ operam dederunt, quia Christum amabant, ac propterea eius delectabantur doctrinam. Nam, unde indefessa legis meditatio, nisi ex desiderio eius, qui legē tulit? ideo pauci sunt, qui diuinę legi incumbant, quia pauci sunt qui Deum, ut deberent, ament: cōtra uero cum omnes seipsos ament, omnes quæ sua sunt quærunt, & nō quæ sunt Dei. Et quamuis multis uarijsque rationibus, quantum Deus opt. max. nos diligit, & nos tanquã amicos & filios tractet, indicauerit: tamen, ea re maxime, quod maxima, & occulta sapientię suę mysteria nobis reuelare uoluerit: idq; apertissime Christus dominus, qui ad nos docendos in hunc mūdum uenit, tunc demonstrauit, cum Apostolis suis dixit: Iam non dico uos seruos: quia seruus non scit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui a Patre meo nota feci uobis. Nos uero, cum Dei legem in nostram utilitatem nobis datam, nō legamus, non tractemus, & Deum, & nos ipsos parum diligere haud obscure ostendimus, & nostræ stulti-tiæ atque ingratitude significationem manifestam damus.

Hier. ad
Eustoc.

Ioan. 15.

Diuinam

*Diuinam sapientiam facile acquiri posse, &
quæ ad eam acquirendam conferant.*

Cap. XXVII.

QUOD si qui tãdem tanta rationum
varietate, ac potestate, tot grauissi-
morum hominum sententijs, tot
diuinæ sapientiæ monitionibus, &
pollicitationibus, tot tantisque exemplis, ad hoc
saluberrimum, atque egregium sacræ doctrinæ
studium amplexandum essent excitati; sed ta-
men difficultate perterriti, rem aggredi non au-
derent; nunc breuiter, hanc diuinam sapiëntiam
facile acquiri posse demonstrabo: ac etiam, quæ
ad eam acquirendam sint necessaria, quibusdam
admonitionibus, paucis explicabo. Et ne quis
existimet rem, quæ præter opinionem multis vi-
deri posset, a me esse confictam, ipsam sapientiã,
id quod propositum fuit docentem introducã.
In locis igitur supra citatis, vbi omni contentio-
ne omnes homines ad se cognoscẽdam ipsamet
hortata est, quasdam sententias pronunciauit,
quibus pigros & timidos a rei facilitate commo-
ueret, vt cum dixit: Ego diligentes me diligo,
& qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Et
sub sapientis persona, hunc in modum eadem-
de re loquitur: Sapientia filijs suis vitam inspi-
rat, & suscipit inquirentes se, & præbit in via
iustitiæ: & qui illam diligit, diligit vitam: &
qui vigilauerit ad illam, complectetur placorem
eius.

Prou.8.

Ecci.4.

eius . Et alio loco , Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & inuenitur ab his, qui quærunt illam . Præoccupat qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat . Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit : assidentem illã foribus suis inueniet . Cogitare ergo de illa sensus est consummatus, & qui vigilauerit propter illam, cito securus erit . Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in vijs ostendit se illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis . Possẽm diligenter horum locorum singula fere verba perpendere ; sed cum per se satis aperte , quod persuadere volumus, demonstrant, nihil est quomobrem in hac re diutius immorer . Si præoccupat, si prior se ostendit, si in ipsis foribus inuenitur, si circuit quærens diligentem se, non video, cur non sit acquisitu facilis : nisi ab ijs, qui ei terga uertunt, qui ab ea fugiunt . Item alibi, In proximo est enim inuenire eam . Videte oculis uestris, quia modicum laboraui , & inueni mihi multam requiem . Inclinaui modice aurem meam , & inueni illam . Iraque , cum huius sapientię acquisitio a munificentia pendeat diuina, & Deus non sit inuidus, nec impotens, & ipsemet ad eam consequendam & petendam inuiter, & petendi rationem præscribat, omni procul dubio ad hoc donum humano generi maxime accommodatum , liberaliter concedendum paratissimus erit . Quod ut facilius a munificentissimo parente obtinere possimus, quæ sint ad

Sap. 6.

Eccî. vii.

Arist. lib. i. met. c. 2

Q illud

illud consequendum necessaria, in altera huius capitis parte nunc aperiam. Primum igitur, necessarium est maximum quoddam & ardēs huius sapientiæ desiderium; quo, cum multi careant; licet rerum diuinarum notitiam se assequi uelle uideantur, cuiusmodi ego multos noui: tamen nunquam acquirunt. Nam, ut paulo ante scripsimus, hæc sapientia præoccupat eos, qui ipsam concupiscunt: & cum Sapiens exemplo suo mortales hortatus fuisset, dixissetque se esse hominem eiusdem conditionis cum cæteris, hæc adiecit verba: Propterea optaui, & datus est mihi sensus; & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ, & præposui illam regnis, & sedibus: & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius: super salutem & speciem dilexi illam.

Sap. 7.

Iob. 28.

Eccī. ult.

Sap. 1.

Lib. de in
ter. homi
ne.

Item alio loco, Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. Hanc efficacem uoluntatem cum multi non habeant; multi frustra, non modo in hoc studio, uerum etiam in omni re agenda, inutiliter tempus terunt. Est deinde necessaria animi puritas & candor: quia scriptum est, in animam maleuolam non intrare sapientiam, nec habitare in corpore subdito peccatis. Hinc est, quod pollutus & improbi homines apud omnes nationes a rerum diuinarum tractatione & cognitione semper fuere repulsi, ut nos alij in locis latius demonstraui. Huc pertinet quædam magna animi summissio, siue humilitas; per quam homo quodammodo seipsum euacuando, seipsum magis capacem, & idoneum

ad

ad tam grande munus accipiendum reddit. Ideo Eccī. 38.
 scriptum est, Sapientiam scribe in tempore va-
 cuitatis : & qui minoratur, actu sapientiam per-
 cipiet : quia sapientia replebitur. Qui cum hu- Eccī. 11.
 militate hanc doctrinam recipit, maximos inde
 fructus capiet, cum scriptum sit, Sapientia hu-
 miliati, exaltabit caput illius, & in medio ma-
 gnatum considerare illum faciet. Vitæ itaq; inte-
 gritas ad consequendam hanc sapientiam, quæ
 est claritas Dei, & vapor virtutis eius, & incor- Eccī. 43.
 rupta quædam lux, est maxime necessaria : quo-
 niam pie agentibus Deus dedit sapientiam. Et Eccī. 1.
 quia omnis sapientia a domino Deo est, propte-
 rea necesse est vt magna contentione, summisq;
 precibus a Deo petatur : quod si fecerimus, abs-
 que dubio, eam consequemur. Si quis, ait Iaco- Cap. 1.
 bus, indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat
 omnibus affluenter, & non improperat, & dabi- Apon. in
 tur ei. Quo sane testimonio, nullum potest esse cant.
 luculentius. Vide, vt nos efficaciter ad pe-
 tendum commoueat, dum ait : Dabitur ei, &
 quidem affluenter, & absque exprobratione.
 Quis igitur postulare nolit, cum tanti boni pos-
 sessio postulatione ipsa potissimum acquiratur?
 Postulet autem in fide, hoc est cum fiducia, nihil
 hæsitans, quin scilicet Deus potens sit, vt queat,
 & misericors, vt quod petitur dare velit. Fili igitur,
 vt cum Sapiente concludem, concupiscens
 sapientiam, conserua iustitiam, & Deus præbe-
 bit illam tibi. Hanc acquirendæ sapientiæ ra-
 tionem, is nobis, & verbo & exemplo indicauit,

Q 2 qui

Sap. 8. qui maxima sapiētia fuit a Deo repletus: & ideo de se scripsit: Adij Dominū, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis precordijs meis. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, mecum laboret, & sciã quid acceptum sit ante te: scit enim illa omnia, & intelligit: & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia, & quæ sequuntur. Cibatur itaque Deus eum, qui adeptus est iustitiam, pane vitæ & intellectus, & aqua sapientię salutaris potat illum. Ceterum, & si sapientiam a Deo petendam esse dicamus, eamque Deum nobis liberaliter largiri affirmemus: tamen, aliqua etiam contentio ex parte nostra, vt eadem sacra pagina docet, adhibēda est: ne quis solis precibus nixus, nihil agens, Deum tentare videatur: qui, ut nobis benefice sua dona largitur; ita etiam aliquam nostram diligentiam, atque conatum requirit. Videte, ait Sapiens, oculis vestris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Inclinaui modice aurem meam, & excepi illam. Colluctata est anima mea in illa, & in faciendo eam cōfirmatus sum. Quare, & si aliqui solis precibus maximam rerum diuinarum cognitionem sint consecuti: tamen, eam teneamus viam, quam vniuersę omnes patres ingressi sunt, vt & precibus & labore in hoc sacrosancto studio progressus quotidie faciamus. Hac Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Bernardus, Thomas, & alij perrexerunt. Vt ergo studeamus & legamus, discendi

Aug. in prolo. lib. 1. de doct. Christ.

discendi & intelligendi cupiditas faciat: & vt intelligamus, oratio impetret: & vt impetremus, vitæ integritas promereatur. Sic itaque sapientiæ diuinæ amatores cupiant, sic orent, sic uiuant, vt digni sint, qui a Spiritu sancto huius sapientiæ primo præceptore doceantur. Ex quibus colligere licet, eum esse huius doctrinæ idoneum discipulum, ac etiam professorē, qui tam discit, quæ audit, quam facit, quæ didicit: & ostendit scientiam suam ex operibus suis: quod est huius doctrinæ proprium. Hanc theologandi rationem sequebatur Origenes, de quo dici solebat: Qui hic est, qui quale habet verbum, talem habet & vitam? quoniam quæ docet agit, & quæ agit docet. Vis, Gregorius ille loquitur, qui Theologus cognomento est appellatus, aliquando Theologus euadere, ac deitate dignus? leges serua per mandata gradere: actio enim speculationis est fundamentum. Sine fundamento igitur ædificant, qui posthabitis diuinis mandatis, de rebus disputant diuinis. Fili, ait Sapiens, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi. Sed vide, amice lector, quæ nostra sit insania, amare Deū, dum animus inclusus est in corpore plus possumus, quam, vel eloqui, vel cognoscere: amando plus nobis proficimus, & minus laboramus, illiq; magis obsequimur: & tamen semper malumus per cognitionem nunquam inuenire. quod quærimus, quam amando possidere, id quod nõ amando, etiam frustra inuenitur. Quod si quis-

Euseb. li.
6. hist. c. 2.

Orat. de
statu episc.

Ecc. i.

Q 3 pian

Sap. 8.

piam nunc quæreret, quam potissimum æta-
 te ad huius diuinæ doctrinæ cognitionem, sese
 tradere debeat, huic respondeat Sapiens: Hanc
 amaui, & exquisiui eam a iuuetute mea, & quæ-
 siui sponsam mihi eam assumere, & amator fa-
 ctus sum formæ illius. Et alio loco, Cum ad-
 huc iunior sum, prius quam aberrarem quæsi-
 ui sapientiam palam in oratione mea. Ante tem-
 pus postulabam pro illa, & vsque in nouissimis
 exquiram eam, & florebit tanquam præcox vua.
 Lætatum est cor meum in ea: ambulauit cor
 meum in rectum, & a iuuentute mea inuestiga-
 bam eam. Item alibi, Nam & ego filius fui pa-
 tris mei tenellus, & vnigenitus corā matre mea:
 & docebat me, & quæ sequuntur. Vbi autem,
 quis eam adeptus fuerit, intelligat eius hanc esse
 naturam, vt sese communicet, ac liberaliter in
 alios transfundat. Cauebit igitur, ne sibi soli sa-
 pere velit, ne hac sapientia abutatur. Nam, cum
 hæc doctrina sit participatio quædam diuinæ
 bonitatis, cuius est seipsam communicare, eam
 proculdubio is deprauaret, qui inclusam tene-
 ret. Hanc salutarem admonitionem ipsa nos
 sapientia, non vno in loco præbuit: vt cum di-
 xit: Disciplinam in pace conseruate filij: sapien-
 tia enim abscondita, & thesaurus inuisus, quæ
 utilitas in utrisque? Melior est homo qui abscon-
 dit stultitiam suam, quam homo, qui abscondit
 sapientiam suam. Respicite, ait Sapiens, quo-
 niam non mihi soli laboraui, sed omnibus ex-
 quirentibus disciplinam. Et alibi, quid est au-
 tem

Eccī. 20.
 24. 33. &
 41.

rem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam: & non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo: & ponam in lucem scientiam illius, & non præteribo veritatem: neque cum inuidia tabescente, iter habebō: quoniam talis homo non erit particeps sapientiæ. Et alio loco, quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam vsque ad longinquum. Penetrabo omnes inferiores partes terræ & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Hanc esse sapientiæ, & sapientis, quam diximus naturam, intellexit etiam Seneca, qui hac de re hanc pulcherrimam sententiam pronuntiauit. Cupio omnia quæ scio in alium transfundere: & in hoc aliquid gaudeo discere, vt doceam: nec me ulla res delectabit, licet sit eximia, & salutaris, quam mihi vni sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec enuntiem, reijciam. Nullius denique boni, sine socio, iucunda possessio. Quæ precor, ait Anterus Papa, maior caritas, aut quod efficacius pietatis patrocinium potest a quoquam alicui impendi, quam si ignorantia tenebras, & imperitiæ caliginem, ab eo repellat, ac demum veræ fidei pabulo, non ad quæstum, non ad ambitionem, sed ad eruditionem & ædificationem, reficiat? Tanquam enim mutilo sit manus, pes claudō, & oculus cæco. Et cū hactenus varijs rationibus hominū animos ad rerum diuinarum studium excitare

Sap. 6.

Eccī. 24.

Senec. e-
pist. 6. ad
Lucil.

Epist. ad
Episc.
Beticæ.

Q 4 conati

conati simus, eisque sapientiæ acquirendæ viam indicauerimus; illud in extrema huius nostri opusculi parte restat, vt quæ possent aliquem ab hoc studio reuocare rationes, eas refellamus.

Refelluntur non nulla rationes, quibus de diuinæ scripturæ & sacræ Theologiæ studio non multum curandum esse probatur.

Cap. XXVIII.

SED iam tempus est, ne vltra propositum nobis breuitatis scopum, nostra excurrat oratio, & ne hoc quod teximus opusculum in magnum volumen excrescat, vt aduersariorum, & ignauorum hominum diluamus rationes, quibus hoc studium, vel parum humanis ingenijs accommodatum, vel tam difficile, & tam parum vtile esse demonstratur, vt in eo opera ponenda non sit: vt omnibus remotis impedimentis, nemo sit, qui hanc salutis viam ingredi, & vbi ingressus fuerit, in eadem ad finem vitæ vsq; perseuerare nolit. Faciam autem earum rationum quas afferam, duo capita, quibus singillatim & breuiter respondebo: neque enim in præsentia ea omnia afferre volo sophismata, quibus aliquando impij homines, vel vniuerse contra totam Christinam philosophiam, & diuinam legem, vel contra singulos sacræ scripturæ libros vsi fuerunt, veluti Celsus, Iulianus, Autolytus, Porphyrius, & alij; sed solum ea, quibus aliqui,

hoc

hoc studium præclaro versatiliq; ingenio parum accommodatum, uel non satis utile, atque securum esse in eo versari, persuadere nituntur.

Qui ergo hoc studium non magni faciendum esse existimant, his fere rationibus suam sententiam tueri consueuere. Primum, esto doctrina ista sit de rebus maximis, & altissimis, & sua natura scitu dignissimis: tamen, omnia quæ in schola christiana traduntur, vel sola fide apprehenduntur, vel ad fidem necessario tandem reuocantur: & idcirco in eorum cognitione ingenium humanum succumbit, & ut cum scriptura loquar, captiuatur in obsequium fidei. Quare, cum locus a fide sumptus sit imbecillus, & nulla arte, aut mentis agitatione tractetur, quod sola fides docet, hæc doctrina non videtur eiusmodi esse, ut in ea cognoscenda præclara ingenia occupari debeant. Cum itaque in hac schola humanæ rationi non concedatur, ut pro sua vi atque natura, noua inueniendo, uetera confutando, meliora eligendo, veritatemq; magis illustrando, ratiocinari possit; cum limites ab huius doctrinæ auctoribus positos transilire, uel addendo, uel diminuendo nemini licere, sanctissime decretum sit, præclaris ingenijs non esse accommodatam affirmare licebit. Fatemur quidem ea, quæ diuinitus a Deo reuelata sunt, fide suscipienda esse: quod, in primis, non est contra hominis naturam; cum & in humanis scientijs, & in ciuili uita multa sola fide & opinione teneantur humana: quæ, si quis reijceret, iure opti-

I. Cor. 10

mo

mo ab omnibus irridendus, ac explodendus esset: cum sine fide, ut latissime & neruosisime demonstrari posset, cōsociatio humana nequeat consistere. Deinde, non ita creduntur, nec credenda proponuntur, ut temere, & absque ulla probabili ratione recipi debeant: cum quæ Christiana schola profiterur, sint ita credibilia, ut nihil magis: &, ut quidam sapienter scripsit, nihil sit auctoritate diuina fortius, quam merito Plato, inter primas uirtutes reponendas censuit.

Theod. de
cur. græc.
affec.

Arnob.
lib. 1.

Bonau.

Bessario.

li. 2. cōtra

Clūniat.

Plat. c. 5.

Lib. 2. de

rhetor. :

Quoniam, ut uere, eleganterque M. Tullius scripsit, plerunque auctoritate proborum, ratio suæ credulitatis assensum citius exhibet, quam disputatione communi. Postea, ubi fide, diuina mysteria suscepta sunt, restat uiuidis ac floridis ingenijs latissimus in quo possint vagari campus: nimirum in explicandis ijs, quæ fide suscepta fuerint, quod est operosum, & arduum: in veritate defendenda contra aduersarios: in alijs veritatibus ex rebus reuelatis colligendis, quæ sunt tria præcipua theologicæ facultatis munera. In his autem muneribus exequendis, maximæ, ac fere innumeræ oriuntur dubitationes, ut ex longissimis commentarijs sanctorum patrum in pauca diuinæ scripturæ verba, & ex quæstionibus, quas sacri Theologi tractat, cognoscere licet. Felicissimum fuit Origenis ingenium, & propterea magna volumina, in aliquibus huius doctrinæ partibus explicandis, conscripsit: & speciatim in libellum cantorum duos & triginta libros exarauit. Picus

Miran-

Mirādulanus, qui ita felici fuit ingenio, vt Phœnix, cognomento, fuerit appellatus, in pauca capituli primi geneſeos verba ſeptem libros, ſeptem diuerſas expoſitiones afferendo, in lucem dedit. Et omnes fere patres ingenia commentaria in prima eiufdem libri capita nobis reliquerunt. Quidam recentior ſcriptor, in explicando primo Iſaiæ capite, viginti annos verſatus eſt. Ex his itaque plene, ni fallimur, hæc prima diluta eſt argumentatio: ad aliam igitur pergamus. Deinde, non videtur hoc ſtudium humano ingenio accommodatum, quod in eo de ijs rebus agatur, quæ humanam intelligentiam ſuperant; ad quas humana cogitatio peruenire nequit: quippe quæ ſolum ſupernaturali & obſcuro fidei lumine attingantur: non ſecus ac ſiquis diceret, clariffimam ſolis lucem, non eſſe accommodatam veſpertilionis oculo, qui ita imbecillus eſt, vt diurnam lucem ferre minime queat. Imprudentis igitur hominis eſſe videtur cęcutientibus humanæ mentis oculis maximum rerum diuinarum ſplendorem, intueri velle. Quare, cauendum eſt, ne dum diuinam maiestatem ſcructari volumus, opprimamur a gloria. Habet hæc ratio primo aſpectu quandam probabilitatis ſpeciem: verum, ſi quis acutius eam inſpiciat, ſuco illitam eſſe, facile cognoſcet. Principio, eadem ratione humanam theologiam non eſſe hominum ingenijs accommodatam probare liceret: cum hæc etiam, res diuinas contempletur: quas, licet aliqua tantum parte, cognoſcat,

non

Prou. 25.

non propterea id, quod potest cognitionis de illis naturali conatu haberi, despiciendum est: sed, ut sapienter Aristoteles docuit, id parum, quod scitur, maximi fieri debet: & propterea omnis contentio ad eius acquisitionem adhibenda est. Deinde, hæc est humanæ rationis vis atque natura, ut quibusdam datis ac cognitis principijs, ex illis plura colligere ratiocinando queat: qua quidem ratione omnes humanæ inuentæ & auctæ sunt scientiæ, & artes. Cum itaque luce diuinitus concessa, naturæ lumen corroboratum sit, non est mirum si longe plura, & a sensibus humanis remotiora, de rebus diuinis, valeat cognoscere. Non secus ac, si plus luminis vespertilionis infunderetur oculis. Ideo regius propheta aliquando Deo dicebat, Illumina tenebras meas. Postremo, si quid ista ratio probat, id solum euincit, nos non posse, etiam lumine fidei fultos, res diuinas clara cognitione intueri, cum eas ad lucernæ lumen in caliginoso loco cernamus, donec lucifer, & clara appareat in alia vita dies: quod libenter concedimus. Atq; de ista ratione hæctenus. Tertia ratio, qua multi permoti, facile hoc sacrarum literarum studium despiciunt, hæc est, quoniam, ut ipsi arbitrantur, hæc doctrina sine vlla certa ratione ac methodo est digesta; & quæ in ea dicuntur, perturbata quadam ac incerta serie posita esse videntur: ut ex prophetarum, scriptis & psalmodum libro cognoscere licet: quo fit, ut quidam, quod sæpe audiui, dicant, scripturam saltare, hoc est inter se co-

hæren-

Psal. 17.

1. Pet. 1.

hærentia, & consequentia non dicere. Addunt etiam, sine vlllo oratorio splendore, sine vllis dicendi luminibus, rustice, & inornate exaratam fuisse. Calumniantur præterea, quod interdum multa superflue dicat, & repetat: cum passim in ea reperiantur pleonasmus & tautologia: ac etiã interdum verba non omni ex parte honesta. Postremo, quorundam aures dictionis genere, tanquam impuro, & barbaro vehementer offenduntur: cum isti nihil non elegans, non purum, non castum exaudire queant: dicuntque sacrorum librorum lectionem eorum hominum phrasim magnopere corrumpere, qui latina puritate, romanoque candore delectantur. Decolorant itaque istos fucatos, & bellos, ne dicam bellutos homines, sacrae lectionis radij. Fastidiosa sane delicorum hominum, qui cum fastidio diuina oracula legunt, fastidiose excogitata ratio; quam longa oratione refellerem, ni timerem, pio candidoque lectori me fore fastidio: breuiter igitur diluam. Quod ad methodum & scribendi rationem attinet, intelligant primum Zoili & Momi isti, alias esse Dei, alias hominum vias; vt ipse aliquando per quendam prophetam dixit: propterea non deberet mirum videri, si Deus aliter voluit suam doctrinam disponere, atque homines suam tradunt. Deinde, cum videamus Dei sapientiam, cuius est ordinate omnia efficere, admirabili quadam ratione, hanc rerum pulchritudinem constituisse, & animalia, etiam minima summa quadam arte fabricasse; quid de doctrina

August.
lib. 3. c6f.

Isa. 55.

Rom. 13.

Eccī. 43. doctrina ad hominem rationis capacem docendum data, existimandum erit? cum longe præstantior, sit sacra scriptura, quam cæli ipsi, in quibus maximus perspicitur. ordo, & admirabilis series, vt ex his, quæ capite decimo quarto diximus, facile intelligi licet. Cum ergo omnia, quæ a Deo sunt, vt ait Paulus, ordinata sint, & diuina sapientia disponat omnia suauiter, cur potius isti suam ignorantiam non vident? non accusant? quod rationem diuinæ dispositionis in sacris libris ob suam cæcitatem non videant? Nunquid, vt egregie scripsit Origenes, hac de re verba faciens, diuinam prouidentiam negaret aliquis, quod eius rationes nequeat perspicere? Vel dicat ignarus rusticus, stellas in cælo non esse recte collocatas, quod vel binæ, uel ternæ, uel quaternæ non incedant. Deum ergo qui tibi rationem dedit, qua humanam scientiam cum ordine tradis, sine ulla ratione tibi suam doctrinam non dedisse, dicere audebis? Postremo, proferant isti librum, uel locum aliquem, quem perturbate scriptum esse putant, & qui est in his studijs uersatus, & qui regulas explicandarum scripturarum nouit, ordinem ac methodum in eo inueniet. Referam, quod aliquando mihi occurrit. Vir quidam non ineruditus, & certe ualde religiosus, ac uitæ monasticæ professor, cum mecum de diuinæ scripturæ studio, & speciatim de psalmodum lectione sermonem haberet, conquerebatur, quod multis in locis, immo passim, in psalmis nulla videretur esse rerum cōnexusio,

nexio, ac consequentia. Tunc ego, profer, obsecro reuerende pater, vnum vel alterum locum, vt videamus, an vt existimas, res ita habeat. Attulit psalmum decimum septimum, qui præsertim sub principium, non satis coherere videtur: quem, ita, auxiliante Deo, iuxta literam, quod ipse potissime de me requiebat, exposui, vt nihil congruentius, ac ordinatius fieri potuisse confessus fuerit. Sed audiamus pios viros, qui aliter, de genere scribendi diuinæ scripturæ, atque isti parum pij censores, senserunt. Scriptura, ait Cassiodorus, multis modis genera suæ locutionis exercet: definitionibus succincta, schematibus decorata, verborum proprietatibus signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans. Apostolus, ait Isidorus, sæpe proponit, assumit, confirmat, atque concludit. Quauis omnem scientiam, Gregorius loquitur, atque doctrinam scriptura sacra absque vlla comparatione transcendat: vt taceam, quod vera prædicat, quod ad cœlestem patriam vocat, quod a terrenis desiderijs ad suprema amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obscurioribus exercet fortes, paruulis humili sermone blanditur, quod nec sic clausa, vt pauesci debeat, nec sic aperta, vt vilescat: quod vsu fastidium tollit, quod legentis animum humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat, quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod a rudibus lectoribus semper quasi vetus recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur. Vt

ergo

Lib. 2.
Ethymo.
c. 3.
Lib. 20.
mor.

ergo de rerum pondere taceam, scientias omnes, atque doctrinas, ipso locutionis suæ more transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat textum, prodit mysterium: & sic scit præterita dicere, vt eo ipso nouerit futura prædicare. Hoc, cum non animaduertant isti morosi

Rabanus.

censores, scripturarum ordinem non intelligunt, nec vident. Procedit, ait Rabanus, narrando, præcipiendo, prohibendo, comminando, promittendo, qui modus potius ad legem, quam ad artem, quæ procedit per modum quæstionis, & disputationis, est accommodatus. Atque hæc de ordine satis, nunc pauca de ornamentis. Nam, ait Augustinus, loquens de sacris scriptoribus,

Lib. 4. de
doctr.
Christ.
c. 6.

ubi eos intelligo, non solum nihil eis sapientius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui recte intelligunt, quod illi loquuntur, simul intelligere, non aliter eos loqui debuisse. Sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis iuuenilem ætatem decet, est quæ senilem, nec iam dicenda, si personæ non conueniat loquentis: ita est, quæ viros summa auctoritate dignissimos, planeque diuinos decet: hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa. Possem quidem, si esset hic locus, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur illi, qui linguam suam auctorum nostrorum linguæ præponunt, in literis diuinis ostendere. Hæc Augustinus. Sed isti noui Aristarchi de numero sunt eorum, o Augustine, qui non intelligunt: neque illud isti, qui sanctas scripturas non vident,

vident, adnotarunt quod tu earum diligens perscrutator vidisti, & adnotasti, Non multitudinem eloquentium, sed multitudinem sapiētium sanitatem esse orbis terrarum. Qui plura, hac de re cognoscere cupit, Cassiodorum in psalmos varijs in locis legat. Ego vero, quod alio opere fusius demonstrabo, interim ita iudico, tantam esse in sacris libris dicendi artem, tantumq; splendorem, vt nihil artificiosius (vniuerse loquor) nihil splendidius fieri posse putem. Itaque dum speciatim librum Iobi, Isaiam, Ieremiam, Dauidem, & quosdam alios prophetas, ac Paulum lego, nihil eloquentius, nihil ornatius, vnquam a quouis scriptum fuisse statuo. Habet ergo hæc pulcherrima, & grauissima Regina ea ornamenta, quæ personam maturam, ac regiam decent, non quæ mulierculæ de prostibulo gestant. Male igitur isti, in diuina scriptura id desiderant, quo maxime abundat: & id in ea requirunt, quod omnes aliæ ab ea acceperunt: ac proinde vna cum Hieronymo dicant: & quia lumen cæcis oculis nō videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Merito igitur Mirandulana phœnix, cum primum sacras degustauit literas, non tantum veram sapientiam, sed & veram eloquentiam se inuenisse lætabundus exultabat. Quod vero superflue omnino, de superfluitate aiunt, id proculdubio rescuissent, si idiotissimos hebraicæ linguæ, si Spiritus sancti propositum in diuinis scripturis intellexissent. Et quid istis in mentem venit dicere, in ea scriptura aliquid

Sap. 6.

In psal.
117. 52.Epist. ad
Eusto.Mat. 5.
Bonau.

R esse

esse superflui, in qua nec apices ipsi, qui literarū ambiguitatem distinguunt, sunt otiosi : quo fit, ut multo minus vel syllaba, vel dictio, vel sententia superuacanea sit. In scripturis sanctis, ait Cassiodorus, nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur; & merito: quia quanto notitia rerum salutarium plus discitur, tanto amplius credentibus atq; operantibus æterna vita præstatur: præterita sine falsitate describuntur: præsentia priusquam videantur, ostenduntur: futura quasi perfecta narrantur: ubiq; in eis veritas regnat; ubique diuina virtus irradiat: ubique panduntur humano generi profutura. Quod vero ad honestatem attinet, quod quibusdam in locis de lepra, de scabie, de animalibus immundis, & alijs rebus huiusmodi mentionem faciat, ita respondet Rabanus. Ut quid temeraria præsumptione arguimus lucem, quæ nos ipsos nobis ostendit? arguimus verbum Dei, quod sine vitio vitia nostra reprehendit? Quid agis humana superbia? Tantæ sunt sordes tuæ, in has fæces deuoluta es, ut sermo Dei, qui curam tui suscipit, non aliter tibi subuenire possit, nisi in stercora tua quodammodo manus mitteret, ut tibi sordes detrahat, si dici fas est, ipse contrahat. Sicut tamen solis radius incontaminatus cloacas penetrat: sic stylus spiritus sancti attingit ubique propter sui munditiam, & nihil inquinatum incurrit in illum: & quæ apud eundem sequuntur. Immo, si quis scripturarum cōsuetudinem animaduertat, obseruabit, ea caste

Basil.

Lib. de sa-
cr. script.
instit.Aug. con-
tra Faust.
6. 22.Raban. in
Leuit. c.
18.
Lib. 16.
c. 6.

&

& pudice dici, quæ in alijs scripturis parum honeste dicuntur. Illud de elegantia, & verborum puritate, fatemur in sacris libris, præsertim si de aliquibus priuate loquamur, & de versionibus, maiorem elegantiam esse potuisse: sed multis de causis, quas patres assignât, Deus voluit suam sapientiam sine verborum fuco conscribi: & ne longum hac de re habeam sermonem, quædam viri docti, & pij huc pertinētia verba adscripsisse sufficiat. Horrent verba, iacet oratio; sed si mature discutiantur, nihil eorum præstantia sublimius, auctoritate grauius, traditione verius, præceptione iustius, sensu suauius, pollicitatione felicius. Abest quidem nimis compti eloquij lenociniū, & elaboratæ dictionis ornatus, quoniam sua sinceritate satis nitida veritas, non indigna fuco alieno. Et quod æque ad omnes pertinebat, communi sermone, triuialibusque verbis exponendum fuit. Alioquin, alij non intellexerēt, alijs autem daretur calumniæ locus, qua credentium numerum argutæ potius facundiæ, quam rectæ fidei adscribere conarentur. Denique, vt istis fastidiosis hominibus ex sententia ipsorum magistri, Ciceronis scilicet, satis faciamus; Cicero pluris rerum, quam verborum eloquentiam faciebat: a philosophis ornatum sermonem non requirebat: verba rebus inferuire debere, docebat. Repetant igitur isti a latinæ linguæ artificibus verborum elegantiam, & ab hac diuina doctrina rerum cognitionem, quæ basis & fons eloquentiæ verborum est. Hæc ita-

Lib. 9. cōtra Iuliam.

Mar. Mar. lib. 2. c. 5.

Lib. 1. de finib.

Esther. 2. que pudica & casta Regina, Esther muliebrem, mundum non requirit, cum sit ex se formosa, valde, & incredibili pulchritudine ornata: quã qui spiritalibus oculis cernit, ad eam amandam vehementer inflammatur. Postrema ratio: id etiam multorum animos ab hoc diuino studio reuocat, quod videant longe plures, & maioris auctoritatis homines humanis legibus operam dare, & inde ampliores honores & opes referre, & hanc esse certiore[m] viam ad multos gradus in Ecclesia Dei obtinendos, velut Vicarij, Episcopi, & Pontificis: & tandem huiusmodi doctrinam plurimum ad reip. Christianæ gubernationem conferre. Hac itaque potissimum ratione multi persuasi, philosophiæ, Theologiæ, sacræq; scripturæ studia minus colenda esse arbitrantur: illudque libenter vsurpant: Inops, & nuda philosophia incedis. Vt hanc rationem refellam, illud ab aduersarijs postulabo, quod liberaliter concedent, vt fateri, ac prædicare liceat, hoc studium esse, ex se, omnibus alijs dignius, atq; præstantius: tunc dicam, mirum minime videri debere, si pauci sint qui diuinis literis delectentur, cum pauciores sint, qui meliora, & potiora videant; & sequantur: eorum autem qui minus sapiunt, infinitus est numerus. Itaque, non est sapientis id sequi velle, quod multitudo sectatur: a qua illud, de Philosophiæ nuditate, pronuntiatum fuit: in quo, vt in cæteris omnibus, stulta & cæca errat multitudo. Placuit semper mihi, quod vir quidam vere sapiens, de philosophia

Eccles. 1.

**Franc.
Petr.**

phia loquens, sapienter dixit: se non desiderare præmium, vbi res ipsa est præmium: cum nostris animis, nisi sint auaritia deprauati, tantus sit innatus cognitionis amor, vt ad hoc natura nullo emolumento incitata rapiatur. Quod si hoc loco priuatim philosophiæ causam agere vellem, demonstrarem profecto, quantum a veritate absint, qui legum humanarum professionem philosophiæ studijs antepone volunt. Quod aiunt de opibus, primum nulla disciplina ex se instituta est ad diuitias parandas, & qui diuitias pro fine habent, apud omnes sapientes, etiam ethnicos, male audiunt; ac scientiarum naturam vsunque peruertunt, & liberales artes in mechanicas conuertunt. Deinde, iam diximus hanc doctrinam esse omni argento & auro præferendam: secum omnia bona afferre: & si Sapiens omnibus regnis & sedibus eam anteposuit, & diuitias nihil esse duxit in comparatione illius, cur non idem nos etiam existimemus? an quia a Sapiente dissentiendo, insipientiæ nostræ claram significationem præbere volumus? At ego potius velim cum Sapiente desipere, quam cum ista insipiente multitudine bene sapere. De honoribus, eadem sapientia diuina me docet, veros honores, & magna nomina, eos adepturos, qui eam sequuntur; qui vero negligunt, & oderunt, mortem diligere. Quod si qui sunt digni, qui ad supremos in Ecclesia Dei vocentur gradus, ij profecto sunt, qui hac diuina sapientia fuerint imbuti, quod sapiens negaret, nemo;

Angel.
Polit.

Leg. Cic.
lib. 1. de
finib. in 5.
Tusc.
Sadolet.

Sap. 7.

Iob. 28.

Prou. 8.

Sap. 6. cum id, is Sapiens affirmauerit, qui id affirmando, errare non potuit: cum reges ad hanc sapientiam cognoscendā speciatiim hortatus fuerit, & ad populos regendos esse maxime necessariam docuerit. Et profecto, quis nam erit magis idoneus ad gubernandam Dei Ecclesiam, is ne, qui legibus humanis, an vero, qui diuinis, quas Deus ad curam suæ Ecclesiæ humano generi tradidit, est imbutus? Ex sacræ itaque Theologiæ schola Pontifices, Episcopi, alijque Ecclesiæ Prælati potissimum eligendi essent, cum Dei populus theologica doctrina præcipue gubernari possit, ac debeat. Quare, & si quis fuerit consummatus inter filios hominum, si ab illo hæc abfuerit sapientia, in nihilum, vt Sapiens ait, computabitur. Habere itaque liceat, vna cum Sapiente, pro nihilo eos omnes, qui hanc veram sapientiam nihili, aut parui faciendam esse insipienter putant. Vt ergo insipientibus, stulta, obscœnis, immunda, & vanis, superflua; ita sapientibus sapida, puris, munda, & prudentibus perfecta hæc cœlestis doctrina videtur. Has igitur, & alias huius generis rationes hunc in modum dissolueres. Nunc alterum diluamus cauillationum caput.

Sap. 9.

Diluuntur

Diluuntur non nullæ aliæ rationes, quibus, tutius esse a rebus diuinis cognoscendis abstinere, quam eas cognoscere velle, probatur. Cap. XXIX.

VNT igitur alij, qui meliore quadam natura præditi, libentius diuinæ legis, quam humanarum scientiarum amplecterentur studiū; nisi quidam inanis timor, vel potius discendi labor ab hac honestissima prouincia eos deterreret: qui quibusdā alijs rationibus suā negligentiam prætexere conantur: quas nunc afferam, & refellam: vt his quoque, quantum in nobis est, consulamus. Primum itaque illo se isti prætextu tuentur, quod videant non nullos, qui huic doctrinæ se totos tradunt, interdū a fide aberrare, & quosdā, qui alijs doctiores vidētur, in graues errores incidere. Quare, tutius istis esse videtur, sacro quodam silētio diuina mysteria venerari, quam ea vlla ratione diligentius scrutari, & examinare velle: cum in his rebus cognoscendis modum seruare, & nolle sapere plusquam oportet sapere, sit difficile. Leuis sane cuiusdam supinæ negligentia prætextus. Nam, quod ad errores attinet, mirum videri non debet, si quis interdum, cum non ea animi moderatione, ac pietate, qua deberet, in diuinis scripturis versetur, in errores labatur. Siquidem in ea solum aliquis peccat, quam profitetur arte.

Rom. 12.

R 4 enim

enim pharmacopolæ in pingendo, nec pictores in potione conficienda, nec orator in arboribus inferendis, nec agricola in oratione texenda, errat. Quid igitur mirum, si quidam rerum diuinarum professores, interdum, quod ipsorum accidit culpa, rebus diuinis tractandis, offendunt, & inde errandi occasionem sumunt, vnde proficiendi sumere debuissent? Abstineant etiam a studio legum, omnium fortasse periculosissimo, quod sæpe iudices violent iustitiam: abstineant a medicina, quod sæpenumero medici, non ita ad sanandum apposite, vt ad perimendum agât. Sed cur isti boni, & pij viri, qui sub pietatis specie res sacras silentio venerari uolunt, non animaduertunt hac vna doctrina fidem gigni, nutriti, defendi, & roborari? cum, vt ait Paulus, utilis sit ad docendum, arguendum, corripiendum, & erudiendum in iustitia? non animaduertunt, inquam, innumeros homines hac doctrina ad maximos sanctitatis gradus peruenisse? Athanasios scilicet, Cyrillos, Basilios, Chrysostomos, Hieronymos, Augustinos, Ambrosios, Gregorios, Bernardos, Thomas, Bonauenturas, & alios pene infinitos. Et cur tandem, ut istum leuem prætextum omnino remoueamus, non animaduertunt, hanc disciplinam ex se, dare sapientiam paruulis, illuminare oculos, animas conuertere: esse lucē, qua ambulamus: aquam, qua reficimur: vinum, quo lætificamur, & panem, quo corroboramur? qui panis, quo magis teritur, magis nutrit: quod vinum, quo abundantius,

Aug. lib.
14. de Tr.
cap. 1.
2. Tim. 3.

Psal. 18.

dantius bibitur, magis corroborat: quæ aqua, quo magis potatur, magis refrigerat: quæ lux eo maius præbet lumen, quo magis oculos in eam defixeris. Denique, vbi semel quis obsequio fidei rationem subiecerit, ac magis auctoritati diuinæ, quam humanæ rationi se credere velle semel statuerit, nullum est errandi periculum, omnia tuta sunt. Abijciatur igitur hic leuis timor, ne ibi timere videamur, vbi nulla est timendi causa. Deinde, sæpe audiui multos, & quidē pios viros, qui ideo a rerū diuinarum cognitione, & a theologica disciplina se abstinere dicebant, quod, auctore Paulo, scientia inflat, hoc est homines superbos reddat. Quare securius esse videtur, simpliciter credere, & bonis operibus incumbere, quam de multa doctrina acquirenda esse sollicitum. Huius argumentationis expedita est solutio: nam, cum scriptura scripturæ non sit contraria, & certissimum sit sine hac doctrina neminem placere Deo, remque Christianam consistere non posse, uel Paulus intelligendus est de scientia humana, quæ humilitatis uirtutem non cognoscit, aut si cognoscit, eam ut oportet, assequi non potest: uel, ut ergo arbitror, non de scientia, sed de opinione scientiæ, quam quis se habere existimat, & re uera non habet: quæ sane opinio inflat, & nõ nutrit. Is autem, qui uere sapit, quo plus proficit, eo magis se deprimit: quippe qui magis se noscit, sine qua notitia ad ueram sapientiam peruenit nemo. Non quia, ait Irenæus, ueram scientiam

Psal. 130.

2. Cor. 4.

de

- Lib. 2. c. 45.** de Deo culpet, alioquin seipsum primo accusaret. Sed quia sciebat quosdam sub occasione sapientiæ, excedere a dilectione Dei. Responderem deinde, his bonis hominibus, hac diui Hieronymi accommodata ad rem nostram sententia: Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi; tantum nocet, si destruentibus non resistat. Meminerint hi pij homines eius, quod aliquando Christus Dominus nos docuit. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum: & eius quod est apud Danielem literis commendatum: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi Stellæ in perpetuas æternitates. Ad hæc, non nullos etiam retardat illa diuinæ scripturæ sententia, qua dicitur: Altiora te ne quæsieris: atqui diuinum numen, quod nobis in hac doctrina cognoscendum proponitur, altius est, quam vt nos humi strati suspicere possimus. Quare non debemus oculos nostræ cogitationis, in res diuinas altius conuere, ne, quod sapiens cauendum monuit, opprimamur a gloria. Securius igitur multo erit simpliciter credere, quam velle vlla humana ratione diuina inuestigare. Ex eodem loco, vnde sumitur, facile refellitur hæc argumentatio. Nã, ille idem qui dixit, non esse altiora nobis quærenda, viribus scilicet proprijs, soloque naturæ lumine, quod est exiguum; dixit etiam, Pluri-

ma

ma supra sensum hominum ostensa sunt tibi. Itaque diuino lumine fulci, quæ sunt supra nos, vbi per fidem fuerint suscepta, inquirere possumus ad quod faciendum, tot in locis, tot tantisq; rationibus, quot diximus, nos diuina sapientia inuitat. Id, si cum animi summissione fecerimus, nihil erit periculi vt opprimamur a gloria, cum maiore simus corroborari lumine. Insuper, videntur sancti Patres sæpissime a rerum diuinarum tractatione, & sacrorum mysteriorum inquisitione, nos deterrere. De Deo, ait Chrysostomus, quæ non oportet opinamur, cum in quæstiones incidimus. Et Theodoretus extremæ dementiæ esse dixit, rationem arcanorum curiose indagare. Cyrillus Alexandrinus, nullum cõmodum ait afferre, humanis rationibus explorare ea, quæ neque dici, neque cogitari possunt; quæ sola fide oportet venerari, omni curiositate postposita. Hæ, & harum similes Patrum, ac scripturarum auctoritates, ab hæreticis, ad probandum non licere ulla ratione de rebus diuinis disputationem habere, afferri solêt: ac propterea a pijs hominibus sine periculo vsur pari non possunt: & cum non sit nobis hoc in loco propositum cum hæretico disserere, an res diuinæ disputatione tractari queant, quod nos tanquam certissimum posuimus, non est cur latius istas auctoritates explicemus: sed ijs, quibus hæc studia non placeant, eorundem Patrum auctoritatem obijcimus, qui res diuinas humanis rationibus sæpenumero tractarunt. Quare, potius

Hom. 77.
in epist.
ad Tim.

Quæst. in
Genes.
Li. 3. dial.
de Trin:

Lege Roger. opus.
de quæst.

tius eorundem patrum exemplo excitati, dies
 noctesque, ut ipsi fecerunt, in hæc diuina studia
 toto pectore deberemus incumbere, quam sine
 vlla ratione ea deserere. Illæ autem auctorita-
 tes, nihil aliud sibi volunt, quam, quod curiose
 & solis rationibus humanis, ac præter modum,
 & necessitatem, non debemus diuina mysteria
 tractare, & quasi increduli in dubium reuocare.
 Postremo, ut alias omittamus rationes, ideo
 quidam hoc studium abhorrent, quod sit nimis
 longum, nimis laboriosum, ita ut vix ad aliquã
 imperfectam cognitionem homini etiam dili-
 genti, per totam vitã non sine valetudinis amit-
 tendæ periculo aspirare liceat: ut in alijs rebus
 cognoscendis, & bonis operibus agendis tem-
 pus collocare præstet. Leuissima sane ratio, &
 valde imbecilla ad retrahendum hominem a ma-
 ximarum diuinarumq; rerum cognitione: quæ
 tamen apud quosdam tantum habet virium, ut
 multos, quod experientia quotidiana docet, re
 ipsa, ab hoc præstantissimo studio retrahat. Sed
 valeat quantum potest, apud eos, qui in otio he-
 bescere & languescere volunt: qui hilaritate, la-
 sciua, risu & ioco delectantur: qui ad fruges
 consumendas, cutem curandam, numerum au-
 gendum, & abdomini suo potius, quam hone-
 stæ laudi & gloriæ sunt nati: qui cum natura pu-
 gnantes, veri inuestigandi animis infixam cupi-
 ditatem, reuellere volunt; cum potius ignoran-
 tia tollenda, ac radicitus extrahenda sit: apud
 eos autem, qui cum lobo, se ad laborem natos
 esse

Horat.
in poet.

Cap. 5.

esse norunt, nihil profecto valebit. Sed nobis omnis oratio est cum virtute, non cum desidia: cum dignitate, non cum voluptate: cum ijs, qui se Ecclesiæ, qui se suis fratribus, qui Christo, qui Deo, non qui somno, & conuiuijs, & delectationi se in hanc lucē edit os esse arbitrantur.

Cic.

Non hæc audiimus de sanctorum patrum factis, non accepimus, non legimus: qui non essent in tanta laude positi, si ita perditæ suæ vitæ rationes instituisent. Sinant igitur isti, qui voluptatibus ducuntur, & cupiditatum lenocinijs se dediderunt, viros fortes in negotio versari, in tractanda nimirum diuina scriptura, quæ est

Psal. 77.

panis Angelorum, siue fortium, non effœminatorem hominum, dum ipsi in otio esse volunt: nec eos in inuidiam uocent, quod sæpe faciunt, quorum honestos labores imitari nolunt. Sed semper fuit, eritque semper ignorantia insensa, atque inimica scientiæ. Cæterum, ad socordiū hominum ignauiam sugillandam, & ad animos discendi cupidos inflammandos, partem epistolæ diui Hieronymi ad Marcellam, qua, eam ad

Hieron.

rus Bethlehemiticum inuitat, cum ad rem nostram maxime faciat, hic adscribere placet: quæ ita habet. Ambrosius (quem ex Marcionite, orthodoxum fecerat Origenes, quo chartas, sumptus, notarios ministrante, tam innumerabiles libros vere Adamantius, & Chalcenterus noster, intelligit Origenem, qui dictus est Adamantius, ab adamante lapide, qui nulla vi dormari, frangiq; potest, quod cognomen olim tri-

butum.

butū fuit Didymo, Didymi Salsamētarij filio, qui M. Tullij temporibus floruit, ob infatigabilem scribendi instantiam, de quo ter mille, & quingentos libros scripsisse fertur: Chalcenteros vero, quasi prædurus ab intestinis æreis: quem, nostrum vocat, quod eius delectaretur ingenio) explicauit, in quadam epistola, quam ad eūdem Athenis scripserat, refert, nunquā se cibum Origene præsentē, sine lectione sumpsisse: nunquam inisse somnum, nisi unus ex fratribus sacris literis personaret. Hoc diebus egisse vel noctibus, ut & lectio orationem exciperet, & oratio lectionem. Quid nos ventris animalia tale unquam fecimus? Quos, vel si secunda hora legentes inuenerit, oscitamus, manu faciem defricantes, continemus stomachum, & quasi post multum laborem mundialibus rursus negociis occupamur. Prætermitto prandia, quibus mens onerata præmitur. Pudet dicere frequentiam salutandi, qua, aut ipsi quotidie ad alios pergimus, aut ad nos uenientes cæteros expectamus. Deinceps, itur in uerba, sermo teritur, lacerantur absentes, uita aliena describitur, & mordentes inuicem, consumimur ab inuicem. Talis nos cibus occupat, & dimittit. Cum vero amici recesserint, ratiocinia supputamus. Nunc ira personam leonis nobis imponit: nunc cura superflua in annos plurimos duratura præcogitat: & quæ apud eundem sequuntur. Palam ergo tertius Adamantius & alter Chalcenterus Hieronymus, nostras prauitates demonstrat, & cur dulcissi-

dulcissima sacrarum rerum studia nobis videantur insuauia & perdifficilia, plane exponit. Est hoc studium laboriosum, non omnibus, sed delicatulis, languidis, & voluptatibus liquefactis: hominibus inquam sapientiam diuinam non amantibus, quam si amarent, nullum sentirent in ea acquirenda laborem, cum non sint onerosi labores amantium. Est longum otiosis, pigris, & oscitantibus: paruo tempore diuus Hieronymus linguam hebraicam didicit. Et Ioannes Picus, vt ipse de se scripsit, cum per mensem hebraicæ linguæ insudasset, tantum profecit, vt in ea, ni cum laude, saltem citra culpam epistolam dictare posset. Alliciat istos, qui laborem refugiunt, dulcedo illa, quam gustabunt, cum ad sapientiæ amplexus peruenerint: quia tunc cum Hieronymo dicent: Gratias ago Domino, quod de amaro semine (loquitur de laboribus in perdiscenda lingua hebraica exhaustis.) literarum dulces fructus capio. Audiat hic, qui laborem fugit, suauissimam diuinæ sapientiæ admonitionem: Fili a iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is qui arat, & seminat, accede ad eam, & sustine bonos fructus illius: in opere enim ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. Sed hoc loco cum eadem sapientia exclamare licet: Quam aspera est nimium sapientia indoctis hominibus! Quod autem de vitæ periculo aiunt, quæ mihi sæpe ratio inculcata ab amicis fuit, melior est, vt quidam sapienter scripsit,

Lib. 1.
epist. 20.

Eccî. 6.

Ludouic.
Viues.

scripsit, vnius hominis, etiam vnius diei, vita, quam centum annorum, vnius corui. Adhibeatur modus: quisque pro viribus aliquam sapientia partem sibi comparer: & vt supra scripsi, sapientia est longæ vitæ causa. Diu multi viri sapientes, cum sibi temperate soleant, vixerunt:

Aelian.

Cic. li. 2.

Acad. q.

li. de sen.

Gorgias Leontinus, Socrates, Plato, M. Cato, qui græcas literas senes didicit: quas quidem sic auide arripuit, quasi diuturnam sitim explere cupiens, & innumeri alij. Diuus Gregorius curis vniuersalis Ecclesiæ gubernandæ oppressus, & capitis dolore perpetuo affectus, non solum sacros libros legit, sed etiam longissimis, & doctissimis commentarijs explanauit. Et denique,

Epist. ad
Salu. de
vergin.

vt cum Hieronymo concludam, multo melius est stomachum dolere, quam mentem: imperare corpori, quam seruire: gressu vacillare, quam animo: præstat luctari cum Deo, & vincere, quam otiose viuendo paribus pedibus incedere. Quod autem de bonis operibus dicunt, fateor vanam esse omnem scientiam, si non sit cum honesta vita coniuncta, quod etiam humanæ sapientia periri vere & constanter affirmarunt: & eos a choro sapientium reiecerunt, qui sibiipsis non sapiunt. Vir peritus, ait sapiens, multos erudiuit, & animæ suæ suavis est: & est sapiens, animæ suæ sapiens. Pium itaque requiro sacrarum rerum inquisitorem, qui saltem a grauioribus peccatis abstineat: ad quod faciendum studiorum labores, & uigiliæ, & maxime si de laboribus in hoc studio susceptis loquamur, mirifice conferunt: &

quidem

Porph.

Epist.

Senec.

Sophoc.

Ecci. 37.

quidem magis, ni fallor, quam flagellorum vsus. Hoc posito fundamento, cur non multum apud Deum merebitur, qui dies noctesque, in lege Dei versabitur? cum mandatum Dei seruet? cum in re utili & toti Ecclesiæ necessaria labore? cum fidei, spei, & caritatis virtutē, mysteria religionis explicando, exerceat? cum in eam doctrinam incumbat, per quam salui facti sunt, quot quot placuerūt Deo a principio? cū deniq; sapiētia beatos Eccī. 24. vocet eos, qui ipsam elucidāt? Et quod de labore, qui ad carnis titillationes cōprimēdas maxime confert, paulo ante dicebam, quid est, cur tam pauci huius studijs delectentur, & tam multi cogitationis scientias refugiunt? cum tamen in rebus cogitandis, vt luculenter Tullius scripsit, hominis vita, posita atque etiam summa voluptas sita sit? An quia hoc studium non est delectabile, vtile, & honestum, ac proinde maxime expectandum, & amandum? nequaquam: an vero, Eccle. 1. quia Deus dedit nobis hanc occupationem pessimam, hoc est laboriosam, & difficilem, & idcirco maximi meriti procreatricem? Communis hominum pestis est, laborem fugere, quem ij fugiunt, qui ignorant pulchra esse difficilia: nec animaduertunt laborem honesti causa susceptū recedere, ipsum vero honestum permanere; & captam voluptatem abire, eius vero turpitudinem in animo hærere, sæpeq; maximas pœnitēdi causas relinquere. Præstat ergo aliquando ob præteritos labores gaudere, quam ob dilapsas voluptates cruciari. Vano itaq; timore perterriti ad ueræ

S sapien-

sapientiæ studia nō se conferūt ij, qui nō intelligunt ignorantiam esse omnium malorum ducē, & vt quidam scripsit, infernum quendam, & errore, atq; incitiam omnem uitam perturbari: qui non existimant quærendi defatigationem turpē esse, cum id, quod quæritur, sit pulcherrimū: qui non considerant homini ad laborem, & non ad voluptatem, tanquam languidam, pecudem ad pastum nato, nihil esse indignius, quam voluptatibus deliniri, insidiaq; corrumpi: qui in se non sentiunt innatam illam inuestigandi veri cupiditatem: qui, inquam, non vident ipsam naturam nos ad maximas res cognoscendas genuisse, & conformasse: qui nunquam legerunt illud, nihil esse in hac vita iucūdius senectute, bonis studijs iuuentutis stipata: qui deniq; non considerant solam sapientiam esse id, vnde nobis sint petenda omnia, eamq; per se, sua vi, suaq; sponte omniū bonorum cumulum nobis afferre. Quis ergo erit ita agrestis moribus imbutus, aut quis ita contra naturæ studia tam vehementer obdurescet, vt a rebus diuinis cognitione dignissimis abhorreat? Dum ergo uiget ætas, dum non adhuc canis spargitur caput, eam acquiramus rem, quæ utilitatem voluptatem, honestatem, omniaq; vt breui dicā, animi & corporis bona secum affert. Et ut eam nos facilius consequi possimus, ipsum omnium bonorum, & ueræ sapientiæ fontem adeamus, at que ab eo, cum fiducia, his uerbis, eam petamus. Omnipotens sempiternæ Deus, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectū, qui

hominem.

Cic. lib.
de senec.

I. c. 1.

hominem tuæ sapientiæ capacem fecisti, & mihi sedium tuarum astitricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis: quoniam seruus tuus sum ego, & homo exigui temporis, & ad intelligendum infirmus, Mitte illam de cælis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, me cum laborer, vt sciam quid acceptum sit apud te: scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia: & erunt tibi accepta omnia opera mea. Sap. 9.

Quoniam si tua sapientia a me abfuerit, etiam si consummatus fuero, nec sanari, nec tibi placere potero, & in nihil computabor, vani enim sunt omnes in quibus non est sapientia tua. Illumina igitur, o Domine, per Filij tui merita, & eius beatissimæ Matris intercessionem sapientiæ tuæ radijs tenebras meas, & considerabo mirabilia de lege tua. His itaque, vel alijs similibus verbis, Sap. 13.

vir fidelis, sapientiam cum fiducia a Deo petat, & ad eam consequendam aliquam curam atque studium adhibeat, & eam certissime consequatur. Nec enim fieri posse puto, vt tantum bonum tamque nobis necessarium ab illo munificentissimo Parente, a quo in nos omnia proficiscuntur bona, is filius non obtineat, qui cum humilitate, Psal. 118.

& fide ad eius gloriam petiuerit. Si quis ergo; vt cum Iacobo apostolo hoc cõcludamus caput, nostrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Cap. 1.

Totius operis peroratio. Cap. XXX.

VM ergo nullæ sint iustæ causæ, nulleque firmæ argumentationes, quæ nos ab hoc iucundissimo, vtilissimo, nobilique maxime necessario, atq; omnium dignissimo rerum diuinarum studio reuocare debeant, aut possint: immo, cum innumeræ, efficacissime, atq; neruosissimæ sint rationes, quæ nos ad verâ sapientiam, quam naturæ impulsu velimus, nolumus, necessario appetimus, consequendam, nos excitent, commouent, pertrahunt; quis erit ita stupidus, ita sibi inimicus, qui cum videat se in tenebris constitutum, nolit cordis sui fenestras aperire, vt hæc diuina lux, hic supramûdanus sol in eius animum ingrediatur, vt inde omnibus ignorantia tenebris expulsis illû claro splendore repleat, & summa iucunditate compleat? Quis ita sui parum amans, qui, cum in hoc deserto se siti perire sentiat, nolit ad perennem aquæ cœlestis fontem tanquam sitibundus ceruus accurrere, ibique pleno ore auidius potare? aut in cellâ vinariam sibi patentem, inuitatus, & accitus ingredi, vbi hoc spiritali vino, spiritus instauret, vires reficiat, animumque exhilaret? Quis suæ vitæ tam parum studiosus, qui cum sentiat se fame enecari, nolit in amplissimam opulentissimamq; sapientia domum ab ancillis dominæ iussu vocatus, intrare? vbi mensam lautissimam sibi paratam inueniet, vbi omni optimorum ciborum genere

Psal. 41.

Cant. 2.

Prou. 9.

genere famem explere, vbi lacte suauissimo, melle dulcissimo, pane cœlo delapso vesci poterit; quem etiam cœlites ad cœlestem mensam sumunt, eoq; æuo sempiterno vescuntur: quo sine vitam illam beatâ traducere nullo modo queût: ac proinde cœlestis Pater hunc panem illis perpetuo ministrat. Quando igitur resipiscemus? vt appetamus aquam quæ refrigerat, lac, quod nutrit, panem, qui corroborat, vinû quod inebriat, manna, quod sapit, mensam quæ exhilarat, veram inquam sapientiam, qua nihil amabilius, nihil suauius, nihil fructuosius, atque diuinius a cœcis miserisq; mortalibus in hac rerum cœcitate atq; calamitate desiderari, aut excogitari potest. Vtinam hæc mortales saperent, & intelligerēt! Quia nemo esset, qui nollet in paradiso deliciarum versari, in promissam terram proficisci, in ignis colûnam in obscura nocte sequi, cœcos oculos in aquis Silœ lauare, citharam & fundam Dauidis, Sansonisq; maxillam semper præmanibus habere. Si qui in hoc studio versantur in tertium cœlum rapiuntur, vbi arcana vident, quæ non licet homini loqui: si ipsi soli in promissam terram ingrediuntur: si ipsi soli ita felices sunt, vt botrû diuinæ legis inde referant, humeris gestent, alijsque videndum, & gustandum proponant: si cum Deo luctantur, & uincunt, illustreque nomen ex hac pugna reportant: si eam reginam, quam Rex ille omnium sapientissimus quæsiuit, & adamauit, sibi desponsant, cû eaq; iucundissime viuunt, & in lectulo summa cum quiete recûbunt: quis

Gen. 3.

Sap. 7.

tanto bonorum cumulo potiri, tantaque voluptatum copia, perfrui non concupiscat. Etenim, qui ad huius sapiëntiæ amplexus, & oscula venit; qui in hoc lectulo cubat, mirum in modum, ultra omnem humanum sensum, cœlestibus gaudijs perfunditur: & nimio amoris æstu sui impotens, seipsum vix sustinet; sed in collum dilectæ languidus relabens, amoris vim vocis ac iubilii testatur magnitudine. Filiaë Ierusalem exclamat, fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Quem languorem omni suavitate iucundiorum existimo: quem morte ipsa validiorem esse non dubito: quem regnis & sedibus præferendum censeo: in cuius comparatione aurum & lutum, vna cum Sapiente, æqualiter pendo. Ecquis huius præcelsæ reginæ pulchritudine diuinoque aspectu non capiatur? quæ vestibus omnium rerum cognitione variegatis induta, auro, gemmis, ostroque ornata, uarijs ancillis circumdata, incedit: quæ omnibus leges imponit, omnia regit, omnia dirigit, omniaq; conseruat: quæ oculos in cœlū tollens in ipsam uim naturāq; diuinā penetrat, æterna arcana scrutat, beatorū sedes perlustrat, cœlestes orbés cōtemplatur, & vt breui dicam, per omnē naturam permeat: vt nihil sit tā remotū, quod non attingat, tam abditum, quod non inueniat, tam occultū quod non patefaciat; tam denique implicatum, quod non explicet. Hæc, hæc est illa vera & sola sapientia, quæ potest nos eruditos reddere ad salutem: quæ errores refellit, veritates docet, mores

Cant. 2.

Franc.
Abbas.

Psal. 44.

2. Tim. 3.

mores informat, peccata corrigit; & afflictos consolatur: dum lapsos erigit, labentes sustentat, progredientes iuuat, animos conciliat, discordes pacificat, & omnes in officio continet. Hæc est illa sapientia, quæ in tempestate sæua, quieta est; & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetq; per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit. Hic uere exclamare licet. O uitæ theosophia dux! o ueritatis indagatrix, expultrixq; vitiorum! Quid non modo nos, sed omnino uita hominum sine te esse potuisset? tu uere religionem constituisti: tu dissipatos homines in societatem uitæ conuocasti: tu eos inter se officijs & caritate iunxisti: tu inuentrix legum, magistra morum & disciplina fuisti: ad te confugimus, ac te opem petimus: tibi nos penitus totosque tradimus, in tuumq; sinum a primis ætatis temporibus nostram uoluntatem, studiumq; conferimus. Est enim unus dies in te cognoscenda collocatus, & ex tuis præceptis actus, sine dubio anteponendus integræ ætati in alijs studijs consumptæ. Te unicam, te amicam, te dilectam, te sororem, te sponsam, te delicias nostras appellamus. Quam dulcis es amica! quam suauis! Fauus distillans labia tua: mel & lac sub lingua tua. Huius ergo pulcherrimæ & integerrimæ & sacrosanctæ reginæ inflammemini, per ipsam æternam sapientiam vos oro, o carissimi. Accedant ad eam in docti, conferant se in domum disciplinæ ignari: quid adhuc retardatis? ipsa

Cic.lib.5.
tul.9.

Cant.4.

Eccî.51.

Eccī. vii.

sapientia loquitur, & quid dicitis in his? animæ
 vestræ sitiunt vehementer. Hæc sequantur stu-
 dia, qui veras voluptates, qui veras diuitias, qui
 veram gloriam, & veram beatitudinem querūt:
 hæc ampla sunt, hæc diuina, hæc immortalia,
 hæc fama celebrantur, monumentis mandantur,
 & posteritati propagantur. Est labor, non nego:
 abstinere oportet, fateor: multis vigilijs est o-
 pus, verissime dictum est. Cæterum, labores &
 incommoda, vtilitate, & voluptate compensa-
 buntur maxima: cum nihil sit quod maiorem
 oblectationem habeat, & maiore animum iu-
 cūditate compleat, quam rerum, tum maxima-
 rum, tum difficillimarū diligens indagatio. Ni-
 hil amplū, nihil magnificum, nihil præclarum,
 nihil gloriosum, atque erecto, celsoque animo di-
 gnum sine labore acquiritur. Est itaque hæc om-
 nium scientiarum, artiumque domina, præclaris
 ingenijs, nobilibus viris, principibus, præfuli-
 bus, regibusque dignissima, cum sit quædam di-
 uina possessio. Hanc, hanc, omnium scientiarū
 amplissimam, antiquissimam, certissimam, om-
 nes sapientes viri, omni ætate, apud omnes po-
 pulos, omni studio, omni contentione, dies no-
 ctesque accuratissime quæsiuerunt: huius amo-
 re capti, amatam patriam caros parentes, dulces
 amicos, paternam hæreditatem, omnes opes, &
 commoda omnia reliquerunt, & ad remota lo-
 ca se contulerunt, vel in monasteria, vbi vita ab
 omni corporis voluptate aliena viuitur, sese ab-
 diderunt. Nos vero delicati & emolliti, & ef-
 fœminati

M. Tul.

Arist. lib.
i. met. c. 2.

amplū, nihil magnificum, nihil præclarum,
 nihil gloriosum, atque erecto, celsoque animo di-
 gnum sine labore acquiritur. Est itaque hæc om-
 nium scientiarum, artiumque domina, præclaris
 ingenijs, nobilibus viris, principibus, præfuli-
 bus, regibusque dignissima, cum sit quædam di-
 uina possessio. Hanc, hanc, omnium scientiarū
 amplissimam, antiquissimam, certissimam, om-
 nes sapientes viri, omni ætate, apud omnes po-
 pulos, omni studio, omni contentione, dies no-
 ctesque accuratissime quæsiuerunt: huius amo-
 re capti, amatam patriam caros parentes, dulces
 amicos, paternam hæreditatem, omnes opes, &
 commoda omnia reliquerunt, & ad remota lo-
 ca se contulerunt, vel in monasteria, vbi vita ab
 omni corporis voluptate aliena viuitur, sese ab-
 diderunt. Nos vero delicati & emolliti, & ef-
 fœminati

ſceminati quid faciemus? ſemper cutem curabi-
 mus? ſemper voluptatem pecudum more ſecta-
 bimur? ad quam qui ſuas cogitationes abiece-
 runt, nihil altum, nihil magnificum, nihil diui-
 num ſuſcipere profecto poſſunt. Considerabi-
 mus aliquando nos eſſe ad contemplandum na-
 tos? abijciemus aliquando impuros, inutiles, &
 pernicioſos libros? ſtultam & vanam aliquan-
 do eam iudicabimus ſapientiã, quam Deus ſtul-
 tam fecit, & perdidit? & eam amplexabimur,
 quam ipſe per ſe, & per illuſtres & ſanctos viros
 nobis dedit? quæ veras virtutes nos docet, & ad
 eas conſequendas vires præſtat: quæ omnia cor-
 poris & animi bona delectabilia, vtilia, & hone-
 ſta, vitamque tandem immortalem tribuit. Noſ-
 ſe enim te, o theoſophia, cõſummata iuſtitia eſt,
 & ſcire iuſtitiam, & virtutem tuam radix eſt im-
 mortalitatis. Erimus ergo ita ſtulti, ita erga nos
 ipſos credeles, vt hanc ſapientiam, a qua noſtra
 vita, noſtra conſeruatio, noſtra ſalus, noſtra bea-
 titudo pendet, reiiciamus, & cum ea omnium
 bonorum cumulum? O quam deſiderarem, vt
 aliquando Adæ filij huius cęleſtis arboris dulciſ-
 ſimos guſtarent fructus ſupra a nobis fuſius re-
 cenſitos! quoniam, certiffime cum Propheta ex-
 clamarent: Quam dulcia faucibus meis eloquia
 tua, ſuper mel ori meo! cum eodemq; dicerent,
 Dei legem meliorem eſſe auro & topatio, plu-
 riſq; ſe eam facere, quam millia auti & argenti:
 beatos eos vocarent, qui in ea dies nocteſq; me-
 ditantur: eam ſemper exquirerent, eius obliui-
 ſcerentur

Cic. lib.
de amic.

1. Cor. 1.

Sap. 15.

Pſal. 118.

scerentur nunquam . O cæcos hominum oculos, qui hæc non uident ! O stupidos hominum sensus, qui hæc non gustant ! O hominum obtusa ingenia, quæ hæc non intelligunt ! Cur ego hic non tanto legis diuinæ zelo sum incensus, & tanto amore inflammatus, vt cum eam desertam, & derelictam, & ab improbis hominibus despectam, videam, cum eodem propheta dicere vere possẽm : Exitus aquarum deduxerunt

Psal. 118.

oculi mei, quia, o Domine, non modo non custodierunt legem tuam, sed deriserunt, vituperarunt, sordidarunt, commacularunt . Et tu,

Luc. 15.

o prodige fili, quando paternam domum repetes? vbi, uerus, bonus, & integer editur panis: te alloquor, qui nouorum hominum nouas opiniones, & errores sequeris: resipisce aliquando, & porcorum despice curã, siliquas porcis dignas eis relinque: recogita panem illum quo homines & angeli uescuntur, quo serui domi Patris tui abundant. Accurret, mihi crede benignus Pater, in amplexus ruet, osculum pacis porriget, paternæ nobilitatis insignia, stolam, anulum, & calceamenta tibi restituet. Relinque aliquando eos doctores, uel potius corruptores, quorum opiniones in dies permutari, errores confutari, & nomina etiam extinguere cernis: eos, inquam, quorum nulli honesti mores, nullæ incorruptæ uitæ rationes, nulla ueræ uirtutis & pietatis extant exempla: quorum quot sunt dogmata, totidem sunt mendacia errores, & pestes. Eos doctores sequere quos, uniuersa approbavit Ecclesia: & si tibi,

qui

qui antiquitatē requiris, cum tamen in dies semper noue uiuas, & noua excogites, nostri iuniores non placent, qui tamen placere deberent, reijce etiam tuos nuper e terra natos, Lutheros in quā Oecolampadios, Melancthones, Zuinglios, Castaliones, & ne plures christianæ religionis pestes, & lues commemorem, impios Caluinos; & repete Gregorios, Augustinos, Ambrosios, Hieronymos, Cyprianos, Basilios, Chrysoctomos, Cyrillos, Iustinos, Clementes, & alios pene innumeros, quos in beatorum cętu, & numero ponimus: qui, quam doctrinam recentiores tradunt, eam te docebunt, ueram, nimirum simplicem, syncceram, & catholicam. Hanc igitur, dilecte, quæso te, amplectere, quam ab antiquis patribus intactam catholica conseruauit Ecclesia. Siquidem, natura duce, uera, fidelia, simplicia, & constantia diligimus, falsa uero & fallētia odimus, damnamus, reijcimus. Vos uero catholici, & ecclesiastici uiri nolite, obsecro, pati, ut uestra uinea destruat, uestra mēsa euertatur, uestrū regnum subuertatur. O beatos illos, qui hanc præstantissimam reginam ab improbis eiectam excipient! & eos infelices, qui eiecerint, & miseri, qui amiserint. Pudeat sacros homines, & Dei filios minorem diligentiam se in sacra & paterna doctrina retinenda, quam in puros diaboli filios in eadē euerrenda, adhibere. Pudeat ueros Christianos negligentiores esse in defendenda Christi sapiētia, quam pseudochristianos in eadem euerrenda. Pudeat eos qui uanitati & mundo renunciarunt,

vanos

Cic. lib. 2.
de fin.

vanos.& mundanos auctores legere. Pudeat literarū professores lautissimas & exquisitissimas sacræ mensæ epulas deserere, & immundis siliquis, & cępis os suum polluere. Pudeat denique eos, qui cum in Christi schola versentur & Christi discipuli haberī velint, nihil de eius vera sapientia acquirenda curant. Profani ergo homines, viri alienigenæ, solo naturę lumine illustrati ad quandam verę sapientiæ vmbra[m] consequendam, patrimonium neglexerint, caris parentibus se priuauerint, patriam & amicos reliquerint, remotas nationes adierint, varias regiones pedibus lustrauerint, maria periculosissima tranauerint, multa vitę pericula subierint, omnibus corporis voluptatibus renunciauerint, dies noctesque desudauerint, ac oculis etiam ipsis se orbauerint, & Christiani homines supernaturali lumine illustrati, & uiri præsertim sacri, omnibus auxilijs, Christi merito, ad discendum fultri, in magna sæpe magistrorum & librorum copia; intra domesticos parietes, sæpe etiam inuitati, rogati, iussi, & impulsī, ad Christi sapientiam perdiscendam non commouebuntur? se ad laborem & contemplationem in hanc lucem editos essentantium virorum, quos supra recensuimus exēplis, non intelligent? Sed vel turpi otio hebescēt, & marcescent: vel in plateis & spatijs inambulando totos ipsos dies inutiliter conterent: vel ad circulos, vbi de rebus ad se nihil pertinentibus, & rarissime sine alienæ famæ diminutione, sermonem habeant, conuolabunt: vel denique inutilium

Cic. lib. 5.
de fin.

Cap. 25.

tilium librorum lectione, & voluptatibus quibuscunque, & vndecunque quæ sitis vescentur: & existimabunt se optime natos, recte institutos, religioseque informatos? nisi christianam sapientiam vitæ parentem, ducem, & perfectricem, quã nos, laudauimus, commendauimus, celebrauimus, cuiusq; suauitatem, vtilitatem, necessitatẽ, celsitudinem, vtut potuimus, demonstrauius, noluerint, humanis scientijs & curis posthabitis, toto pectore perdiscere? O me infelicem! quoniam hic ob ingenij mei tarditatem, orationis inopiam, spiritusque imbecillitatem, hæreo, balbutio, deficio, nec, vt percuperem, animos commoueo, nec flecto, nec tantæ rei amore inflammo. Sed vna me sustentat consolatio, quod tuo, æterna Sapientia, quæ per nationes in animas sanctas te transfers, quæ attingis a fine vsque ad finem, & disponis omnia suauiter, cum spiritus tuus, sit subtilis, multiplex, mobilis, suauis, & acutus, legentium animos cõmouebis, & ad te quærendam, & amandam excitabis. Ego vero, vt tu, cui omnes intimę hominum cogitationes sunt manifestę, optime nosti, quidquid potui, quidquid habui, quidquid sciui, quantum in me denique fuit, id omne præstiti. Sed, vt finis aliquando sit, te candidè lector obsecro, atque obtestor, vt, si forte ex numero eorum es, qui hactenus parum sapientiã diuinam amarunt, te huius cœlestis reginæ amor capiat: quam facile inuenies, cū amatores suos præoccupet, se prius illis ostendat, in foribus inueniatur, & circum-

Sap.8.

Sap.7.

Sap.6.

eat,

286 FONS VITÆ, ET SAP.

eat, o ineffabilem diuinæ sapientiæ bonitatem !
quæres diligentes se. Modicum, sapienti credas,
laborabis, & multam inuenies requiem . Finem
iungo principio , nec semel monuisse contentus
sum, ama scripturas sanctas, & amabit te sapien-
tia: dilige eam, & seruabit te : optimam partem
elige, Christum te docentem ausculta, eiusque
doctrinam dies noctesq; meditare : cum vanum
sit omne quod sine Christo, qui est verus fons vi-
tæ, & sapientiæ, quod in hoc mundo sapimus, &
viuimus .

Hieron.
epist. ad
Demet.

*Laus Deo opt. max. & Beata Virgini
Annuntiata .*

INDEX RERVM NOTABILIVM.

✿ A ✿

A CADEMIA Parthenia seminarium feracissimum .	237
Academiz Partheniz insigne .	70
Academia Parthenia viros doctos & bonos ecclesiz ministros profert .	237
Academici Parthenij laudati .	70
Academici Parthenij cur sic dicti .	237
Academicis Parthenijs fauit Gregorius XIII .	168
Adam nimia sciendi cupiditate peccauit .	98
Ad discendum nulla zetas tarda .	182
Adolescentes vitare debent lectionem poetarum impudicorum .	196
Amare, facile est .	105
Amare diuitias est angusti animi .	110
Amantium labores non sunt onerosi .	271
Ambitionis descriptio .	183
Ambitio, per indigna, ad honores ducit .	110
Amoris przstantia, & effectus .	106
Anaxagoras bonis suis renunciauit, vt sapientiz incumberret .	227
Anglia multos habuit rerum diuinaru studiosos .	234
Anglia feracissima bonorum ingeniorum .	334
Anglorum singulare exemplum ad diuina studia colenda .	235
Animarum curatores quanta doctrina debeant esse przditi .	159.160

T Anima-

INDEX RERVM

Animarum cura, onus humeris, etiam angelicis, formi dandum.	146. 160
Animarum salus negotiatio pretiosa.	42
Animarum cura est ars artium.	160
Animæ pabulum meditatio diuinæ legis.	43
Animi relaxatio qualis esse debeat.	206
Antiquorum patrum diligentia in diuinis studijs.	
215	
Antonini Imperatoris laus, & discendi studium.	165
Aristotelis vitia.	101
Aristides quoties accusatus.	101
Arma spiritalia quæ sint.	124
Ars poetica parum utilis.	200. 201
Ars nobilior, quæ censeatur.	103
Artes a fine suo præstantiam sumunt.	103
Auaritia damnata.	110
Auctorum sacræ scripturæ laus.	100
Auctoris nomen opus illustrat.	93
Auctoritate diuina nihil maius.	250

B ALDVS quantum lucratus fuerit, ex materia Sub- stitutionum.	135
Baptismus sacramentum illuminationum nominatur.	15
Basilius diuinæ scripturæ studiosissimus.	232
Beatitudo hominis in quo sita.	109
Beatitudinis conditiones.	105
Bona opera sunt necessaria fidelibus.	149
Boni ministri, ecclesiæ necessarij.	178
Boni diuisio in varias partes.	136
Boni doctoris munus quod.	161

C ARMELITANA religio quot scholasticos ha- buerit.	73
Carnis fructus qui sint.	134
Chri-	

NOTABILIVM.

Christiana respu. lege diuina potissimum regitur.	165
Christiana doctrina ab omnibus populis recepta.	81
Christiana philosophia omnia secum affert bona.	109
Christiana doctrina omniũ doctrinarũ certissima.	87
Christianæ sapientiæ præstantia.	94
Christianæ philosophiæ finis qui sit.	103
Christiani gloriari possunt ob doctrinam a Deo acceptam.	150
Christiani nota, quæ sit.	133
Christiani omnes quantum debeant scire ex doctrina Christiana.	161
Christiani, re philosophantur.	104
Christiani olim memoriter sacras literas discebãt.	235
Christus verus fons uitæ & sapientiæ.	286
Christo sine, quod viuimus & sapimus est vanum.	286
Clerici debent esse mundi.	199
Clericis quatenus dāda sit opera literis humanis.	195
Clericorum panis quotidianus, qui.	201
Clericis, scripturis diuinis incumbendum.	201
Clerici vitare debent lectionem poetarum impudicorum.	196
Clerici, vnde sic dicti.	194
Conciliorũ decreta ad clericos instituendos facta.	178
Confessiones audire, est opus ualde difficile, & arduum.	160
Curatoris animarum munus.	161
Cur multi sacris literis non studeant.	4
Cyniphe & ranæ Ægypti quid significant.	194

D

D<small>E</small>ORVM falsorum descriptio.	297
Dæmonis insultus diuinis scripturis repelluntur.	125
Dauid propheta quantum fuerit legis diuinæ studiosus.	97
Dauid diuinæ legis studiosissimus.	229

T 2 Dei

INDEX R E R V M

Dei misericordia erga hominē, dando ei scripturas.	96
Delitiæ Dei, esse cum hominibus.	138
Democritus oculis se priuauit, vt melius philosopharetur.	227
Desidia damnata.	269
Deum qualem posuerint philosophi.	104
Deus conqueritur, quod homines suæ legis studium deserant.	2
Deus non est inuidus.	241
Deus a sacerdotibus magis requirit scientiam, quam holocausta.	5. 146
Deus inuitat homines ad scripturarum studia.	3
Deus per sapientiam cognoscendus & per religionem colendus est.	92
Deus loquitur cum ijs, qui eius legem legunt.	129
Deus est noster præceptor.	102
Deus sine inuidia sapientiam communicat.	163
Deus quantum nos amat, scripturarum reuelatione demonstrat.	239
Deus vsuras a nobis exigit.	234
Deus quomodo nos doceat.	103
Dialecticis studijs non est nimis immorandum.	194
Didymus adamantius, qui fuerit, & quot libros composuerit.	270
Dij gentium irrisi.	198
Dij foribus affixi, qui.	197
Disciplinæ quomodo inuentæ.	252
Disciplinæ humanæ sunt incertæ.	87
Diuinæ legis luce quæ videantur.	16.17
Diuina possunt disputatione tractari, & quomodo.	267.268
Diuina quomodo sint quærenda.	266.267
Doctor debet esse paratus ad respondendum statim.	181
Doctoris officium.	179
Doctorum præmium.	266
Doctorum ecclesiæ defensio contra hæreticos.	48
Doctrina quæ principes deceat.	172

Doctrina

NOTABILIVM.

Doctrina christiana, quam sit necessaria fidelibus. 148.

149

Doctrina christiana est omnibus ingenijs accommodata. 151

Doctrina christiana est a Deo. 94

Dominicana religio quot scholasticos habuerit. 73

Duodecim fructus ex studio diuinæ legis colliguntur, & qui sint. 134

✠ E ✠

ECCLESIA Dei qualis sit. 27

Ecclesiam Dei, quid destruat. 178

Ecclesiasticæ scholæ quorsum institutæ. 202

Ecclesiasticis gradibus qui sint digni. 261.262

Effectus varij legis diuinæ. 118.119.120

Eloquentia perfecta sine sapientia non acquiritur. 195

Eloquentiæ præcipua pars est sapientia. 67

Episcopus eligendus qualis esse debeat. 181.182

Excusationes eorum qui nolunt proficere in studijs, tolluntur. 178.179.180.& seq.

Exempla omnibus personis accommodata reperiuntur in scriptura. 158

Exempla varia eorum, qui rerum diuinarum studio delectati sunt. 227. & sequent.

Exemplo demonstratur diuina studia esse colenda. 35

✠ F ✠

FABVLÆ poetarum non sunt mystice intelligentiæ. 198

Fama est virtutis vmbra. 110

Fide aliquid credere non est contra hominis naturam. 249

Fides necessaria in humana vita. 249.250

Fides christiana est certissima. 68

Finis est actionum humanarum regula. 201

Formæ diuersæ scribendi res sacras. 73

T 3

Fœminæ

INDEX RERVM

Fœminæ rerum diuinarum studiosæ .	235
Francisci Mariæ Urbini ducis virtutes.	174
Franciscana religio quot scholasticos habuerit.	73
Fructus varij qui ex studio diuinæ legis capiuntur. 123. & sequentib.	
Fructus carnis qui sint .	134

G

G ERMANIA bonorū ingeniorū feracissima.	168
Gloriari licet in sapientia diuina.	92.93
Grauis morbus est non habere gustum diuinæ legis. §	
Græce philosophiæ propriū, philosophari verbis.	104
Gregorij xij. diligentia in amplificanda religione & Theologiæ studio.	168
Gregorius xij. laudatus.	168
Gregorius xij. fauit Academicis Parthenijs.	168
Gregorius Nazianzenus curam reddituum tempora- lium non suscipiebat.	42
Gregorius Nazianzenus, cur Theologus dictus.	14

H

H ÆRETICVS reuocatur ad verā doctrinā.	282
Hæretici nostri temporis, vituperant scripturæ studium.	9
Hæreticorum descriptio .	27.28
Hæretici damnati .	121
Hæretici Theologorum libros comburunt .	10
Hæretici Theologos vituperant.	10
Hæretici scripturam omnibus tractandā proponunt.	9
Hæretici dicunt scripturam esse facilem.	9
Hæretici scripturas corrumpunt .	9
Hæretici quos magistros habeant.	27
Hæreticorum vitia quæ sint .	48
Hæreticorum mores descripti .	82.83
Hieronymus diuinitus cęsus, quod nimium literis hu- manis delectaretur.	202

Home-

NOTABILIVM.

Homerus ob ignorantiam perijt .	101
Homines qñ sapientiæ nomē sibi male vsurparūt.	103
Homines Dei veri cognitione amissa, creaturas adorant .	108
Hominis vita est militia .	124. 125
Hominis naturæ est, aliorum suscipere curam .	42
Hominis vita est contemplatio .	215
Hominis status post lapsum qualis .	99
Hominis ignorantia quanta.	95
Homo ingratus erga Deum non studēdo eius legi.	96
Homo est animal ad contemplandum natum .	44
Homo insipiens inutilis mundo .	120. 121
Homo scientijs ornatus, si virtutibus careat, est quid imperfectum .	107
Homo est natus ad contemplationem.	2. 15. 44
Homo is solus vere dicitur, qui est sapiens!	109
Homo sua natura ad cognitionem est propensus.	261
Hortatio ad diuinā studia .	216
Hortatio pulcherrima Augu. ad studiū scripturæ.	188
Humanę scientiæ natura.	114. 115
Humanę scientiæ non satiant sciendi appetitum.	22
Humanis scientijs non est diutius incumbendum.	190. 191. 192

I

I Esus filius Sirach sapientię cupidus .	230
Ignorans qui vere dicatur .	132
Ignorantia est mater cunctorum errorum.	177
Ignorantia inimica scientię .	269
Ignorantia omnium malorum dux .	274
Ignorantia sacerdotum damnata.	175. 176. 177
Ignorantia cur fugienda principibus .	173
Ingratitudo displicet Deo .	I
Ioan. Pici pietas .	205. laus. 251.
Ioan. Pici paruo tēpore linguā hebraicā didicit.	271
Italia bonorum ingeniorum fœcunditate nulli provinciæ cedit.	235

T 4 Ifachar

INDEX RERVM

Ifachar, quid significet .	228
Iuris ciuilibus studium non esse Theologiae studio praefere- rendum.	184. 185
Iurisprudentia non est rerum diuinarum scientia .	186
Iurisprudentia ars periculosa & parum delectabilis.	187
Iuris prudentiae studium quale sit .	187

L

L ABOREM qui refugiant .	273
Lac quid in scriptura significet .	35
Lac rationale cur scriptura dicatur .	36
Laetitia confert ad valetudinem conseruandam .	138. 139
Legis diuinae cognitio quibus sit necessaria .	144. 145. 146
Legis diuinae scientia sacerdotibus necessaria :	147
Legis diuinae studiosi non possunt dici ignorantes .	132
Legis diuinae & solis comparatio .	119
Legis diuinae praedicatio necessaria .	144
Legis diuinae fructus apud gentes barbaras .	144
Legis diuinae varij effectus .	118. 119. 120
Lex diuina veluti sol omnibus lumen praebet .	122
Lex diuina quos effectus in mundo produxerit .	122
Legum humanarum scientia, cur multi delectentur .	155
Liber qui nobis legendus & eligendus sit .	209
Libri inutiles & inhonesti non legendi .	95
Libri profani cur non sint legendi .	205
Libros impudicos non esse legendos exemplo probatur .	33
Librorum inutilium lectio, quae detrimenta afferat .	204
Librorum inutilium scriptores damnati .	23. 32
Literarum studia magis hominem decent, quam armorum tractatio .	170
Luce diuinae legis qui carent, nihil vident .	18
Lux diuinae scripturae quas utilitates nobis afferat .	20

M

M . Cato litteras senes didicit .	272
M. Cato quoties accusatus .	101
M. Cato	

NOTABILIVM.

M. Cato leno.	108
Marcus Euāgelista Academiā instituit Alexādie.	145
Maria Virgo sapiētissima omnium creaturarum.	235
Maria Virgo diuinarum scripturarum studiosissima.	235.236
Maria Virgo ecclesiæ, & apostolorū magistra.	236.237
Martyrum constantia.	69
Mens in honestis cogitationibus occupanda .	207
Mensa, quid in scriptura significet .	39
Mensa spiritualis qualis sit.	44
Mercurius Trismegistus cur sic dictus.	166
Miraculis demonstratum est quātum Deo placeat studium suæ legis .	234
Moyse diuinæ legis studiosissimus.	229

✿ N ✿

N ATVRA duce veritatem amamus, falsitatem odimus .	283
Nobilitas vera ex sapientia oritur.	171
Nobilitas sine sapientia est inaurata ovis.	171
Nobilitas vera a sapientia petenda .	164
Nobiles, quæ scientia deceat.	164
Nulla honesta disciplina habet pro fine opes .	261
Numa Pompilius pythagoreus .	166

✿ O ✿

O LIM iidem erant reges, sacerdotes, & theologi, siue philosophi.	166
Omnes homines ex lectione scripturæ sacrę possunt aliquem fructum capere.	158
Omnes philosophorum scholæ aberrarunt a vero hominis fine .	107.108
Omnes fideles sunt obligati scire legē diuinā.	148.149
Omnes humanę scientiæ acceperunt aliquid sacra doctrina.	81
Omnes volunt esse beati.	110

Oratio

INDEX RERVM

Oratio ad petendam sapientiam.	170.274.275
Origenes, quæ docebat, faciebat.	245
Origenis quanta diligetia sacris literis incubuerit.	270
Origenes cur adamantius dictus.	269
Origenes quot libros scripserit.	74.232
Origenes diuinæ legis studiosissimus.	231
Origenis vita.	321.232
Otiosi damnati.	269.270

P ANIS, quid in scriptura significet.	39
Panis sacræ scripturæ quomô sit mâducandus.	42
Panis quotidianus est sacra scriptura.	40.41
Pastores ecclesię quâta doctrina dêant esse eruditi.	159
Pastorum ecclesiæ mnera.	159
Patres societatis Iesu laudati.	168
Philosophia humana imperfecta.	105
Philosophiæ studium nō est postponendum legum humanarum studio.	261
Philosophia humana vtilis est theologię.	189.190
Philosophi, cur sic voluerint appellari.	89
Philosophorum vitia.	101
Philosophi qualem Deum posuerint.	104
Philosophandum esse paucis.	190.191.192.193
Philosophandi ratio apud antiquos philosophos.	104
Poetæ a platonica rep. expulsi.	208
Poetarum fabulæ nullam habent mysticam significationem.	198
Poetarum lectione cur abstinendum.	205
Prælatos, quæ scientia deceat.	163
Presbyteri cur sic dicti.	201
Principes quę scientia deceat.	163
Principes sapientiæ cultores sunt alijs meliores.	165
Principes sine sapietia nō possunt suo officio fungi.	164
Principes cur dij nominantur in scriptura.	163
Principes debere dare operam sapientiæ.	172.173
Principis vita est subditorum regula.	163

Pria-

NOTABILIVM.

Principibus fugienda ignorantia .	173
Profana non permiscenda diuinis.	203

❧ Q ❧

QVANTA fit Theologiæ dignitas .	70
Quanta fit scripturæ sacræ altitudo .	78
Quanta doctrina requiratur in sacerdote.	178.179
Quanta fit sacræ doctrinæ certitudo .	68
Quæ diuitiæ sint parandæ .	171
Quæ Salomon de diuina sapientia docuerit.	13
Qui delectantur studio diuinæ legis, habent indicium quoddam prædestinationis .	123
Qui legi diuinæ studet quotidie spiritualiter innouatur, & illuminatur.	129.130
Quinque sacræ scripturæ vtilitates a Paulo numeratæ .	76
Qui sciendi studio ad gètes remotas se cõtulerint.	227
Qui studio diuinæ legis non delectantur, inermes sunt in spiritali pugna.	126
Quattuor scripturæ sensus quid efficiant.	25

❧ R ❧

RATIONIS humanæ vis, quæ .	252
Regni propugnacula, quæ.	167
Regnum cælorum commissum est sacerdotibus .	148
Regibus & principibus rerum diuinarum cognitio est necessaria.	169.170
Religione conseruatur, & augetur imperium .	166
Religio cur seruanda principibus.	172
Romanorum religio.	166
Resp. quando bene administrantur.	165

❧ S ❧

SACERDOS, vnde sic dictus.	146
Sacerdotes sunt Dei nuntij.	147
Sacer-	

INDEX RERVM

Sacerdotibus quam necessaria sit scientia.	147.148
Sacerdotes sunt Dei vasa.	199
Sacerdotes sine biblijs, sunt veluti milites sine ense.	
222	
Sacerdotes non debēt legere profanos libros.	193.194
Sacerdotis munera quæ.	148
Sacerdotis pectus quale esse deberet.	146
Sacerdotum munera, & officia quæ.	179
Sacerdotum ignorantia damnata.	175.176.177
Sacerdotij substantia quæ.	182
Sapientia non intrat in animam maleuolam.	242
Sapientia affert secum honores.	139
Sapientia communicanda.	246.247
Sapientia est quædam diuina possessio.	163
Sapientia diuina in omnes sese insinuat, neminemque a se excludit.	156
Sapientia a Deo petenda.	27
Sapientia diuina dat nobis bibere.	34
Sapientia quibus rebus acquiratur.	242.243.244
Sapientia omnia bona secum affert.	136.137.138
Sapientia quas secum vtilitates afferat.	218.223
Sapientia studio, & precibus acquirenda.	244
Sapientia diuina ad se cognoscendam nos inuitat.	31
Sapientia necessaria principibus.	169.170
Sapientiam facile acquiri posse.	240.241
Sacræ doctrinæ certitudo quanta sit.	68
Sacra studia cur a multis parui fiant.	260
Salomonis sapientia quanta.	85
Salomon quæ de diuina sapientia scripserit.	13
Salomon quantum sapientiam desiderauerit.	230
Salomon quanti sapientiam fecerit.	13
Sapientiam certissime assequetur, qui eam a Deo petet, & vt acquirat operam dabit.	275
Sapientiam necessariam esse principibus demonstratur.	165
Sapientiæ descriptio.	91.89
Sapientiæ humanæ descriptio.	206
Sapientiæ varij effectus.	118.119.120
	Sapientiz

N O T A B I L I V M.

Sapientię proprietates .	84.85.86.87.88.113
Sapientię consuetudo delectabilis .	46
Sapientię natura explicata.	84
Sapientia nihil amabilius & fructuosius.	277
Sapientię diuinę effectus & potestas.	26
Sapientię christianę finis.	103.105.106
Sapientię verę cur danda sit opera .	276.& seq.
Sapientię christianę descriptiones .	102
Sapientię diuinę bonus discipulus & professor, qui .	245
Sapientię quanta sit præstantia .	90
Sapientię studiosi diu viuunt .	218. 272
Sapientes formosissimi, & ditissimi sunt.	141
Sapientis nomen omnes affectant .	84.91.92
Sapientis nomen quam sit præclarum & illustrę.	90
Scholastici quid in ecclesia faciant .	82
Scholastici laudati.	82
Scholasticorum scriptorum numerus .	73
Scientia legis diuinę sacerdotibus maxime necessaria.	147
Scientia vana, nisi sit cum uirtute coniuncta .	274
Scientia humana qualis sit.	22
Scientia, ex se, non inflat.	269
Scientia acquisita perseuerat in cœlo.	215
Scientijs humanis quatenus vtendum.	203
S. scriptura continet omnes scientias.	156
S. scriptura est panoplia, in qua adferuantur arma spiritalia.	125
S. scriptura est omnibus ingenijs accommodata.	151. 157. 158.
S. scriptura qua ratione scripta.	255. 256
S. scriptura, cur aqua, fons, fluuius & pluuia uocetur.	21
S. scriptura diuina est veluti quædam mensa .	45
S. scriptura est veluti vinum & lac.	30
S. scriptura nihil habet superflui.	257. 258
S. scriptura est paradus deliciarum .	182
S. scriptura est nobis pro lucerna:	18. 19
S. scriptura cur uinum & aqua nominetur .	213
S. scri-	

INDEX R E R V M

S. scriptura non est scripta sine ordine & methodo.	
253. 254	
S. scriptura comparatur thesauro, puteo, & fonti.	74
S. scriptura referta omnibus figuris & schematib.	154.
256. 257	
S. scriptura omnibus utilis & accommodata.	212
S. scripturæ profunditas.	74
S. scripturæ studij utilitates.	264
S. scripturæ auctores qui fuerint.	100
S. scripturarum ignorantia est Christi ignorantia.	177
S. scriptura cur non sit scripta eleganti sermone.	259
S. scriptura cur lux, lumen & lucerna nominetur.	15. 16
S. scripturæ natura, atq; vis descripta.	212. 213
S. scripturæ translatores quot fuerint.	72
S. scripturæ studium omnia bona secum affert.	136.
137. 138	
S. scripturæ utilitas & amplitudo.	211
S. scripturæ studium regibus necessarium.	169. 170
S. scripturæ vbertas quanta.	77
S. scripturæ antiquitas.	79. 80
S. scripturæ studiosi sunt terræ promissæ exploratores.	
214	
S. scripturæ studiosi luctantur cum Deo, dum eam intelligere conantur.	213
S. scripturæ studium est nobilibus hominibus dignum.	
162	
S. scripturæ integritas & perfectio.	79. 80
S. scripturæ studium uoluptatem maximam affert.	
127. 128	
S. scripturæ natura.	156
S. scripturæ lectio quibus in locis habenda ex synodo Tridentina.	208. 209
S. scripturæ variaz appellationes.	15
S. scripturæ studium quantum alijs præstet.	155
S. scripturæ studiosi quales sint.	277
S. scripturæ studio quo tempore opera danda.	246
S. scripturæ studium inflammat affectum.	131
S. scripturæ descriptio.	212
S. scri-	

N O T A B I L I V M .

S. scripturæ meditatio est hominis beatitudo.	209
S. scripturæ profunditas, vnde nascatur.	74.75
Solis descriptio.	117
Solis varij effectus.	117
Somaschæ congregationis patres laudati.	179
Studiosi verę sapientię quanta voluptate repleantur .	278
Studiorum labores conferunt ad vitanda peccata.	272

✠ T ✠

T H E O D O S I Imperatoris laus, & vita.	173.174
Theologiæ definitio.	7
Theologiæ elegans descriptio.	278
Theologiæ descriptiones variæ.	112.113.114.115
Theologiæ numerus.	250
Theologiæ amplitudo maxima.	71.72
Theologiæ antiquitas .	79.80
Theologiæ obiectum, quod nam sit .	78.79
Theologiæ omnes artes & scientiæ tanquam ancillæ inseuiunt .	66
Theologiæ utilitas.	264
Theologia, quæ ingenia requirat.	164
Theologos interdum aberrare a veritate catholica, mi rum uideri non debet .	263.264
Theologiam principibus & prælatibus necessariam esse demonstratur .	165
Theologiam magis gubernare mundum , quam iuris humani prudentiam.	184.185.186
Theologiæ studium quârtum alia studia præcellat.	155
Theologiæ studium quantum antecellat legum hu manarum studium.	184.185.186
Theologiæ studium quam sit reip. christianæ necessa rium .	143
Theologiæ studium est nobilibus hominibus dignum. 162	
Theologo omnes artes & scientiæ interdum sunt ne cessariæ .	64.65
Theo-	

INDEX RERVM NOTAB.

Theologus qui facile euadere queat.	245
Tres mensæ sunt in diuina scriptura.	46
Tribus Isachar studio diuinæ legis addicta.	228

V ARIÆ scribendi formæ rerum theologicarũ.73.	
Variæ de fine hominis opiniones .	106.107
Variæ sanctorum patrum de diuinæ legis studio sententiz.	211
Varijs scripturæ diuinæ sententijs homines ad sacra studia & sapientiam acquirendam inuitantur.	217
Virtutes omnes sunt inter se connexæ.	137
Virtutis laus in actione sita est .	104
Vita hominis est contemplatio.	44
Vitia varia philosophorum.	101
Vltimus hominis finis ex Aristotele .	104
Vltimi finis conditiones.	105
Voluntas a solo bono mouetur.	135
Voluptas maxima in rerũ maximarũ indagatione.	280
Voluptas maxima ex diuinæ legis studio capitur.	126 127.128
Voluptates, qui sequuntur nil præclarum efficere possunt.	281
Voluptatibus deliniri est turpe.	274

Finis Tabula.

Errata, sic corrigito.

Pag. 11. vers. 26. famem. p. 65. u. 14. exponet. p. 67. u. 21. &, vacat, p. 89. u. 6. alijs. p. 141. u. 12. sitiunt. p. 190. u. 30. gustare. p. 205. u. 1. sonos. p. 201. u. 8. suos. p. 276. u. 10. excitant. p. 285. u. 15. tu, a.

Minora errata, qua ad ortographiam & interpungendi rationem pertinent, Lectoris iudicio reliquantur.

